Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tasavvuf Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

NÛREDDİN BİRÎFKÂNÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Mahmut Ulucan

Diyarbakır 2012

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tasavvuf Programı

Yüksek Lisans

NÛREDDİN BİRÎFKÂNÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Mahmut Ulucan

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Murat Özaydın

Diyarbakır 2012

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Nûreddin Birîfkânî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

□ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

□ Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

□ Tezimin … yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

..../..../2012

Mahmut ULUCAN

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

"Nûreddin Birîfkânî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri" adlı Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Mahmut ULUCAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZAYDIN

KABUL VE ONAY

Mahmut ULUCAN tarafından hazırlanan "Nûreddin Birîfkânî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri" adındaki çalışma, 02/11/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**,** Tasavvuf Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak [oybirliği / oyçokluğu] ile kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Prof. Dr. Abdurrahman ACAR (Başkan)

[İ m z a]

Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZAYDIN (Danışman)

[İ m z a]

Yrd. Doç. Dr. Abdurrahim ALKIŞ

Enstitü Müdürü

…./…./2012

ÖZET

NÛREDDİN BİRÎFKÂNÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Nûreddin Birîfkânî 19. yüzyılda Musul vilayetinde yetişmiş bir âlim, mutasavvıf, şair ve yazardır. Birîfkânî'nin birçok manzum ve nesir eseri bulunmaktadır. Ayrıca Birîfkânî pek çok halîfe ve mürîd yetiştirmiştir. Siyasetten uzak sade bir yaşantıyı tercih eden Birîfkânî yaptığı hizmetleriyle kendi döneminde çok büyük bir kitleye hitap etmiştir. Birîfkânî'nin bu etkisi eserleri ve halîfeleriyle günümüze kadar devam etmiş ve görüşleriyle Kādiriyye tarîkatı içinde Birîfkâniyye kolunun teşekkül etmesine öncülük etmiştir.

Nûreddin Birîfkânî, özetlemeye çalıştığımız bu durumuyla iki asra yakın bir zamandır bilim dünyasından hak ettiği ilgiyi beklemektedir. Buna rağmen yaptığımız araştırmalara göre Türkiye'de kendisi ve eserleri hakkında herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Türkiye dışında ise birkaç bilimsel çalışmayla beraber kendisi ve eserleri hakkında bazı çalışmalar yapılmıştır. Fakat bu çalışmalar Birîfkânî'nin eserlerinin tahkiki, bazı şiirlerinin şerhi veya kerâmetlerini içeren birer menâkıbnâme niteliğindedir. Bu çalışmaların hiçbirisinde bir mutasavvıf olarak Birîfkânî'nin hayatı, eserleri ve tasavvufî yönünün bir bütün olarak ele alındığına rastlamadık. Bu sebepten dolayı Birîfkânî ile ilgili ulaşabildiğimiz eserleri tetkik ettik. Ayrıca çalışmamıza katkı sağlaması amacıyla, konuyla ilgili mütehassıs şahıslarla görüşmeler yaptık. Tezimizin bu alanda küçük de olsa bir boşluğu doldurmaya aday olduğunu düşünüyoruz.

Anahtar Sözcükler

Nûreddin Birîfkânî, Kādiriyye, Birîfkâniyye, Musul vilayeti, Birîfkân Tekyesi.

ABSTRACT

NÛREDDİN BİRÎFKÂNÎ'S LİFE, WORKS AND MYSTİCAL VİEWS

Nûreddin Birîfkânî is a scholar, mystic, poet and writer who grew up in Mosul province, in 19th century. There are many works of Birîfkânî in verse and prose. In addition, he trained many khalifahs and disciples. Birîfkânî who prefered a simple life away from politics, had a very large audience during his own service. This effect of Birîfkânî has continued until today thanks to his works and khalifahs, and with his views he led to formation of Birîfkâniyya arm in Qadiriyya sect.

Nûreddin Birîfkânî, who we have attempted to summarize his status, has been awaiting the attention it deserves from the world of science for two centuries. However, according to our researches there has not been any scientific studies about neither him nor his works in Turkey. In countries other than Turkey, together with some scholarly works, some researches were done about him and his works. However, these works are verifications of Birîfkânî's works, annotations of his some poems or works including his oracles. In none of these works we didn't find that it is dealt with his life as a mystic, his works and his mystical aspect as a whole. For this reason, we have examined the works of Birîfkânî that we could reach. In addition, in order to contribute to our study, we had interviews with specialists about this topic. We believe that our thesis has got a role to fill a gap in this area, even if it is a small contribution to it.

Key Words

Nûreddin Birîfkânî, Qadiriyya, Birîfkâniyya, Mosul province, Birîfkân Takkah.

ÖNSÖZ

Tarih boyunca nice ilim ve irfan sahibi şahsiyetler ortaya çıkmış ve kendi dönemlerine ışık tutmuşlardır. Bu şahsiyetlerin etkisi kendi dönemleriyle sınırlı kalmamış, bırakmış oldukları eserleriyle asırlar sonrasına da hitap etmişlerdir. Kültür mirasımızın kaynakları olan bu âbide şahsiyetlerin tanıtılması, üzerimize düşen en büyük görevdir.

Yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda, kültür mirasımızın nadide şahsiyetlerinden biri olan Nûreddin Birîfkânî'nin bilim dünyasında hak ettiği ilgiyi görmediğini tespit ettik. İlmî, edebî ve tasavvufî kişiliğinin yanısıra aksiyoner bir kişiliğe sahip olan Birîfkânî, bırakmış olduğu manzum ve nesir eserleri ve yetiştirmiş olduğu mürîd ve halîfeleriyle etkisini günümüze kadar devam ettirmektedir.

Birîfkânî, iki asra yakın bir süredir araştırılmayı ve tanıtılmayı beklerken, maalesef Türkiye'de kendisi ve eserleri hakkında herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Türkiye dışında ise birkaç bilimsel çalışmayla beraber kendisi ve eserleri hakkında bazı çalışmalar yapılmıştır. Fakat bu çalışmalar Birîfkânî'nin eserlerinin tahkiki, bazı şiirlerinin şerhi veya kerâmetlerini içeren birer menâkıbnâme niteliğindedir. Bu çalışmaların hiçbirisinde bir mutasavvıf olarak Birîfkânî'nin hayatı, eserleri ve tasavvufî yönünün bir bütün olarak ele alındığına rastlamadık. Çalışmamızla bu boşluğu doldurmayı hedefledik.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Nûreddin Birîfkânî'nin yaşadığı bölge ve dönemin idârî, siyasî ve tasavvufî durumunu tasvir etmeye çalıştık. Birinci bölümde, Birîfkânî'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri üzerinde durduk ve ayrıca –ulaşabildiğimiz kadarıyla- Birîfkânî hakkında yazılan eserleri de tanıtmaya çalıştık.

İkinci bölümde, Birîfkânî'nin mensup olduğu Kādiriyye tarîkati hakkında özet bir bilgi verdikten sonra, Birîfkânî'nin tasavvuf ile ilişkisini ortaya koymaya çalıştık. Bu meyanda öncüsü olduğu ve Kādiriyye'nin bir kolu olan Birîfkâniyye hakkında bilgi verdik. Birîfkânî'nin tarikat aldığı şeyhleri ve yetiştirdiği halîfelerinden bazılarını tanıttık ve tarîkat silsilesini verdikten sonra, kendisi ile ilgili rivayet edilen kerametlerinden de bazılarını naklettik.

Üçüncü bölümde ise, ulaşabildiğimiz kaynaklar itibariyle Birîfkânî'nin tasavvufî anlayışını ele aldık. Bu bağlamda temel bazı tasavvufî kavram ve meseleler hakkındaki görüşlerini ortaya koymaya çalıştık. Ardından Birîfkânî'nin görüşleri ve takipçilerinin uygulamaları çerçevesinde uygulanagelen usûl, âdâb ve zikirler hakkında nakillerde bulunduk.

Çalışmamızda geçen ayetlerin meâllerini verirken Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu meâl başta olmak üzere farklı meâllerden de faydalandık. Çalışmamızda yer eden hadislerin kaynaklarını da başta Kütüb-i Tis'a olmak üzere temel hadis kaynaklarını tarayarak tespit etmeye çalıştık. Kullandığımız kelime ve ifadeleri ise, mümkün olduğunca Türk Dil Kurumu'nun hazırlamış olduğu Türkçe İmla Kılavuzu'na uygun olarak yazmaya gayret ettik.

Bu mütevazı çalışmamızda maddî ve manevî desteğini esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZAYDIN'a; tez konusunu belirleme ve tezi hazırlama sürecinde yaptığı çok önemli katkılarıyla bize yol gösteren Yrd. Doç. Dr. Abdurrahim ALKIŞ'a; tez konusunun belirlenmesi konusunda dolaylı yoldan katkı sağlayan Prof. Dr. Necdet TOSUN'a; hem telif ettiği eserlerden hem de görüşmelerimiz esnasında yapmış olduğu değerlendirme ve nakillerinden çokça faydalandığımız Şeyh Vahîdüddin BİRÎFKÂNÎ'ye; çalışmamızla ilgili kaynakları ve konuyla ilgili araştırmaları sonucunda elde ettiği bulguları bizden esirgemeyen Seyyid Mahmut BIRİFKANİ'ye teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Mahmut Ulucan

Diyarbakır 2012

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **v**

ÖNSÖZ ..... **vi**

İÇİNDEKİLER ..... **viii**

KISALTMALAR ..... **xii**

GİRİŞ

1. YAŞADIĞI DÖNEMİN İDÂRÎ VE SİYASÎ DURUMU **2**

2. YAŞADIĞI DÖNEMİN TASAVVUFÎ DURUMU **4**

BİRİNCİ BÖLÜM

NÛREDDİN BİRÎFKÂNÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1 HAYATI **8**

1.1.1 Birîfkânî Ailesi **8**

1.1.2 Nesebi **11**

1.1.3 Doğumu **15**

1.1.4 Tahsili ve İlmî Yönü **22**

1.1.5 Tasavvufa İntisâbı 24

1.1.6 Fetret ve İnzivâ Dönemi 27

1.1.7 İkamet Ettiği Yerler ve Seyahatleri 33

1.1.8 Evliliği Ve Çocukları 35

1.1.9 Mahlâsı, Künyesi ve Lakabları 36

1.1.10 Vefatı 37

1.2 ŞAHSİYETİ 38

1.2.1 Şemâili Ve Gündelik Hayatı 38

1.2.2 Cömertliği 39

1.2.3 Tevâzusu 40

1.2.4 Zühdü Ve Takvâsı 42

1.3 ESERLERİ 43

1.3.1 Matbu Eserleri 43

1.3.2 Mahtūt Eserleri 56

1.4 HAKKINDA YAZILAN ESERLER 66

1.4.1 Matbu Eserler 66

1.4.2 Mahtūt Eserler 71

İKİNCİ BÖLÜM

NÛREDDİN BİRÎFKÂNÎ VE TASAVVUF

2.1 KĀDİRİYYE TARÎKATI 77

2.2 BİRÎFKÂNİYYE KOLU 80

2.3 ŞEYHLERİ VE HALİFELERİ 84

2.3.1 Şeyhleri 84

2.3.2 Halîfeleri 89

2.4 TARİKAT SİLSİLESİ 100

2.5 KERÂMETLERİNDEN BAZILARI 102

2.5.1 Aynı Anda İki Yerde Bulunması 103

2.5.2 Eski Bir Mürîdinin Yardımına Gitmesi 104

2.5.3 İki Kurdu Yönlendirmesi 106

2.5.4 Tayy-ı Zaman Tayy-ı Mekân 107

2.5.5 Kendisine Kötülük Yapanlara Karşı Tavrı 108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÛREDDİN BİRÎFKÂNÎ'NİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

3.1 BAZI TASAVVUFÎ KAVRAMLARLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 110

3.1.1 Tahalluka Dair Kavramlar 111

3.1.2 Tahakkuka Dair Kavramlar 138

3.2 BAZI TASAVVUFÎ MESELELERLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 147

3.2.1 Tasavvufî Düşünce ile İlgili Olanlar 147

3.2.2 Amelî Tasavvuf ile İlgili Olanlar 158

3.3 BAZI USÛL, ÂDÂB VE ZİKİRLER 161

3.3.1 Tarîkate İntisap Şekli 161

3.3.2 Mürîd-Şeyh Münasebetinde Uyulması Gereken Âdâb 162

3.3.3 Sulûk ve Halvet Âdâbı 163

3.3.4 Zikir, Vird ve Hatmeler 169

SONUÇ 173

KAYNAKÇA **176**

1. BASILI ESERLER **176**

1.1 Kitaplar **176**

1.2 Ansiklopedi Maddeleri **180**

1.3 Sözlükler **181**

2. YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA TEZLERİ **181**

3. SÜRELİ YAYINLAR **182**

4. İNTERNET KAYNAKLARI **182**

5. GÖRÜŞME VE RÖPORTAJLAR **183**

EKLER **184**

EK 1. ALDIĞI TARÎKAT İCÂZETNÂMESİ **184**

EK 2. VERDİĞİ TARÎKAT İCÂZETNÂMESİ **193**

EK 3. SOY AĞACI **204**

EK 4. DİVANINDAN BİR KESİT **207**

EK 5. NUR MUHAMMED BİRÎFKÂNÎ İLE İLGİLİ BİR HABER **211**

EK 6. İLGİLİ RESİMLER **214**

KISALTMALAR

a.a.b.k.	Arap alfabesiyle basılan kısım
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.md.	adı geçen madde
a.g.mk.	adı geçen makale
a.y.	aynı yer
b.	ibn
bkz.	bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren, tercüme eden
d.	Doğumu
D.İ.A.	Diyânet İslâm Ansiklopedisi
h.	Hicrî
Hz.	Hazret-i
hzl.	Hazırlayan(lar)
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Ktp.	Kütüphanesi
m.	Milâdî
M.E.B.	Milli Eğitim Basımevi
nr.	Numarası
r.a.	Radiyalâhu anhu
s.	sayfa
S.	sayı
SAS	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	sayfalar arası
T.D.V.	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik
tlk.	Ta'lik
tsh.	Tashih
T. İ.A.A.D.	Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi
T.T.A.D.	Journal of the History of Sûfîsm: Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Dergisi: Jurnal d'Histoire du Soufisme
t.y.	tarih belirtilmemiş
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

Seyyid Nûreddin Birîfkânî, 1205-1268/1790-1851 yılları arasında Osmanlı yönetimi altında bulunan Musul vilayetinde yaşamış bir âlim, mutasavvıf, şâir ve yazardır. Yaptığı çalışmalarla günümüze kadar geniş bir coğrafyada etki sahibi olmuştur. Tasavvuf tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan Seyyid Nûreddin'in tanıtılması önem arz etmektedir.

Duhok'a bağlı Birîfkân köyünde dünyaya gelen Seyyid Nûreddin[1], siyâsî, ilmî ve tasavvufî hareketliliklerin yoğun bir şekilde yaşandığı bir bölge ve dönemde neşet eder. Bir kimsenin duygu, düşünce ve yaşayış biçiminin şekillenmesinde, yetiştiği ortamın büyük bir etkisi vardır. Bu durum Seyyid Nûreddin için de söz konusudur.

Seyyid Nûreddin, siyasî çatışmaların yaşandığı ve bu uğurda pek çok insanın hayatını kaybettiği bir ortamda yetişir. Bu durumdan çok müteessir olan Seyyid Nûreddin, saltanat ve dünyevî menfaatler adına yapılan bu işlerden uzak durur ve çevresindeki insanlara da bunu tavsiye eder. Bu bağlamda Seyyid Nûreddin'in karşısına cazip tekliflerle çıkan kimseleri de reddettiğini görmekteyiz.

Seyyid Nûreddin'in yetiştiği ortamda tasavvufî hayatta da bir canlılık vardır. Bu canlılığın oluşmasında, Seyyid Nûreddin'in de aktif bir şekilde rol oynadığını görmekteyiz. Nitekim Mevlânâ Halid Bağdadî, Nakşbendiyye'yi yeni bir ses ve solukla yayarken, Seyyid Nûreddin de kendisine verilen "Gavs-ı Sânî" lakabına tam bir uygunlukla Kādiriyye'nin en önemli temsilcilerinden biri haline gelir.

[1] Nûreddin Birîfkânî'yi zikrederken bazen "Nûreddin Birîfkânî"; bazen "Seyyid Nûreddin Birîfkânî"; bazen sadece "Seyyid Nûreddin"; bazen de sadece "Birîfkânî" demeyi tercih ettik. Örneğin çalışmamızın üçüncü bölümünün genelinde "Birîfkânî" demeyi uygun gördük. Fakat diğer bölümlerde Nûreddin Birîfkânî'nin, nisbesi "Birîfkânî" olan diğer şahıslarla karışmaması için "Seyyid Nûreddin" demeyi tercih ettik.

Seyyid Nûreddin'in hayatı, eserleri ve tasavvufî görüşlerini ele aldığımız bu çalışmamızda sağlıklı sonuçlara ulaşabilmemiz için, Seyyid Nûreddin'in yaşadığı bölge ve dönemin bilinmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda Seyyid Nûreddin'in yaşadığı dönem ve bölgenin idârî, siyasî ve tasavvufî durumu hakkında kısaca bilgi vermenin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

1. YAŞADIĞI DÖNEMİN İDÂRÎ VE SİYASÎ DURUMU

Seyyid Nûreddin'in yaşadığı dönemlerde[2] Osmanlı yönetimi altında bulunan Irak bölgesi üç vilâyete ayrılmıştı. Bunlar; Bağdat, Basra ve Musul vilâyetleriydi.[3] Musul vilâyeti ise, Süleymaniye, Şehrizor ve Musul olmak üzere üç sancağa; her bir sancak da kazalara ayrılmaktaydı. Bâziyan, Süleymaniye, Şehribâzâr, Gülanber ve Merge kazaları Süleymaniye sancağına; Kerkük, Erbil, Ranya, Râvendûz, Selahiyye ve Köysancak kazaları Şehrizor sancağına; Seyyid Nureddin'in köyünün bulunduğu Duhok kazasıyla beraber Zîbâr, Zaho, Akra, Sincâr ve İmâdiye kazaları ise Musul sancağına bağlıydı.[4]

Öncelikle Seyyid Nûreddin'in yaşadığı dönemlerde Musul vilayetinin idârî ve siyasî durumuna bir göz atalım:

Musul vilayetinin idaresi 1138/1726 yılından itibaren Abdülcelîl ailesine mensup valilere verilmeye başlandı. İlk olarak bu aileden İsmail Paşa vali olarak tayin edildi. Celîlî ailesi Musul'da önemli gelir kaynaklarını kontrolleri altında bulunduruyorlardı. Ailenin bu nüfuzuna karşı şehirde bir takım tepkiler ortaya çıktı. 1165-1185/1752-1771 yıllarında aile fertleri arasındaki anlaşmazlıklar iç çatışmaya sebep oldu. Bu iç çatışmanın son dönemi Celilzâde Yahya Paşa'ya karşı isyanla başladı.

---

[2] Seyyid Nûreddin'in doğum-vefat tarihi ve Birîfkân köyü başta olmak üzere ikamet ettiği yerler hakkında değişik kaynaklarda geçen bilgileri *"1.1.3 Doğumu"*, *"1.1.10 Vefatı"* ve *"1.1.7 İkamet Ettiği Yerler ve Seyahatleri"* başlıkları altında ele almaya çalışacağız.

[3] Remzi Kılıç, **Osmanlı Yönetiminde Irak ve Suriye**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2011, sayfa (s.) 48. Ayrıca bakınız (bkz.) Besim Darkot, "Irak", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt (C.) 5/2, Milli Eğitim Basımevi (M.E.B.), İstanbul 1967, s. 670

[4] Remzi Kılıç, s. 82-83. Ayrıca bkz. Darkot, s. 670; Ahmet Gündüz, "Musul", **Diyanet İslam Ansiklopedisi (D.İ.A.)**, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı (T.D.V.) Yayınları (Yay.), İstanbul 2006, s. 366; Davut Hut, "Musul Vilayeti'nin İdarî, İktisadî ve Sosyal Yapısı (1864-1909)", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006), s. 59. Bazı kaynaklarda ise Şehrizor sancağı yerine Kerkük sancağı ismi geçmektedir. Çünkü yapılan bir düzenlemeyle resmî yazışmalarda Şehrizor sancağının adı, 1893 yılında Kerkük sancağı olarak değiştirilmiştir. Bununla ilgili olarak bkz. Hut, s. 58-59

1826-1834 yılları karışıklıklarla geçti. 1834 yılında Mehmet Bayraktar Paşa, Celîlî ailesinin yönetimine son verdi ve Bağdat valisi Ali Rızâ Paşa ile ittifak ederek Musul vilâyetindeki bazı Kürt emirliklerinin hâkimiyetine son verdi. 1834 yılında Râvendûz'deki Sorân, 1839 yılında ise İmâdiye'deki Behdînân hâkimliklerine son verildi. Bağdat valisi Mehmed Necib Paşa ile Musul valisi Hafız Ahmed Paşa'nın iş birliğiyle 1850 yılında Süleymâniye'deki Bâbân Emirliği de ortadan kaldırıldı. Bu gelişmeler tam anlamıyla bir merkezîleşmenin sağlanmasına sebep oldu. 1851'de Musul sancak statüsünde Bağdat'a bağlandı. 1878 yılından itibaren ise Şehrizor'u da içine alan bir vilâyete dönüştürüldü. Musul Osmanlı Devleti'nin elinden çıktığı 1918'e kadar bu konumda kaldı.[5]

Bu dönemlerde Musul'da halk ile idareciler arasında da bir takım ciddî problemler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda 1771, 1785, 1809 ve 1828 yıllarında ortaya çıkan isyan hareketleri şehri derinden etkilemiştir.[6]

Hakkında kısaca bilgi vermeye çalıştığımız bu siyasî ortam içerisinde bulunan Seyyid Nûreddin Birîfkân köyünde doğmuştur.[7] Birîfkân köyü Mızûrî aşireti köylerinden olup, eskiden Şeyhân kazasına bağlıydı.[8] Muhammed Ahmed Mustafa Keznî'nin[9] (2011) ifadesine göre Şeyhân bölgesi de yukarıda resmetmeye çalıştığımız genel duruma paralel olarak o dönemde siyasî bir keşmekeşlik içinde bulunmaktaydı. Bu bölge bazen Behdînânîler'in, bazen Sorânîler'in ve bazen de bu bölgenin

[5] Gündüz, s. 366. Ayrıca bkz.Hut, s. 13-17; Remzi Kılıç, 80
[6] Gündüz, s. 363-364.Ayrıca bkz. Hut, s. 15
[7] Abdulkerim Müderris, **Dânişmendân-i Kurd Der Hizmet-i İlm u Dîn**, İntişârât-i Ittılâât, Tahran 1369/1949-50, s. 455; Muhammed Ahmed Mustafa Keznî, **eş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî- Hayatuhû, Âsâruhû, Şi'ruhû**, en-Nâşiru'l-Arabî, Kahire 1983, s. 25; Vahîdüddin Birîfkânî (Cem' ve tahkik (thk.)), **el-Âlimu'r-Rabbânî eş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî ve Âsâruhû**, Matbaatu's-Sekâfe, Erbil 1984, s. 11; Abdulreqîb Yûsuf, **Şaîrên Klasik ên Kurd**, 1. Basım, Jîna Nû Yay., Uppsala 1988, s. 96; **Evliyalar Ansiklopedisi**, C. 9, "Nûreddin Berîfkânî", Türkiye Gazetesi Yay., İstanbul 1992, s. 362; Abdussamed Sûfî Muhammed Şelâl, **ed-Dürru'l-Mübîn fî Meâsiri'ş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî**, el-Mektebetu'l-Vataniyye, Musul 2000, s. 10; Zahid Birîfkânî (hazırlayan (hzl.)), **Zibanê Kurdî- Dîwana Şêx Nûreddinê Birîfkanî**, Roja Nû Yay., Stockholm 2001, s. 19; Bâbâ Merdûh Rûhânî, **Târîh-i Meşâhîr-i Kurd**, C. 1, 2. Basım, İntişârât-i Surûş, Tahran 2003, s. 442; Beşir Said Abdurrahman, **Behdînân ve Eşâiruhû**, 1. Basım, Matbaat-u Hâsse, Duhok 2006, s. 78; Hamdi Abdulmecid Selefî ve Tahsin İbrahim Doskî, **İkdu'l-Cumân fî Terâcimi'l-Ulemâi ve'l-Üdebâi'l-Kürd ve'l-Mensûbîne İlâ Müdüni ve Kurâ Kürdistân**, C. 3, 1. Basım, Mektebetu'l-Asâle Ve'l-Turâs, Lübnân 2008, s. 1042; Mahmut Bırifkani, **Bırifkan Seyyidleri**, 1. Baskı, Poyraz Ofset, Ankara 2011, s. 184
[8] Keznî, s. 7; Selefî, aynı yer (a.y.)
[9] Bu şahıs ve Seyyid Nûreddin ile ilgili kaleme aldığı *eş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî- Hayatuhû, Âsâruhû, Şi'ruhû* isimli eseri çalışmamızın *"1.4.1.2 eş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî- Hayatuhû, Âsâruhû, Şi'ruhû"* başlığı altında ele alınacaktır.

çoğunluğunu oluşturan[10] Yezîdîler'in hâkimiyeti altına girmekteydi. Seyyid Nûreddin'in nispet edildiği Mızûrî aşireti ile Yezîdîler arasında devam edegelen bir sürtüşme söz konusuydu. Bu dönemde saltanat uğruna pek çok kanlar dökülmüş ve savaşlar meydana gelmiştir. Bu siyasî keşmekeşlik ve çatışmalar sadece Şeyhân bölgesi için değil, İmâdiye, Akrâ, Zaho gibi çevre bölgeler için de geçerliydi.[11]

Dünyalık saltanat ve makamlar uğruna yapılan bu savaşları ve dökülen kanları gören Seyyid Nûreddin, dünyevî işleri terk etmiş ve iş başında bulunan emirlerden ve siyasetten uzak durmuştur. Bununla da yetinmeyen Seyyid Nûreddin, sözünü dinleyen insanlara da öyle yapmalarını ve bu iş başındaki emirlere "zalimler gürûhu" nazarıyla bakmalarını tavsiye etmiştir.[12]

2. YAŞADIĞI DÖNEMİN TASAVVUFÎ DURUMU

Nûreddin Birîfkânî'nin neşet ettiği dönem ve bölgede tasavvufî anlamda da çok önemli şahsiyetler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Nakşbendiyyenin Hâlidiyye kolunun kurucusu olan Mevlânâ Halid Bağdadî'yi[13] (1242/1827) ve Kādiriyyenin Hâlisiyye kolunun kurucusu olan Ziyâeddin Abdurrahman Hâlis Talabânî'yi[14] (1274/1859) sayabiliriz. Bu şahsiyetlerin etkisi günümüze kadar devam etmektedir. Örneğin Türkiye başta olmak üzere Ortadoğu ülkelerindeki en yaygın tarikat Mevlânâ Hâlid'in öncüsü olduğu Nakşbendiyye'nin Hâlidiyye koludur. Yine günümüzde Türkiye, Irak ve

[10] Irak'ta yaşayan Yezîdîler ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Akça, "Yezidiler, İnanç Esasları ve Ritüelleri", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE), 2006), s. 116-118.Ayrıca Yezîdîler'in yerleşim yerleri için bkz. Muhammed Rauf Tavakkoli, **Kürdistan Tasavvuf Tarihi**, Mehmet Polat (çeviren (çev.)), Hîvda İletişim, İstanbul 2010, s. 29

[11] Keznî, s. 7-8. Ayrıca bkz. Akça, s. 35-41; Yurdaer Abca, "Yezidilik ve Osmanlı Yönetiminde Yezidiler", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE, 2006), s. 58-72; Tavakkoli, s. 28

[12] Keznî, s. 8. Seyyid Nûreddin'in sultanlardan, dünya ehli insanlardan, başkan olma ve makam sevgisinden kaçınma ile ilgili görüşleri için ayrıca bkz. Nûreddin Birîfkânî, **el-Budûru'l-Celiyye**, Vahîdüddin Birîfkânî (Cem' ve thk.), Yayınevi belirtilmemiş, Basım yeri belirtilmemiş 1986, s. 249

[13] Hamit Algar, "Hâlid el-Bağdâdî", **D.İ.A.**, C. 15, T.D.V. Yay., İstanbul 1997, s. 283. Halid Bağdadî ile ilgili ayrıca bkz. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, C. 2, Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz (hzl.), Kitabevi Yay., İstanbul 2006, s. 303-306

[14] Martin Van Bruinessen, "The Qadiriyya and the lineages of Qadiri shaykhs in Kurdistan", **Tasavvuf Tarihi Araştırmaları Dergisi (T.T.A.D.)**, Sayı (S.) 1-2 (2000), s. 140; İsa Çelik, "Kâdirîyye Tarîkatı Hâlisiyye Şubesinin Kurucusu Şeyh Abdurrahman Hâlis Kerkükî", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 38 (2008), s. 162; Dilâver Gürer, **Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, 5. Baskı, İnsan Yay., İstanbul 2011, s. 373

Suriye'deki Kādirîlerin büyük çoğunluğu Abdurrahman Hâlis Talabânî'nin öncüsü olduğu Hâlisiyye koluna mensuptur.[15]

Seyyid Nûreddin'in yaşadığı dönemde Musul vilayetinde yukarıda iki önemli temsilcisini saydığımız iki büyük tarîkatın mevcudiyetine şahit olmaktayız. Bunlar Kādiriyye ve Nakşbendiyye tarîkatlarıdır.[16] Mevlânâ Halid'in Nakşbendiyye tarikatını yaymaya başlamasına kadar bu bölgede Kādiriyye tarikatının daha etkin olduğunu görmekteyiz.[17]

Abdulcebbar Kavak'ın ifadesine göre 18. yüzyılın sonlarında Musul vilayetinde Kādiriyye tarîkatına mensup nüfuzlu birçok aile bulunmaktaydı. Bunlar Haydarîler, Talabânîler, Nehrîler, Berzencîler ve Birîfkânîler idi.[18] Bu ailelerin hemen hemen hepsinin seyyid olduğunu görmekteyiz. Bunun bir istisnası olarak Talabânîler'i sayabiliriz.[19] Bu aileleri kısaca tanıtacak olursak:

Haydarî ailesinin çoğunluğu Bağdat'ta bulunmaktaydı. Bu aileden olan Bağdat müftüsü Ubeydullah Haydarî, Mevlânâ Halid Bağdadî'nin halîfelerindendi.[20]

Talabânî ailesi Kerkük ve çevresinde bulunmaktaydı. Bu aileden olan Abdurrahman Hâlis Talabânî (1274/1859), Kādiriyye tarîkatının bu bölgede yayılmasını sağlamıştır. Abdurrahman Hâlis Talabânî'nin öncüsü olduğu tasavvufî ekole Kādiriyye tarîkatına getirmiş olduğu bir takım yeniliklerden dolayı adına nispetle Kādiriyye'nin Hâlisiyye kolu denmiştir. [21]

Nehrî ailesi bölgenin kuzeyinde bulunan Şemdinan ve Hakkâri'de bulunmaktaydı. Önceleri Kādiriyye tarîkatına mensup olan bu aileden olan Abdullah

---

[15] Müfit Yüksel, "Tarihimizde Kürt Mutasavvıflar", *Yenişafak Gazetesi*, 18.02.2012, http://yenisafak.com.tr (12.03.2012). Ayrıca Abdurrahman Hâlis ve Talabanî ailesinin bu bölgelerdeki nüfuzu hakkında bkz. Tavakkoli, s. 185

[16] Martin Van Bruinessen, **Ağa, Şeyh, Devlet**, Banu Yalkut (çev.), İletişim Yay., İstanbul 2011, s. 311

[17] Abdulcebbar Kavak, "Şeyh Ma'ruf el-Berzencî ve Kādiriyye Tarîkatının Süleymaniye ve Çevresinde Yaygınlaşmasındaki Rolü", **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (T.İ.A.A.D.)**, s. 28 (Temmuz-Aralık 2011), s. 151

[18] Kavak, s. 139-140. Ayrıca konuyla ilgili olarak bkz. Bruinessen, adı geçen makale (a.g.mk.), s. 131-149; Bruinessen, **adı geçen eser (a.g.e.)**, s. 320-330; Tavakkoli, s. 177-188

[19] Bruinessen, **a.g.e.**, s. 307-308

[20] Kavak, s. 139

[21] Kavak, s. 139-140. Ayrıca bkz. Bruinessen, a.g.mk., s. 140; Tavakkoli, s. 185; Gürer, s. 373

Şemdînî ve Taha Hakkârî, Mevlânâ Halid'den icâzet alarak Nakşbendiyye girmiş ve bu tarikatı yaymaya başlamışlardır.[22]

Berzencî ailesi Süleymaniye'de bulunmaktaydı. Bu tarîkatın en etkin şeyhi Ma'ruf Nûdehî (1254-55/1839) idi.[23]

Kādiriyye tarikatının büyük bir etkinliğe sahip olduğu bu dönemde Mevlânâ Halid, Hindistan'dan döndükten sonra Nakşbendiyye tarîkatını yaymaya başlar. Kısa süre içerisinde daha sonraları Hâlidiyye ismiyle de anılacak olan bu Nakşbendiyye-Müceddidiyye ekol bu bölgeyi de içine alan geniş bir coğrafyaya yayılır.[24] Yukarıda da temas ettiğimiz gibi bu süreç içerisinde bazı Kādirî şeyhleri de Nakşbendiyye tarîkatına girmeye başlar. Bunun yanında, yetişen halîfeler çevre bölgelere gönderilir. Bunun sonucunda bölgede etkinliğini gösteren Kādiriyye tarîkatı, yerini Nakşbendiyye tarikatına bırakmaya başlar.[25]

Bruinessen Nakşbendiyye tarîkatının kısa bir sürede geniş bir alana yayılmasını bir takım sebeplere bağlar. Ona göre Nakşbendî örgütlenmesi Kādirîler'e göre daha etkin ve özerk büyümeyi teşvik edicidir.[26] Bruinessen buna örnek olarak şunları söyler:

"…Genelde Kadirî tarikatının halifeleri ne kendileri bağımsız şeyhler haline gelebilirlere ne de oğulları otomatikman halife olabilirler. Şeyhlik Berzenci ailesinin tekelindedir. Talabani ailesinin kurucusu Sadate Nehri benim bildiğim kadarıyla (Kürt olmayan, Hintli olan) bir mürşidden icazet alarak şeyh olmuş tek Kürt Kadirî şeyhidir. Oysa Mevlana Halid'in birçok halifesi kendi haklarına sahip şeyler haline gelerek kendi halifelerini atamış, bu halifelerin bir kısmı da şeyh olmuş, kendi halifelerini atamıştır…"[27]

Mevlânâ Hâlid'in etkisiyle Nakşbendiyye tarîkatı bölgede büyük bir etkinliğe sahip olmaya başlar. Bu durum bazı Kādiriyye tarîkatı mensuplarını harekete geçirir. Bu bağlamda Ma'ruf Nûdehî'nin Mevlânâ Halid'e sözlü ve yazılı olarak muhalefet ettiğini

[22] Kavak, s. 140. Ayrıca bkz. Tavakkoli, s. 177-185
[23] Kavak, a.y. Ayrıca bkz. Tavakkoli, s. 156-163
[24] Kavak, s. 151. Ayrıca bkz. Tavakkoli, s. 215-229
[25] Bruinessen, **a.g.e.**, s. 330; Kavak, s. 151-152
[26] Bruinessen, **a.g.e.**, s. 334-335
[27] Bruinessen, **a.g.e.**, s. 335-336

görmekteyiz.[28] Fakat Mevlânâ Halid'e yapılan suçlamaların Bağdat ve çevresindeki sünnî âlimler tarafından savunulması ve hatta çoğunun ona bağlanması, Ma'ruf Nûdehî gibi kendisini itham eden kimselerin suçlamalarını boşa çıkarır. Daha sonraları Nûdehî yaptığı suçlamalardan dolayı pişman olur ve Mevlânâ Hâlid'den özür ve helallik diler. [29]

Resmetmeye çalıştığımız bu tasavvufî ortamda yetişen Seyyid Nûreddin hem Nakşbendiyye hem Kādiriyye[30] hem de Halvetiyye tarîkatlarını alır.[31] Bununla beraber Seyyid Nûreddin'de Kādiriyye tarîkatı ağır basar.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Mevlânâ Halid'in çabalarıyla bir taraftan Nakşbendiyye tarîkatı hızla yayılırken, diğer taraftan Seyyid Nûreddin'in gayretleriyle Kādiriyye tarikatı da yeni bir ses ve soluk ile yayılmaya başlar.[32] En başta onun etkisiyle Sühreverdiyye-Halvetiyye tarîkatına mensup Birîfkânî ailesi Kādiriyye tarîkatına geçer.[33] Seyyid Nûreddin'in etkinliği sadece kendi ailesiyle kalmaz, kendi bölgesindeki pek çok kimseyi de peşinden sürükler. Bu başarısının bir ifadesi olarak kendi dönemindeki mürîdlerinin sayısının bir milyonu geçtiğini görmekteyiz.[34] Keznî'nin ifadesine göre Seyyid Nûreddin'in mürîdleri Musul, Erbil, Süleymaniye'nin bir kısmı ve Türkiye'nin daha çok Kürtlerin yaşadığı bölgelerine yayılmışlardır. Hatta bazı halîfe ve mürîdleri Hindistan'da da bulunmaktadır.[35]

---

[28] Kavak, s. 155. Ayrıca bkz. Tavakkoli, s. 226, 236-237; Bruinessen, **a.g.e.**, s. 333-334; Abdurrahman Memiş, **Mevlânâ Halid-i Bağdadî**, Kaynak Yay., İstanbul 2011, s. 28.
[29] Kavak, s. 153. Ayrıca bkz. Tavakkoli, s. 236-238
[30] Keznî, s. 28, 51; Selefî, C. 3 s. 1043
[31] Keznî, s. 33; Selefî, a.y.
[32] Bkz. Abdurrahman, s. 78
[33] Zahid Birîfkânî (hzl.), **Laleşîn- Dîwana Şêx Memdu'hê Birîfkanî**, APEC Yayınları, Stockholm 1997, s. 21; Abdurrahman, s. 73; Muhammed Emin Doskî, **Levâmiu'ş-Şuhb fî Şerhi Dîvâni Şemsiddîni'l-Ahlâtî el-Kutb**, 1. Basım, Spîrêz Yay., Duhok 2007, s. 14; Mahmut Bırifkani, s. 139
[34] Mahmut Bırifkani, s. 187; Vahîdüddin Bırifkani, -Birîfkâniyye kolu postnişini ve Birîfkân Tekyesi mütevellisi-, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme, Diyarbakır 16 Haziran 2012.
[35] Keznî, s. 48

BİRİNCİ BÖLÜM

NÛREDDİN BİRÎFKÂNÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Seyyid Nûreddin Birîfkânî, yaşadığı dönemden günümüze kadar geniş bir coğrafyada etki sahibi olmuş mümtaz bir şahsiyettir. Buna rağmen yaşadığı dönem ve bölgeyi ele alan pek çok eserde kendisine ve eserlerine değinilmediğini gördük. Bununla beraber, ulaştığımız kaynaklar ve yaptığımız görüşmeler neticesinde Seyyid Nûreddin'in hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bir takım bilgilere ulaştık. Çalışmamızın bu bölümünde bu bilgileri belli bir düzen içerisinde sunmaya çalışacağız.

1.1 HAYATI

1.1.1 Birîfkânî Ailesi

18. yüzyılın sonlarında Musul vilayetinde Kādiriyye tarîkatına mensup, ilmî ve tasavvufî etkinlikleriyle tanınan nüfuzlu birçok aile bulunmaktaydı. Bunlardan bazıları çoğu Bağdat'ta bulunan Haydarîler, Kerkük ve çevresinde bulunan Talabânîler, bölgenin kuzeyinde (Şemdinan ve Hakkâri) bulunan Nehrîler, Süleymaniye'de bulunan Berzencîler ve nihayet üzerinde durmaya çalışacağımız ve Behdînân bölgesinde bulunan Birîfkânîler idi.[36]

Birîfkânîler 10. imam İmam Ali Hâdî'nin (254/868) soyundan gelmektedirler. Bu aileye atalarından Muhammed Yusuf Sadreddin'e kadar yine ataları olan İmam Ali Rıza'dan (203/818-19) dolayı **Radevî** veya **Rezevî** denmiştir.[37] Muhammed Yusuf Sadreddin'in oğlu Eyyüb Hemedânî'den sonra ise aileye Samara'dan Hemedan'a

[36] Kavak, s. 139-140. Ayrıca konuyla ilgili olarak bkz. Bruinessen, a.g.mk., s. 131-149; Tavakkoli, s. 177-188; Bruinessen, **a.g.e.**, s. 320-330.
[37] Mustafa Sarıbıyık, "Diyarbakır'da Bir Seyyid Kolu: Bırifkani", **2. Uluslararası Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Sempozyumu**, Diyarbakır 12-13 Nisan 2010, s. 36; Mahmut Bırifkani, s. 21.

taşındıklarından[38] dolayı **Hemedânî** denmiştir.[39] Ahmed Ahlâtî'nin (715/1315-16) babası Zeynel Abidin Ali Hemedânî'nin (685/1286-17) vasiyeti ile Sühreverdiyye tarîkatı irşadı için Ahlât'a gitmesi[40] üzerine aileye bu sefer de **Ahlâtî** denmiştir.[41] Şemseddin Halvetî Kutb-i Ahlâtî Birîfkânî'nin[42] (1085/1674) Irak'ın Duhok kentine bağlı Birîfkân köyüne yerleşmesiyle[43] aileye bu köye nisbetle **Birîfkânî** denmiştir.[44] Seyyid Nûreddin'e kadar Sühreverdiyye-Halvetiyye tarîkatına mensup aile, Seyyid Nûreddin'in Kādiriyye tarîkatını seçmesiyle bu tarîkata geçmiştir.[45] Abdulcebbar Kavak'ın ifadesine göre, son dönemlerde bu aileden Nakşbendiyye tarîkatını seçip, halîfelik alanlar da bulunmaktadır.[46]

Bu aileye mensup ve şu an Diyarbakır'da bulunan Mahmut Bırifkani'nin (doğumu (d.) 1388/1968) *Bırifkan Seyyidleri* isimli eserinde belirttiğine göre Birîfkânîler şu ân Suriye'nin Hama şehrinde[47]; Irak'ın Duhok, Musul ve köylerinde; Türkiye'nin Diyarbakır, Erzurum Karayazı ilçesi, Bitlis'in Ahlât ve Adilcevaz ilçeleri ve Van'ın Erciş ilçelerinde ikamet etmektedirler.[48]

Bir seyyid ailesi olan Birîfkânîler'in nesebi hakkındaki bilgileri bir araya getirme konusunda Ma'ruf Ahlâtî[49], Memduh Birîfkânî[50] (1344/1976) ve üçüncü olarak

---

[38] Sarıbıyık, s. 36; Mahmut Bırifkani, s. 21, 71.
[39] Mahmut Bırifkani, s. 21
[40] Sarıbıyık, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 21, 94
[41] Mahmut Bırifkani, s. 21
[42] Seyyid Nûreddin'in dördüncü ceddi olan Şemseddin Ahlâtî hakkında daha geniş bilgi için bkz. Muhammed Said Yasin Birîfkânî, **Fudalâu Behdînân**, Mesud Muhammed Said Yasin Birîfkânî (hzl.), Matbaatu Hebât, Duhok 1997, s. 109-110; Zahid Birîfkânî (hzl.), **Dîdarê Yar- Dîwana Şêx Şemseddinê Qutbê Exlatî yê Birîfkanî**, Roja Nû Yay., Stockholm 2001, s. 17-26; Doskî, s. 9-16; Mahmut Bırifkani, s. 137-142. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde kendisinden "Şemseddin Ahlâtî" şeklinde bahsedeceğiz.
[43] Müderris, s. 454-455; Yûsuf, s. 96; Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 109; Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 21; Zahid Birîfkânî, **Dîdarê Yar**, s. 22; Rûhânî, s. 442; Abdurrahman, s. 73; Doskî, s. 12; Sarıbıyık, s. 36; Mahmut Bırifkani, s. 22, 138; Kavak, s. 140
[44] Sarıbıyık, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 22
[45] Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 21; Abdurrahman, s. 73; Doskî, s. 14; Mahmut Bırifkani, s. 139
[46] Kavak, s. 140
[47] Mahmut Bırifkani, s. 22
[48] Sarıbıyık, s. 33; Mahmut Bırifkani, a.y.
[49] Ma'ruf Ahlâtî'nin soyu Seyyid Nûreddin ile Hüseyin Ahlâtî'de birleşmektedir. Ma'ruf Ahlâtî'nin babası Ahmed Ahlâtî (935/1528), onun babası İbrâhim Ahlâtî (900/1494), onun babası Ali Ahlâtî (870/1465), onun babası Baba Maksûd Ahlâtî (840/1436) ve onun da babası Seyyid Nûreddin'in de atası olan Hüseyin Ahlâtî'dir (808/1405). Bkz. Zahid Birîfkânî, **Dîdarê Yar**, s. 31; Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 34; Mahmut Bırifkani, s. 118
[50] Memduh ibn (b.) Muhsin b. Abdulcebbar b. Abdulkahhar b. Abdullah Birîfkânî'dir. Memduh Birîfkânî'nin üçüncü ceddi Abdullah Birîfkânî, Seyyid Nûreddin'in abisidir. Memduh Birîfkânî de çalışmamızda hazırladığı eserlerden çokça faydalanacağımız Zahid Birîkânî'nin babasıdır. Daha geniş

da Mahmut Bırifkani'nin[51] çok büyük rolleri olmuştur. Bu aileyi özellikle bu üç zatın neseb konusunda gösterdikleri gayretler sayesinde Hazret-i (Hz.) Peygamber'e (Sallallahu Aleyhi ve Sellem (SAS)) kadar bir bütün olarak tanımaktayız.[52]

Aşırı uçlardan ve aykırı görüşlerden uzak bir anlayışa sahip olan Birîfkânîler, tarih boyunca pek çok yazar, şair ve mutasavvıf çıkarmıştır. Bu şair ve yazarlardan biri Ahmed Yesevî'nin (562/1166-17) hocası olan Yusuf Hemedânî'dir (535/1140). Yusuf Hemedânî'nin dışında Hüseyin Ahlâtî (808/1405), Ma'ruf Ahlâtî, Şemseddin Ahlâtî, Nûreddin Birîfkânî (1268/1851), Vahîdüddin Birîfkânî[53] (d. 1362/1942) ve İsa Birîfkânî Diyarbekrî[54] (1312/1895) gibi isimleri de sayabiliriz.[55]

Mahmut Bırifkani, Birîfkân ailesi için şunları söylemektedir:

"... Bu aile bazen imamet makamına, bazen Seyyid Ali Zeynelabidin Hemedani, Seyyid Ebu Hasan Ahlati, Seyyid Abdulkerim Ahlati, Seyyid Şemseddin Ahlati Bırifkani gibi Kutb'luk makamına, bazen Seyyid Yusuf Hemedani gibi Kutb'ul Ektab'lık makamına, bazen Seyyid Nureddin Bırifkani gibi Ceylani'yi sani olup Gavs'luk makamına, bazen Seyyid Hüseyin Ahlati gibi zahir ve batın ilimlerde İmam Ali'nin bayrağını çekerek imametin sırrına varis olmuş ve bazen de Seyyid Vahidüddin Bırifkani gibi bütün bunlara vekil olarak sessiz ve mütevazı bir şekilde hayatlarını sürdürmektedirler."[56]

---

bilgi için bkz. Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 83-85; *Şêx Memdûh Birîfkanî,* 2007, http://ku.wikipedia.org (31 Aralık 2012); Mahmut Bırifkani, s. 171-173

[51] Bu zat ileride kendisinden bahsedeceğimiz Vahîdüddin Birîfkânî'nin yeğeni, halifesi ve Türkiye'deki vekilidir. Birîfkânîler'in fahrî nakîbu'l-eşrâfı olan Mahmut Bırifkani, aynı zamanda *Bırifkan Seyyidleri* isimli eserin de yazarıdır. Kendisi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Mahmut Bırifkani, s. 333-351

[52] Mahmut Bırifkani, -Vahîdüddin Birîfkânî'nin halifesi ve Türkiye'deki vekili- "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme, Diyarbakır 9 Haziran 2012

[53] Vahîdüddin Birîfkânî ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Abdurrahman, s. 253-254; *eş-Şeyh Vahîd Kutbu'd-Dîn el-Birîfkânî Şeyhu't-Tarîkati'l-Kādiriyyeti'l-Birîfkâniyye fi'l-Irâk*, (tarih belirtilmemiş (t.y.)) http://www.alkadria.com (2 Ekim 2012)

[54] İsa Birîfkânî Diyarbekrî'nin türbesi şu an Diyarbakır Mermer ve Terziyan köyleri arasında bulunmakta olup "Türba Spi" diye bilinmektedir. Bu zat hakkında daha geniş bilgi için bkz. Mahmut Bırifkani, s. 260-268

[55] Sarıbıyık, s. 37

[56] Mahmut Bırifkani, **Bırifkan Seyyidleri**, Arka kapak sayfası.

Kādiriyye tarîkatının Birîfkâniyye kolunun[57] şu an ki postnişîni ve Birîfkân Tekyesi'nin de mütevellisi olan Vahîdüddin Birîfkânî[58], Seyyid Nûreddin'in abisi[59] Abdullah Birîfkânî'nin (1267/1850-51) soyundan gelmektedir.[60]

Muhammed Said Yasin Birîfkânî'nin[61] (1396/1976) yaptığı değerlendirmeye göre Seyyid Nûreddin Kādiriyye tarîkatı şeyhlerinin büyüklerindendir. Hatta ona göre Seyyid Nûreddin tarîkat içinde bir müceddiddir. Çünkü Birîfkâniyye ailesi içinde tarîkatta yed-i tûlâ sahibi ehil insanların uzun bir süre çıkmamasından dolayı bir fetret meydana gelir ve –hakikî manasıyla- tarîkatın alâmetleri yok olur. Belki aile içinde bu tarîkat mevcuttur ama bu mevcûdiyet Seyyid Nûreddin'in dönemindeki şöhretine ulaşamamıştır. Muhammed Said Yasin değerlendirmelerinin devamında aile içinde âlim ve takvâlı insanların çokça bulunduğunu ifade eder. Fakat ona göre ailenin tarîkat konusundaki durumu sönüktür. Bu durum Seyyid Nûreddin'in ortaya çıkmasıyla sona erer ve Seyyid Nûreddin bütün güzel meziyetleriyle bu tarîkati yeniden canlandırır. Onun sayesinde Kādiriyye tarîkati hem kendi döneminde hem de kendisinden sonra büyük bir şöhrete kavuşur ve büyük bir bölgeye yayılır.[62]

1.1.2 Nesebi

Seyyid Nûreddin'in soyu, bizzat kendi ifadesine göre[63] Hz. Hüseyin yoluyla Hz. Peygamber'e (SAS) ulaşmaktadır. Bu meyanda Seyyid Nûreddin *el-Budûru'l-Celiyye*'sinde *"Ben hakir Seyyid Nûreddin bin Abdulcebbar aslen ve doğum olarak Birîfkânî; mesken olarak Îtûtî; sülale olarak da Hüseynîyim…"*[64] demektedir. Ayrıca *Nûrî Birîfkî Aslê Ew* isimli şiirinde de bunu ifade etmektedir:

[57] Kādiriyye'nin bu kolu hakkında *"2.2 Birîfkâniyye Kolu"* başlığı altında ele alınacaktır.
[58] Mahmut Bırifkani, s. 177. Ayrıca bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 1; Abdurrahman, s. 253
[59] Mahmut Bırifkani, s. 164
[60] Mahmut Bırifkani, s. 173-174
[61] Bu zat hakkında daha geniş bilgi için bkz. Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 114-119
[62] Bkz. Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 65-66
[63] Keznî, s. 15-16; Nûreddin Birîfkânî, s. 79; Doskî, s. 9.
[64] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca bkz. Keznî, s. 16

"Nûrî Birîfkî aslê ew, belkî Huseynî neslê ew

Tîra li dil da neslê ew, reştûzeka ji Mekke tê"[65]

Yani *"Nûrî (yani kendisi) aslen Birîfkî, neslen ise Hüseynî'dir. Onun nesli kalpte bir ok, Mekke'den gelen siyah renkli oklardır."* demektedir. Seyyid Nûreddin başka bir şiirinde şöyle demektedir:

"Bı aslê xwe Birîfkî me, bı nesla xwe Hüseynî me

İmâm u Qutbê wextê me, delil u rêberım yâ Rabb"[66]

Yani *"Aslen Birîfkî, neslen Hüseynî'yim. Zamanın imamı ve kutbu; delil ve rehberim ya Rabb!"* demektedir.

Seyyid Nûreddin *Telhîsu'l-Hikem* isimli eserinin sonuna yazmış olduğu bir münâcâtında manzum olarak kendisinden ve atalarından bahsetmektedir. Belirttiğine göre kendisi aslen Hüseynî ve Birîfkân'lı; tarikat olarak Kādirî; dil olarak acem[67]; mezhep olarak şâfiîdir. Münâcâtının devamında atalarının insanları İslam dinine irşat eden aktâbdan olduğunu; fakat onların dağlarda yaşayan Kürtlerden olduğundan şöhrete ulaşmadıklarını; kapalılığı ve uzleti tercih ettiklerini; tarîkatlerinin Halvetiyye olduğunu belirtmektedir.[68]

Ulaşabildiğimiz kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Seyyid Nûreddin'in Hz. Peygamber'e kadar soyu şu şekildedir[69]:

---

[65] Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 222; **a.g.e. (Arap alfabesiyle basılan kısım (a.a.b.k.))**, s. 188. Ayrıca bkz. Keznî, s. 15

[66] Keznî, s. 16

[67] Anadilinin Arapça olmadığını kastetmektedir.

[68] Keznî, s. 383-384

[69] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 11; Nûreddin Birîfkânî, s. 3; Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 120-121; Şelâl, s. 11; Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 16-17; Zahid Birîfkânî, **Didarê Yar**, s. 92-93; Vahîdüddin Birîfkânî (Cem' ve thk.), **el-Esrâr ve'l-Meânî Li'ş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî**, Matbaat-u Ca'fer el-'Ussamî Şâri' el-Mütenebbî, Bağdat 2003, s. 7; Abdurrahman, *s.* 249-250; Sarıbıyık, *s.* 37-42; Mahmut Bırifkani, s. 6-10. Ayrıca bu silsilede 19. sırada bulunan Muhammed Yusuf Sadreddin'den Hz. Peygamber'e kadar olan kısım için bkz. Muhammed b. Ahmed b. Amîdüddîn Necefî, **Bahru'l-Ensâb**, Şerîf Enes el-Kütüb el-Hasanî (thk.), Dâru'l-Müctebâ, Medine 1999, s. 40. Silsilede 24. sırada bulunan Sâlih Hemedânî'den Hz. Peygamber'e kadar olan kısım için bkz. Hüseyin Muhammed Riffâî, **Tezyîlu Bahri'l-Ensâb**, Matbaatu Dâru'l-Kütübi Ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, Kahire 2006, s. 32-33.

1. Hz. Muhammed'in (SAS) kızı Hz. Fatıma (11/632-33)
2. Hz. Hüseyin (r.a.) (61/680-81)
3. Ali Zeynel Abidin (94/712-13)
4. Muhammed Bâkır (114/732-33)
5. Ca'fer-i Sâdık (148/765-66)
6. Musa Kâzım (183/799-800)
7. Ali Rıza (203/818-19)
8. Muhammed Cevvâd (220/835)
9. Ali Hâdî (254/868)
10. Ca'fer Zekî Musaddak (282/895)
11. Ali Muhtâr
12. Abdullah Muntahib
13. Ahmed Takī
14. Seyyid Mahmud
15. Seyyid Muhammed
16. Ca'fer Ebû Hars
17. Ali Zeynel Abidin Ebû Müeyyed
18. Hüseyin Celâleddin
19. Muhammed Yusuf Sadreddin
20. Eyyüb Hemedânî
21. Ebû Ya'kub Yusuf Hemedânî (535/1140)
22. Ebû Müslim Selim Irâkî Hemedânî (645/1247-48)
23. Yusuf Hemedânî (610/1213-14)
24. Salih Hemedânî (650/1252-53)
25. "Zûrdânî" ismiyle meşhur ve "Muvahhid-i Horâsânî" lakablı Zeynel Abidin Ali Hemedânî (685/1286-87)
26. Ahmed Ahlâtî (715/1315-16)
27. Hacı Nizameddin Ahlâtî (751/1350-51)
28. Ebû Hasan Ali Ahlâtî (781/1379)
29. "Kemâlu'l-Milleti ve'd-Dîn" lakablı Hüseyin Ahlâtî (808/1405)
30. Baba Mansur Ahlâtî (849/1445-46)
31. İshak Ahlâtî (890/1485-86)

32. Abdulğani Ahlâtî (926/1519-20)
33. Süleyman Ahlâtî (961/1553-54)
34. Musa Ahlâtî (995/1586-87)
35. Abdulkerim Ahlâtî (1027/1617-18)
36. Şemseddin Halvetî Kutb-i Ahlâtî Birîfkânî (1085/1674)
37. Zeynel Abidin Birîfkânî (1119/1707-08)
38. Ebu Bekir Birîfkânî (1158/1745-46)
39. Nûreddin Birîfkânî (1195/1780)
40. Abdulcebbar Birîfkânî (1231/1815-16)
41. "Gavs-ı Sâni" lakablı Nûreddin Birîfkânî (1268/1851)

Nûreddin Birîfkânî ve Abdulhamid b. Şemseddin Birîfkânî Etrûşî[70] (1305/1887-88), bu silsilede 25. sırada bulunan Zeynel Abidin Ali Hemedânî'de (685/1286-87) durmuşlar ve silsilenin diğer kısmı itinalı bir şekilde zabt altına alınmamıştır.[71] Fakat giriş kısmında da bahsettiğimiz gibi Ma'ruf Ahlâtî, Memduh Birîfkânî ve en son olarak da Mahmut Bırifkani'nin neseb konusunda yaptığı çalışmalar sayesinde yukarıdaki silsileyi elde etmiş bulunmaktayız.[72]

Hüseyin Ahlâtî'nin (808/1405) oğlu Baba Maksud'un (840/1436) soyundan gelen Ma'ruf Ahlâtî[73], Hüseyin Ahlâtî'nin telif etmiş olduğu *Sirru'l-Esmâ-i ve'l-Hurûf* isimli kitabın kenarına kendi el yazısıyla yazmış olduğu haşiyede, yine aynı soydan gelen Seyyid Mecdi'nin soyunu verdiğimiz silsilede 26. sırada bulunan Ahmed Ahlâtî'den itibaren yukarıda verdiğimiz soy ağacına uygun bir şekilde nakletmiştir.[74]

[70] Bu zat Nûreddin Birifkânî'nin hem son halîfesi hem de damadıdır. Bkz. Keznî, s. 46; Şelâl, s. 134; Abdurrahman, s. 253; Mahmut Bırifkani, s. 151. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde kendisini "Abdulhamid Birîfkânî" şeklinde zikredeceğiz.
[71] Keznî, s. 11. Ayrıca bkz. Doskî, s. 9. Keznî vermiş olduğu silsilede, Seyyid Nûreddin'in soyunu silsilemizde 25. sırada gösterdiğimiz Şeyh Zeynel Abidin'e kadar götürmektedir. Fakat verdiğimiz silsileden farklı olarak Şemseddin Ahlâtî ile silsilemizde babası olarak görünen Şeyh Abdulkerim arasında Seyyid Şeyh Abdurrahman ve Seyyid Şeyh Şemseddin isimlerini de ekleyerek saymaktadır. Bkz. Keznî, s. 11
[72] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[73] Zahid Birîfkânî, **Didarê Yar**, s. 31; **Zibanê Kurdî**, s. 34; Mahmut Bırifkani, s. 118
[74] Zahid Birîfkânî, **Didarê Yar**, s. 28-31; **Zibanê Kurdî**, s. 31-34

Memduh Birîfkânî'nin 1970 yılında hazırlamış olduğu soy ağacında da Seyyid Nûreddin'in soyu yukarıda verdiğimiz silsileye uygun bir şekilde Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır.[75]

En son olarak neseb konusunda önemli çalışmaları bulunan ve bu çalışmaları sonucunda tarihten günümüze Birîfkân ailesi bireyleri hakkında çok geniş bilgileri içeren *Bırifkan Seyyidleri* eserini telif eden Mahmut Bırifkani de bu silsileyi delilleriyle birlikte eserinde nakletmiştir.[76]

1.1.3 Doğumu

1.1.3.1 Doğum Yeri: Birîfkân

Nûreddin Birîfkânî babası Abdulcebbar Birîfkânî'nin[77] (1231/1815-6) en küçük çocuğu olarak[78] Birîfkân köyünde doğdu.[79] Birîfkân, Irak'ın Duhok kentine bağlı bir köydür.[80] Birîfkân köyü Duhok'un doğusunda[81], Musul'un ise kuzeydoğusunda kalmaktadır.[82] Bu köy Mızûrî aşireti köylerindendir.[83]

Birîfkân kelimesi ulaşabildiğimiz Arap alfabesiyle yazılan Arapça, Farsça ve Kürtçe kaynaklarda بريفكان[84] , برفكا[85] ve بريفكا[86]; Latin alfabesiyle yazılan Kürtçe

---

[75] Çalışmamızın ekler kısmında da bir fotokopisi bulunan bu soy ağacı için bkz. Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 120-121; **Didarê Yar**, s. 92-93

[76] Mahmut Bırifkani, s. 6-10

[77] Müderis, s. 454; Sâlim Abdurrezzak Ahmed, **Fihrisu Mahtūtāti Mektebeti'l-Evkāfi'l-Âmmeti fi'l-Mevsıl**, C. 2, 2. Basım, Mektebetu'l-Vataniyye, Bağdat 1982, s. 272; Keznî, s. 25; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 11; Yusuf, s. 96; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 362; Şelâl, s. 10; Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 16; Rûhânî, C. 1 s. 442; Melahat Beki, "Said Nursi'nin Tasavvufî Görüşleri", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2007), s. 87; Selefî, C. 3 s. 1042; Mahmut Bırifkani, s. 184

[78] Şelâl, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 163

[79] Müderris, s. 455; Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Yûsuf, a.y.; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", a.y.; Şelâl, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 19; Rûhânî, a.y.; Abdurrahman, s. 78; Beki, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 184

[80] Carl Brockelmann, **Târîhu'l-Edebi'l-Arabî**, C. 10, Ömer Sâbir Abdulcelîl (çev.), Matâbiu'l-Hey'eti'l-Mısriyyeti'l-Âmmeti li'l-Kitâb, Kahire 1999, s. 162; Sarıbıyık, s. 36; Mahmut Bırifkani, s. 22

[81] Doskî, s. 12; Selefî, a.y.

[82] Keznî, s. 25; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 13

[83] Keznî, s. 7; Selefî, a.y.

[84] Örneğin bkz. Müderris, a.y.; Keznî, s. 7; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Nûreddin Birîfkânî, s. 3; Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 67; Zahid Birîfkânî, **Laleşîn (a.a.b.k.)**, **s.** 17; Şelâl, a.y.; Zahid Birîfkânî, **Dîdarê Yar (a.a.b.k.)**, s. 16; Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî (a.a.b.k.)**, s. 19; Ma'ruf Haznedâr, **Mêjûy Edebî Kürdî**, C. 3, Aras Publishers, Erbil 2003, s. 398; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 7; Rûhânî, a.y.; Abdurrahman, a.y.

[85] Brockelmann, a.y.

kaynaklarda *Birîfka*[87], *Birîfkan*[88], *Brîfkan*[89]; Türkçe yazılan kaynaklarda ise *Berîfkan*[90], *Berifkan*[91], *Bırifkan*[92], *Birifka*[93] veya *Birifkan*[94] şeklinde geçmektedir.

Mahmut Bırifkani bu köye Birîfkân adının verilmesiyle ilgili olarak üç farklı varsayımda bulunmaktadır. Ona göre bu kelimenin,

- Kürtçe *pırit (çok)* ile *kani (çeşme)* kelimelerinin birleşiminden *çok çeşme* anlamında;

- Kürtçe *berfi (kar)* ile *kani (çeşme)* kelimelerinin birleşiminden *kar gibi soğuk çeşme* anlamında;

- Kürtçe *bîr (kuyu)* ile *kani (çeşme)* kelimelerinin birleşiminden *kuyu ve çeşme* anlamında kullanılıp zamanla *Bırifkani* şeklini aldığını varsaymaktadır.[95]

Seyyid Nûreddin'in ataları yukarıdaki silsilede 36. sırada bulunan Şemseddin Ahlâtî döneminden itibaren bu köyü bir merkez haline getirmiş ve "Birîfkânî" olarak anılmışlardır.[96]

Ahlât'ta dünyaya gelen Şemseddin Ahlâtî[97], babası ve kardeşi Muhammed Emin ile birlikte Yukarı Doskî aşiretinin içine yerleşirler.[98] Babası ve kardeşinin vefat etmesinden sonra[99] Etrûşî aşiretiyle beraber Amidîye'ye gelirler.[100] Amidîye'nin hâkimi

---

[86] Örneğin bkz. Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 67; Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî (a.a.b.k.)**, s. 19; Doskî, s. 12; Selefî, C. 3 s. 1042
[87] Örneğin bkz. Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 19; **Dîdarê Yar**, s. 24
[88] Örneğin bkz. Yusuf, s. 96; Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 10; **Zibanê Kurdî**, s. 29; **Dîdarê Yar**, s. 9; Mahmut Bırifkani, s. 22
[89] Örneğin bkz. Mahmut Bırifkani, a.y.
[90] Örneğin bkz. **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 362; Beki, s. 87
[91] Örneğin bkz. Bazil Nikitin, **Kürtler-Sosyolojik ve Tarihi İnceleme**, C. 1-2, Hüseyin Demirhan ve Cemal Süreyya (çev.), 4. Baskı, Deng Yay., İstanbul 1994, s. 371
[92] Örneğin bkz. Mahmut Bırifkani, a.y.
[93] Örneğin bkz. Kavak, s. 140
[94] Örneğin bkz. Mahmut Bırifkani, a.y.
[95] Mahmut Bırifkani, s. 22-23
[96] Sarıbıyık, s. 36; Mahmut Bırifkani, s. 22
[97] Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 20; **Dîdarê Yar**, s. 21; Abdurrahman, s. 73; Doskî, s. 10; Mahmut Bırifkani, s. 137. Ayrıca bkz. Yusuf, a.y.
[98] Zahid Birîfkânî, **Dîdarê Yar**, s. 21; Doskî, s. 11; Mahmut Bırifkani, a.y.
[99] Mahmut Bırifkani, s. 138
[100] Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, a.y.; **Dîdarê Yar**, s. 22; Doskî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.

olan Mir Kubat Bey'in oğlu Sîdî Han[101] (1025/1616-7), Şemseddin Ahlâtî'yi görüp etkilenir ve irşad etmesi için Birîfkân, Gelîrımân, Bâzîdkê, Bêgeh, Rikâvâ, Âlûkâ ve Tıldêbê adında yedi köyü emrine verir.[102] Şemseddin Ahlâtî, Birîfkân'da bir tekye yaptırır ve vefatına kadar bu tekyede Halvetiyye-Sühreverdiyye tarîkatı irşadını yapar. Tekye Seyyid Nûreddin'in Kādiriyye tarîkatını seçmesiyle bir Kadirî tekyesi olarak günümüze kadar gelir.[103]

Seyyid Nûreddin dördüncü ceddi Şemseddin Ahlâtî'nin bir şiirini şerhederken Birîfkân ve çevresini şu şekilde resmeder:

"...Cedd(im Şemseddin Ahlâtî) Kuddise Sirruhû çoğunlukla köy(ümüz)ün dağlarında uzlette bulunmaktaydı. Çünkü köyümüz yüksek, ferah, geniş ve açıktır. Dağları ise yüksek ve yüksek dağlardan uzaktır. Dolayısıyla bu dağlardan hiçbiri onları kapatıp (gölgede bırakıp) sakinlerini çevreleyip bunaltmaz. Bundan dolayı sen sakinlerini özellikle yaz mevsiminde gayet mutlu, ferah, gönül rahatlığı, kalb inşirâhı içinde görürsün. Dağları yüksek olup mu'tedil bir havaya sahiptir. Gece yarısı kuşların terennümleri işitilir. Enfes manzaralı bu dağların dillerinin damgasıyla nefsi damgalanır. Bunlar onu kendine çeker. Kuşları, dağları ve ağaçlarının dilleriyle (hiç susmaz ve) konuşmaya devam eder. Bunun gibi bu (hâl) fethimin ve keşiflerimin mahalli olan Mâm-sîn Dağı'nda bende de gerçekleşti."[104]

Muhammed Ahmed Mustafa Keznî (2011), *eş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî-Hayatuhû, Âsâruhû, Şi'ruhû* isimli eserinde Birîfkân ile ilgili şunları söylemektedir:

"Birîfkân çok ağaçlı ve leziz meyveli güzel bir yerdir. Oranın suyu tatlı ve yaz mevsiminde bile soğutmaya gerek olmayan çeşmeleri vardır. Çeşit çeşit meyveleri, güzel havasıyla ve tatlı sularıyla cennete benzer. Doğusu Bank Dağları, kuzeydoğusu Nawmisk ve Dıbıstê Dağları, güneyi Dudureş Dağları ve kuzeyi ise Germavok Dağları

[101] Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 21; **Dîdarê Yar**, s. 22; Abdurrahman, s. 73; Mahmut Bırifkani, s. 138. Ayrıca Kubât Bey ve Sîdî Hân hakkında bilgi için bkz. Rûhânî, C. 3 s. 144-145; Muhammed Emin Zeki Bey, **Meşâhiru'l-Kürdi ve'l-Kürdistân**, Dâru'z-Zamân, Şam 2006, s. 239

[102] Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, a.y.; **Dîdarê Yar**, a.y.; Doskî, s. 12; Mahmut Bırifkani, a.y. Beşir Said Abdurrahman, *Behdînân Ve Aşairuhâ* isimli eserinde bu yedi köyün bazılarının ismini farklı vermektedir. Onun verdiği isimler şunlardır: Birîfkân, Gelîrımân, Harâb, Sûrkâre, Bîkâ, Âlûkâ, Tıldêb. Bkz. Abdurrahman, a.y.

[103] Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, a.y.; **Dîdarê Yar**, s. 22-23; Abdurrahman, a.y.; Doskî, s. 12-14; Mahmut Bırifkani, s. 138-139. Ayrıca bkz. Yusuf, s. 96

[104] Nûreddin Birîfkânî, s. 306-307; Zahid Birîfkânî, **Dîdarê Yar (a.a.b.k.)**, s. 89

ile çevrelidir. Germavok'da Seyyid Nûreddin Birîfkânî'nin halvete girdiği bir mağara vardır. Orada adı 'Germavok' olan bir çeşme vardır. Bu dağ bu çeşmenin ismiyle adlandırılmıştır."[105]

1962 yılına kadar mamur olan köy, 23 Mart 1962 yılında harabeye çevrilmiş ve halkı dağıtılmıştır. Söz konusu eserinde Keznî, 1979 yılında köye gittiğini, köyü ıssız ve metruk bir halde bulduğunu, cami ve tekyeden eser kalmadığını, Seyyid Nûreddin'in kabrinin de yıkıldığını ifade etmektedir.[106]

Tahrip edilen tekye ve cami Seyyid Nûreddin'in abisi Seyyid Abdullah'ın soyundan gelen Me'mûn Birîfkânî tarafından tamir edilmiştir.[107] 1990 yılında Me'mûn Birîfkânî tarafından mamur hale getirilen Birîfkân köyünde 25 hane bulunmaktadır. Bunlardan 5 veya 6 tanesi Birîfkânî ailesindendir. Tekye, cami ve Seyyid Nûreddin'in kabri de yeniden inşa edilmiştir. Tekyenin toplantı yeri ve misafirhânesi bulunmaktadır. Şemseddin Ahlâtî'nin kabri de Seyyid Nûreddin'in kabrinin yaklaşık olarak 75 metre batısında bulunmaktadır.[108]

Tekyenin mütevellisi bulunan Vahîdüddin Birîfkânî her Cuma günü tekyeye gelmektedir. Ayrıca Ramazan ayında teravih namazlarını da orada kılmaktadır. Bunun dışında gelen misafirleri de orada karşılamaktadır.[109]

1.1.3.2 Adı ve Doğum Tarihi

Adı Şeyh Seyyid Nûreddin Birîfkânî'dir. Seyyid Nûreddin'in atalarından olan Şemseddin Ahlâtî'nin Birîfkân köyüne yerleşmesiyle[110] aileye bu köye nisbetle Birîfkânî denmiştir.[111] Seyyid Nûreddin'in nisbesi de bu yüzden Birîfkânî olmuştur.

---

[105] Keznî, s. 25; Mahmut Bırifkani, s. 23

[106] Keznî, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 142-143. Ayrıca bkz. Şelâl, s. 144. Mahmut Bırifkani kendisi ile yaptığımız söz konusu görüşmemizde Seyyid Nûreddin'in de bir şirinde kabrinin yıkılacağına ve sonra yeniden inşa edileceğine işaret ettiğini belirtmektedir. Ayrıca Birîfkân köyünün bu tahripten üç gün sonra çekildiği belirtilen bir görüntüsü çalışmamızın ekler kısmında bulunmaktadır. İlgili resim için bkz. Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî (a.a.b.k.)**, s. 331

[107] Şelâl, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 170. Me'mûn Birîfkânî ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Mahmut Bırifkani, s. 169-170

[108] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme

[109] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.

[110] Müderris, s. 454,455; Yusuf, s. 96; Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 109; Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 21; **Dîdarê Yar**, s. 22; Rûhânî, C. 1 s. 442; Abdurrahman, s. 73; Doskî, s. 12; Sarıbıyık, s. 36; Mahmut Bırifkani, s. 22, 138; Kavak, s. 140

Seyyid Nûreddin'in nisbesi ulaşabildiğimiz Arap alfabesiyle yazılmış Arapça, Farsça ve Kürtçe kaynaklarda بريفكاني[112], برفكي[113],بريفكي[114]; Latin alfabesiyle yazılmış Kürtçe kaynaklarda *Birîfkanî*[115] *, Bırîfkanî*[116]*, Birîfkî*[117]; Batılı kaynaklarda *Brîfkânî*[118]; Türkçe kaynaklarda ise *Bırifkani*[119]*, Bırifkâni*[120]*, Berîfkânî*[121]*, Berifkânî*[122]*, Berifkanî*[123]*, Berifkâni*[124]*, Brifkâni*[125]*, Brifkânî*[126]*, Brîfkânî*[127]*, Bırîfkanî*[128]*, Birifkânî*[129] veya *Bırifki*[130]

---

[111] Sarıbıyık, s. 36; Mahmut Bırifkani, s. 22

[112] Örneğin bkz. Müderris, s. 454; Ahmed, C. 2 s. 272; Keznî, s. 4; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 11; Nûreddin Birîfkânî, *s.* 3; Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 62; Zahid Birîfkânî, **Laleşîn (a.a.b.k.)**, s. 17; Şelâl, s. 10; Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî (a.a.b.k.)**, s. 16; **Dîdarê Yar (a.a.b.k.)**, s. 11; Rûhânî, C. 1 s. 442; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 1; Haznedâr, C. 3 s. 398; Abdurrahman, s. 78; Doskî, s. 10; Selefî, C. 3 s. 1042. Ayrıca çalışmamızın ekler bölümünde 1., 2., 8. ve 110. sayfalarının fotokopisi bulunan Memduh Birîfkânî'nin elyazması eserinin ilk sayfasında da bu şekilde geçmektedir. Bkz. Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî (a.a.b.k.)**, s. 269

[113] Örneğin bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 82; Brockelmann, C. 10 s. 162

[114] Örneğin bkz. Ahmed, C. 2 s. 269; Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî (a.a.b.k.)**, s. 47. Ayrıca çalışmamızın ekler bölümünde 1., 2., 8. ve 110. sayfalarının fotokopisi bulunan Memduh Birifkânî'nin elyazması eserinin 8. sayfasında da bu şekilde geçmektedir. Bkz. Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 272. Aynı şekilde çalışmamızın ekler kısmında Seyyid Nûreddin tarafından yazılmış icâzetnâmenin fotokopisinin 2. ve 3. sayfalarında da bu şekilde geçmektedir. Ayrıca II. Meşrutiyetten sonra Cemiyet-i Sûfiyye'nin yayın organı olan ve Şeyh Safvet Efendi'nin başta yöneticisi daha sonra ise ikinci reisi olduğu "Tasavvuf" dergisinin (Bkz. Mustafa Aşkar, **Tasavvuf Tarihi Literatürü**, İz Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 353-354) 7 Ramazân 1329/ 18 Ağustos 1327 tarihli 24. sayısının 8. sayfasında yayınlanan Nûreddin Birîfkânî'nin torunu Nur Muhammed Birîfkânî ile ilgili bir haberde de Seyyid Nûreddin'in nisbesi bu şekilde geçmektedir. Bkz. Müfit Yüksel, "Urfa Mebusu Şeyh Safvet Efendi'nin "Tasavvuf" Mecmuasında Brîfkânilerle İlgili bir anekdot", *Tarih Şuuru Sitesi*, 14 Temmuz 2011, http://www.tarihsuuru.com (2 Haziran 2012); Mahmut Bırifkani, *s.* 166-169. Ebû Ziyâ Matbaası tarafından basılan söz konusu "Tasavvuf" dergisinin bu sayısının yayınlandığı tarih 1 Eylül 1911 yılına karşılık gelmektedir. Bkz. Mahmut Bırifkani, s. 166. Bu sayının 1. ve 8. sayfalarının fotokopisi çalışmamızın ekler kısmında verilmiştir.

[115] Örneğin bkz. Yusuf, s. 96

[116] Örneğin bkz. Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 17; **Dîdarê Yar**, s. 14; **Zibanê Kurdî**, s. 19

[117] Örneğin bkz. Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 23, 48, 221

[118] Örneğin bkz. Bruinessen, a.g.mk., s. 143

[119] Örneğin bkz. M. Şefik Korkusuz, **Nehri'den Hazne'ye Meşyihi Nakşbendi**, Kilim Matbaacılık, İstanbul 2010, s. 47, 83; Sarıbıyık, s. 37; Mahmut Bırifkani, s. 23

[120] Örneğin bkz. Korkusuz, s. 80

[121] Örneğin bkz. **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 362; Beki, s. 87

[122] Örneğin bkz. Müfit Yüksel, "Nurşin'de 4 Kutlu", *Cevaplar Sitesi*, 14 Ekim 2007, http://www.cevaplar.org (12 Eylül 2012); Beki, s. 14, 41, 90.

[123] Örneğin bkz. Tavakkoli, s. 185

[124] Örneğin bkz. Beki, s. 87

[125] Örneğin bkz. Yüksel, "Tarihimizde Kürt Mutasavvıflar"

[126] Örneğin bkz. Müfit Yüksel, "Barzaniler, Siyonizm ve Filistin", *Yenişafak Gazetesi*, 21.01.2012, http://yenisafak.com.tr (12.03.2012)

[127] Örneğin bkz. Müfit Yüksel, "Kelami Dergahı", *Haber Akademi Sitesi*, 21.12.2006, http://www.haberakademi.net (12.03.2012); Yüksel, "Urfa Mebusu Şeyh Safvet Efendi'nin "Tasavvuf" Mecmuasında Brîfkânilerle İlgili bir anekdot"

[128] Örneğin bkz. Selim Temo, **Kürt Şiiri Antolojisi**, C. 1, 1. Basım, Agora Kitaplığı, İstanbul 2007, s. 454, 455

[129] Örneğin bkz. Kavak, s. 140

[130] Örneğin bkz. Korkusuz, s. 81

olarak geçmektedir. Bazı kaynaklarda ise Seyyid Nûreddin'in nisbesi yanlış olarak *Bifirki* şeklinde geçmektedir.[131]

Bazı kaynaklarda Es'ad Erbilî'nin[132] (1847-1931) 1303/1885-86 senesinde Kādiriyye tarîkatı icâzesini aldığı Abdulhamid Birîfkânî'nin[133] nisbesi *Rifkânî* olarak geçmektedir.[134] Biz bunun bir yazım hatasından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Seyyid Nûreddin'in doğum tarihi hakkında ise bizim ulaşabildiğimiz kaynaklarda 1205/1795[135], 1205/1790[136], hicrî (h.) 1205[137], 1205/1791[138], 1205/1790-91[139], h. 1204[140], 1204/1789[141], 1205/1788[142] gibi tarihler bulunmaktadır.

Doğum tarihi hakkında söylenenleri aktaran Keznî, Enver Mâî'nin[143] (22/06/1963) *el-Ekrâd fî Behdînân* isimli eserinin 83. sayfasında h. 1205 tarihinin[144]; Sıddık Dimlûcî'nin *İmâretu Behdînân* isimli eserinin 63. sayfasında ise h. 1200 tarihinin zikredildiğini ifade eder.[145]

---

[131] Örneğin bkz. Mehmet Bayrak, **Kürdoloji Belgeleri II**, Özge Yay., Ankara 2004, s. 187

[132] Es'ad Erbilî ilgili daha fazla bilgi için bkz. Vassâf, C. 2 s. 347-357

[133] Yüksel, "Kelami Dergahı"; Ali Ramazan Sönmez, "Müflis bi Emanillah!", *Haberkültür Sitesi*, 4 Mart 2011, http://www.haberkultur.net (29 Ağustos 2012); Yenidünya Editör, "Nakşi Kutupları Yaman Olur", *Yenidünya Dergisi*, Mart 2011, http://www.yenidunyadergisi.com (22 Ağustos 2012). Abdulhamîd Birîfkânî, Seyyid Nûreddin'in hem en son halifesi hem de damadıdır. Bkz. Keznî, s. 46; Şelâl, s. 133-134; Mahmut Bırifkani, s. 151.

[134] Örneğin bkz. Muhammed Es'ad Erbîlî, **er-Risâletu'l-Es'adiyye fi't-Tarîkati'l-Aliyye**, Dersaâdet: Matbaa-i Ahmed Kâmil, İstanbul 1343/1925, s. 30; **Evliyalar Ansiklopedisi**, C. 6, "Es'ad Efendi", Türkiye Gazetesi Yay., İstanbul 1992, s. 68; Hasan Kâmil Yılmaz, "Esad Erbîlî", **D.İ.A.**, C. 11, T.D.V. Yay., İstanbul 1995, s. 348; Ömer Çelik, "Muhammed Es'ad Erbilî'nin Kur'ân-ı Kerim Âyetlerini Yorumlama Yaklaşımı", **T.İ.A.A.D.**, s. 6 (2001), s. 177, 178; Tarık Velioğlu, **Osmanlı'nın Manevî Sultanları**, Ufuk Yay., İstanbul 2012, s. 356. Necip Fazıl Kısakürek, Es'ad Efendi'nin Kâdirî icâzeti aldığı kişiyi Abdülmecid Refkânî olarak vermektedir. Bkz. Necip Fazıl Kısakürek, **Son Devrin Din Mazlumları**, 24. Basım, Büyük Doğu Yay., İstanbul 2005, s. 156.

[135] Yusuf, s. 96

[136] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 11; Nûreddin Birîfkânî, s. 3; Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 17; **Zibanê Kurdî**, s. 19; Mahmut Bırifkani, s. 184

[137] Şelâl, s. 10

[138] Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 67; Bruinessen, a.g.mk., s. 143

[139] Ahmed, C. 2 s. 272; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 2

[140] Müderris, s. 455; Rûhânî, C. 1 s. 442; Tavakkoli, s. 185

[141] **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 362; Beki, s. 87

[142] Abdurrahman, s. 78

[143] Enver Mâî hakkında daha geniş bilgi için bkz. Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 111-112; Abdurrahman, s. 106-108

[144] Keznî, s. 25. Zahid Birifkânî, Enver Mâî'nin *el-Ekrâd fî Behdînân* isimli eserinin Musul'da 1960 yılında "el-Hisân" yayınevinde basıldığını ifade eder ve 82. sayfasından bir bölümü nakleder. Bkz. Zahid Birîfkânî, **Dîdarê Yar**, s. 26.

[145] Keznî, a.y.

Keznî, Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden biri olan Ebû Abdullah Hasan Habbâr b. İsmail b. Abdullah Dergezî Mevsılî'nin (1327/1909-10)[146] *Feyzu'l-Cemâl* isimli eserinden şunları aktarır:

"Ben vefatından sonra doğumuyla ilgili delîl aradım. Derken kabrinin karşısındayken beni bir uyuklama tuttu. Bu uyuklama hâlimde onu gördüm. Bana şöyle dedi: 'Benim ömrüm karanlıklardandır… O (karanlıklar), hicretten tam 1200 sene sonra gündüz vakti gündüzü gece gibi yapan, yıldızları açığa çıkaran güneş tutulması karanlıklarıdır.'"[147]

Hasan Habbâr'ın okuyucularıyla paylaştığı bu müşahedesinden h. 1200 senesi ortaya çıkmaktadır.

Keznî, yine aynı şekilde Hasan Habbâr'ın *Mir'âtu Hakāiki Hakki't-Tarîk* isimli eserinden *"O (Seyyid Nûreddin) (h.) 1268 yılında vefat etti ve onun için ömürden takriben 74 sene vardı."* ifadesini nakleder. Bundan hareketle Seyyid Nûreddin'in doğum tarihi olarak h. 1194 senesi ortaya çıkar.[148]

Yukarıdaki bilgileri aktaran Keznî, *Feyzu'l-Cemâl* isimli kitapta bulunan *Nazmu'd-Dürer* isimli kasidenin sonundaki hâmişte Seyyid Nûreddin'nin hattından nakille Seyyid Nûreddin'in şu sözünün nakledildiğini aktarır:

"Övülmüş Nebî (SAS)''nin isimlerini konu alan 'Nazmu'd-Dürer' isimli bu kasidenin yazarı olan (ben) Nûreddin b. Seyyid Abdulcebbar Bırifkî, bu kasideyi nebevî hicretten sonra 1231 yılında kendisinde ikamet ettiğim müddet içerisinde Îtût Köyü mescidinde Rebiyülâhır ayının yarısında Pazartesi günü ikindi namazından sonra, yaşım yaklaşık olarak 23 veya 24 iken bitirdi(m)."[149]

[146] Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bu zatı "Hasan Habbâr" olarak zikredeceğiz.
[147] Keznî, s. 26
[148] Keznî, a.y.
[149] Keznî, a.y.

Bu son nakle bakıldığı zaman 1231/1816 yılında Seyyid Nûreddin'in yaşı 24 ise, doğum yılı h. 1207; 23 ise, h. 1208 olur.[150] Keznî, Seyyid Nûreddin'in hattına dayandığı için h. 1207 veya 1208 yıllarını tercih etmektedir. [151]

Aynı aileden olmaları ve Seyyid Nûreddin'in mirasını ayakta tutma konusunda gösterdikleri gayretlerinden dolayı, bu konuda en çok söz sahibi olduklarını düşündüğümüz Vahîdüddin Birîfkânî, Zahid Birîfkânî (d. 1386-87/1967) ve Mahmut Birîfkânî'nin bize naklettikleri 1205/1790[152] tarihini tercih etmekteyiz.

1.1.4 Tahsili ve İlmî Yönü

Seyyid Nûreddin asil, köklü ve tasavvufî hayatın dolu dolu yaşandığı bir ailede neşet etmiştir.[153] Seyyid Nûreddin'in ilk hocası babası Abdulcebbar Birîfkânî (1231/1815-16) olmuştur.[154] Yaşadığı dönem ve bölgede âdet olduğu üzere[155] babasının yanında Kur'an-ı Kerim[156] ve dönemin bazı kitaplarını okur.[157] Îtût köyünde[158] 10 yaşında iken[159] Kur'an-ı Kerim'i ezberler.[160]

12 yaşına geldikten sonra ilim tahsil etmek için babasından izin isteyerek yolculuklara çıkar.[161] İmâdiye, Musul,[162] Erbil, Şûş, Köysancak ve Şaklâva gibi yerlere gider.[163] Ulaşabildiğimiz kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilere göre ders aldığı hocalar şunlardır:

---

[150] Keznî, a.y.; Selefî, C. 3 s. 1042
[151] Keznî, a.y.
[152] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 11; Nûreddin Birîfkânî, s. 3; Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 17; **Zibanê Kurdî**, s. 19; Mahmut Bırifkani, s. 184
[153] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Şelâl, s. 10; Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 19; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 2; Abdurrahman, s. 78; Mahmut Bırifkani, a.y.
[154] Keznî, s. 27; Şelâl, a.y.; Selefî, C. 3 s. 1042; Mahmut Bırifkani, a.y.
[155] Keznî, s. 41. Ayrıca bkz. Mahmut Bırifkani, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[156] Keznî, s. 27; Yusuf, s. 96; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y. Ayrıca bkz. Keznî, s. 41
[157] Müderris, s. 455; Keznî, s. 27; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y. Ayrıca bkz. Keznî, s. 41
[158] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.
[159] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, s. 79; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[160] Müderris, s. 455; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Yusuf, s. 96; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 362; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[161] Şelâl, a.y. Ayrıca bkz. Yusuf, a.y.
[162] Keznî, s. 41; Yusuf, a.y.; Şelâl, a.y.; Selefî, C. 3 s. 1042-1043
[163] Şelâl, a.y.

- Ebû Abdurrahman Debbâğ[164] (dönemin Musul müftüsü)[165]

- Ebû Abdullah Yahya b. Halid Mızûrî (1250/1834)[166],

- Abdulvehhab Şûşî[167]

- Şihabeddin Ahmed Efendi Hayyâtzâde[168]

- Mahmud Nehîlî[169]

- Abdurrahman b. İsa Mevsılî[170]

- Ali Efendi Muhder Bâşî[171]

- Şemseddin Şûşî[172]

- Yusuf Ramadânî[173]

Dönemin yukarıda ismini saydığımız âlimlerinden tefsir, hadis, fıkıh, nahiv, sarf, mantık, kelam gibi şer'î ilimlerin tümü ile ilgili dersler alır.[174] Ayrıca Seyyid Nûreddin Musul'da iken[175] Hasan Habîtî ve Süleyman Kürdî Ruveynî gibi iki büyük âlimin de huzurunda bulunur.[176]

[164] Keznî, s. 27, 35; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 19; Selefî, C. 3 s. 1043; Mahmut Bırifkani, s. 184. Ayrıca bkz. Müderris, s. 455.
[165] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Selefî, a.y.
[166] Müderris, a.y.; Keznî, s. 27, 35; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 11; Yusuf, s. 96; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 362; Şelâl, s. 10; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 2; Rûhânî, C. 1 s. 442; Abdurrahman, s. 79; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y. Ayrıca bkz. Rûhânî, C. 1 s. 362-363
[167] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.
[168] Selefî, a.y.
[169] Mahmut Bırifkani, a.y.
[170] Yusuf, s. 96-97; Selefî, a.y. Ayrıca bkz. Müderris, s. 455.
[171] Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[172] Mahmut Bırifkani, a.y.
[173] Selefî, a.y. Ayrıca bkz. Yusuf, s. 97. Abdurrakib Yusuf, Ramazân'ın oğlu Yusuf Efendi olarak kaydettiği bu âlimin İbn Me'hderbaşî ismiyle meşhur olduğunu söyler.
[174] Şelâl, s. 12
[175] Keznî, s. 27, 35
[176] Keznî, s. 27, 35; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y. Ayrıca bkz. Yusuf, s. 96

Seyyid Nûreddin, Ebu Abdullah Yahya b. Halid Mızûrî'den ilim icâzesi alıncaya kadar ondan ayrılmaz.[177] Ayrıca Seyyid Nûreddin'in Musul'da iken Yahya b. Halid Mızûrî, Şeyhu'l-İslam Şûşî ve Yunus Kürdî'den olmak üzere üç tane ilim icâzesi aldığı söylenir.[178]

Keznî ne hocalarının Seyyid Nûreddin'e verdiği, ne de Seyyid Nûreddin'in öğrencilere verdiği ilmî icâzelere ulaşamadığını ifade sadedinde, bu icâzelerin Birîfkân'ın tahrip edildiği vakit çok kıymetli kitaplarla ve büyük bir servetle berâber zâyi olduğuna inandığını söyler.[179]

Yahya Mızûrî (1250/1834), Mevlânâ Halid Bağdâdî (1242/1827) ve Irak âlimlerinin çoğunluğunun şehadetiyle, fıkıh ilminde ehl-i tercih, aklî, naklî ve riyazî ilimlerin tümünde de bir deryadır.[180] Molla Yahya aynı zamanda meşhur müfessir Şihâbuddin Âlûsî (1270/1854) gibi pek çok âlimin hocasıdır. Yaklaşık yüz senelik bir ömür yaşamıştır.[181]

Yahya Mızûrî gibi dönemin büyük âlimlerinden ders alan Seyyid Nûreddin kendi talebelerine *el-Mutavval, Cem'u'l-Cevâmi', Tefsiru'l-Kādî el-Beydâvî, Tühfetu'l-Muhtâc*[182]*, Şerhu'r-Ravdi Li Kādî Zekeriyyâ, Şerhu Behceti'l-Verdiyye, Şerhu'n-Nûri'z-Ziyâdî Ala'l-Muharrer, el-Vudûh Ala'l-Muharrer, el-Envâr* ve *Havâşi'l-Kürdî*[183] gibi zamanının âlimleri arasında mütedavil olan kitapları okutmuştur.

1.1.5 Tasavvufa İntisâbı

Ataları Halvetiyye tarîkatına mensup olan[184] Nûreddin Birîfkânî hem Nakşbendiyye hem Kādiriyye[185] hem de Halvetiyye tarîkatlarını alır.[186] Hayatının ilk dönemlerinde Halvetî olan Seyyid Nûreddin[187] ilk olarak 1220/1805-06 yıllarında[188]

[177] Şelâl, s. 10; Rûhânî, C. 1 s. 442
[178] Şelâl, a.y. Ayrıca bkz. Yusuf, s. 97
[179] Keznî, s. 35
[180] Keznî, s. 27. Ayrıca Bkz. Rûhânî, C. 1 s. 363
[181] Keznî, a.y.; Rûhânî, C. 1 s. 362-363
[182] Keznî, s. 34; Abdurrahman, s. 80
[183] Keznî, a.y.
[184] Mahmut Bırifkani, s. 185
[185] Müderris, s. 455; Keznî, s. 28, 51, 105; Selefî, C. 3 s. 1043
[186] Keznî, s. 33; Selefî, a.y.
[187] Mahmut Bırifkani, a.y.
[188] Keznî, s. 41; Selefî, a.y.

yaklaşık olarak yirmi yaşlarında[189] Musul'da iken[190] Abdulvehhab b. Ali Kürdî İmâdî Akrevî Şûşî'den Nakşbendiyye tarîkatı alır.[191] Fakat daha sonra Abdulvehhab Şûşî ile arası bozulur.[192] Bundan dolayı Nakşbendiyye tarîkatını bırakıp[193], Abdulvehhab Şûşî hakkında bazı yazılar yazar.[194] Mahmut Bırifkani'nin ifadesine göre Mevlânâ Halid, bunun üzerine Abdulvehhab Şûşî'yi halifelikten azleder ve Seyyid Nûreddin'e bizzat halifelik verme teklifinde bulunur. Fakat Seyyid Nûreddin bu teklifi kabul etmez.[195] Seyyid Nûreddin daha sonraları Nur Muhammed Hindî Lâhorî'den ikinci defa hem Nakşbendiyye[196] hem de Kādiriyye[197] tarîkatlerini alır ve Nakşbendiyye tarîkatı büyükleri üzerine güzel kasideler yazar.[198]

Seyyid Nûreddin, Abdulvehhab Şûşî'den sonraki kısa süreli bir fetret ve on yıllık bir inzivâ ve sulûk döneminden sonra[199] 1230/1814-15 yılında[200] Ebû Ali Mahmud b. Abdulcelil Mevsılî Huderî'den[201] (d. 1183/1769) Kādiriyye tarîkatını almaya başlar.[202] Seyyid Nûreddin şeyhinden 27 yaşında iken[203] 1232/1816 yılında[204]

---

[189] Keznî, s. 28; Abdurrahman, s. 79; Selefî, C. 3 s. 1043
[190] Keznî, a.y.
[191] Keznî, s. 28, 41, 50; Abdurrahman, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 185
[192] Keznî, s. 29-30, 41; Abdurrahman, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[193] Keznî, s. 30-31; Abdurrahman, a.y.; Selefî, a.y.
[194] Keznî, a.y.; Abdurrahman, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y. Örneğin bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 9-16, 31-35, 63, 113-114
[195] Mahmut Bırifkani, a.y.
[196] Müderris, s. 455; Keznî, s. 31-32, 42; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 362; Abdurrahman, a.y.; Beki, s. 87; Selefî, a.y.; Tavakoli, s. 185; Mahmut Bırifkani, a.y. Selefî'de bu şeyhin ismi Şeyh Nur Muhammed Şâh-i Hindî Nîsâbûrî olarak geçer. Ayrıca bkz. Rûhânî, s. 442
[197] Keznî, s. 42
[198] Keznî, s. 32, 42; Mahmut Bırifkani, a.y.
[199] Keznî, s. 52. Bu fetret ve inzivâ dönemiyle ilgili olarak çalışmamızın "Fetret ve İnzivâ Dönemi" başlığı altında bilgi verilecektir.
[200] Keznî, s. 41. Câsim Abd, Seyyid Nûreddin'in Mahmud b. Abdulcelil Huderî'den tarikat alma tarihi olarak 1220/1805 yıllarını vermektedir. Bkz. Câsim Abd, "Mahmûd bin Abdulcelîl bin Mustafâ el-Huderî, el-Kurdî (m. 1769-1815/h. 1183-1231)", 6 Şubat 2012, http://jassim.elaphblog.com (8 Eylül 2012)
[201] Mahmud b. Abdulcelil Huderî hakkında daha fazla bilgi için bkz. Keznî, s. 95. Keznî, bu sayfadaki bilgileri Şeyh'in kendi hattıyla h. 1224 yılında yazdığı elyazması bir mecmûadan nakletmektedir. Bu mecmûa Musul Hayyât Medresesi Ktp., nr.: 16/1'de bulunmaktadır. Bkz. Keznî, s. 95; Ahmed, C. 5 s. 71-84. Ayrıca bkz. Abd, a.g.mk.
[202] Müderris, s. 455; Keznî, s. 32, 41; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", a.y.; Bruinessen, a.g.mk., s. 143; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 19; Beki, a.y.
[203] Abdurrahman, a.y.
[204] Keznî, a.y.; Selefî, a.y. Ayrıca Keznî'nin söz konusu kitâbında fotokopisini verdiği icâzenin son sayfasında icâzenin h. 1232 yılında verildiği geçmektedir. (Keznî, s. 24) Ayrıca bkz. Abdurrahman, s. 79. Beşir Said Abdurrahman söz konusu sayfada 1232/1812 yılını göstermektedir. Fakat miladî (m.) 1812 yılını hataen yazmış olmalıdır. Ayrıca Câsim Abd, Mahmud b. Abdulcelil Huderî'nin vefat tarihi olarak 1231/1815 yılının Ramazan ayını vermektedir. Bkz. Abd, a.g.mk. Fakat -çalışmamızın ekler kısmında da bulunan- Mahmud b. Abdulcelil Huderî'nin Seyyid Nûreddin için kendi el yazısıyla hazırlamış olduğu

Kādiriyye tarîkatı için mürîd yetiştirme ve irşad etme iznini alır[205] ve yanında hırka giyer.[206]

Seyyid Nûreddin başka şeyhlerden başka silsilelerle de tarîkat almıştır.[207] Örneğin 1234/1818-19 yılında[208] Musul'dan su yoluyla[209] Bağdat'a gider[210] ve orada da Şeyh Abdulkadir ismindeki bir şeyhten başka bir senedle Kādiriyye tarîkatını alır. Bu şeyhten aldığı tarîkat silsilesi Abdulkadir Geylânî'ye oğlu Abdurrezzak (603/1207) yoluyla ulaşmaktadır.[211] Aynı şekilde Abdulkadir Geylânî'ye oğlu Abdulvehhab (593/1196) yoluyla da ulaşan başka bir tarîkat silsilesiyle Kādiriyye tarîkatını almıştır.[212] Seyyid Nûreddin Arapça, Kürtçe ve Farsça olmak üzere üç dilde[213] yazmış olduğu kasidelerle Kādiriyye tarîkatı büyüklerini metheder.[214]

Bazı kaynaklarda Seyyid Nûreddin'in Rifâiyye tarîkatı aldığına dair ifadelere rastladık.[215] Seyyid Nûreddin'in Rifâiyye tarîkatını da almış bulunan Mahmud b. Abdulcelil Huderî'den[216] bu tarîkatı alması muhtemeldir. Fakat Vahîdüddin Bırifkani, Seyyid Nûreddin'in Rifâiyye tarîkatı aldığına dâir herhangi bir bilgiye sahip olmadıklarını söylemektedir.[217]

---

icazetnamede h. 1232 yılını belirtmiş olması, Câsim Abd'in verdiği bu bilginin bir sehiv olduğunu göstermektedir.

[205] Keznî, s. 32, 41; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 11-12; Bruinessen, a.g.mk., s. 143; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 19; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 2; Abdurrahman, s. 79; Selefî, C. 3 s. 1043; Mahmut Bırifkani, s. 186. Keznî'nin söz konusu kitabında fotokopisini verdiği (Keznî, s. 17-24) icâzetnâmenin fotokopisini çalışmamızın ekler kısmında bulabilirsiniz. Ayrıca bkz. Bruinessen, a.g.mk., a.y.; Rûhânî, s. 442. Ayrıca bkz. Yusuf, s. 96. Abdurrakib Yusuf, Seyyid Nûreddin'in icâzetnâme aldığı Kādirî şeyhinin ismini –herhalde hataen- Memduh b. Abdulcelil Mevsılî olarak verir.

[206] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 12; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, a.y.

[207] Keznî, s. 42

[208] Keznî, s. 62; Selefî, a.y.

[209] Keznî, a.y.

[210] Keznî, s. 32, 62; Selefî, a.y.

[211] Keznî, s. 32; Selefî, a.y.

[212] Keznî, s. 32-33

[213] Keznî, s. 41

[214] Keznî, s. 33, 41

[215] Şelâl, s. 13

[216] Ahmed, C. 5 s. 83. Sâlim Abdurrezzak Ahmed'in hazırladığı bu kataloğa göre bu icâze Musul Hayyât Medresesi Ktp., nr.: 16/1-96'da bulunmaktadır. Ayrıca bkz. Abd, a.g.mk.

[217] Vahîdüddin Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.

Seyyid Nûreddin babasından atalarının mensup olduğu Halvetiyye tarîkatını da almış[218] ve Halvetiyye tarîkatı büyükleri için de kasideler yazmıştır.[219] Daha sonra babasının irşadıyla[220] Birîfkân'a gidip[221], dördüncü ceddi Şemseddin Ahlâtî'nin inşa ettiği tekyeyi imar eder[222] ve orada irşad faaliyetlerini devam ettirir.[223]

1.1.6 Fetret ve İnzivâ Dönemi

Çoğu Allah dostunun hayatında yer eden bir inzivâ, insanlardan uzak durma ve sulûk dönemi olduğu gibi Seyyid Nûreddin'in de hayatında bir fetret ve inzivâ dönemi olmuştur.

Seyyid Nûreddin tahsilden döndükten sonra ilmî ve tasavvufî irşadına başlar.[224] Çalışmalarını fetret ve inzivâ dönemi olarak isimlendirebileceğimiz on yıllık bir devre hariç azim ve kararlılıkla hayatının sonuna kadar devam ettirir.[225]

1.1.6.1 Fetret Dönemi

Seyyid Nûreddin bazı şiirlerinde ve sözlerinde -kendi bakış açısıyla inhiraf saydığı- cüz'î inhiraflarını ve hakikate dönüşünü anlatır.[226] Sulûk ehli insanlar bu durumlarını "fetret" olarak adlandırırlar.[227] Keznî araştırmaları sonucu söz konusu fetretin meydana gelişi, tarihi ve sebebi konusunda önemli bilgiler vermektedir. Hasan Habbâr'ın *Feyzu'l-Cemâl* isimli kitâbından faydalanarak şunları nakleder:[228]

"(Seyyid Nûreddin'in) sözlerini şerhedenler, bu fetretin sebebi olarak, (Seyyid Nûreddin'in) Şeyh Abdulvehhab-ı Sûsî'den Nakşbendiyye tarîkatı alması olduğu

[218] Keznî, s. 33, 42; Selefî, C. 3 s. 1043
[219] Keznî, s. 33
[220] Şelâl, s. 13. Ayrıca bkz. Mahmut Bırifkani, s. 186
[221] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 12; Yusuf, s. 97; Şelâl, s. 13; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 19; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 2; Abdurrahman, s. 79;. Ayrıca bkz. Mahmut Bırifkani, a.y.
[222] Şelâl, s. 13-14
[223] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Şelâl, s. 14; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, a.y. Ayrıca bkz. Mahmut Bırifkani, a.y.
[224] Keznî, s. 42
[225] Keznî, s. 42, 51-52
[226] Örnekler için bkz. Keznî, s. 49-50
[227] Keznî, s. 50
[228] Keznî, s. 50-51

konusunda ittifak etmişlerdir. (Bu konuda ittifak eden şârihler), bu tarîkat alma ve sulûkun inhirafa sebep olma keyfiyeti konusunda (ihtilaf etmişlerdir):

Bazıları şöyle demişlerdir: Fetretin sebebi (Seyyid Nûreddin'in Nakşbendiyye) tarîkatını alması değildir. Belki (fetretin) sebebi, şeyhi Şeyh Abdulvehhab'ın fetrette olmasıydı. Şeyhinin fetreti de (Şeyh Abdulvehhab'ın) büyük şeyhi Mevlânâ Halid'in ona kızmasını gerektirmişti. Çünkü Şeyh Nûreddin tarîkatı Şeyh Abdulvehhab'tan almıştı. O da Mevlânâ Halid'den almıştı. Abdulvehhab fetreti dolayısıyla tardedilince, Abdulvehhab'ın tardedilmesinin etkisi, kendisini öğrencisi Şeyh Nûreddin'de de gösterdi.

Bazıları ise şöyle demişlerdir: Onun Şeyh Abdulvehhab'tan aldığı Nakşbendiyye tarîkatındaki sulûku ve ona nisbetle ondan el alması konusunda, (Seyyid Nûreddin'in) ruhu nefsinin isteklerine uymuş, (nefsi ruhuna) tahakküm etmişti. Bu durum (nefsinin) kendisini çağırdığı şeye meyletmesi ile olmuştu. Bu çağırdığı şeyler ise, (tarîkatın) bazı nafile ve virdlerini terketmesi ve fetretle telebbüsü türünden olan rahatlıktı."[229]

Seyyid Nûreddin *el-Budûru'l-Celiyye*'sinde Abdulvehhab Şûşî ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Ben zikri geçen Şeyh Abdulvehhab'ın tarîkatına beş gün kadar dâhil oldum. (Tarîkatın) faydalarını ve hususiyetlerini gözlemledim. Çünkü ben sadakatli bir azim ve halisane bir niyetle idim. Kendimde onun çokça nurlarını görüyordum. Lâkin bende nefsanî hisseler vaki oldu. İnsanlara buğzetmeye (başladım). Bize nasihat edenler olmalarına rağmen, benden (onları) inkâr edenler (kabul etmeyenler) hakkında kötü sözler vaki oldu."[230]

Yine başka bir yerde şöyle söylemektedir:

"Kemal iddia eden nakıs birinin eliyle birkaç gün Nakşbendiyye tarîkatına dâhil oldum. Hem rüyada hem de gerçek hayatta elli kereden daha fazla o (kişi)den ayrılmayı bana vacip kılan şeyler gördüm."[231]

---

[229] Keznî, s. 50
[230] Nûreddin Birîfkânî, s. 31; Keznî, s. 51
[231] Nûreddin Birîfkânî, s. 62-63; Keznî, a.y.

Keznî yukarıda verdiğimiz bu alıntılara dayanarak bu fetretin Seyyid Nûreddin'in hayatının erken dönemlerinde, sulûkunun bidayetinde meydana geldiğini ifade eder.[232]

1.1.6.2 İnzivâ ve Sulûk Dönemi

Seyyid Nûreddin kalb ve sulûk ehlinin sukut ve fetret olarak nitelendirdikleri o hayatının erken yaşlarındaki devresinden sonra hızlı bir şekilde kendine gelir. Daha sonra riyâzet, sulûk, ibâdet, tâat, zühd, terk-i dünya ve insanlardan uzak durmayı kapsayan bir inzivâ dönemi başlar. Yaklaşık olarak on sene boyunca dağlarda ve mağaralarda yaşar. Bu devresinde en yakınları dâhil bütün insanlardan uzak durur.[233]

Seyyid Nûreddin dördüncü ceddi Şemseddin Ahlâtî'nin bir şiirini şerhederken uzletinden, uzlet mekânı ve bunun etkisinden ve uzlet hâlinde mazhar olduğu fetih ve keşiflerden şu şekilde bahsetmektedir:

"…Cedd(im Şemseddin Ahlâtî) Kuddise Sirruhû çoğunlukla köy(ümüz)ün dağlarında uzlette bulunmaktaydı. Çünkü köyümüz yüksek, ferah, geniş ve açıktır. Dağları ise yüksek ve yüksek dağlardan uzaktır. Dolayısıyla bu dağlardan hiçbiri onları kapatıp (gölgede bırakıp) sakinlerini çevreleyip bunaltmaz. Bundan dolayı sen sakinlerini özellikle yaz mevsiminde gayet mutlu, ferah, gönül rahatlığı, kalb inşirâhı içinde görürsün. Dağları yüksek olup mu'tedil bir havaya sahiptir. Gece yarısı kuşların terennümleri işitilir. Enfes manzaralı bu dağların dillerinin damgasıyla nefsi damgalanır. Bunlar onu kendine çeker. Kuşları, dağları ve ağaçlarının dilleriyle (hiç susmaz ve) konuşmaya devam eder. Bunun gibi bu (hâl) fethimin ve keşiflerimin mahalli olan Mâm-sîn Dağı'nda bende de gerçekleşti. Bundan dolayı uzlete çekilmiş olanların nefislerindeki damgalanmaların farklılığı, uzletin gerçekleştiği mekânların farklılığındandır. Dağlarda uzlete çekilenleri neşeli; çöllerde uzlete çekilenleri üzüntülü ve hüzünlü görürsün. Çünkü nefis yüksek bir yerde olmasıyla ferahlanır. (Bunun gibi) özellikle yaz mevsiminde çorak, susuz ve havasız bir yerde olmasıyla da daralır. Ben derim ki, Mâm-sîn Dağı'nda uzlet hâlimde sayısız harikalar müşâhede ettim. Uzletimdeki başka harikaları başka bir mekânda da (müşâhede ettim). Bunların biri

[232] Keznî, s. 51
[233] Keznî, s. 42, 51-52

diğerine benzemiyordu. İkisi arasındaki farklılık, haşere ile bülbül yaratılması arasındaki farklılıktır. Dolayısıyla bu (tarafta) nağme ve terennümün kesreti; şu (tarafta) ise sessizlik ve uyuşukluğun kesreti… İşte sâliklerden velî ve uzlete çekilmişlerin ihtilafı, (uzlet) mekânlarının ihtilafı hasebiyledir. Sen bunu bil ki, şâir olan ceddim köyümüzün dağlarında meskûndu. O (dağlar ise) yüceliği ve ferahlığından dolayı neşelidir. Bu yüzden onda (Şemseddin Ahlâtî'de) bülbül hâli galiptir…"[234]

Seyyid Nûreddin'in bu inzivâ dönemi Allah'ın onu manevî feyizlerle şahlandırıp, vâridât ve makamlarla şereflendirmesine ve onu ilim ve irfan kaynağı yapıncaya kadar devam eder.[235]

1.1.6.3 İrşâd Dönemi

Bu fetret ve inzivâ dönemlerinden sonra yaklaşık olarak 1230/1814-5 yıllarında şeyhi Mahmud b. Abdulcelil Huderî'nin aracılığıyla insanlara faydalı olması için halkın içine geri döner.[236] İlk uğrak yeri olarak Îtût köyünü seçer ve h. 1238 yılından sonraya kadar orada kalır.[237]

Bu döneminde insanları irşad eder ve mürîdlerini eğitir. Her taraftan gelen insanlar ona teveccüh ederler. Seyyid Nûreddin bu gayretleriyle Kādiriyye tarîkatını büyük bir bölgeye yayar.[238] Hasan Habbâr, Seyyid Nûreddin'in fetret ve inzivâ döneminden sonraki irşad faaliyetleri ve bu konudaki başarısıyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

" Daha sonra o, ilim ve amelle ortaya çıktı. İnsanları bu iki şeye dâvet etti ve teşvîkte bulundu. (Dönem) hicrî onüçüncü asrın başlarıydı. (Onda) müceddidliğin şartları fazlasıyla mevcuttu. Yaklaşık olarak vefatından üç yıl önce, sadece insan cinsinde onun ilim ve irşadından faydalananların sayısı 700 bin kişiydi. Halîfeleri ise çoğunluğu dünyanın ve beldelerin ufuklarına yayılmış, ma'kūl ve menkūl ilimler

[234] Nûreddin Birîfkânî, s. 306-307; Zahid Birîfkânî, **Dîdarê Yar (a.a.b.k.)**, s. 89-90
[235] Keznî, s. 42
[236] Keznî, s. 52
[237] Keznî, s. 42
[238] Keznî, a.y.

konusunda âlim idiler. Ve yine çoğunluğu keşif, ehvâl, davet, irşad ve şerefli olan nebevî sünnete sımsıkı tutunma ehli insanlardı."[239]

Seyyid Nûreddin'in kendi dönemindeki mürîdlerinin sayısının bir milyonu aştığı ifade edilir.[240] Mürîdleri Musul, Erbil, Süleymaniye'nin bir kısmı ve Türkiye'nin daha çok Kürtlerin yaşadığı bölgelerine yayılmışlardır. Hatta Keznî'nin belirttiğine göre Seyyid Nûreddin'in bazı halîfe ve mürîdleri Hindistan'da da bulunmaktadır.[241] Bunun yanında şu an Mısır, Cezayir ve Sudan'da Seyyid Nûreddin'in öncüsü olduğu Birîfkâniyye koluna mensup birçok halîfe ve mürîd bulunmaktadır.[242]

Kısaca özetleyecek olursak 1220/1805-06 yıllarında Abdulvehhab Şûşî'ye intisap eder. Daha sonra çok kısa bir süre bir fetret dönemi olur. Sonra kendine gelir ve pişman olur. Ardından dağlara ve mağaralara giderek, zühd ve mücâhedeyle dolu olarak sürecek on senelik bir inzivâ dönemi başlar. Sonra insanlara faydalı olmak ve irşad için 1230/1814-5 yıllarında Îtût köyüne geri döner. 1232/1816 yılında şeyhi Mahmud b. Abdulcelil Huderî'den irşad için bir icâze alır. 1239/1823-4 yıllarında -Allah'ın kendi üzerindeki nimetini beyan sadedinde- *Aktab*dan olduğunu; bir müddet sonra döneminin *Gavs*ı olduğunu ilan eder. Bunları nakleden Keznî, Seyyid Nûredin'in hayatının sonlarında *Ferd* olduğunu; *Ferd*'in ise, dünya *evliya*sının ve *aktâb*ının reisi ve *Gavs*ı olduğunu söyler.[243]

Birçok meşâyihin kendisini "zamanının Gavs'ı" olarak gördüğü[244] Seyyid Nûreddin'in manevî makamı konusunda Keznî, Ebû Abdullah Muhammed b. Circîs Nûrî Mevsılî'nin (1305/1887-88)[245] şu sözlerini nakleder:

"O şeksiz ve şüphesiz olarak asrının ve zamanının müceddididir. Bunu Allah'ın kalbini ve basîretini kör ettiği hariç kimse inkâr edemez. Onun sayesinde gizlenmesi ve

[239] Keznî, s. 42. Keznî bu bilgiyi Hasan Habbâr'ın *Mir'âtu Hakāiki Hakki't-Tarîk* isimli eserinden nakletmektedir.
[240] Mahmut Bırifkani, s. 187; Vahîdüddin Birîfkânî, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[241] Keznî, s. 48
[242] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[243] Keznî, s. 52
[244] Korkusuz, s. 80
[245] Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bu zatı "Muhammed Nûrî Mevsılî" şeklinde zikredeceğiz.

ortadan kaybolmasından sonra Kādiriyye tarîkatı ortaya çıkmıştır. Bu, günün ortasındaki Güneş gibi zâhirdir…"[246]

M. Şefik Korkusuz'un Asım b. Alaaddin Ohinî'nin *Bereketu'l-Kelimât* isimli yazma eserinden naklettiğine göre, Abdurrahman Tâhî[247] (1304/1886) Sibğatullah Arvâsî'nin[248] (1287/1870) manevî makāmını anlatma meyanında Seyyid Nûreddin'den de şu şekilde bahsetmektedir:

"Yemin ederim ki, O (Sibğatullah Arvâsî) Ğavs'tır. Çünkü ben Ebdalıyım, Ebdal'ler ise ancak Ğavs'ın emri altında olur. Hatta bazen Ebdallerini bir emir üzere bir yerlere gönderdiğinde toprak ayaklarımızın altında büzülür, bazen ayaklarımız taşlara, dikenlere çarpar ve acı hissetmezdik, görevden geri dönünce de görürdük ki Ğavs'ın ayakları kanıyor.

Bir müddet sonra da Ğavs hazretleri –Kutb'ul 'amm- lığa yükseldi. Ancak buna yemin etmiyorum, çünkü o ALLAH'la (c.c.) kul arasında bir rütbedir. Buna da delilim şudur: "Ğavs, Kutb'ul Umum'un emri altındadır. O dönemin ***Kutb'ul Umum'u Seyyid Taha*** *idi ve ondan Ğavs'a çeşitli emirler geliyordu. Seyyid Taha vefat edince, kutubluk Mevlana Halid'in halifelerinden* ***Şeyh Osman Et Tavili****'ye geçti ve Ğavs önemli şeylerde ondan istifade ederdi.*

Şeyh Osman'ın vefatından sonra da kutubluk, Kadiri meşayihinden ***Seyyid Nureddin'i Bırifkani****'ye geçti ve Ğavs önemli konularda ondan istifade etmeye başladı.*

Seyyid Nûreddin'in vefatından sonra ise Ğavs kimseye müracaat etmedi o zaman anladım ki, Kutbiyet makamına Ğavs geçti."[249]

Fakat bizim bu naklin sıhhati konusunda bazı tereddütlerimiz bulunmaktadır. Çünkü bu nakil bir takım tarihî yanlışlıkları içermektedir. Çünkü bu nakilde Osman Tavîlî'nin (Sirâceddin-i Evvel), Seyyid Nûreddin'den daha önce vefat ettiği söylenmektedir. Hâlbuki Osman Tavîlî 1283/1867, Seyyid Nûreddin ise 1268/1851

[246] Keznî, s. 52
[247] Abdurrahman Tâhî hakkında geniş bilgi için bkz. Korkusuz, s. 75-175
[248] Sibğatullah Arvâsî hakkında geniş bilgi için bkz. Korkusuz, s. 41-73
[249] Korkusuz, s. 47-48

yılında vefat etmiştir. Yani Osman Tavîlî, Seyyid Nûreddin'den 16 yıl sonra vefat etmiştir.

1.1.7 İkamet Ettiği Yerler ve Seyahatleri

Çalışmamızın önceki kısımlarında da belirttiğimiz gibi Seyyid Nûreddin Birîfkân'da doğar.[250] Daha sonra bir müddet Îtût köyüne geçer.[251] Bu duruma *Şi'râ Mübârek* isimli şiirinde şu şekilde değinmiştir:

"Ebdê ku ev inşâ kirî, müştâqê Ebdulqâdirî

Mewlûd Birîfkan axirî, Îtûtê sakin müddetê"[252]

Yani *"Bu (şiir)i inşa eden kul (Seyyid Nûreddin), Abdulkadir (Geylânî)'nin müştakıdır. Birîfkân'da doğmuş, bir müddet Îtût'ta ikamet etmiştir"* demektedir.

Îtût köyünde[253] 10 yaşında iken[254] Kur'an-ı Kerim'i ezberler.[255] 12 yaşına geldikten sonra ilim tahsil etmek için babasından izin isteyerek yolculuklara çıkar.[256] İmâdiye, Musul,[257] Erbil, Şûş, Köysancak ve Şaklâva gibi yerlere gider.[258]

Seyyid Nûreddin Birîfkânî tahsilinden sonra Îtût köyünde ilmini yayar ve orada bir zâviye edinir.[259] Îtût'ta iken 1234/1818-9 yılında[260] Abdulkadir Geylânî'nin kabrini ziyaret maksadıyla Musul'dan su yoluyla[261] Bağdat'a da gider.[262]

---

[250] Keznî, s. 25; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 11; Nûreddin Birîfkânî, s. 97; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 362; Şelâl, s. 10; Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 19; Rûhânî, C. 1 s. 442; Abdurrahman, s. 78; Selefî, C. 3 s. 1042; Mahmut Bırifkani, s. 184
[251] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 11. Ayrıca bkz. Nûreddin Birîfkânî, a.y.
[252] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 224; **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 190
[253] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 2
[254] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 19; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, s. 79; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[255] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 19; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[256] Şelâl, a.y.
[257] Keznî, s. 41; Şelâl, a.y.; Selefî, C. 3 s. 1042-1043
[258] Şelâl, a.y.
[259] Keznî, s. 33, 44
[260] Keznî, s. 62; Selefî, C. 3 s. 1043
[261] Keznî, a.y.
[262] Keznî, s. 32, 62; Selefî, a.y.

Seyyid Nûreddin 1239/1823-24 yılından sonraya kadar Îtût köyünde kalır.[263] Daha sonra Etrûş köyüne gider. Orada bir müddet kaldıktan sonra Berâş'a gider. Berâş'ta da belli bir süre kaldıktan sonra Birîfkân'a geri döner ve vefatına (1268/1851) kadar irşad görevine orada devam ettir.[264]

Îtût, Etrûş, Berâş ve Birîfkân birbirine yakın dört köydür.[265] Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Birîfkân, ilk olarak Seyyid Nûreddin'in büyük dedelerinden Şemseddin Ahlatî tarafından yurt edinmiştir.[266]

Seyyid Nûreddin'in hem Hüseyin b. Ali Siverekî hem de Ali Ahlâtî'ye kendi el yazısıyla verdiği bir icâzetnâme bulunmaktadır.[267] Bu icâzetnâme h. 1234 yılında verilmiştir. Mahmut Birîfkânî, Ahlât'a yapmış olduğu seyahatinde Alî Ahlâtî'nin torunlarıyla görüştüğünü söyler. Torunlarının verdiği bilgiye göre, Seyyid Nûreddin bu icâzetnâmeyi söz konusu iki zâta Ahlât'ta vermiştir.[268] Bu nakle göre Seyyid Nûreddin Ahlât'ta da bulunmuştur.

Mahmut Bırifkani, Bitlis'in Güroymak (Norşin) ilçesine yapmış olduğu seyahatinde Abdurrahman Tâhî'nin (1304/1886) torunlarından olan ve şu an Norşin'de bulunan Nûreddin Norşinî ile görüşmüştür. Bu görüşmesinde Nûreddin Norşinî, Seyyid Nûreddin'in Norşin'e de geldiğini nakleder.[269]

Seyyid Nûreddin'in hac ibâdetini eda etmek için Hicaz'a gidip gitmemesi konusunda Keznî, detaylı ve kapsamlı bir araştırma yaptığını söyler. İfadesine göre yaptığı araştırma boyunca Seyyid Nûreddin'in hacca gittiğine işaret eden hiçbir söze rastlamamıştır. Keznî'ye göre bunun sebebi Seyyid Nûreddin'in hac ibâdeti için yeterli

[263] Keznî, s. 33, 44; Selefî, C. 3 s. 1043; Mahmut Bırifkani, s. 184
[264] Keznî, s. 33; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[265] Keznî, a.y.
[266] Keznî, a.y. Ayrıca bkz. Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 109; Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 21; **Didarê Yar**, s. 22; Rûhânî, C. 1 s. 442; Abdurrahman, s. 73; Doskî, s. 12; Sarıbıyık, s. 36; Mahmut Bırifkani, s. 22, 138; Kavak, s. 140
[267] Mahmut Bırifkani, s. 191. Bu icâzetnâmenin Mahmut Bırifkani tarafından çekilmiş fotokopisi çalışmamızın ekleri arasında da bulunmaktadır.
[268] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[269] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme

mala sahip olmamasıdır. Yeterli mala sahip olmaması ise Seyyid Nûreddin'in çokça infakta bulunması ve cömertliği dolayısıyladır.[270]

Vahîdüddin Birîfkânî, Seyyid Nûreddin'in 10-12 sene boyunca ortadan kaybolduğunu nakleder. Bu süre zarfında kendisinden haber alınamamıştır. Vahîdüddin Birîfkânî, Seyyid Nûreddin'in bu süre zarfında hacca gitmiş olabileceğinden bahseder.[271]

1.1.8 Evliliği Ve Çocukları

Seyyid Nûreddin, Ali Geliyêrımânî'nin dedesi olan[272] Feyzi Geliyêrımânî'nin kızı Halime Hâtûn ile evlenir.[273] Keznî'nin ifadesiyle üç kız çocuğundan başka çocuğu olduğu konusunda herhangi bilgi yoktur veya varsa da küçük yaşta vefat etmiştir.[274] Bilinen bu üç kız çocuğu şunlardır:

1. Pîrozhan Hanım[275]**:** En büyük kızıdır.[276] O da diğer kardeşleri gibi Kur'an-ı Kerim'i babasından öğrenmiştir.[277] Seyyid Nûreddin onu hem halîfesi hem de abisi Abdullah Birîfkânî'nin oğlu olan Muhammed Nur Birîfkânî (1305/1887) ile evlendirmiştir.[278]

2. Fatımahan Hanım[279]**:** İkinci kızıdır.[280] Kur'an-ı Kerim'i babasının yanında okur.[281] Etrûşîlerin büyük dedelerinden ve Seyyid Nûreddin'in halîfesi Abdulhamid Birîfkânî ile evlenmiştir.[282]

---

[270] Keznî, s. 62-63. Ayrıca Seyyid Nûreddin 1239/1824 yılında *Telhîsu'l-Hikem* adlı eserinin sonuna yazmış olduğu münâcâtında hac ibâdetini yerine getirmek için de dua etmesinden bu seneye kadar hac etmediğini anlamaktayız. Bkz. Keznî, s. 383

[271] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme

[272] Mahmut Bırifkani, s. 184

[273] Şelâl, s. 10; Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, a.y. Şelâl kaynak gösterdiğimiz sayfada Halime Hatun'un babasının ismini Feyzullah Gelîrımânî; vefatını da 1286/1869-70 olarak verir.

[274] Keznî, s. 33

[275] Şelâl, s. 25; Mahmut Bırifkani, a.y. Bazı kaynaklarda Pîroz Hanım olarak geçer. Örneğin bkz. Keznî, s. 34; Selefî, a.y.

[276] Şelâl, a.y.

[277] Keznî, s. 34; Mahmut Bırifkani, a.y.

[278] Keznî, a.y. Ayrıca bkz. Şelâl, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y. Mahmut Bırifkani ve Şelâl kocasının ismini Muhammed Duhokî olarak kaydetmişlerdir.

[279] Şelâl, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y. Bazı kaynaklarda Fatıma Hanım olarak geçer. Örneğin bkz. Keznî, a.y.; Selefî, a.y.

[280] Şelâl, a.y.

[281] Keznî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.

3. Safiye Hanım[283]**:** İffeti ve nezahetiyle Safiye Hanım, babasından Kur'an-ı Kerim'i okur ve yine ondan dinin gereklerini, tarîkat sulûkunu, zühd ve kanaatı öğrenir.[284] Kurân hafızıdır.[285] Seyyid Nûreddin'in künyesi de, kızına nisbeten "Bâvê Safya ê"[286] (Arapça "Ebû Sâfiye"[287]) yâni "Safiye'nin babası"'dır. Seyyid Nûreddin kızını çok severdi. Seyyid Nûreddin, Safiye Hanım ile önemli konular hakkında istişare eder ve onun görüşüne göre hareket ederdi.[288] Babasının hizmetinde kalarak evlenmez ve bekâr olarak vefat eder.[289] Vefatından sonra kabri Birîfkân tekyesinde Ali Geliyêrımânî'nin yanına gömülür.[290]

1.1.9 Mahlâsı, Künyesi ve Lakabları

Seyyid Nûreddin şiirlerinde bazen **Nûrî** mahlâsını kullanmıştır.[291]

Seyyid Nûreddin -ulaşabildiğimiz kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre- en küçük kızı olan[292] Safiye Hanım ile Kürtçe "**Bâvê Safya ê**"[293], Arapça "Ebû Sâfiye"[294] olarak künyelenmektedir.

Seyyid Nûreddin'in en küçük kızı olmasına rağmen Safiye Hanım ile künyelenmesi, Seyyid Nûreddin'in özellikle bu kızına verdiği değeri göstermektedir. Safiye Hanım'ın diğer ablalarından bir farkı hayatı boyunca babasına hizmet ederek evlenmemesidir.[295] Safiye Hanım aynı zamanda babasının vefatından sonra da Birîfkân Tekyesi'nin pek çok hizmetinde bulunmuştur.[296]

---

[282] Keznî, s. 34. Ayrıca bkz. Şelâl, s. 25; Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, s. 184
[283] Keznî, s. 33; Şelâl, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[284] Keznî, a.y. Ayrıca bkz. Şelâl, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 185
[285] Şelâl, a.y.
[286] Mahmut Bırifkani, a.y.
[287] Keznî, s. 34; Şelâl, a.y.
[288] Şelâl, a.y.
[289] Keznî, a.y.; Şelâl, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[290] Keznî, a.y.; Şelâl, s. 26; Mahmut Bırifkani, a.y. Safiye Hanım ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Şelâl, s. 25-26
[291] Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 48; Selefî, C. 3 s. 1045; Mahmut Bırifkani, s. 189
[292] Şelâl, s. 25
[293] Mahmut Bırifkani, s. 185
[294] Keznî, a.y.; Şelâl, a.y.
[295] Keznî, a.y.; Şelâl, a.y.; Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, a.y.
[296] Bkz. Şelâl, s. 26

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda Seyyid Nûreddin ile ilgili olarak kullanılan lakaplardan birisi **Gavs-ı Sânî**'dir.[297] Mahmut Bırifkani'nin Vahîdüddin Birîfkânî'den naklen ifadesine göre Abdulkadir Geylânî sözlü olarak ve tevâtüren[298] şöyle söylemiştir:

يأتى من بعدي رجل يقوم مقامي إسمه بين النونين و قريته بين الجبلين

Yâni *"Benden sonra bir adam gelecek ve yerimi alacak. Adı iki "nûn" arasında, köyü iki dağ arasındadır."* demiştir. İşte bu rivayette işaret edilen kişinin Seyyid Nûreddin olduğu düşünülüp kendisi "Gavs-ı Sânî" olarak bilinmektedir.[299]

1.1.10 Vefatı

Seyyid Nûreddin'in vefatıyla ilgili olarak kaynaklarda h. 1267[300], 1267/1850[301], h. 1268[302], 1268/1851[303] ve 1846[304] yılları geçmektedir. Fakat bu konuda söz söyleyenlerin çoğu h. 1268 yılı üzerinde durmuşlardır.[305]

Hasan Habbâr *Feyzu'l-Cemâl* isimli eserinde Seyyid Nûreddin'in vefat tarihini ayrıntılarıyla verir.[306] İfadesine göre Seyyid Nûreddin h. 1268 yılının Rebiyülâhır ayının başlarında bulunan bir cumartesi gecesi sonunda[307] vefat etmiştir. Bu tarihi esas alacak olursak 1852 yılının Mart aylarına rastgelmektedir.

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden Şeyhu'l-İslam Şûşî'ye ait olan[308] eski bir elyazması nüshasındaki[309] bir kasidede Seyyid Nûreddin'in vefat tarihine ebced hesabı ile işaret edilmektedir[310]:

---

[297] Örneğin bkz. Sarıbıyık, s. 39; Mahmut Bırifkani, s. 187
[298] Mahmut Birîfkânî, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[299] Mahmut Bırifkani, s. 186, 187
[300] Örneğin bkz. Müderris, s. 456; Tavakoli, s. 185
[301] Örneğin bkz. **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 362; Beki, s. 41, 87
[302] Örneğin bkz. Ahmed, C. 2 s. 272; Keznî, s. 26; Yusuf, s. 97; Şelâl, s. 10; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 22; Rûhânî, s. 442; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 6
[303] Örneğin bkz. Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî, s.** 16; Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 67; Bruinessen, a.g.mk., s. 143; Abdurrahman, s. 79; Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, s. 192
[304] Örneğin bkz. Bayrak, a.g.e., s. 187
[305] Keznî, s. 26
[306] Keznî, a.y.
[307] Keznî, a.y. Ayrıca bkz. Selefî, C. 3 s. 1043-1044
[308] Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, s. 192

فرد الملاحة مذ قد غاب أرخه أ تبك السماء لفقد النور للأسف

Yani *"Yıldızlara bakarak yollarını bulan denizciler, (bir yıldız) kaybolduğunda bu tarihi kaydederler. Nurî'nin ayrılığıyla gökyüzü ağlamaz mı?"* demektedir.

Seyyid Nûreddin, doğduğu köy olan Birîfkân'da[311] hayata gözlerini yumar ve oraya defnedilir[312]. Kabri hem kendi mıntıkasında bulunanlar hem de tüm Iraklı ve Türkiyeli vatandaşlar tarafından ziyaret edilmektedir.[313]

1.2 ŞAHSİYETİ

1.2.1 Şemâili Ve Gündelik Hayatı

Seyyid Nûreddin –Abdussamed Sûfî Muhammed Şelâl'in yaptığı nakle göre- ne çok uzun ne de çok kısaydı, fakat boyu biraz uzuna meylederdi. Buğday tenli, yuvarlak yüzlü, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi aşırı olmayacak şekilde uzun boylu, siyah sakallı idi. Sakalları ne çok uzun ne de çok kısa, dört parmak uzunluğundaydı. Güler yüzlü ve yumuşak sesliydi. Kur'an-ı Kerim okurken sesi mahzundu. Duraksamadan hızlı ve soranı ikna eder nitelikte cevap verirdi.[314]

Seyyid Nûreddin geceleri genellikle görünmez ve çoğunlukla mağaralarda Allah'ı zikretmekle meşguldü. Fakat sabahları ezanla beraber mihrabın önünde görünürdü. Namazdan sonra zikir ve tesbihle meşgul olurdu. Ardından tekyesine gider ve öğleye kadar değişik ilimlerle ilgili dersler verirdi. Öğle vaktinde tekrar mihrabda görünür ve namaz kıldırırdı. Öğle namazından sonra kendisi yemediği halde misafirlere

---

309 Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 16; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 13-14; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 6

310 Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, s. 192. İkinci mısra, başka kaynaklarda çok ufak birkaç değişiklikle nakledilmektedir. Bkz. Müderris, s. 456; Ahmed, C. 2 s. 272; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 67; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 25; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.

311 Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Şelâl, s. 10; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 22; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Rûhânî, s. 442; Abdurrahman, s. 79; Mahmut Bırifkani, a.y.

312 Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Yusuf, s. 97; Şelâl, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, a.y.; Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, a.y.

313 Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Abdurrahman, a.y. Ayrıca bkz. Mahmut Bırifkani, a.y. Ayrıca bkz. Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Yusuf, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.

314 Şelâl, s. 20. Ayrıca bkz. Ahmed Birîfkânî, "Sîretu ve Hayâtu eş-Şeyh Nûreddin el-Birîfkânî", 23 Eylül 2012, http://altaakhipress.com (2 Ekim 2012)

hürmeten onlarla beraber yemeğe otururdu. Sonra insanlara vaaz eder, yol gösterir, onlardan söz alır ve soranların sorularına cevap verirdi. Seyyid Nûreddin Arapça, Farsça ve Kürtçe'yi çok iyi bilir ve bu dillerde şiirler yazardı.[315] Aynı zamanda Türkçe de bilen[316] Seyyid Nûreddin'in herhangi bir Türkçe eserine ulaşamadık.

1.2.2 Cömertliği

Seyyid Nûreddin az mala sahip olmasına rağmen misafirleri çokça doyurmakla meşhurdu. İnsanların gönüllerini fethetmek için uzak yerlerdeki insanlara hediyeler gönderirdi. Kapısı herkese açıktı. Hayatının hiçbir döneminde misafiri geri çevirmemiştir.[317]

Hasan Habbâr ve Muhammed Nûrî Mevsılî, Seyyid Nûreddin'in misafirlerinin sayısının günde 10 kişiden az olmadığını, bazen 200 kişiye çıktığını, hatta bazen 1000 kişiye de ulaştığını ifade ederler. Bu misafirlerin yeme içme ihtiyaçlarını karşılardı. Seyyid Nûreddin'in yanında misafirlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve onlara hizmet etmek için bazı kimseler bulunurdu. Bazıları odun getirmekle, bazıları çeşmelerden su taşımakla, bazıları ekmek pişirmekle, bazıları yemek yapmakla, bazıları ise misafirlere yemek ikram etmekle vazifeliydiler.[318]

Muhammed Nûrî Mevsılî[319] *Bahru'l-Hakâiki'l-İlâhiyye li Şerhi'l-Kasîdeti't-Tâiyye* isimli kitabında[320], Seyyid Nûreddin'in

عبدتك حتى الكون أصبح طائعي فرزقي علـى كل العباد عطاية

beytini[321] açıklarken rızkın mahsûs ve manevî olmak üzere iki türlü olduğunu söyledikten sonra, Seyyid Nûreddin'in iki türlü rızka da mazhar olduğunu ifade sadedinde zaviyesinde bazen yüzlerce, hatta bine ulaşan sayıda misafiri ağırladığını söyler.[322]

---

[315] Şelâl, s. 20-21
[316] Şelâl, s. 21; Vahîdüddin Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[317] Keznî, s. 35. Ayrıca bkz. Abdurrahman, s. 81
[318] Keznî, s. 35-36. Ayrıca bkz. Abdurrahman, a.y.
[319] Keznî, s. 36; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 13; **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 6
[320] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 4
[321] Keznî, a.y.
[322] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.

Seyyid Nûreddin'e gelen misafirlerin her biri farklı sebeplerden dolayı gelirdi. O ise gelen tüm misafirlere bir baba şefkatiyle yaklaşır ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırdı.[323]

Bütün bunlarla beraber Seyyid Nûreddin kimseye minnet etmez ve kendini övmezdi. Malını böylesine cömertçe dağıtan bir insan olmakla beraber çok az yemek yerdi. Lüksten uzaktı. Açlığa karşı sabırla dayanır ve çok az lokmalarla yetinirdi.[324]

1.2.3 Tevâzusu

Seyyid Nûreddin'e göre Allah, kendi ahlakıyla ahlaklanan kulunu sever. Ancak bu durumdan kendini büyük görmek müstesnadır. Çünkü kibir, ancak Allah'a mahsustur. Bu meyanda *"Azamet izârım ve Kibriyâ ise ridâmdır. Kim bu ikisi konusunda benimle çekişmeye girerse, o(nun boynunu veya belini) kırarım."*[325] kudsî hadisini zikreder.[326]

Seyyid Nûreddin *el-Budûru'l-Celiyye*'sinde kibri "vücûd" başlığı altında ele alır.[327] Ona göre vücûd, insanın kendinde var olan bir sıfattan ötürü kendisini büyük görmesidir. Kendisinde bulunan maddî veya mânevî bir takım üstünlükleri gören bir kul, öncelikle kendisini beğenmeye başlar. *Kendini beğenme,* kulda *kibr*'e; *kibir* ise, *Allah'a şirk koşma'*ya sebep olur. *Şirk* ise, açık bir *küfür* demektir.[328] Birîfkânî, bu değerlendirmeleriyle kibrin temeli olan ucbun (kendini beğenmenin), neticesinde küfre dayanacağını ifade eder.

İbn Atâullah İskenderî'nin *"Zillet ve iftikar getiren günah, izzet ve istikbâr veren tâatten hayırlıdır"*[329] sözünü şerheden Seyyid Nûreddin, kulun düşkünlüğüyle beraber nefsini zillet içinde görmesine sebebiyet veren günahın; sahibinde kibir, kendini beğenme ve övmeye sebep olan tâatten daha hayırlı olduğunu söyler. Ona göre ucub

---

[323] Keznî, s. 36. Ayrıca bkz. Abdurrahman, s. 81
[324] Keznî, s. 38
[325] Alâüddin Ali el-Müttakī, **Kenzu'l-Ummâl**, C. 3, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1985, s. 527. Ayrıca bkz. Müslim, 45, Birr, 136 (s.1053); Ebû Davud, 26, Libâs, 29 (C.4 s. 226-227); İbn Mâce, 37, Zühd, 16 (C.5 s. 272)
[326] Nûreddin Birîfkânî, s. 82
[327] Nûreddin Birîfkânî, s. 217-219
[328] Nûreddin Birîfkânî, s. 217
[329] Abdullah Şarkavî, **Hikmete Yolculuk –Hikem-i Atâiyye Şerhi-**, Ali Urfî Efendi (çev.), Tahir Hafızoğlu (hzl.), İnsan Yay., İstanbul 2010, s. 39

(kendini beğenme), günahtan yayılan şerarelerden daha kötüdür.[330] Bu meyanda Ebû Medyen de *"Günahkârın gönül kırıklığı, tâat sahibinin celâdetinden hayırlıdır"* demiştir.[331]

Seyyid Nûreddin mütevazı, cömert ve yumuşak huylu bir insandı. İnsanlar onu yücelttikleri halde, o kendini büyük görmezdi. Bir yere girdiği zaman en başa değil, boş olan yere otururdu. Bu durum mürîdlerine karşı da aynı şekildeydi.[332]

Halîfelerinden olan Muhammed Nûrî Mevsılî bir gün şeyhine hizmet etmek için yanına gittiğini söyler. Orada şeyhini seccadesinin üzerinde insanlara vaaz ederken görür. Seyyid Nûreddin'in kendisini görünce ayağa kalktığını, seccadeden indiğini, kendisini seccadeye oturtup Seyyid Nûreddin'in ise bütün büyüklüğü ve yüceliğiyle beraber bir hasır üzerine oturduğunu anlatır. Muhammed Nûrî Mevsılî, oturmak istemediğini, fakat şeyhinin ısrarıyla oturmak zorunda kaldığını ve hayâsından dolayı neredeyse eriyeceğini söyler.[333]

Yine Muhammed Nûrî Mevsılî bazen Seyyid Nûreddin'i ziyaret etmek için Mûsul'dan geldiğini söyler. Bunun üzerine Seyyid Nûreddin zâviyesinden çıkar ve mürîdlerinden bir grupla kendisini bir mîl mesâfeden karşıladığını, uğurlarken de yine bir mil kadar kendisiyle beraber yürüdüğünü anlatır ve der ki: *"... Bu onun tevâzusundan başka bir sebepten dolayı değildir. Yoksa bu durum, benim bu muâmeleye lâyık olduğumdan dolayı değildir..."*[334]

Muhammed Nûrî Mevsılî, Seyyid Nûreddin'in kendi şeyhi Mahmud b. Abdulcelil Huderî'den herkesin ittifakıyla mertebe ve makam olarak daha üstün olduğu halde şeyhine saygıda kusur etmediğini, ona karşı kendini küçük gördüğünü ve hayatında da vefatında da ona saygı gösterdiğini anlatır.[335]

---

[330] Keznî, s. 228
[331] Şarkavî, s. 39
[332] Keznî, s. 38
[333] Keznî, a.y.
[334] Keznî, a.y.
[335] Keznî, s. 39

1.2.4 Zühdü Ve Takvâsı

Seyyid Nûreddin dünyanın geçici taraflarına yüz çevirmiş, zühd ve kanâatı hayatına hayat yapmış bir insandı. Kendisi az ile kanaât ederken, yukarıda da bahsettiğimiz gibi insanlara karşı olabildiğince eli açıktı. Misafirlerine çeşit çeşit yiyecekler sunarken kendisi kendisine iftar ve sahurda yetebilecek kadar küçücük lokmalarla yetinirdi. Namaz ve oruç gibi ibâdetlerin lezzeti ona yeterdi.[336]

Musul'da bulunan Câmiu'l-Kebîr Medresesi hatibi Muhammed Nûrî Mevsılî dönemin bir takım devlet adamlarının dünya adına cazip tekliflerle Seyyid Nûreddin'in karşısına çıktığını, fakat onun bunlara asla iltifat etmediğini anlatır.[337]

Halîfelerinden olan Osman Rıdvânî Mevsılî, Seyyid Nûreddin ile ilgili şunları söyler:

"Halîfeliği aldıktan sonra ben ve Musul âlimlerinden müteşekkil büyük bir cemaat Seyyid Nûreddin'i ziyaret ve mübarek Ramazan ayını onunla beraber ibâdet ile geçirmek maksadıyla Birîfkân köyüne doğru yola çıktık. Orada kaldık. Şeyh'in arkasında namaz kıldık, oruç tuttuk, Şeyh'le beraber iftar ettik, kalktık ve oturduk. Biz bu hâlimizle sanki güzel bir riyâzet içindeydik. Akşam ezanından sonra üç hurmayla iftar ediyorduk ve Şeyh şöyle diyordu: "Allahım! Senin için oruç tuttuk, rızkınla iftar ettik, Sana inandık ve yarınki oruç için niyet ettik." Sonra herbirimiz Şeyh'in içtiği kâseden bir defa su içiyorduk. Sonra ona uyarak akşam namazını kılıyorduk. Ondan sonra tesbih ve tehlîl getiriyorduk. Sonra bu ibâdeti Fatiha ile sonlandırıyor ve "Bismillâhirrahmânirrahîm" ile başlayıp "Elhamdu Lillâhi Rabbi'l-Âlemîn" ile sonlandırarak yemeğe oturuyorduk. Sonra Şeyh şöyle diyordu: "Allahım! Orucumuzu kabul et, kalblerimizi nurlandır ve bizi hizmetinde koru Yâ Muîn!"[338]

---

[336] Keznî, s. 39-40. Ayrıca bkz. Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 12; **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 3

[337] Keznî, s. 41; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.

[338] Şelâl, s. 20

1.3 ESERLERİ

Seyyid Nûreddin nazım ve nesir olarak Arapça, Farsça ve Kürtçe dil zenginliğiyle pek çok kitap ve risale telif etmiştir. Ulaşabildiğimiz eserlere müracaat ettiğimizde karşımıza şu eser isimleri çıkmaktadır[339]:

1.3.1 Matbu Eserleri

1.3.1.1 El-Budûru'l-Celiyye

Eserin ismi bazı kaynaklarda *el-Budûru'l-Celiyye*[340]; bazı kaynaklarda *Kitâbu'l-Budûri'l-Celiyye*[341]; bazılarında ufak yazım farklılıklarıyla *el-Budûru'l-Celiyye fî Mâ Messet ileyhi Hâcâtu'l-Fukarâi's-Sûfiyye*[342]; bazılarında *el-Budûru'l-Celiyye fi't-Tasavvuf*[343]; bazılarında *Kitâb-i Budûr*[344]; bazılarında *Kitâbu'l-Büdûr*[345]; bazılarında ise *el-Budûr*[346] olarak geçmektedir.

Seyyid Nûreddin'in en meşhur eserlerinden biri olan *el-Budûru'l-Celiyye*[347] 1230/1814-15 ve 1238/1822-23 yılları arasında[348] Îtût köyünde[349] kaleme alınmıştır. Doğru bir tasavvufî yolun mahiyeti hakkında bilgi vermek amacıyla[350] tasavvuf, zikir ve mürîdlere edep ve nasihat gibi konuları ele alan eser[351] Seyyid Muhammed Sâkin tarafından şerh edilmiştir.[352]

---

[339] Keznî, s. 63-65; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 21; Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 18-19; **Zibanê Kurdî**, s. 24-27; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 10; Abdurrahman, s. 80-81; Mahmut Bırifkani, s. 182, 188-189

[340] Ahmed, C. 2 s. 304; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, s. 80

[341] Keznî, s. 63

[342] Ahmed, C. 2 s. 272; Yusuf, s. 97; Brockelmann, C. 10 s. 163; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 24; Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, s. 188

[343] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.

[344] Müderris, s. 455

[345] **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 363; Tavakoli, s. 186

[346] Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 67; Rûhânî, s. 442

[347] Keznî, s. 63

[348] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y. Ayrıca bkz. Keznî, s. 64; Nûreddin Birîfkânî, s. 9, 334; Selefî, a.y.

[349] Keznî, a.y.; Selefî, a.y.

[350] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.

[351] Mahmut Bırifkani, s. 182. Ayrıca bkz. Muhammed Said Yasin Birîfkânî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.

[352] Müderris, a.y.; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 363

Eserin nüshaları ile ilgili olarak şu bilgilere ulaştık:

- Brockelmann eserin Musul'da elyazması olarak bulunduğunu söyler.[353]

- Keznî'nin ifadesine göre bazı özel kütüphanelerde sayılı nüshaları bulunan eserin bir nüshası da Musul Vakıflar Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Keznî bu nüshaların derli toplu olmadığını ve kendisinde çokça noksanlık ve sayfa eksikliklerinin bulunduğunu söyler.[354]

- Salim Abdurrezzak Ahmed'in hazırladığı kataloğu taradığımız zaman eserin şu nüshasını tespit edebildik: Musul Câmiu'l-Kebîr Medresesi Kütüphanesi (Ktp.), numara (nr.): 4, istinsah tarihi: 1268/1851-52. Bu nüshanın sonunda Mahmud Ömerî'nin yaptığı bir takriz bulunmaktadır. 54 varaktan oluşan eserin her bir sayfasında 17 satır bulunmaktadır.[355]

- Memduh Birîfkânî'nin oğlu Zahid Birîfkânî'nin ifadesine göre, eserin bizzat müellif nüshası Duhok'ta Ubeydullah b. Nur Muhammed b. Abdulkadir b. Abdullah Birîfkânî'nin[356] (1376/1954) oğlu Nur Muhammed'in (Aralık 1982) yanında bulunmaktaydı.[357]

- Mahmut Bırifkani'nin ifadesine göre Nur Muhammed Birîfkânî[358] İstanbul'a gittiği vakit *el-Budûru'l-Celiyye*'yi de götürür ve Sultân II. Abdulhamid'e takdîm eder. Eseri okuyup, çok etkilenen Sultân II. Abdulhamid, bir nüshasını arşivleri arasına koyar.[359]

- Eser Vahîdüddin Birifkânî tarafından 1986 yılında cem' ve tahkik edilip basılmıştır.[360] Vahîdüddin Birîfkânî bu çalışmasını Me'mûn Birîfkânî'den[361] aldığı

[353] Brockelmann, C. 10 s. 163
[354] Keznî, s. 63
[355] Ahmed, C. 2 s. 272. Ayrıca bkz. Yusuf, s. 97
[356] Buradaki Abdullah, Seyyid Nûreddin'in abisidir.
[357] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 24
[358] Bu zat Seyyid Nûreddin'in abisi Abdullah Birîfkânî'nin oğlu Abdulkadir'in oğludur. Kendisiyle ilgili geniş bilgi için bkz. Mahmut Bırifkani, s. 164-169
[359] Mahmut Bırifkani, s. 165-166
[360] Nûreddin Birîfkânî, **el-Budûru'l-Celiyye**, Vahîdüddin Birîfkânî (Cem' ve thk.), Yayınevi belirtilmemiş, Basım yeri belirtilmemiş 1986. Ayrıca bkz. Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 10; Abdurrahman, s. 254
[361] Me'mûn Birîfkânî ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Mahmut Bırifkani, s. 169-170

müellif nüshasından faydalanarak meydana getirmiştir. Bu nüsha sonradan kaybolmuştur. Şu anda hayatta olan Me'mûn Birîfkânî, bu müellif nüshasını babası Nur Muhammed Birîfkânî'den; o da babası Ubeydullah Birîfkânî'den; o da babası Nur Muhammed Birîfkânî'den almıştır.[362]

Ferit Aydın, Mahmud b. Abdulcelil Mevsılî'ye atfen *el-Budûru'l-Celiyye fi'r-Reddi ale't-Tarîkati'n-Nakşabendiyye* isimli bir kitaptan bahseder.[363] Ona göre Nakşbendiyye tarîkatının tümünü reddeden bu eserin ele geçirilen nüshaları Nakşbendîler tarafından imha edilmiş olup, eserin bir tek nüshasının Irak'ın Birîfkân köyünde bulunduğu söylentisi vardır.[364]

Bu bilgileri nakleden Ferit Aydın –kendisinin de belirttiği gibi- eseri görmemiş ve bu bilgilerin söylentilere dayandığını ifade etmiştir. Bundan dolayı verilen bu bilginin bir takım yanlışlıkları içermesi gâyet doğaldır:

Öncelikle, ulaşabildiğimiz ve hemen yukarıda da verdiğimiz ilgili kaynakların hepsinde *el-Budûr* ortak lafzıyla geçen eser Mahmud b. Abdulcelil Mevsılî'ye değil, Seyyid Nûreddin'e atfedilmektedir.

İkinci olarak, ulaşabildiğimiz ve hemen yukarıda da verdiğimiz ilgili kaynakların hiçbirinde eserin ismi *el-Budûru'l-Celiyye fi'r-Reddi ale't-Tarîkati'n-Nakşabendiyye* şeklinde değildir.

Üçüncü olarak, eserin Vahîdüddin Birifkânî tarafından yapılan tahkikli basımına[365] baktığımız zaman, Seyyid Nûreddin Nakşbendîliğin kendi dönemindeki ve bölgesindeki temsilcisi olan Abdulvehhab Şûşî'ye ve etrâfındakilere, hatta bazı konularda Mevlânâ Halid Bağdâdî'ye de nasîhat türünden bazı eleştiriler

[362] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme. Me'mûn Birîfkânî'nin ikinci ceddi Nur Muhammed Birîfkânî, Seyyid Nûreddin'in abisi Abdullah Birîfkânî'nin oğlu Abdulkadir'in oğludur. Nur Muhammed Birîfkânî ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Mahmut Bırifkani, s. 164-169

[363] Ferit Aydın, **Tarîkatta Râbıta ve Nakşbendîlik**, Süleymaniye Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 177-178. Ayrıca Abdurrahman Memiş de içeriği hakkında bilgi vermeden Mahmûd İbnü'ş Şeyh Abdülcelil el-Mevsıli'ye atfen *el-Bedverü'l-Celiyye fi'r-Reddi ale'n-Nakşbendîye* isimli bir eserden bahsetmektedir. Bkz. Memiş, s. 29

[364] Aydın, s. 177-178

[365] Nûreddin Birîfkânî, **el-Budûru'l-Celiyye**, Vahîdüddin Birîfkânî (Cem' ve thk.), Yayınevi belirtilmemiş, Basım yeri belirtilmemiş 1986

getirmektedir.[366] Fakat bir bütün olarak Mevlânâ Halid'i ve Nakşbendiyye tarîkatının tümünü reddettiğine dâir herhangi bir ifadeye rastlamadık.

Zaten böyle bir durumun olması da pek makul görülmemektedir. Çünkü bizzat kendisinin söz konusu eserinde Nakşbendiyye tarîkatının güzelliklerini saydığını; tarîkatın kendisiyle isimlendiği Muhammed Bahâeddin Nakşbend'i zikrederken "İmamu'l-Ârif" ve "Veliyyu'l-Mükâşif" gibi ifadeler kullandığını ve ismini zikrettikten sonra *Kaddesellâhu Sirrehu* hürmet ifadesini ihmal etmediğini görmekteyiz.[367] Ayrıca Seyyid Nûreddin daha sonraları Nur Muhammed Hindî Lâhorî'den yeniden Nakşbendiyye tarîkatını almış[368] ve Nakşbendiyye tarîkatı büyüklerini öven şiirler yazmıştır.[369]

Aynı şekilde meşhur Es'ad Erbilî'nin Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden Abdulhamid Birîfkânî'den Kādiriyye tarîkatını alması[370] bu bilgiyi çürütmektedir. Çünkü Nakşbendî-Hâlidî şeyhlerinden olan Es'ad Erbilî'nin Mevlânâ Halid'i veya Nakşbendiyye tarîkatının tümünü reddeden bir kimsenin halîfesinden icâze alması pek makul görülmemektedir.

Yine hem Seyyid Nûreddin'in hem de halîfelerinin kendilerinden irşat bekleyen bazı kimseleri Nakşî-Hâlidî şeyhlerine yönlendirdiklerini görmekteyiz. Örneğin Şeyh Ebûbekir ve Şeyh Çolî isimli iki kimse icâzet almak için Seyyid Nûreddin'in yanında üç sene kalırlar. Seyyid Nûreddin mizaçlarının Nakşbendiyye tarîkatına daha uygun olduğuna kanaat getirince icazet almaları için onları Tavîla köyünde bulunan ve Nakşî-Halidî şeyhi olan Osman Tavîlî'ye (Sirâceddin-i Evvel) (1283/1867) yönlendirir.[371]

---

[366] Örneğin bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 9-16, 31-35, 63, 113-114

[367] Örneğin bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 31-32

[368] Keznî, s. 31-32, 42; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 362; Abdurrahman, s. 79; Selefî, C. 3 s. 1043; Mahmut Bırifkani, s. 185. Selefî'de bu şeyhin ismi Şeyh Nur Muhammed Şâh-i Hindî Nîsâbûrî olarak geçer. Ayrıca bkz. Rûhânî, s. 442

[369] Keznî, s. 32, 42; Mahmut Bırifkani, a.y.

[370] Yüksel, "Kelami Dergahı"; Sönmez, a.g.mk.; Editör, a.g.mk. Ayrıca bkz. Erbîlî, s. 30; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Es'ad Efendi", s. 68; Yılmaz, adı geçen madde (a.g.md.), s. 348; Kısakürek, s. 156; Velioğlu, s. 356. Abdulhamid Birîfkânî, Seyyid Nûreddin'in hem en son halifesi hem de damadıdır. Bkz. Keznî, s. 46; Şelâl, s. 133-134; Mahmut Bırifkani, s. 151.

[371] Vahîdüddin Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme. Ayrıca Keznî de bu olayı nakletmektedir. Fakat Osman Tavîlî'ye gönderilen kişi olarak sadece "Ebûbekir Giyâseddin b. Muhammed Hermeşî"den bahsetmektedir. Hem bu olay hem de söz konusu şahıs hakkında daha geniş bilgi için bkz. Keznî, s. 54-56. Osman Tavîlî hakkında daha geniş bilgi için bkz. Tavakoli, s. 241-243

Aynı şekilde Abdurrahman Tâhî (1304/1886), tarîkat almak için Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan Abdulbârî Çerçâhî'ye gelir. Birkaç sene yanında kaldıktan sonra Abdulbârî Çerçâhî, onu icâzet alması için Mevlânâ Halid'in halîfelerinden olan Sibğatullah Arvâsî'ye (1287/1870) gönderir.[372]

Bu durum Seyyid Nûreddin ve halîfelerinin bir tarîkat taassubu içerisinde olmadığını gösterdiği gibi, onun ve halîfelerinin Nakşbendiyye tarîkatına ve Mevlânâ Hâlid'e olan bakışını da göstermektedir. Nakşbendiyye tarîkatını reddeden veya Mevlânâ Halid'i dalâlette gören bir kimse ve takipçilerinin bunu yapması mümkün değildir.

Bu bağlamda Salim Abdurrezzak Ahmed'in Musul'daki vakıf kütüphaneleri için hazırladığı katalogta Seyyid Nûreddin'in şeyhi Mahmud b. Abdulcelil ile ilgili nitelendirmelerini de aktarmak faydalı olacaktır:

"Bu mecmûanın[373] istinsah edeni ve bir araya getireni Mahmud b. Şeyh Abdulcelil b. Mustafa mezheben Şâfiî, aslen Kürdî, akîdeten Eş'arî, tarîkaten Kādirî, meşreben ise Nakşbendî'dir."[374]

Mahmud b. Abdulcelil ile ilgili *"... meşreben ise Nakşbendî'dir."* ifadesi hem Mahmud b. Abdulcelil'in hem de halîfesi olan Seyyid Nûreddin'in Nakşbendiyye tarîkatıyla olan yakın ilişkisini göstermektedir.

Son olarak da Keznî'nin iddiasına göre kitapta bulunan bazı ifadeler Seyyid Nûreddin açısından geçerliliğini kaybetmiştir. Çünkü Seyyid Nûreddin'in bu eserinde geçen çoğu görüşü daha sonraları değişmiştir. Keznî bu görüşüne Seyyid Nûreddin'in

---

[372] Vahîdüddin Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme. Ayrıca Abdurrahman Tâhî'nin Abdulbârî Çerçâhî'den tarikat aldığına dair bkz. **Evliyalar Ansiklopedisi**, C. 1, "Abdurrahmân Tâgî (Tâhî)", Türkiye Gazetesi Yay., İstanbul 1992, s. 238-239; Mehmet Ardıç, "Bitlis Ve Çevresinde Yetişen Mutasavvıflar ve Tasavvuf Kültürünün Oluşması", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2009), s. 20, 22; Korkusuz, s. 80-83. Bruinessen Şeyh Abdurrahman Tâhî'yi Seyyid Nûreddin'in halîfeleri arasında saymaktadır. Bu bir isim benzerliği olabileceği gibi, bir yanlışlık da söz konusu olabilir. Bkz. Bruinessen, a.g.mk., s. 144. Yine Müfid Yüksel de Abdurrahman Tâhî'nin belli bir süre Seyyid Nûreddin'den tarikat aldığını söylese de bunun da bir sehiv olduğunu düşünmekteyiz. Bkz. Yüksel, "Nurşin'de 4 Kutlu".

[373] Musul Hayyât Medresesi Ktp., nr.: 16/1'deki mecmûadan bahsedilmektedir.

[374] Ahmed, C. 5 s. 84

Seyyid Ahmed'e gönderdiği mektubu ve Hasan Habbâr'ın *Mir'âtu Hakāiki Hakki't-Tarîk* isimli eseri şahit göstermektedir.[375]

Seyyid Nûreddin, Seyyid Ahmed'e[376] gönderdiği mektupta bu ifadelere yer vermektedir:

"…Ve ey kardeşim Seyyid Ahmed: Sen ne iyi bir adamsın ki seni Şeyh Abdulvehhab hakkındaki ahdini korur görüyorum. Eğer ben de böyle olsaydım, ne kadar güzel olurdu. Lâkin sen isabet ettin. Ben ise hata ettim. Ancak ben tevbe ettim ve gücüm yettiği kadarıyla (Şeyh Abdulvehhab'ın) ahdini korumaya söz verdim…"[377]

Fakat Birîfkânîler ve nesep konusunda geniş bir araştırma yapmış olan Mahmut Bırifkani, Keznî'nin bu görüşüne katılmadığını ifade eder. Ona göre Seyyid Nûreddin'in Abdulvehhab Şûşî hakkındaki görüşü değişmemiştir.[378] Mahmut Bırifkani'nin aynı aileden olması ve aile hakkında geniş bilgiye sahip olması hasebiyle bu konuya daha çok vakıf olması; Keznî'nin görüşüne delil olarak sunduğu mektubun naklettiğimiz kısmının bu konuya delâletinin kesin olmaması, Mahmut Bırifkani'nin görüşüne meyletmemize sebep olmuştur.

Eserin Vahîdüddin Birifkânî tarafından hazırlanan tahkikli basımına göre eser şu bölümlerden oluşmaktadır:

a. Eser Vahîdüddin Birîfkânî'ye ait olan bir giriş kısmıyla başlamaktadır. Bu kısımda Seyyid Nûreddîn'in nesebi, kısaca hayatı, en meşhur halîfeleri ve eserleri hakkında bilgi verilmektedir.[379]

b. Eserde Seyyid Nûreddîn'in hazırlamış olduğu bir giriş kısmı bulunmaktadır.[380] Bu bölümde –yukarıda da bahsettiğimiz gibi- döneminin bazı tarîkat

[375] Keznî, s. 63-64. Seyyid Nûreddin'in Seyyid Ahmed'e gönderdiği mektup için bkz. Keznî, s. 104-108
[376] Seyyid Nûreddin'in Kādirî tarîkatındaki halifesi olan bu zatın -Keznî'nin yaptığı çıkarımlara göre- Seyyid Nûreddin, Abdulvehhab Şûşî'nin mürîdiyken, Seyyid Nûreddin'in mürîdi olduğu anlaşılmaktadır. Keznî, bu zatın Şûş şeyhlerinden olduğunu zannettiğini söyler. Bkz. Keznî, s. 107. Fakat bunlar tamamen ihtimallere dayanmaktadır.
[377] Keznî, s. 107
[378] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[379] Nûreddin Birîfkânî, s. 3-7
[380] Nûreddin Birîfkânî, s. 7-63

ehline eleştiriler getirmektedir.[381] İnsanlar arasında münkerâtın yaygınlaştığını ve bu münkerâtın reddedilmesinin vacip olduğunu; ama dönemindeki bazı tarîkat ehlinin bu şekilde davranmadığını ifade eder.[382] Kitabının yazılış sebebini de buna dayandırarak şunları söyler:

"...Bil ki, bu kitabı telif etmemin sebebi şudur: İnsanların çoğu kemâl iddia ederler; ama bunlar münker olan söz ve fiilden ictinâb etmez ve hanîf olan dine ondan olmayanı karıştırırlar..."[383]

Seyyid Nûreddin eseri -telif ettiği dönemdeki bakış açısı itibariyle- gördüğü bazı yanlışlıkları eleştirmek ve doğru yolu göstermek maksadıyla telif etmiştir. Seyyid Nûreddin bunu bir tarîkat taasubundan dolayı yapmadığını da ifade eder. Çünkü kendisi Kādiriyye tarîkatına mensup olup, kitabında bu tarîkatın diğerlerine olan üstünlüğünü anlatmaktadır. Bu bakımdan okuyucuda herhangi bir soru işareti uyanmadan kendisi bu açıklamayı yapar.[384]

Giriş kısmında ayrıca bir takım tasavvufî kavramların açıklandığı[385]; bazı mutasavvıflardan örnekleri içeren[386]; Allah'ın güzel isimlerinin hangi vakit ve kaçar defa söyleneceğine dair[387] kısımlar da bulunmaktadır.

c. Seyyid Nûreddin giriş kısmının sonunda kitabının yirmi bâba (kısma) ayrıldığını ifade eder.[388] Esere baktığımız ise şu kısımları görmekteyiz:

*İlk Bâb*ta doğru yolun üsûlünün beyanı meyânında tevbe-i nasûh, mücâhede, takvâ, vera', zühd, havf ve recâ kavramları açıklanmaktadır.[389]

İkinci Bâb atlanıp *Üçüncü Bâb*a geçilmekte ve bu bölümde fütüvvetin beyânı, şartları, hükümleri, üstünlüklerinin fazlalığı ve edepleri anlatılmaktadır.[390]

---

[381] Örneğin bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 9-16, 31-35, 63, 113-114
[382] Nûreddin Birîfkânî, s. 9
[383] Nûreddin Birîfkânî, s. 9
[384] Nûreddin Birîfkânî, s. 11
[385] Nûreddin Birîfkânî, s. 16-28
[386] Nûreddin Birîfkânî, s. 37-46
[387] Nûreddin Birîfkânî, s. 50-55
[388] Nûreddin Birîfkânî, s. 63
[389] Nûreddin Birîfkânî, s. 64-78
[390] Nûreddin Birîfkânî, s. 79-91

*Dördüncü Bâb*ta hırka, naklinin keyfiyeti, giymenin ve giydirmenin edepleri anlatılmaktadır.[391]

*Beşinci Bâb*ta fütüvvetin kısımları, naklinin keyfiyeti, meşruiyeti ve bid'at değil, sünnet oluşu konuları anlatılmaktadır.[392] Bu bâbta üç fasıl bulunmaktadır. Bunlar fütüvvet-i şürbî, fütüvvet-i kavlî ve fütüvet-i seyfî kavramlarının asılları hakkındadır.

*Altıncı Bâb*ta bazı üstün vasıfların tarifi bulunmaktadır.[393]

*Yedinci Bâb*ta mürîdin yapması gereken vird, zikir, hatme ve görevler anlatılmaktadır.[394]

*Sekizinci Bâb*ta büyük âlim ve mutasavvıfların sâliklere yol göstermek adına sarfetmiş oldukları sözlerinden örnekler verilmiştir.[395]

*Dokuzuncu Bâb*ta velîlerin dereceleri, isim ve makam konusundaki farklılıkları anlatılmaktadır.[396]

Seyyid Nûreddin buraya kadar güzel iş ve davranışların güzelliğinden bahsettikten sonra bu sefer de yine bâb bâb kötü özelliklerin kötülüğünden bahseder:

*İlk Bâb*ta kulun sahip olduğu nimetleri kendinden bilme anlamında vücûd[397]; *İkinci Bâb*ta kıskançlık[398]; *Üçüncü Bâb*ta gıybet[399]; *Dördüncü Bâb*ta iftira[400]; *Beşinci Bâb*ta kötü komşu, kötü ahlak, kötü ilişkiler, Müslümanlara eziyet etmek[401]; *Altıncı Bâb*ta melikler ve ehl-i dünya ile içli-dışlı olma, riyâset ve makam sevgisi[402]; *Yedinci*

[391] Nûreddin Birîfkânî, s. 92-97
[392] Nûreddin Birîfkânî, s. 98-107
[393] Nûreddin Birîfkânî, s. 108-126
[394] Nûreddin Birîfkânî, s. 127-157
[395] Nûreddin Birîfkânî, s. 158-166
[396] Nûreddin Birîfkânî, s. 167-216
[397] Nûreddin Birîfkânî, s. 217-219
[398] Nûreddin Birîfkânî, s. 220-229
[399] Nûreddin Birîfkânî, s. 230-234
[400] Nûreddin Birîfkânî, s. 235-237
[401] Nûreddin Birîfkânî, s. 238-248
[402] Nûreddin Birîfkânî, s. 249

*Bâb*ta içki içme[403] konularından bahsedilmektedir. *Sekizinci Bâb*ta ise, bir takım ibretli kıssa ve hikâyeler bulunmaktadır.[404]

d. Seyyid Nûreddin dördüncü ceddi Şemseddin Ahlatî'nin divanından bir bölüm aktarmakta ve bu bölümü şerhetmektedir.[405] Bazı kaynaklara göre Seyyid Nûreddin, Şemseddin Ahlâtî'nin Kürtçe kasidelerine dair bir şerhi de bulunmaktadır.[406] Seyyid Nûreddin, Arapça olan[407] bu şerhi 1230/1814-15 ile 1238/1822-23 yılları arasında telif etmiştir.[408] Vahîdüddin Birîfkânî, *el-Budûru'l-Celiyye*'deki bu bölümün, söz konusu şerhin tamamı olduğunu ifade etmektedir.[409]

e. Mürşîdin vasıfları ve şeyh-mürîd ilişkisinden bahseden bir hâtime bölümü bulunmaktadır.[410]

f. Eser mürîdin şeyhle olan ilişkilerinde uyması gereken edeplerden bahseden bir bölümle sona ermektedir.[411]

1.3.1.2 Telhîsu'l-Hikem

Seyyid Nûreddin'e ait olan bu eser[412] İbn Atâullâh İskenderî'nin (709/1309) meşhur eseri *Hikem-i Atâiyye*'nin manzum[413] bir şerhidir.[414] Bu kıymetli eser 2200[415] veya 2020[416] beyitten oluşmaktadır.

---

[403] Nûreddin Birîfkânî, s. 250
[404] Nûreddin Birîfkânî, s. 251-282
[405] Nûreddin Birîfkânî, s. 282-322
[406] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 27; Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, s. 189
[407] Selefî ve Mahmut Bırifkani bu şerhin Kürtçe olduğunu söylemektedirler. Seyyid Nûreddin'in Şemseddin Ahlâtî'nin Kürtçe şiirleri üzerine yapmış olduğu ayrıca Kürtçe bir şerhi söz konusu olabileceği gibi, bir karışıklık da söz konusu olabilir. Bkz. Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[408] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[409] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[410] Nûreddin Birîfkânî, s. 323-326
[411] Nûreddin Birîfkânî, s. 327-334
[412] Keznî, s. 64; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 21; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 26; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 10; Abdurrahman, s. 80; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 188
[413] Keznî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[414] Keznî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Selefî, a.y.
[415] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[416] Mahmut Bırifkani, a.y.

Seyyid Nûreddin 1239/1823-24 yılında *Hikem-i Atâiyye*'yi görüp çok beğenmiş ve kitabı eşsiz bir üslupla, daha önce yazılmış şerhlerin çoğundan faydalanarak nazım olarak şerh etmiştir.[417]

Seyyid Nûreddin eseri telif etmesinin sebebini şu şekilde ifade etmiştir:

"Ben Allah Sübhânehû ve Teâlâ'nın yardımıyla (bu eseri) basitçe ezberlenen, kolay anlaşılan, (müellifin) muradını kendinde toplayan bir şerhle, iki dünyada da bereketini umarak nazmetmeyi irade ettim."[418]

Muhammed Ahmed Mustafa Keznî eserin bir yazma nüshasını, Musul'da bulunan Molla Muhammed Emin'den temin edip 1983 yılında tahkik etmiş ve *eş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî- Hayâtuhû, Âsâruhû, Şi'ruhû* isimli eseri içerisinde yayınlamıştır. Keznî kitabın tek bir nüshasına ulaştığını söyler. Bildirdiğine göre temiz ve sağlam olan bu nüshayı yazan kişi, nüshanın yazılış tarihini belirtmemiştir.[419]

1.3.1.3 Arapça Divanı

Ulaştığımız kaynakların çoğunda kendisinden bahsedilen[420] Seyyid Nûreddin'in Arapça divanı hacimce büyük olup[421] halîfesi Muhammed Nûrî Mevsılî tarafından 1280/1863-64 yılında[422] Musul'da[423] bir araya getirilmiştir.

Brockelmann hangi dilde yazıldığını belirtmeden *Dîvân* ismiyle bir eserinden bahseder. Naklettiğine göre Muhammed Nûrî Mevsılî tarafından bir araya getirilen bu eser, elyazması olarak Musul'da (11/87) bulunmaktadır.[424]

Abdurrakib Yusuf kaynaklarımız arasında bulunan kitabında bu divanın Muhammed Nûrî'nin el yazısıyla Musul Câmiu'l-Kebîr Medresesi elyazmaları arasında bulunduğunu ifade eder.[425]

---

[417] Keznî, s. 112. Ayrıca bkz. Keznî, s. 383
[418] Keznî, s. 117
[419] Keznî, s. 112-113
[420] Ahmed, C. 2 s. 272; Keznî, s. 64; Yusuf, s. 97; Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 67; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 26; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 10; Abdurrahman, s. 81; Selefî, C. 3 s. 1045; Mahmut Bırifkani, s. 189
[421] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[422] Yusuf, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[423] Yusuf, a.y.
[424] Brockelmann, C. 10 s. 163

Seyyid Nûreddin'in Arapça divanın bir parçası olma ihtimali olan ve bir mecmûa içerisinde bulunan *Tahmîsu'l-Kasîdeti'd-Dimyâtiyye li'ş-Şeyh Nûreddini'l-Birîfkî* isimli bir eser Musul Rıdvânî Medresesi Ktp., nr.: 17/54-55'de bulunmaktadır.[426]

Vahîdüddin Birîfkânî -çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak tanıtacağımız- *el-Âlimu'r-Rabbânî* ve *el-Esrâr ve'l-Meânî* isimli eserlerinde Seyyid Nûreddin'in Arapça divanını tahkik edip yayınlamıştır.[427] Vahîdüddin Birîfkânî bu tahkik çalışmalarını hazırlarken Bağdat'taki kütüphanelerde bulunan elyazma nüshalardan faydalanmıştır.[428]

Arapça şiirlerinden bazılarını tahkik edip yayınlayan[429] Keznî de, Seyyid Nûreddin'in Arapça şiirlerini bir araya getirdiğini[430] ve bu şiirleri bir araya getirme konusunda bazı özel kütüphanelerden faydalandığını ifade eder. Bunlar Ali Talabânî, Abdulhamid Etrûşî, Sadık Bahâeddin ve başkalarının özel kütüphaneleridir. Ayrıca Musul Vakıflar Kütüphanesi ve Bağdat'taki Merkez Vakıflar Kütüphanesi gibi kamuya açık kütüphanelerden de faydalandığını ifade eder.[431]

Keznî'nin ifadesine göre ulaşabildiği şiirlerin tamamı 76 tane olup, bunlar 2026 beyitten müteşekkildir. Tafsilen bu şiirlerin 1449 beyitten oluşan 37 kaside, 300 beyitten oluşan 30 ma'şerât türünde kaside ve 276 beyitten oluşan 9 tahmîs türünde kasideden müteşekkil olduğunu söyler.[432]

Keznî ulaştığı bu şiirlerin mana ve muhtevasının tahlili sadedinde şunları söyler:

"Bu divan, manası itibariyle tasavvufî şiirin tüm inceliklerini içerisinde barındırmaktadır. İçerisinde zühde, kanaata, kaza ve kadere rıza göstermeye, Mahbûb olan Allah'a ulaşma yolundaki meşakkat ve zorluklara tahammül etmeye, tevekküle, erbabı için terk-i dünyaya, zalimlerle bir arada bulunmamaya, kötü amellerden

---

[425] Yusuf, s. 97
[426] Ahmed, C. 8 s. 132
[427] Vahîdüddin Birîfkânî (Cem' ve thk.), **el-Âlimu'r-Rabbânî eş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî ve Âsâruhû**, Matbaatu's-Sekâfe, Erbil 1984; Vahîdüddin Birîfkânî (Cem' ve thk.), **el-Esrâr ve'l-Meânî li'ş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî**, Matbaat-u Ca'fer el-'Ussamî Şâri' el-Mütenebbî, Bağdat 2003. Ayrıca bkz. Mahmut Bırifkani, s. 181, 183
[428] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[429] Keznî, s. 391-449
[430] Keznî, s. 388
[431] Keznî, s. 389
[432] Keznî, s. 388

korkutmaya (terhîb), güzel amellere, hoşgörüye, özverili olmaya rağbet etmeye teşvik, sulûk adabı ve mürîd yetiştirme gibi konuları içerir. Bunun gibi şiirlerinde Allah'ın ve peygamberlerin sıfatları, sâlih velilerin ahlâkı ve başka konuları ele alır."[433]

1.3.1.4 Kürtçe Divanı

Seyyid Nûreddin'in Kürtçe divanı da bulunmaktadır.[434] Bu divanını bir araya getirme konusunda bazı çalışmalar yapılmıştır:

Zahid Birîfkânî, Seyyid Nûreddin'in Kürtçe şiirlerini *Zibanê Kurdî- Dîwana Şêx Nûreddinê Birîfkanî* isimli eserinde toplayıp yayınlamıştır.[435] Zahid Birîfkânî de bu çalışmasını hazırlarken babası Memduh Birîfkânî'nin hazırladığı el yazmasından faydalanmıştır.[436]

Vahîdüddin Birîfkânî, Seyyid Nûreddin'in Kürtçe divanını bir araya getirmiştir.[437] Beşir Said Abdurrahman'ın bildirdiğine göre Vahîdüddin Birîfkânî tarafından yayına hazırlanan ama kendisine ulaşamadığımız eser 1991 yılında basılmıştır.[438] Vahîdüddin Birîfkânî de bu çalışmasını Memduh Birîfkânî'nin hazırladığı elyazma eserinden faydalanarak hazırlamıştır.[439]

1.3.1.5 Zuhretu's-Sâlikîn

Bazı kaynaklarda Seyyid Nûreddin'in bu eserinden bahsedilir. Seyyid Nûreddin'in Kürtçe yazılmış bu divanı 409 mısradan oluşmuştur. Seyyid Nûreddin bu eserini 1236/1820 yılında Îtût köyünde tamamlamıştır.[440]

Bir elyazması Memduh Birîfkânî'nin yanında bulunmaktaydı. Eser Zahid Birîfkânî'nin *Zibanê Kurdî* isimli eserinde bir araya getirilmiştir.[441]

---

[433] Keznî, s. 388
[434] Ahmed, C. 2 s. 272; Keznî, s. 64; Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 67; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 27; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 10; Abdurrahman, s. 81; Selefî, C. 3 s. 1045; Mahmut Bırifkani, s. 189
[435] Zahid Birîfkânî (hzl.), **Zibanê Kurdî- Dîwana Şêx Nûreddinê Birîfkanî**, Roja Nû Yayınları, Stockholm 2001
[436] Çalışmamızın sonunda 1., 2., 8. ve 110. sayfalarının fotokopisi bulunan bu elyazmasının tümünün fotokopisi için bkz. Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 11; **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 267-330
[437] Abdurrahman, s. 254; Mahmut Bırifkani, s. 182
[438] Abdurrahman, a.y.
[439] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[440] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 26; Mahmut Bırifkani, s. 188

1.3.1.6 Mektupları

Seyyid Nûreddin'in halîfe ve mürîdlerine yollamış olduğu[442] mektupları[443] bulunmaktadır. Bu mektuplar çok ve çeşit çeşittir. Seyyid Nûreddin dostlarına ve mürîdlerine mektuplar göndermiş ve onlardan mektuplar almıştır. Bu yüzden pek çok mektup söz konusudur. Fakat bunların büyük bir kısmı kaybolmuştur.[444]

Muhammed Ahmet Mustafa Keznî *eş-Şeyh Nûreddin el-Birîfkânî- Hayatuhû, Âsâruhû, Şi'ruhû* adlı eserinde Seyyid Nûreddin'in yirmi tane mektubunu nakletmiştir.[445] Keznî, Seyyid Nûreddin'in pek çok mektubunun bulunduğunu, fakat kendisinin 20 tane Arapça, 12 tane de Farsça olmak üzere 32 tane mektubuna ulaştığını ifade eder ve kitâbında Arapça olan mektupları nakleder.[446]

Her mektubun sonunda kaynağını gösteren Keznî'nin bu mektupları bulma konusunda faydalandığı eserler şunlardır:

- Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan Şeyhu'l-İslam Şûşî'nin 1283/1866-67 yılında telif etmiş olduğu *Mülhemu'l-Ekbâd* isimli eseri (Bu mektupların çoğunu bu kitaptan temin etmiştir.)

- Hasan Habbâr'ın *Feyzu'l-Cemâl* isimli eseri

- Muhammed Ali Etrûşî'nin[447] (1318/1900-1) *Tezkiretu'l-Hilân* ve *Nehcetu's-Selâk* isimli eserleri[448]

Bu mektupların bazıları epeyce uzundur. Mesela sulûk edeplerinden bahseden mektubunu bazı kimseler başlı başına bir kitap zannetmişlerdir. Bu mektuplar vaaz,

---

[441] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 26. Mahmut Bırifkani, kendisiyle yaptığımız görüşmemizde Memduh Birîfkânî'den kalan elyazma eserlerin İsveç, Bağdat ve Duhok'ta bulunan çocuklarında bulunduğunu ifade etmektedir. Bu yüzden en son Memduh Birîfkânî'nin yanında olduğunu belirttiğimiz eserlerin bu kimselerin yanında bulunma ihtimali yüksektir.

[442] Müderris, s. 455; Keznî, s. 64**; Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 363; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.,** a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 10; Mahmut Bırifkani, s. 188

[443] Müderris, a.y.; Keznî, a.y.; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.,** a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.,** a.y.; Rûhânî, s. 442; Abdurrahman, s. 81; Mahmut Bırifkani, a.y.

[444] Keznî, s. 67

[445] Keznî, s. 68-108. Abdussamed Sûfî Muhammed Şelâl, Keznî'den faydalanarak *ed-Dürru'l-Mübîn* isimli kitabında bu mektuplardan on tanesini nakleder. Bkz. Şelâl, s. 93-114.

[446] Keznî, s. 67

[447] Terceme-i hâli için bkz. Keznî, s. 77

[448] Keznî, s. 67

irşad, nasihat, gaflette olanları uyandırma, terbiye ve zalimleri kınama gibi farklı farklı konuların etrafında döner. Bazı mektuplarında sulûk ve halvet adabından, bazılarında irşad için izin vermeden, bazılarında dostlarına bazı konularla ilgili özür ve mazeret beyan etme gibi konular söz konusudur.[449]

1.3.2 Mahtūt Eserleri

1.3.2.1 İbrâzu'd-Dekâiki'l-Hakāik

Seyyid Nûreddin'in bazı kaynaklarda kendisinden bahsedilen bu eseri[450] *el-Kasîdetu'l-Hâiyye*'nin yani "hâ" harfiyle biten şiirlerinin şerhi olup[451] *el-Hakāik* ismiyle[452] 1233/1817-18[453] veya 1234/1818-19[454] yılında Îtût köyünde[455] tamamlanmıştır. Kitâbın ilk beyti şudur[456]:

كشفت حجب فوق الجنح عن سعد العبد على النجح

Keznî'nin ifadesine göre hikmet ve şiirlerle dolu olan bu önemli eserin[457] tümü Hasan Habbâr'ın *Mir'ât-u Hakāik-i Hakki't-Tarîk* isimli eserinde nakledilmiştir.[458]

Seyyid Nûreddin *el-Budûru'l-Celiyye*'sinde bu kitabına atıfta bulunur. Bu bağlamda ceddi Şemseddin Ahlâtî'nin uzun bir divanından bahseder. Şemseddin Ahlâtî'nin bu divanı seyr u sulûkunun başlangıcında içinde bulunduğu hâlleri konu almaktadır. Şemseddin Ahlâtî o dönemlerde uzun yıllar uzlet için insanlardan uzaklaşmak amacıyla dağlara sığınır. Onun bu hâllerine bir rüyasında muttali olan Seyyid Nûreddin, rüyasında Şemseddin Ahlâtî'nin üzerinde Kutbiyyet elbisesi müşâhede eder. Şemseddin Ahlâtî, bu elbiseyi Seyyid Nûreddin'e giydirmek istediğini;

---

[449] Keznî, s. 67
[450] Ahmed, C. 2 s. 304; Keznî, s. 63; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 21; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 25; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 10; Abdurrahman, s. 80. Ayrıca bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 30; Mahmut Bırıfkani, s. 188
[451] Keznî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y. Ayrıca bkz. Mahmut Bırıfkani, a.y.
[452] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[453] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[454] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırıfkani, a.y.
[455] Keznî, a.y.
[456] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y. Keznî ve Zahid Birîfkânî şiiri "كشفت" ile değil, "كثفت" ile başlatmaktadırlar. Bunun için bkz. Keznî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[457] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[458] Keznî, a.y.

fakat bir şartı olduğunu söyler. Bu şart, Seyyid Nûreddin'in ona uzletinde eşlik etmesidir. Seyyid Nûreddin uzeltte ona eşlik etmediğini ifade eder. Manevî âlemde gerçekleşen bu müşâhedesini nakleden Seyyid Nûreddin, rüyasının tamamını ve bununla ilgili konuları *İbrâzu Dekāiki'l-Hakāik* isimli eserinde zikrettiğini söyler.[459]

1.3.2.2 Buğyetu's-Sûfiyye

Bazı kaynaklarda kendisinden bahsedilen bu eser[460] Seyyid Nûreddin'in "dâl" harfiyle biten şiirlerinin yani *el-Kasîdetu'd-Dâliyye*'nin şerhidir.[461] Nasihat, edep, zikir gibi konuları ele aldığı gibi yaşadığı bölgede yaşayan şeyhlerin hayatlarıyla ilgili bilgileri de içeren önemli bir müracaat kitabıdır.[462] Eserin ilk beyti şudur[463]:

سالتك بسم الله يا واحد الاحد و يا من يجيب المستجيب إذا قصد

Keznî'nin ifadesine göre Hasan Habbâr, *Feyzu'l-Cemâl, Mir'ât-u Hakāik-i Hakki't-Tarîk* ve *el-Mevâhibu'l-İlâhiyye* isimli eserlerinde *Büğyetu's-Sûfiyye*'den çokça kısım nakletmiştir. Bu nakillerden kitabın büyük hacimli olduğunu anlaşılmaktadır.[464]

1.3.2.3 Behcetu's-Sâlikîn

Eserin ismi bazı kaynaklarda *Behcetu's-Sâlikîn*[465]; bazı kaynaklarda ise *el-Behce*[466] olarak geçmektedir. Zahid Birîfkânî'nin ifadesine göre müellif nüshası olan eser iki kısımdan oluşmakta olup ikinci bölüm Memduh Birîfkânî'nin yanında bulunmaktaydı. Eser, Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden Muhammed Nûrî Mevsılî tarafından 1286/1869-70 yılında *Behcetu's-Sâlikîn alâ Kasideti'ş-Şeyh Nûreddin* adıyla şerh edilmiştir.[467]

---

[459] Nûreddin Birîfkânî, s. 285. Ayrıca bkz. Zahid Birîfkânî, **Dîdarê Yar**, s. 15
[460] Keznî, s. 64; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 10; Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 26; Abdurrahman, s. 80; Mahmut Bırifkani, s. 189
[461] Keznî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[462] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[463] Keznî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[464] Keznî, a.y.
[465] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 21; **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 10; Abdurrahman, a.y.
[466] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 25; Mahmut Bırifkani, s. 188
[467] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y. Ayrıca bkz. Mahmut Bırifkani, a.y.

1.3.2.4 Tenbîhu'n-Niyâm

Ulaştığımız bazı kaynaklarda bu eserden bahsedilmektedir.[468] Zahid Birîfkânî'nin ifadesine göre bu eserin bir elyazması Birîfkân Tekyesi hizmetkârlarından Molla Kasım'ın yanında bulunmaktaydı.[469] Eserin içeriği hakkında bilgiye ulaşamadık.

1.3.2.5 el-Cevheru'l-Meknûn

Ulaştığımız bazı kaynaklarda bu eserden bahsedilmektedir.[470] Kayıp eserlerinden biri olan bu eser, *Kurretu'l-Ayn Fi's-Sulûk* isimli kasidenin şerhi olup Necmeddîn Muhammed Tâhir bu kitaptan bahsetmiştir.[471]

Brockelmann bu eserin Seyyid Nûreddin'e ait olan *Kurretu'l-Uyûn* isimli kasîdenin şerhi olup, bu eserin Musul'da (11/87) bir elyazma nüshasının bulunduğunu söyler.[472]

Keznî esere ulaşamadığını; fakat *el-Muaşşerât* şârihinin *Kasidetu't-Tâiyye* şerhinde bu kitabtan bahsettiğini ve bu kitâbın onun kasidelerinden birinin şerhi olduğunu zikreder.[473]

1.3.2.6 Hüccetu'l-Lehce

Bazı kaynaklarda isminden bahsedilen bu eser[474] Seyyid Nûreddin'in en önemli eserlerindendir. Eserde tarîkatlerin doğuşundan Seyyid Nûreddin'e kadar gelen tarîkat büyüklerini konu almaktadır.[475] Seyyid Nûreddin 1239/1823 yılında Îtût köyünde telif etmiştir.[476]

---

[468] Ahmed, C. 2 s. 304; Keznî, s. 64; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 21; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 25; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 10; Abdurrahman, s. 80; Mahmut Bırifkani, s. 188

[469] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.

[470] Keznî, a.y.; Brockelmann, C. 10 s. 163; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 26; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y. Ayrıca bkz. Yusuf, s. 97

[471] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y. Ayrıca bkz. Mahmut Bırifkani, a.y.

[472] Brockelmann, a.y.

[473] Keznî, a.y.

[474] Keznî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Abdurrahman, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 189

[475] Keznî, a.y.

[476] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.

Zahid Birîfkânî'ye göre eser *Behcetu'l-Esrâri ve Meâdinu'l-Envâri fî Menâkibi'ş-Şeyh Abdulkādiri'l-Geylânî* isimli bir kitaptan alınmıştır.[477] Seyyid Nûreddin'in torunu Muhammed Ali Etrûşî'nin (1318/1900) *Nehcetu's-Selâk* isimli eserinde bu eserden nakiller yapılmaktadır.[478]

1.3.2.7 Farsça Divanı

Söz konusu kaynaklarda Seyyid Nûreddin'in Farsça yazılmış divanından da bahsedilmektedir.[479] Bu divan Zahid Birîfkânî'nin yanında bulunmaktadır.[480]

Keznî, Seyyid Nûreddin'in Farsça divanın çok büyük olmadığını ifade eder.[481]

1.3.2.8 Fethu'l-Erham

Bazı kaynaklarda bu eserden bahsedilmektedir.[482] İki bölümden oluşan eser Muhammed Habbâz'ın şiirlerinin şerhidir.[483]

Keznî de bu isimde bir eserden bahseder ve eserin Molla Ali Kârî'nin hizbinin şerhi olduğunu söyler. Keznî bu isimdeki eserin özel bir kütüphanede bulunan bir elyazma nüshasına ulaştığını ifade eder.[484]

1.3.2.9 Merâmu'l-İslâm

Ulaştığımız çoğu kaynakta bu eserden bahsedilmektedir.[485] Muhammed Hubbâz Mevsılî'nin[486] Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidîn'i öven[487] kasidelerinin şerhi olan bu

---

[477] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 26
[478] Keznî, s. 64
[479] Ahmed, C. 2 s. 272; Keznî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 27; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 10; Abdurrahman, s. 81; Selefî, C. 3 s. 1045; Mahmut Bırifkani, s. 189
[480] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[481] Keznî, s. 388
[482] Ahmed, C. 2 s. 304; Keznî, s. 64; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 21; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 26; Abdurrahman, s. 80; Mahmut Bırifkani, s. 188
[483] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[484] Keznî, s. 64-65
[485] Ahmed, C. 2 s. 304; Keznî, s. 64; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 24; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 10; Abdurrahman, a.y.; Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, a.y.
[486] Keznî, s. 65; Nûreddin Birîfkânî, s. 7; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, a.y.
[487] Keznî, a.y.; Nûreddin Birîfkânî, a.y.

eseri[488] Seyyid Nûreddin 9 Zilhicce 1248/1832 tarihinde bir arefe gününde tamamlamıştır.[489] 45 beyitten oluşan eserde şerhi yapılan kasideler, Muhammed Hubbâz tarafından 1240/1824-25 yılında keleme alınmıştır.[490]

Keznî eserin iki tane yazma nüshasına ulaştığını ifade eder.[491] Zahid Birîfkânî eserin Seyyid Nûreddin tarafından yazılmış nüshasının Duhok'ta Memduh Birîfkânî'nin yanında bulunduğu bilgisini aktarır.[492]

1.3.2.10 Nazmu'l-Ğünye

Bazı kaynaklarda[493] ismi verilen bu esere ulaşamadık. Keznî kitâbın kendisine ulaşamadığını fakat Seyyid Nûreddin'in bu eserde Abdulkadir Geylânî'nin (561/1165) *Kitâbu'l-Ğünye*'sini nazım hâle aktardığını işittiğini ifade eder.[494] Vahîdüddin Birîfkânî de *el-Esrâr ve'l-Meâni*'sinde bu eserin ismini verir.[495]

Muhammed Ahmet Mustafa Keznî söz konusu eserinde -*Zühretu's-Sâlikîn* adlı eser hariç- Seyyid Nûreddin'in buraya kadar verdiğimiz eserlerini zikrettikten sonra şunları söylemektedir:

"'el-Münâcâtu'n-Nûriyye' ise telif edilmiş bir kitap olmayıp bir şiir ismidir. Aynı şekilde 'Kerbu'l-Hâl' da bir şiir ismidir. Seyyid Nûreddin'in bazı telifleri için de bu durum söz konusudur. Ancak biz, bunların kitap değil, şiir isimleri olduğunu öğrendik."[496]

Yukarıdaki isimlere ek olarak Zahid Birîfkânî'nin *Zibanê Kurdî* ve Mahmut Bırifkani'nin *Bırifkan Seyyidleri* kitaplarında naklettikleri kitap isimleri de şunlardır:

---

[488] Keznî, s. 65; Nûreddin Birîfkânî, s. 7; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 24; Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, s. 188
[489] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[490] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y. Mahmut Bırifkani, eserin 42 beyitten oluştuğunu söyler. Bkz. Mahmut Bırifkani, a.y.
[491] Keznî, a.y. Ayrıca bkz. Nûreddin Birîfkânî, a.y.
[492] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[493] Keznî, s. 64; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 10; Abdurrahman, s. 80
[494] Keznî, s. 65
[495] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[496] Keznî, a.y. Beşir Said Abdurrahman *el-Münâcâtu'n-Nûriyye*'yi de müstakil bir eser olarak verir. Bkz. Abdurrahman, a.y.

1.3.2.11 El-Fethu'l-Erham li'ş-Şerhi'l-Hizbi'l-A'zam

Zahid Birîfkânî'nin ifadesine göre bir elyazması Mecid Efendi Şeklâvî Mevsılî'nin yanında bulunmaktaydı. Fakat bizzat müellif nüshasının kayıp olduğunu aktarır.[497]

1.3.2.12 Menâkibu'l-Gavsi'l-A'zam

Seyyid Nûreddin'in bazı kaynaklarda kendisinden bahsedilen[498] bu eseri 1253/1837-38 yılında[499] Farsçadan[500] Arapçaya[501] tercüme edip tamamlamıştır.[502] Seyyid Nûreddin'e ait olan elyazması Duhok'ta Memduh Birîfkânî'nin yanında bulunmaktaydı.[503]

1.3.2.13 Tuhfetu'l-Mürîd ile'l-Kurb-i ve't-Tevhîd

Dili Farsçadır. Seyyid Nûreddin eseri 1259/1843-44 yılında tamamlamıştır.[504] Eser hakkında başka bir bilgiye ulaşamadık.

1.3.2.14 Miftâhu'l-Ma'şerât

Seyyid Nûreddin bazı kaynaklarda kendinden bahsedilen[505] bu eserinde *el-Ma'şerâtu'l-Aşre*[506] isimli şiirlerinin şerhini yapmaktadır.[507] Bu şiirlerini Kürtçe yazmıştır.[508]

---

[497] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 25. Ayrıca bkz. Mahmut Bırifkani, s. 188
[498] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 24; Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, a.y.
[499] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[500] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[501] Mahmut Bırifkani, a.y.
[502] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[503] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 24-25
[504] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 25; Mahmut Bırifkani, a.y.
[505] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y. Ayrıca bkz. Ahmed, C. 7 s. 135; C. 9 s. 452; Yusuf, s. 98; Brockelmann, C. 10 s. 163
[506] Abdurrakib Yusuf, Seyyid Nûreddin'in *Mu'şerâtu'l-İşre* isimli müstakil bir eserinden bahsetmektedir. Abdurrakib Yusuf, Seyyid Nûreddin'in *Mu'şerâtu'l-İşre* isimli eserinin Necmeddin Tahir Sâiğzâde Mevsılî tarafından şerhedildiğini ve bu şerhin Câmiu'l-Kebîr'de bulunduğunu ifade eder. Bkz. Yusuf, s. 98. Ayrıca Brockelmann da Necmeddin Muhammed Tâhir Sâiğzâde'nin Muhammed Nûrî Mevsılî'nin isteğiyle Seyyid Nûreddin'in *Ma'şerât* isimli eserini şerhettiğini ve bunun elyazması olarak Musul'da (24/88, 53/154) bulunduğunu ifade eder. Bkz. Brockelmann, C. 10 s. 163
[507] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[508] Mahmut Bırifkani, a.y.

Zahid Birîfkânî'nin ifadesine göre, bu eserin bizzat Seyyid Nûreddin tarafından yazılmış nüshası Memduh Birîfkânî'nin yanındaydı.[509]

Brockelmann, Seyyid Nûreddin'in -bu eseri olması muhtemel olan- *Ma'şerât* isimli bir eserinden bahseder. Naklettiğine göre Muhammed Nûrî Mevsılî'nin isteğiyle Necmeddin Muhammed Tâhir Sâiğzâde, Seyyid Nûreddin'in bu eserini şerhetmiş ve bu eser elyazması olarak Musul'da (24/88, 53/154) bulunmaktadır.[510]

Musul Sâiğ-Halebî Medresesi Kütüphanesinde -bu eserle ilgili olabilecek- *Şerhu'l-Kasâidi'l-Ma'şerât Li'ş-Şeyh el-Birîfkânî* isimli bir eser tespit ettik.[511]

1.3.2.15 Dîvânu'l-İ'câz

Arapça, Kürtçe ve Farsça dil zenginliğiyle yazılmıştır.[512] Çoğu elyazması Memduh Birîfkânî'nin yanında bulunmaktaydı.[513]

1.3.2.16 Nazmu'l-Fenniyye

Seyyid Nûreddin'in bizzat elyazması olan eser iki bölüm olarak hazırlanmıştır.[514] İkinci bölüm Memduh Birîfkânî'nin yanında bulunmaktaydı. Mahfuz Muhammed Ömer Bey Abbâsî bu kitabın isminin *Nazmu'l-Ğünyeti'ş-Şeyh Abdulkādir el-Geylânî* olduğunu söyler. Habbâr'ın *Tâiyye* şiirlerinin şerhi olan *Menhu'l-Menân* isimli kitabında naklettiğine göre Seyyid Nûreddin bu eserin şerhini yapmıştır.[515] Bu eserin Keznî'nin söz konusu kitâbında bahsettiği ve yukarıda aktardığımız *Nazmu'l-Ğünye* olma olasılığı yüksektir.

1.3.2.17 Âdâbu'l-Halve

Bazı kaynaklarda bu eserden bahsedilmektedir.[516] Müteferrik mektupların bir kısmından oluşan eserde Kādiriyye tarîkatının usul, başlangıç, vird ve sulûklarından

---

[509] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 25
[510] Brockelmann, C. 10 s. 163
[511] Ahmed, C. 7 s. 135; C. 9 s. 452
[512] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 188
[513] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[514] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[515] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[516] Ahmed, C. 2 s. 304; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 21; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.

bahsedilmektedir. Muhammed Abdulhamid Etrûşî *Nehcetu's-Selâk* isimli eserinde bu eserden bahsetmektedir. [517] Zahid Birîfkânî'nin ifadesine göre eser, Memduh Birîfkânî'nin yanında bulunmaktaydı.[518]

1.3.2.18 Kasidetu Kurreti'l-Ayn

Zahid Birîfkânî ve Mahmut Bırifkani söz konusu eserlerinde bu kitaptan bahsetmektedirler.[519]

Brockelmann bu kasîdeden *Kurretu'l-Uyûn* ismiyle bahsetmektedir. Naklettiğine göre, *el-Cevheru'l-Meknûn* isimli şerhiyle beraber bu eserin Musul'da (11/87) bir elyazma nüshası bulunmaktadır.[520]

1.3.2.19 Manzûme

Seyyid Nûreddin bazı kaynaklarda kendisinden bahsedilen[521] bu eserinde *İbrâzu'd-Dekâiki'l-Hakâik* isimli eserinde geçen şiirini şerhetmiştir.[522] Bu eser Hasan Habbâr'ın[523] (1327/1909-10) *Mir'âtu'l-Hakāik-i Hakki't-Tarâik Fî Beyân-i Avîsâti'l-Hakâik* isimli eserinde şerh edilmiştir.[524]

Brockelmann Seyyid Nûreddin'in *Manzûme* isimli eserinin Hasan Habbâr'ın şerhiyle beraber bir el yazma nüshasının Musul'da (63/153) bulunduğunu ifade eder.[525]

Eserin bir nüshası 131 varaklık bir mecmûa içerisinde Musul Sâiğ-Halebî Medresesi Kütüphanesi, nr.: 17/32-4'te bulunmaktadır.[526]

1.3.2.20 el-Kasîdetu'n-Nûniyye

Brockelmann, Abdurrakib Yusuf, Zahid Birîfkânî ve Mahmut Bırifkani söz konusu eserlerinde bu kitaptan bahsetmişlerdir. [527]

---

[517] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 25-26; Mahmut Bırifkani, s. 188
[518] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 25
[519] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 26; Mahmut Bırifkani, s. 189. Ayrıca bkz. Yusuf, s. 97
[520] Brockelmann, C. 10 s. 163
[521] Brockelmann, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 26; Yusuf, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[522] Mahmut Bırifkani, a.y.
[523] Ahmed, C. 7 s. 187; Brockelmann, a.y.
[524] Ahmed, a.y.; Yusuf, s. 98; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 26; Mahmut Bırifkani, a.y.
[525] Brockelmann, a.y.
[526] Ahmed, C. 7 s. 200

Brockelmann'ın ifadesine göre *Kasîdetu'n-Nûniyye* ve daha başka kasîdeler Muhammed Nûrî Mevsılî'nin şerhiyle beraber Musul'da (31/88) bir elyazma nüshası halinde bulunmaktadır.[528]

1.3.2.21 el-Kasîdetu'l-Hemziyye

Bazı kaynaklarda kendisinden bahsedilen[529] eser şu beyitle başlar[530]:

فبذلك السر المنور للوراء ينهل سر الحق في الاشياء

Brockelmann Seyyid Nûreddin'e ait olan *Kasîdetu'l-Hemziyye*'nin *Tuhfetu's-Sâlikîn* şerhiyle beraber Muhammed Nûrî Kādirî Mevsılî tarafından 1286/1869 yılında nazmedildiğini söyler. Naklettiğine göre eserin Musul'da (9/87, 31/88) bir elyazması bulunmaktadır.[531]

Abdurrakib Yusuf bu iki kasideyi (*el-Kasîdetu'n-Nûniyye* ve *el-Kasîdetu'l-Hemziyye*) zikrettikten sonra şunları söyler:

"Bu iki kaside el-Câmiu'l-Kebîr el yazmaları arasında bulunan 'Tuhfetu's-Sâlikîn Alâ Kasideti'ş-Şeyh Nûreddîn' içinde bulunmaktadır. Tuhfetu's-Sâlikîn Seyyid Muhammed Nûrî'nin h. 1286 yılında bu iki kasideden birisi üzerine yapılmış şerhi olup, 24 sayfadır."[532]

1.3.2.22 Risâletu fî Hükmi'd-Duhhân

Hasan Habbâr bu eserden bahsetmiştir.[533] Eser hakkında başka bir bilgiye ulaşamadık. Eser isminden anlaşıldığına göre, sigaranın fıkhî hükmünü konu almaktadır. Bu durum Seyyid Nûreddin'in fıkha konusunda da söz sahibi olduğunu göstermektedir.

---

[527] Yusuf, s. 98; Brockelmann, C. 10 s. 163; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 27; Mahmut Bırifkani, s. 189
[528] Brockelmann, C. 10 s. 163
[529] Yusuf, a.y.; Brockelmann, C. 10 s. 162; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 27; Mahmut Bırifkani, a.y.
[530] Yusuf, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[531] Brockelmann, a.y.
[532] Yusuf, a.y.
[533] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.

1.3.2.23 Minhâcu's-Sâlikîn fi't-Tasavvuf

Bzı kaynaklarda kendisinden bahsedilen bu eser[534] 1264/1847 yılında telif edilmiştir.[535] Eser *el-Dîvân* isimli elyazması içerinde bulunmaktadır. Seyyid Nûreddin'in *Dâliyye* şiiri, bu eserden alınmıştır.[536]

1.3.2.24 Kerbu'l-Hâl min Zi'l-Cemâl-i ve'l-Celâl

Eser Seyyid Nûreddin'in *Bâiyye* kasîdesinin şerhidir. Seyyid Nûreddin bu eserini 1231/1815 yılında yazmıştır.[537]

1.3.2.25 Feyzu'l-Erham ve'l-Fethu'l-Ekrem

Vahîdüddin Birîfkânî'nin *el-Esrâr ve'l-Meânî*'sinde bu eserden bahsettiğini[538] ve bu eserden bir kısım nakiller yaptığını görmekteyiz.[539]

1.3.2.26 Kasîdetu's-Sûfiyye

Brockelmann bu eserin meçhul bir şerhiyle beraber Musul'da (74/75) bir elyazma nüshasının bulunduğunu ifade eder.[540]

Seyyid Nûreddin'in bu eserlerinin dışında, Es'ad Mevsılî'nin Hulefâ-i Râşidîn üzerine yazmış olduğu bir kasidesi üzerine yapmış olduğu bir şerhi[541]; tevhîd ilmine dair *Bâiyye* kasîdesi üzerine yapmış olduğu bir şerhi[542]; *el-Lâmiyyu'l-Elifiyyu* şiirleri üzerine yapmış olduğu bir şerhi de bulunmaktadır. Hasan Habbâr *el-Mevâhibu'l-İlâhiyye* isimli eserinde bu son şerhi şerh etmiştir. İçerisinde Kādiriyye tarîkatı büyüklerinin isimleri bulunmaktadır.[543]

---

[534] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 27; Selefî, C. 3 s. 1044; Mahmut Bırifkani, s. 189
[535] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[536] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[537] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[538] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 2, 11, 243. Ayrıca bkz. Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 10
[539] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 2, 11-61, 243
[540] Brockelmann, C. 10 s. 163
[541] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[542] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 27; Mahmut Bırifkani, a.y. Söz konusu kaynaklara göre eserin ilk beyti şu şekildedir: "يا حياة الفواد بالوصل حيا إن في الحي مغرما بك حيا"
[543] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.

1.4 HAKKINDA YAZILAN ESERLER

Seyyid Nûreddin hakkında -hak ettiği ölçüde olmasa da- bir takım çalışmalar alınmıştır. Bu çalışmalar bazı eserlerinin tahkiki, şiirlerinin şerhi ve kerâmetlerinden bahseden birer menâkıbnâme niteliğindedir. Hakkında bilgi edindiğimiz bu çalışmaları tanıtmanın faydalı olacağını düşünmekteyiz.

1.4.1 Matbu Eserler

1.4.1.1 El-Lütfu'd-Dânî

Ulaştığımız bazı kaynaklarda kendisinden bahsedilmektedir.[544] Şelâl'ın *ed-Dürru'l-Mübîn* isimli kitâbının kaynakçamızdaki baskısına şiir şeklinde bir takriz yazan[545] Ekrem Abdulvehhab Muhammed Emin Mevsılî tarafından yazılmıştır. Seyyid Nûreddin'in menkabeleri ve halîfeleriyle ilgili bilgileri içermektedir.[546]

Salim Abdurrezzak Ahmed, Musul'daki vakıf kütüphaneleri için hazırladığı katalokta Ekrem Abdulvehhab'ın Seyyid Nûreddin'in hayatını kaleme aldığını ifade eder.[547]

1.4.1.2 Eş-Şeyh Nûreddin el-Birîfkânî- Hayatuhû, Âsâruhû, Şi'ruhû

Eser Muhammed Ahmed Mustafa Keznî tarafından telif edilmiş olup 1983 yılında Kahire'de basılmıştır.

Eserin kısa bir mukaddime ve dört bölümden oluştuğunu söyleyebiliriz. Eser Keznî'nin Erbil'in Kezne köyünde 5 Ocak 1980 yılında yazdığı ve eseri hazırlama sebebini anlattığı bir mukaddime[548] ve Seyyid Nûreddin'in hayatı ile ilgili bölüm[549] ile başlamaktadır. Eserde Seyyid Nûreddin'in mektuplarıyla ilgili bir bölüm de bulunmaktadır. Bu bölümde Seyyid Nûreddin'in 20 tane mektubu yer almaktadır.[550] Eserin bel kemiğini oluşturan bölüm ise, Seyyid Nûreddin'in *Telhîsu'l-Hikem* isimli

[544] Ahmed, C. 5 s. 27; Şelâl, s. 9
[545] Şelâl, s 2
[546] Şelâl, s. 9
[547] Ahmed, C. 2 s. 272
[548] Keznî, s. 3-6
[549] Keznî, s. 7-66
[550] Keznî, s. 67-108

eserinin tahkikli şekilde verildiği bölümdür.[551] Keznî eserin son kısmında Seyyid Nûreddin'in şiirlerinden de bazı nakillerde bulunmuştur.[552]

1.4.1.3 el-Âlimu'r-Rabbânî eş-Şeyh Nûreddin el-Birîfkânî ve Âsâruhû

Eser Vahîdüddin Birifkânî tarafından telif edilmiştir.[553] Eser mukaddimesinden anlaşıldığı kadarıyla 1968 yılında kaleme alınmıştır.[554] Biz eserin –kaynakçamızda belirttiğimiz gibi- 1984 yılında Erbil'de "Matbaatu's-Sekāfe" tarafından basılmış bir nüshasına ulaştık.

Eser, müellifin 1968 yılında yılında yazmış olduğu bir mukaddime ile başlamaktadır.[555] Eserin devamında Seyyid Nûreddin'in hayatıyla ilgili bir bölüm bulunmaktadır.[556] Eserin asıl içeriğini, Seyyid Nûreddin'in Arapça divanı ile ilgili bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümde Seyyid Nûreddin'in Arapça divanının bir kısmı (54 kaside) yer almaktadır. Bu bölümde Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden Muhammed Nûrî Mevsılî ile Hasan Habbâr'ın yaptığı şerhlerden de alıntılar bulunmaktadır.[557] Eserin son kısmında, Seyyid Nûreddin'in *el-Budûru'l-Celiyye*'sinden *et-Tarîku'l-Müstâkīm ve Beyânu Usûlihî* başlığı altındaki kısmın birkaç eksikle nakli bulunmaktadır.[558]

1.4.1.4 Envâru'l-Behiyye bi İhtisâri'l-Budûri'l-Celiyye

Abdussamed Sûfî Muhammed Şelâl, *ed-Dürru'l-Mübîn* isimli eserin kaynakçasında matbu olan bu eserin ismini vermektedir.[559] Eser hakkında başka bir bilgiye ulaşamadık

[551] Keznî, s. 109-385
[552] Keznî, s. 386-449
[553] Bkz. Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 1; Abdurrahman, s. 253; Mahmut Bırifkani, s. 181
[554] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 10
[555] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 9-10
[556] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 11-22
[557] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 23-161
[558] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 163-173. Ayrıca bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 64-77
[559] Şelâl, s. 153

1.4.1.5 ed-Dürru'l-Mübîn fî Meâsiri'ş-Şeyh Nûreddin el-Birîfkânî

Eser Abdussamed Sûfî Muhammed Şelâl tarafından telif edilmiştir. Eser Seyyid Nûreddin'i ve onun hayatında ve vefatından sonra meydana gelen kerâmetlerini konu edinmektedir.[560]

Eserde Seyyid Nûreddin'e ait on adet mektup; bazı halîfelerinin terceme-i hâlleri; Seyyid Nûreddin'in bazı şiirlerinden nakiller; Birîfkânî ailesinin önemli şahsiyetlerinden bazılarının terceme-i hâlleri; Seyyid Nûredin'e bağlı tekyeler ve bazı şeyhlerin kabirleri hakkında bilgiler bulmak mümkündür.[561]

1.4.1.6 Zibanê Kurdî

Zahid Birîfkânî tarafından hazırlanan bu eserde Seyyid Nureddîn'in Kürtçe şiirleri bir araya getirilmiştir. Zahid Birîfkânî hazırladığı bu eserin önsözünde eserin telifiyle ilgili şunları söylemektedir:

"Değerli okuyucular! Bu kitataki eserler meşhur şair Şeyh Nûreddin Birîfkânî'nin (Allah ondan razı olsun) şiirleridir. O da bunların bir bölümünü 'Zühretu's-Sâlikîn' adı altında bir araya getirmişti. Biz bu eserimizde onun Kürtçe yazdığı bütün şiirlerini 'Zibanê Kurdî' adı altında bastık.

Şeyh Nûreddin Birîfkânî Zühretu's-Sâlikîn'i hicrî 1236 yılında Îtût köyünde (ki Duhok ile Birîfkân köyü arasında bulunur) tamamladı.

Bu divanı ise, biz Şeyh Memduh Birîfkânî'nin (Allah ondan razı olsun) elyazmasından faydalanarak yazdık. O da 1944 yılında büyük zorluklarla bunları toplamaya başladı ve 1966 yılında tamamladı…"[562]

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Zahid Birîfkânî eseri hazırlarken Memduh Birîfkânî'nin hazırladığı elyazmasının yanı sıra, Muhammed Tahir Mustafa Birîfkânî'nin ve Muhammed Selim Çelkī'nin de elyazmalarından faydalanmıştır.[563]

---

[560] Şelâl, s. 3-92
[561] Şelâl, s. 93-151
[562] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 11
[563] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 12

Eser, bir giriş kısmıyla başlamaktadır. Bu kısımda Zahid Birîfkânî'nin tanıtıldığı bir bölüm; Zahid Birîfkânî'nin 20.10.2000 tarihinde kaleme aldığı önsöz; Memduh Birîfkânî'nin elyazmasında Arapça olarak yazdığı önsöz; Seyyid Nûreddin'in nesebi, hayatı, eserleri; Şemseddin Ahlâtî'nin ve Hüseyin Ahlâtî'nin hayatlarını anlatan bölümler bulunmaktadır. [564]

Seyyid Nûreddin'in Kürtçe şiirlerinin tahkik edildiği bölümde 79 tane kasidesi; Ahmed Cizîrî'nin üç şiiri üzerine yazdığı rubâî türünde üç kasidesi; Şemseddin Ahlatî'nin ve Ahmed Cizîrî'nin ikişer şiiri üzerine yazdığı tahmîs türünde toplam dört kasidesi ve yine Ahmed Cizîrî'nin bir şiiri üzerine yazdığı tesdîs türünde bir kasidesi bulunmaktadır.[565]

Eserin Arap alfabesiyle yazılan kısmında Seyyid Nûreddin'in beş tane Farsça ve iki tane de Arapça kasidesi; Memduh Birîfkânî'nin Seyyid Nûreddin'nin bu şiirlerini topladığı söz konusu elyazması; Birîfkân köyündeki tekye, mescid ve kabrin çekilmiş fotoğrafları bulunmaktadır.[566]

1.4.1.7 el-Esrâr ve'l-Meânî li'ş-Şeyh Nûreddin el-Birîfkânî

Vahîdüddin Birifkânî tarafından telif edilmiştir.[567] Eserin –kaynakçamızda belirttiğimiz gibi- 2004 yılında Bağdat'ta "Matbaat-u Ca'fer el-'Ussamî Şâri' el-Mütenebbî" tarafından basılmış bir nüshasına ulaştık.

Eser kısa bir mukaddime ve Seyyid Nûreddin'i tanıtan kısa bir bölüm ile başlamaktadır.[568] Eserin devamında Seyyid Nûreddin'in *Feyzu'l-Erham ve'l-Fethu'l-Ekrem* isimli kitâbından Hz. Peygamber'e (SAS) salavât getirmenin keyfiyeti ve fazileti ile ilgili bir bölüm nakledilmektedir.[569]

---

[564] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 5-35; **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 6-36
[565] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 37-286; **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 39-245
[566] Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 245-334
[567] Bkz. Mahmut Bırifkani, s. 183
[568] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 1-10
[569] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 11-61. Ayrıca bkz. Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 2

Eserde Seyyid Nûreddin'in Arapça divanının zeylini içeren bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde Seyyid Nûreddin'in elli kasidesi tahkik edilmektedir.[570]

Eserin son kısmında Seyyid Nûreddin'in *Kasîdetu'n-Nûniyye*'sinin Muhammed Nûrî Mevsılî tarafından yapılmış şerhinin elyazmasının fotokopisi; bir kısım elyazmaları; eserin müellifi olan Vahîdüddin Birîfkânî'nin nesebi ve tarîkat icâzesinin fotokopisi bulunmaktadır.[571]

1.4.1.8 Bırifkan Seyyidleri

Eser Mahmut Bırifkani tarafından yazılmıştır. Kendisinden çokça faydalandığımız yazar, şu ân Diyarbakır'ın Bağlar merkez ilçesindeki bir camide imam-hatiplik görevini devam ettirmektedir.

Mahmut Bırifkani bu eserinde mensup olduğu Birîfkân ailesi hakkında çok geniş bilgiler vermektedir. Mahmut Bırifkani eserin telifiyle ilgili olarak şunları söylemektedir:

"... Ehlibeytten olduğumuz Bırifkanlıların sözlü tarihi Diyarbakır, Ahlat, Erzurum, Erciş, Duhok, Zaho, Musul ve Hama'daki Bırifkan ihtiyarlarımızdan; Mısır nakibu'l eşraflarından, Osmanlı arşivlerinden ve değişik zamanlarda atalarımızın yazdıkları kitaplardan, verdikleri ve aldıkları icâzetlerden Bırifkanlıların yazılı tarihini dünya tarihi ile birleştirerek elinizdeki "Bırifkan Seyyidleri" adlı eseri ortaya çıktı. Bu kitap, tarih, nesep, makamat, tabakat, biyografi, sosyoloji ve Hz. Muhammed (s.a.s) bize olan emaneti ehlibeyt sevgisini barındıran bir çalışmadır...

Bu kitapta Hz. Âdem (a.s)'den başlayarak günümüze kadar gelen ve ehlibeytten olan Bırifkan'lıları anlatmaktadır..."[572]

Eser tarihten günümüze Birîfkân ailesini ele almaktadır. Eser, Seyyid Nûreddin'in geçmişi ve geleceğiyle daha iyi tanınması açısından çok önemlidir. Bu

[570] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 62-211
[571] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 212-242
[572] Mahmut Bırifkani, s. 4

yüzden çalışmamızın bu kısmına dâhil ettiğimiz eser, Seyyid Nûreddin ile ilgili geniş bir bölüme sahiptir.[573]

1.4.2 Mahtūt Eserler

1.4.2.1 Mülhemu'l-Ekbâd ve Kimyâu'l-Envâr

Eser bazı kaynaklarda *Mülhemu'l-Ekbâd ve Kimyâu'l-Envâr*[574]; bazı kaynaklarda sadece *Mülhemu'l-Ekbâd*[575]*;* bazılarında *Mülhemu'l-Ekbâd ve Kimyâu'l-Envâr Fî Menâkibi Seyyid Şeyh Nûreddin Birîfkânî*[576] olarak geçmektedir.

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan Şeyhu'l-İslam Şûşî tarafından kaleme alınıp 1283/1866-67 yılında tamamlanmıştır.[577] Ulaşabildiğimiz eserlerin hemen hemen hepsinin kaynakçasında rastalayabileceğimiz bu eserin iki tane elyazma nüshasından bahsedilmektedir.[578]

Eserde Seyyid Nûreddin'in pek çok mektubu, Arapça ve Farsça olarak yazılmış şiirleri ve Seyyid Nûreddin'in hayatıyla ilgili bilgi bulmak mümkündür.[579] Eserin bir elyazma nüshası Vahîdüddin Birîfkânî'de bulunmaktadır.[580]

1.4.2.2 Tuhfetu's-Sâlikîn

Bazı kaynaklarda bu eserden bahsedilmektedir.[581] Seyyid Nûreddin'in bazı kasidelerinin şerhi olan bu eser[582] Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[583] Muhammed Nûrî Mevsılî tarafından telif edilmiştir.[584]

---

[573] Seyyid Nûreddin ile ilgili kısım için bkz. Mahmut Bırifkani, s. 181-193
[574] Örneğin bkz. Keznî, s. 47; Şelâl, s. 135
[575] Örneğin bkz. Keznî, s. 44; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 15, 174; Şelâl, s. 153; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 4, 243
[576] Örneğin bkz. Mahmut Bırifkani, s. 354
[577] Keznî, s. 46-47; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 15; Şelâl, s. 134-135; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 4
[578] Keznî, s. 47; Şelâl, s. 135
[579] Keznî, a.y.; Şelâl, a.y.
[580] Mahmut Birîfkânî, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[581] Örneğin bkz. Keznî, s. 38; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 174; Brockelmann, C. 10 s. 162; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 243
[582] Örneğin bkz. Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 37, 57, 174; **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 237
[583] Keznî, s. 46; Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 66; Brockelmann, a.y.; Şelâl, s. 134; Bruinessen, a.g.mk., s. 144; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 8; Mahmut Bırifkani, s. 190

Eserin elyazma veya matbu nüshaları ile ilgili şunlara ulaştık:

- Eserin tespit ettiğimiz nüshaları şunlardır: Musul Câmiu'l-Kebîr Medresesi Ktp., Muhammed b. Ahmed, nr.: 61/1, istinsah tarihi: 1268/1851-2[585]; Musul Medresetu'l-İslâmiyye Elyazmaları Ktp., nr.: 20/33-1[586].

- Vahîdüddin Birifkânî *el-Esrâr ve'l-Meânî* isimli eserinde *Tuhfetu's-Sâlikîn*'in elyazması hâlinde olan 23 sayfalık bir bölümünün fotokopisini yayınlamıştır. Muhammed Nûrî Mevsılî, bu bölümde Seyyid Nûreddin'in *el-Kasîdetu'n-Nûniyye*'sini şerhetmiştir.[587] Muhammed Nûrî Mevsılî bu kasideyi *Tuhfetu's-Sâlikîn* isimli eserinin içerisinde 1292/1875 yılında şerhetmiştir.[588]

- Brockelman Seyyid Nûreddin'e ait olan *Kasîdetu'l-Hemziyye*'nin *Tuhfetu's-Sâlikîn* şerhiyle beraber Muhammed Nûrî Kādirî Mevsılî tarafından 1286/1869 yılında nazmedildiğini söyler. Naklettiğine göre Musul'da (9/87, 31/88) bir elyazması bulunmaktadır.[589]

- Yine Vahîdüddin Birifkânî *el-Âlimu'r-Rabbânî*'sinde, *Tuhfetu's-Sâlikîn*'inin bir bölümünü tahkik edip yayınlamıştır. Bu bölümde Muhammed Nûrî Mevsılî, Seyyid Nûreddin'in *el-Kasîdetu'l-Mehmûziyye*'sini şerhetmiştir.[590]

1.4.2.3 Bahru'l-Hakāiki'l-İlâhiyye

Seyyid Nûreddin'in *el-Kasîdetu't-Tâiyye*'sinin şerhi olan bu eseri de Muhammed Nûrî Mevsılî kaleme almıştır.[591]

Eser *Şerhu Tâiyyeti'ş-Şeyh Nûreddini'l-Birîfkî (Bahru'l-Hakāik)* ismiyle Musul Câmiu'l-Kebîr Medresesi Ktp., Muhyüddîn, nr.: 20/33-3'te bulunmaktadır.[592]

---

[584] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 12; Brockelmann, C. 10 s. 162; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 3
[585] Ahmed, C. 2 s. 304
[586] Ahmed, C. 2 s. 118-119. Ayrıca 20/33 numaralı mecmûada *Şerhu Kasîdeti'ş-Şeyh Nûreddini'l-Birîfkî*, *Şerhu Tâiyyeti'ş-Şeyh Nûreddini'l-Birîfkî (Bahru'l-Hakāik)* ve iki tane daha yazma eser bulunmaktadır. Bkz. Musul Medresetu'l-İslâmiyye Elyazmaları Ktp., Muhyüddîn, nr.: 20/33-2, istinsah tarihi: 1294/1877-8; Muhyüddin, nr.: 20/33-3.
[587] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 214-236
[588] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 37
[589] Brockelmann, a.y.
[590] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 57-77
[591] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 13; **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 4

Vahîdüddin Birifkânî *el-Âlimu'r-Rabbânî*'sinde Seyyid Nûreddin'in 21 beyitten oluşan *el-Kasîdetu't-Tâiyye*'sini ve bunun *Bahru'l-Hakāik* içerisinde bulunan şerhinden nakilde bulunmaktadır.[593]

1.4.2.4 el-Mevâhibu'l-İlâhiyye

Eser Hasan Habbâr'a aittir.[594] Müellif bu eserinde Seyyid Nûreddin'in *el-Lamiyyetu'l-Elifiyye* isimli kasidesini şerhetmiştir.[595] Eserde Seyyid Nûreddin'in *el-Büğyetu's-Sûfiyye*'nden de nakiller bulunmaktadır.[596]

Müellif, bu şerhine 1264/1848 yılının hicrî Ramazan ayının son on gününün başlarında başlayıp; 1265/1849 yılının hicrî Ramazan ayının 27'si Perşembe günü öğlenin sonu, ikindinin başı son vermiştir.[597] Vahîdüddin Birîfkânî *el-Âlimu'r-Rabbânî*'sinde bu geniş şerhten kısa bir bölümü *Kitâbu Mevâhibu'l-İlâhiyye Fî Şerhi'l-Kasîdeti'n-Nûriyye* ismiyle nakletmiştir. [598]

1.4.2.5 Mir'âtu Hakāiki Hakki't-Tarîk

Bazı kaynaklarda kendisinden bahsedilen[599] bu eser de Seyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[600] Hasan Habbâr'a aittir.[601]

Hasan Habbâr bu eserinde Seyyid Nûreddin'in *İbrâzu'd-Dakāiku'l-Hakāik* isimli eserinin tümünü nakletmiştir. Ayrıca eserde *Büğyetu's-Sûfiyye*'den de nakiller bulunmaktadır.[602]

---

[592] Ahmed, C. 2 s. 119
[593] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 38-46
[594] Keznî, s. 64; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 27; Mahmut Bırifkani, s. 189. Ayrıca bkz. Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 99; Şelâl, s. 53
[595] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y. Ayrıca bkz. Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Şelâl, a.y.
[596] Keznî, a.y.
[597] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[598] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 99-161
[599] Keznî, a.y. Şelâl, Şeyh Hasan Habbâr'a *Mir'âtu'l-Hakāik Fi't-Tasavvuf* isimli bir eser nisbet eder. Bu eserin aynı olma ihtimâli yüksektir. Bu bilgi için bkz. Şelâl, a.y.
[600] Keznî, s. 47; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 20-21; Şelâl, s. 53, 135; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 8; Abdurrahman, s. 87; Mahmut Bırifkani, s. 190
[601] Ahmed, C. 7 s. 187; Keznî, s. 63-64
[602] Keznî, s. 63-64

Eserin *Mir'âtu Hakāiki Hakki't-Tarâik Fî Beyâni Avîsâti'l-Hakāik* ismiyle tespit ettiğimiz nüshası şudur: Musul Sâiğ-Halebî Medresesi Ktp., Hasan b. İsmail Habbâr, nr.: 17/3-1, istinsah tarihi: 1270/1853-4.[603]

Brockelman ise Şeyh Hasan Habbâr'a ait bu eseri, *Mir'âtu'l-Hakāiki Fî Beyâni Avîdeti'l-Hakāik* ismiyle nakletmektedir.[604]

1.4.2.6 Feyzu'l-Cemâl

Hasan Habbâr'a ait olan eser[605], Seyyid Nûreddin'in *Kerbu'l-Hâl* isimli kasidesinin şerhidir.[606] Ayrıca eserde *Büğyetu's-Sûfiyye*'den[607] ve Seyyid Nûreddin'in mektuplarından da[608] nakiller bulunmaktadır.

1.4.2.7 Şerhu'l-Hâiyyetu'n-Nûriyye

Kendisi hakkında fazla bilgiye sahip olamadığımız bu eser Hasan Habbâr'a aittir. [609]

1.4.2.8 Şerhu'l-Kasîdetu't-Tâiyye

Kendisi hakkında fazla bilgiye sahip olamadığımız bu eser Hasan Habbâr'a aittir. [610]

1.4.2.9 Risâletün fî Zikri'ş-Şeyh Nûriddîni'l-Bırîfkânî

Eser Debbâğ Zâde Salih (1298/1880-81) ismindeki bir zata aittir. Eserin tespit ettiğimiz nüshası şudur: Musul Câmiu'l-Kebîr Medresesi Ktp., nr.: 75/1.[611]

---

[603] Ahmed, C. 7 s. 187
[604] Brockelmann, C. 10 s. 163
[605] Keznî, s. 64; Şelâl, s. 53
[606] Şelâl, s. 53. Ayrıca bkz. Keznî, s. 47. *Kerbu'l-Hâl, el-Kasîdetu'l-Bâiyye*'nin ismidir. Bkz. Keznî, s. 47; Şelâl, s. 135; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 27; Mahmut Bırifkani, s. 189
[607] Keznî, s. 64
[608] Keznî, s. 67
[609] Şelâl, s. 53. Ayrıca bkz. Keznî, s. 47; Şelâl, s. 135
[610] Şelâl, s. 135. Ayrıca bkz. Keznî, a.y. Hasan Habbâr, Seyyid Nûreddin'in başka kasidelerini de şerhetmiştir. Örneğin Musul Bekir Efendî Medresesi Kütüphanesi'nde 224 varaklık bir mecmûa içerisinde Hasan Habbâr'a ait *Şerhu Kasideti'ş-Şeyh Nûreddin İbni'ş-Şeyh Abdilcebbâri'l-Birîfkî* isimli bir nüsha bulunmaktadır. Bu nüsha için bkz. Ahmed, C. 7 s. 267-268
[611] Ahmed, C. 2 s. 314

1.4.2.10 Memduh Birîfkânî'nin Elyazma Çalışması

Memduh Birîfkânî 1944 yılında Seyyid Nûreddin Birîfkânî'nin Kürtçe şiirlerini bir araya getirmeye başlamış ve bu çalışmasını 1966 yılında tamamlamıştır.[612]

Zahid Birîfkânî, Memduh Birîfkânî'nin bu elyazması çalışmasını -daha önce tanıttığımız- *Zibanê Kurdî* isimli eserinde hem Arap hem Latin alfabesiyle tahkik etmiştir. Bu çalışmanın fotokopisini de yayınlayan[613] Zahid Birîfkânî şunları söylemektedir:

"Ayrıca ben ilerleyen zamanlar için Şeyh Memduh Birîfkânî'nin yazdığı bu eserin orjinalinin kopyasını bu dîvân içinde veriyorum ki; eğer bu baskıda bir kısım yanlışlıklar varsa, okuyucu bizzat elyazmasına mürâcaât edebilsin ve onlara kaynak olsun."[614]

Memduh Birîfkânî elyazması çalışmasının sonunda telif sebebi ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Allah'ın havliyle tamam oldu. Allah'ın salât ve selâmı Allah'ın yarattıklarının en hayırlısı olan Efendimiz Hz. Muhammed'in, ailesinin, arkadaşlarının hepsinin üzerine olsun. Duâlarımızın sonunda, hamd âlemlerin Rabb'i Allah'adır. Âmîn

(Bu eser) fakīr ve fakīr bir kul olan Seyyid Memduh b. Seyyid Muhsin b. Seyyid Abdulcebbar-i Birîfkânî'nin kalemiyle Duhok'ta hicrî 16 Rebiülevvel 1386- mîlâdî 3 Temmuz 1966 yılında, dine hizmet, müellifin eserlerini ihyâ ve bu eserleri zâyi' olmaktan korumak için yazılmıştır. Allah bizi ve Müslümanların tümünü bunlarla faydalandırsın. Allah'ın salat ve selâmı Efendimiz Hz. Muhammed'in ve ailesinin tümünün üzerine olsun."[615]

---

[612] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 11

[613] Zahid Birifkânî'nin bu eseri hazırlarken faydalandığı Memduh Birifkânî'nin söz konusu bu elyazmasının 1., 2., 8. ve 110. sayfaları, çalışmamızın da ekler kısmında bulunmaktadır. Elyazmasının tümünün fotokopisi için bkz. Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 267-330

[614] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 13

[615] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 287; **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 266. Bu sonsöz, söz konusu elyazmasının 110. sayfasında bizzat Memduh Birifkânî'nin el yazısından alınmıştır. Bir fotokopisi çalışmamızın ekler kısmında da bulunan bu sayfa için ayrıca bkz. Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 323.

1.4.2.11 Risâletün fî Kerâmâti'ş-Şeyh Nûriddîni'l-Bırîfkânî

Eserin tespit ettiğimiz nüshası şudur: Musul Câmiu'l-Kebîr Medresesi Ktp., nr.: 75/2[616]. Eser hakkında başka bir bilgiye ulaşamadık.

Seyyid Nûreddin şahsiyeti, eserleri, görüşleri ve meydana getirdiği etki ile tasavvuf tarihinde önemli bir yere sahiptir. Buna rağmen kendisi hakkında herhangi bir bilimsel çalışmaya rastlamadık. Sadece Mahmut Bırifkani, bir doktora çalışmasından bahsetmektedir. Mahmut Birîfkânî'nin ifadesine göre, bu doktora çalışması Reşad Mustafa Kemal ismindeki bir şahıs tarafından 1991 ve 1992 yıllarında Selahaddin Üniversitesi'nde Arap Edebiyatı alanında yapılmıştır.[617] Bu çalışmaya ulaşamadığımızdan dolayı, her hangi bir yorum yapamamaktayız.

Bu saydığımız eserler ulaşılan veya ulaşılan eserlerden isimleri öğrenilen kitaplardır. Daha geniş çaplı araştırmalar sonucunda daha fazla bilgiye ulaşılabileceğini düşünmekteyiz.

[616] Ahmed, C. 2 s. 314
[617] Mahmut Bırifkani, s. 189-190

İKİNCİ BÖLÜM

NÛREDDİN BİRÎFKÂNÎ VE TASAVVUF

Çalışmamızın bu bölümünde Seyyid Nûreddin Birîfkânî'nin tasavvufî şahsiyetini resmetmeye çalışacağız. Bu meyanda mensup olduğu Kādiriyye tarîkati; bu tarikat içerisinde öncüsü olduğu Birîfkâniyye kolu; tarikat aldığı şeyhleri; yetiştirdiği mürîd ve halîfeleri; tarikat silsilesi hakkında bilgi verdikten sonra kerametlerinden bazılarını nakledeceğiz.

2.1 KĀDİRİYYE TARÎKATI

İslâm dünyasının ilk ve en yaygın tarikatı olan Kādiriyye tarîkati[618] Abdulkadir Geylânî (562/1166) tarafından kurulmuştur.[619] Abdulkadir Geylânî, Hazar Denizi'nin güney batısında bulunan Gilân bölgesine bağlı Nefy kasabasının Büştir köyünde dünyaya gelmiştir.[620] Soyunun baba tarafından Hz. Hasan, anne tarafından Hz. Hüseyin'e ulaştığı rivayet edilir.[621]

Abdulkadir Geylânî tahsilini Bağdat'ta tamamlar.[622] Ebu'l-Hayr Muhammed b. Müslim Debbâs (525/1131) aracılığıyla tasavvuf yoluna girer[623] ve şeyhine damat olur.[624] Hocası Hanbelî fâkihi Ebû Said Mübarek Muharrimî'nin kendisine tahsis ettiği medresede 521/1127 yılında ders okutup talebe yetiştirmeye başlar. Diğer taraftan da ribâtında vaaz ve irşatla meşgul olur. Cuma günleri ve ribâtında bulunduğu zamanların

[618] Nihat Azamat, "Kādiriyye", **D.İ.A.**, C. 27, T.D.V. Yay., İstanbul 2001, s. 131
[619] Azamat, a.y.; H. Kamil Yılmaz, **Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar**, 13. Basım, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, s. 240; Mustafa Kara, **Tasavvuf ve Tarîkatler Tarihi**, 8. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul 2010, s. 227; Osman Türer, **Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihi**, 1. Baskı, Ataç Yay., İstanbul 2011, s. 156; Gürer, s. 329; Hamdi Tekeli, **Tasavvuf Kültürüne Giriş**, Uludağ Yay., Ankara 2011, s. 147
[620] Gürer, s. 55-56. Ayrıca bkz. Azamat, a.y.; Aşkar, s. 294; Yılmaz, **a.g.e.**, a.y.; Kara, a.y.; Türer, s. 157; Selçuk Eraydın, **Tasavvuf ve Tarîkatlar**, 9. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV) Yay., İstanbul 2011, s. 431
[621] Azamat, s. 132; Gürer, s. 58. Ayrıca bkz. Yılmaz, **a.g.e.**, a.y.; Türer, a.y.; Eraydın, a.y.
[622] Azamat, a.y.; Yılmaz, **a.g.e.**, s. 241; Gürer, s. 61. Ayrıca bkz. Aşkar, s. 294; Türer, a.y.
[623] Azamat, a.y.; Yılmaz, **a.g.e.**, a.y.; Gürer, s. 64. Ayrıca bkz. Aşkar, s. 294
[624] Yılmaz, **a.g.e.**, a.y.

dışında bütün vaktini medresesinde geçirir. Kendisine sorulan konular hakkında muhatabın zihninde tereddüde yer bırakmayacak şekilde fetvalar verdiği rivayet edilmektedir. Onun bu konumu geniş bir çevrede tanınmasında ve görüşlerinin kabul görüp yayılmasında etkili olmuştur.[625] Şeyhlik hırkası kendisine Ebû Saîd Mubârek Muharrimî aracılığıyla giydirilmiştir.[626]

Abdulkadir Geylânî'nin Hanbelî mezhebini tercih etmiş olması, İbn Teymiyye gibi müteşeddid bir tasavvuf aleyhtârının bile onun hakkında takdirkâr sözler sarfetmesine sebep olmuştur. İbn Teymiyye de Hanbelî olduğundan, Abdulkadir Geylânî'nin Cüneyd Bağdadî (297/909) ve Hâris Muhâsibî gibi şer'î hükümlere hassasiyetle bağlı bulunduğunu ifade eder.[627]

Abdulkadir Geylânî'nin elli kadar eseri bulunmaktadır.[628] Bunlardan en yaygın olanları *el-Gunye, el-Fethu'r-Rabbânî* ve *Futûhu'l-Gayb* isimli eserleridir.[629] Kādiriyye'nin temel ilkelerini bu üç eserde bulmak mümkündür.[630]

Dinin zâhirî hükümlerine sıkı sıkıya bağlı olan Abdulkadir Geylânî, Gazzâlî'nin geliştirip sistematize ettiği sünnî tasavvufu devam ettirmiştir. Kendisine nisbetle Kādiriyye veya Geylâniyye olarak isimlendirilen tarîkatı, İslâm dünyasının en yaygın tarîkatlarından biri haline gelmiştir. Uzak Doğu'dan Endonezya'ya, Kuzey Afrika'dan Sibirya'ya, oradan da Afrika içlerine kadar yayılmıştır.[631]

Kādiriyye tarîkatini Anadolu'ya ilk defa getiren kişi Eşrefoğlu Rûmî'dir (874/1470). Tarîkatta "Pîr-i Sânî" diye anılan Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-Nufûs* adlı eseri ve şiirleriyle Anadolu tasavvuf çevreleri tarafından çok sevilmiştir.[632]

Tarîkatin İstanbul'a gelişi İsmail Rûmî (1041/1631) aracılığıyladır. İsmail Rûmî'nin farklı yerlerde kırk kadar Kâdirî dergâhı açtığı kaydedilir.[633]

Tarîkat Kuzey Afrika ve Endülüs tarafına Abdulkadir Geylânî'nin oğulları vâsıtasıyla götürülmüş ve buralarda Celâliyye adıyla anılmıştır.[634]

---

[625] Azamat, s. 131. Ayrıca bkz. Türer, s. 157; Eraydın, s. 432-433; Gürer, s. 65
[626] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 241
[627] Yılmaz, **a.g.e.**, a.y. Ayrıca bkz. Kara, s. 227; Türer, s. 158; Gürer, s. 83-84
[628] Yılmaz, **a.g.e.**, a.y. Ayrıca bkz. Gürer, s. 109-128
[629] Yılmaz, **a.g.e.**, a.y. Ayrıca bkz. Kara, a.y.; Türer, s. 157; Eraydın, s. 433
[630] Azamat, s. 133
[631] Yılmaz, **a.g.e.**, a.y.
[632] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 241-242. Ayrıca bkz. Azamat, s. 132; Kara, a.y.; Türer, s. 158; Eraydın, s. 438-439
[633] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 242. Ayrıca bkz. Azamat, s. 132-133; Kara, a.y.; Türer, a.y.
[634] Yılmaz, **a.g.e.** a.y.

Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'da ise, Abdülkadir Geylânî soyundan gelen Berzencî ve Sâdât-i Nehrî gibi Suriyeli ve Iraklı şeyh aileleri tarafından temsil edilmiştir. Aynı bölgeden olup tarikatın Hâlisiyye kolunun kurucusu Abdurrahman Hâlis Talabânî'nin Sivas'a gönderdiği halifeleri vasıtasıyla da Hâlisiyye Anadolu ve İstanbul'da yayılmıştır.[635]

Kadiriyyenin çok geniş bir alana yayılmasını şu sebeplere bağlayabiliriz:

- Muhatabın zihninde tereddüde yer bırakmayacak şekilde fetvalar veren bir müderris ve vaiz olması[636]

- Çocuklarının babalarının ilmî ve manevî mirasına sahip çıkarak onun yolunu devam ettirmeleri[637]

- Moğol istilâsı sonucunda Abdulkadir Geylânî'nin torunları İslâm dünyasının çeşitli bölgelerine giderek köklü ve geniş aileler oluşturmaları[638]

- İslâm âleminin çeşitli bölgelerine mensup müridlerinin faaliyetleri[639]

Kādiriyye icazetnamelerinde tarikatın silsilesi Hz. Ali'ye iki şekilde ulaşmaktadır. Abdülkâdir Geylânî'den Ma'ruf Kerhî'ye kadar olan kısımdaki isimler her iki silsilede de müşterektir. Ma'ruf Kerhî'den geriye doğru silsile ise, ya İmam Ali Rızâ ve diğer ehl-i beyt imamlarıyla veya Davud Tâî, Habîb Acemî, Hasan Basrî yoluyla Hz. Ali'ye ulaşır. Bu silsilelerden ilkine *silsile-i zeheb*; ikincisine ise *silsile-i müzehheb* denir.[640]

Kâdiriyye'de tarîkata intisap, *bey'at (mubâyaa)* tarzında mürîd ile şeyhin el ele tutuşarak şeyhin mürîde tevbe istiğfar yaptırması suretiyle gerçekleşir.[641] Tarîkate giren sâlikin günlük yapması gereken virdler, genellikle hamdele, salât ü selâm, dua ile tevhid ve lafza-i celâl zikrinden ibârettir. *Riyâzet* tarîkatte önemli bir yere sahiptir. Sâlikler *erbaîn* çıkarır.[642] Kâdiriyye tarîkatinde, zikir *cehrî*dir. Çünkü bu tarîkat silsile itibariyle Hz. Ali'ye ulaşmaktadır.[643] Tarîkatın âyini ise *devrân* tarzındadır.[644] Tarîkata giren

[635] Azamat, s. 133
[636] Azamat, s. 131. Ayrıca bkz. Gürer, s. 331-334
[637] Azamat, a.y. Ayrıca bkz. Gürer, s. 330, 334-336
[638] Azamat, s. 132. Ayrıca bkz. Gürer, s. 330, 340-341
[639] Azamat, a.y. Ayrıca bkz. Gürer, s. 330, 336-340
[640] Azamat, s. 133
[641] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 242. Ayrıca bkz. Eraydın, s. 434-435; Gürer, s. 383
[642] Yılmaz, **a.g.e.**, a.y.
[643] Yılmaz, **a.g.e.**, a.y. Ayrıca bkz. Azamat, s. 135; Kara, s. 228
[644] Yılmaz, **a.g.e.**, a.y. Ayrıca bkz. Azamat, a.y.; Gürer, s. 386-387

mürîd bir sene dolduktan sonra *tac* adı verilen yeşil çuhadan on sekiz dilimli bir külâh giyer.[645]

Abdülkâdir Geylânî oğlu Abdurrezzak'a yaptığı vasiyette dinin emir ve yasaklarına titizlikle uymasını, takva sahibi olmasını öğütler. Vasiyetinin devamında tarîkatinin Kitap ve Sünnet üzere bina edildiğini; gönül huzuru, cömertlik, bol sadaka verme, her türlü zorluğa katlanma, ihvanın sıkıntılarına yardımcı olmanın tarikatın esasları olduğunu söyler.[646]

Abdulkadir Geylânî'ye göre tasavvufun sekiz özelliği bulunmaktadır. Bunlar sehâ, rızâ, sabır, işaret, gurbet, yünlü giymek, seyahat ve fakrdır. Abdulkadir Geylânî bunların her birinin bir peygambere ait özellik olduğunu belirtir.[647]

Kâdiriyye'nin beş temel kuralı vardır. Bunlar: Himmeti yüceltmek, haramdan sakınmak, hizmeti güzelleştirmek, azmi arttırmak ve nimete saygı göstermek.[648]

Kâdiriyye'nin Eşrefiyye, Rûmiyye, Hâlisiyye, Garîbiyye, Hilâliyye, Yâfiiyye, Esediyye ve Ekberiyye gibi kolları bulunmaktadır.[649]

2.2 BİRÎFKÂNİYYE KOLU

Birçok meşâyihin kendisine zamanının Gavs'ı olarak baktığı[650] Seyyid Nûreddin ve onun başlattığı çığır Kâdiriyye tarîkatı içinde önemli bir konuma sahiptir. Bu meyanda bazı kaynaklarda Seyyid Nûreddin'e nisbetle Kâdiriyye tarîkatının Birîfkâniyye kolundan bahsedilir.[651]

Tasavvuf tarihine göz attığımız zaman büyük tarîkatlerin tarihî seyir içerisinde bir takım şubelere ayrıldığını görmekteyiz. Fakat bu şubeler de iki kısma ayrılmaktadır. Bunlardan bir kısmı kurucusunun mensup olduğu ana tarîkatin âdâb ve erkânından ayrı veya ona ek olarak bir takım yenilikler getirmiş ve müntesiplerini kendi belirlediği

[645] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 242. Ayrıca Gürer, s. 392-393
[646] Azamat, s. 133
[647] Azamat, a.y. Ayrıca bkz. Kara, s. 227; Türer, s. 158
[648] Azamat, a.y.
[649] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 242. Ayrıca bkz. Azamat, s. 134-135; Kara, a.y.; Türer, a.y.; Eraydın, s. 438; Gürer, 351-379
[650] Korkusuz, s. 80
[651] Nûreddin Birîfkânî, s. 1; *et-Tarîkatu'l-Kādiriyye*, (t.y.) http://ar.wikipedia.org (19 Ağustos 2012); *et-Ta'rîfu bi Tarîkatinâ el-Birîfkâniyye el-Kādiriyye el-Aliyye*, (t.y.) http://alkadria-school.com (20 Ağustos 2012)

prensiplerle eğitme yetkisi kazanmış *hakiki, ana kollar*dır. Bu durumun söz konusu olmadığı halde, bir bölgede bir şahsın ismine izâfeten anılan bir takım *izâfî, yan kollar* da bulunmaktadır. Dilâver Gürer'in ifadesiyle bugün mevcut bulunan kolları bu iki kısımdan hangisine yerleştireceğimize karar vermek oldukça zordur.[652] Bu yüzden biz de bu başlık altında Birîfkâniyye kolunu bu iki kısımdan hiçbirine izâfe etmemeyi tercih ederek, Seyyid Nûreddin'in ve öncüsü olduğu Birîfkâniyye kolunun Kādiriyye tarîkatı içerisindeki önemine temas etmeye çalışacağız.

Bazı kaynaklarda Seyyid Nûreddin ile ilgili olarak "Gavs-ı Sânî" lakabının kullanıldığını görmekteyiz.[653] Mahmut Bırifkani'nin Vahîdüddin Birîfkânî'den naklen ifadesine göre Abdulkadir Geylânî sözlü olarak ve tevâtüren[654] şöyle söylemiştir:

يأتى من بعدي رجل يقوم مقامي إسمه بين النونين و قريته بين الجبلين

Yâni *"Benden sonra bir adam gelecek ve yerimi alacak. Adı iki "nûn" arasında, köyü iki dağ arasındadır."* demiştir. İşte bu rivayette işaret edilen kişinin Nûreddin Birîfkânî olduğu düşünülüp kendisine "Gavs-ı Sânî" denmektedir.[655] Bu lakap onun Kādiriyye tarikatındaki konumu hakkında bize bir fikir vermektedir.

Mevlânâ Halid Bağdadî'nin büyük çabalarıyla Nakşbendiyye tarîkatının hızla yayıldığı bir dönemde ortaya çıkan Gavs-ı Sânî Şeyh Seyyid Nûreddin Birîfkânî, yukarıda da bahsettiğimiz takdire şayan gayretleriyle ve lakabına layık olarak Kādiriyye tarikatının yeni bir ses ve soluk ile yayılmasına öncülük etmiştir.[656] Seyyid Nûreddin öncelikle Sühreverdiyye-Halvetiyye tarîkatına mensup Birîfkânî ailesinin Kādiriyye tarîkatına geçmesine vesile olur.[657] Seyyid Nûreddin'in etkinliği sadece kendi ailesiyle sınırlı kalmaz, kendi bölgesindeki pek çok kimseyi de peşinden sürükler. Bu başarısının bir ifadesi olarak kendi dönemindeki mürîdlerinin sayısının bir milyonu geçtiğini görmekteyiz.[658] Keznî'nin ifadesine göre Seyyid Nûreddin'in mürîdleri Musul, Erbil,

[652] Gürer, s. 349
[653] Örneğin bkz. Sarıbıyık, s. 39; Mahmut Bırifkani, s. 187
[654] Mahmut Birîfkânî, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[655] Mahmut Bırifkani, s. 186, 187
[656] Bkz. Abdurrahman, s. 78
[657] Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 21; Abdurrahman, s. 73; Doskî, s. 14; Mahmut Bırifkani, s. 139
[658] Mahmut Bırifkani, s. 187; Vahîdüddin Birîfkânî, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.

Süleymaniye'nin bir kısmı ve Türkiye'nin daha çok Kürtlerin yaşadığı bölgelerine yayılmışlardır. Hatta bazı halîfe ve mürîdleri Hindistan'da da bulunmaktadır.[659]

Muhammed Said Yasin Birîfkânî'ye[660] (1396/1976) göre Seyyid Nûreddin Kādiriyye tarîkatı şeyhlerinin büyüklerinden ve tarîkat içinde bir müceddiddir. Çünkü Seyyid Nûreddin'e kadar Birîfkânî ailesi içinde tarîkat bakımından bir fetret meydana gelmiş ve –hakikî manasıyla- tarîkatın alâmetleri yok olmuştu. Aile içinde bu tarîkat mevcuttu ama bu mevcûdiyet Seyyid Nûreddin'in dönemindeki şöhretine ulaşamamıştı. Muhammed Said Yasin'e göre aile içinde âlim ve takvâlı insanlar çokça bulunmaktaydı ama ailenin tarîkat konusundaki durumu sönüktü. Bu durum Seyyid Nûreddin'in ortaya çıkmasıyla sona ermiş ve Seyyid Nûreddin bütün güzel meziyetleriyle bu tarîkati yeniden ihyâ etmiştir. Onun sayesinde Kādiriyye tarîkati hem kendi döneminde hem de kendisinden sonra büyük bir şöhrete kavuşmuş ve büyük bir bölgeye yayılmıştır.[661]

Seyyid Nûreddin'in manevî makamı konusunda Keznî, Muhammed Nûrî Mevsılî'nin şu sözlerini nakleder:

"O şeksiz ve şüphesiz olarak asrının ve zamanının müceddididir. Bunu Allah'ın kalbini ve basîretini kör ettiği hariç kimse inkâr edemez. Onun sayesinde gizlenmesi ve ortadan kaybolmasından sonra Kādiriyye tarîkatı ortaya çıkmıştır. Bu günün ortasındaki Güneş gibi zâhirdir…"[662]

Enver Mâî, *el-Ekrâd fî Behdînân* isimli eserinde Seyyid Nûreddin ile ilgili şu değerlendirmede bulunmaktadır:

"Farslar'ın Mevlânâ Câmî ile övünmesi câiz olursa, Kürtler'in de Mevlânâ Nûreddin Birîfkânî ile övünmesi câiz olur."[663]

Said Nursî (1876-1960) eserlerine *Risâle-i Nûr* isminin verilmesi ile ilgili şunları söylemektedir:

---

[659] Keznî, s. 48
[660] Bu zat hakkında daha geniş bilgi için bkz. Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 114-119
[661] Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 65-66
[662] Keznî, s. 52
[663] Keznî, s. 66

"Otuz üç adet Sözler'in ve otuz üç adet Mektup'ların mecmuuna Risaletü'n-Nur namı verilmesinin sırrı şudur ki:

Bütün hayatımda Nur kelimesi her yerde bana rast gelmiştir. Ezcümle, karyem Nurs'tur, merhume validemin ismi Nuriye'dir, Nakşî üstadım Seyyid Nur Muhammed'dir, Kâdirî üstadım Nureddin, Kur'ân üstadlarımdan Nuri, talebelerimden benimle en ziyade alâkadarı Nur isimli bulunanlardır. Kitaplarımı en ziyade izah ve tenvir eden, nur misalidir…"[664]

Melahat Beki, kaynağını belirtmeden Said Nursî'nin kendisinden *"...Kâdirî üstadım…"* diye bahsettiği "Nûreddin" isimli zatın Seyyid Nûreddin olduğunu söyler.[665] Said Nursî ve Seyyid Nûreddin aynı dönemlerde yaşamamışlardır. Bu durumda - kastettiği kişi Seyyid Nûreddin ise- Said Nûrsî'nin Seyyid Nûreddin'den eserleri ve halîfeleri aracılığıyla faydalanmış olması söz konusudur. Nitekim Hasan Kâmil Yılmaz'ın ifadesine göre Said Nursî, Es'ad Erbilî'den –keyfiyeti ne şekilde olursa olsun- Kādirî dersi almıştır.[666] Es'ad Erbilî'nin Kādiriyye tarîkatini Abdulhamîd Birîfkânî'den alması[667] göz önünde bulundurulduğunda Melahat Beki'nin bu görüşü kuvvet kazanmaktadır. Bunun yanı sıra Said Nursî'nin Seyyid Nûreddin ile ilişkisi "üveysîlik"[668] kapsamında da ele alınabilir.

Birîfkâniyye kolunun şu an ki postnişîni ve Birîfkân Tekyesi'nin de mütevellisi Vahîdüddin Birîfkânî'dir.[669] Nûreddin Birîfkânî'nin abisi[670] Abdullah Birîfkânî'nin soyundan gelen[671] Vahîdüddin Birîfkânî şu an Irak'ın Duhok kentinde bulunmaktadır. Fakat her Cuma günü Birîfkân'daki tekyeye gelmektedir. Ayrıca Ramazan ayında

---

[664] Said Nursî, **Barla Lâhikası**, Şahdamar Yay., İstanbul 2007, s. 261-262. Ayrıca bkz. Nursî, **Barla Lâhikası**, s. 140; **Tarihçe-i Hayat**, Şahdamar Yay., İstanbul 2007, s. 203

[665] Beki, s. 14, 87

[666] Beki, s. 240-242. Melahat Beki, bu bilgiyi 20 Mart 2007 yılında Hasan Kâmil Yılmaz ile yaptığı "Said Nursî ve Esad Erbilî Arasında İlişki" konulu görüşmeden nakletmektedir.

[667] Yüksel, "Kelami Dergahı"; Sönmez, "Müflis bi Emanillah!"; Editör, "Nakşi Kutupları Yaman Olur". Abdulhamîd Birîfkânî, Seyyid Nûreddin'in hem en son halifesi hem de damadıdır. Bkz. Keznî, s. 46; Şelâl, s. 133-134; Mahmut Bırifkani, s. 151

[668] Üveysîlik ile ilgili olarak bkz. Türer, s. 106-107

[669] Mahmut Bırifkani, s. 177. Ayrıca bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 1; Abdurrahman, s. 253; *et-Ta'rîfu bi Tarîkatinâ el-Birîfkâniyye el-Kādiriyye el-Aliyye*, (t.y.) http://alkadria-school.com (20 Ağustos 2012)

[670] Mahmut Bırifkani, s. 164

[671] Mahmut Bırifkani, s. 173-174

teravih namazlarını da orada kılmaktadır. Bunun dışında gelen misafirleri de orada karşılamaktadır.[672]

Vahîdüddin Birîfkânî'nin Irak, Türkiye, Mısır, Suriye, Ürdün ve Cezayir'de bulanan halîfeleri bulunmaktadır. Bu meyanda Mısır'da Muhammed Lutfî Kādirî'yi; Ürdün'de Dr. Adâb Hameşî'yi; Suriye'de Muhlif el-Aliyy Huzeyfî Kādirî'yi[673]; Cezayir'de Ebu'l-Hasan Sibâî'yi; Türkiye'de *Bırifkan Seyyidleri* adlı kitabın yazarı Mahmut Bırifkani'yi sayabiliriz.[674]

Birîfkâniyye'nin günümüzde Vahîdüddin Birîfkânî dışında da temsilcileri bulunmaktadır. Bu meyanda Suriye'deki Ubeydullah Kādirî'yi (Suriye'de bulunan Ahder ailesinden); Kahramanmaraş'ta bulunan Muhammed Âkif Geylânî'yi; Diyarbakır'ın Kulp ilçesine bağlı Düderya köyünde bulunan Hamid ve Muhammed kardeşleri sayabiliriz.[675]

2.3 ŞEYHLERİ VE HALİFELERİ

2.3.1 Şeyhleri

Seyyid Nûreddin Birîfkânî hayatının ele alındığı kısımda da bahsedildiği gibi hem Halvetiyye hem Nakşbendiyye hem de Kādiriyye tarîkatlarını almıştır. Burada eldeki kaynaklardan edinilen bilgilere göre belli başlı şeyhlerini sıralayalım:

2.3.1.1 Abdulvehhab b. Ali Kürdî İmâdî Akrevî Şûşî

Seyyid Nûreddin ilk olarak 1220/1805-06 yıllarında[676] yaklaşık olarak yirmi yaşlarında[677] Musul'da iken[678] Abdulvehhab Şûşî'den Nakşbendiyye tarîkatı alır.[679]

---

[672] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[673] Muhlif el-Aliyy Huzeyfî Kādirî'nin Vahîdüddin Birîfkânî'den aldığı icâzetnâmenin resmi için bkz. *İcâzetu'ş-Şeyh Muhlif mine'ş-Şeyh Vahîd Kutbi'd-Dîn el-Birîfkânî Kuddise Sirruhû*, 22 Nisan 2012, http://www.alkadria.com (17 Ekim 2012). Bu icâzetnâmenin resmi çalışmamızın ekleri arasında da bulunmaktadır.
[674] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme. Daha geniş bilgi için bkz. *eş-Şeyh Vahîd Kutbu'd-Dîn el-Birîfkânî Şeyhu't-Tarîkati'l-Kādiriyyeti'l-Birîfkâniyye fi'l-Irâk*, (t.y.) http://www.alkadria.com (2 Ekim 2012)
[675] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme. Ayrıca Birîfkân Tekyesi'ne bağlı olan tekyelerle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Mahmut Bırifkani, s. 194-197
[676] Keznî, s. 41; Selefî, C. 3 s. 1043
[677] Keznî, s. 28; Abdurrahman, s. 79; Selefî, a.y.
[678] Keznî, a.y.

Fakat daha sonra Abdulvehhab Şûşî ile arası bozulur.[680] Bundan dolayı Nakşbendiyye tarîkatını bırakıp[681], Abdulvehhab Şûşî hakkında bazı yazılar yazar.[682]

Seyyid Nûreddin *el-Budûru'l-Celiyye*'sinde Abdulvehhab Şûşî ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Ben zikri geçen Şeyh Abdulvehhab'ın tarîkatına beş gün kadar dâhil oldum. (Tarîkatın) faydalarını ve hususiyetlerini gözlemledim. Çünkü ben sadakatli bir azim ve halisane bir niyetle idim. Kendimde onun çokça nurlarını görüyordum. Lâkin bende nefsanî hisseler vaki oldu. İnsanlara buğzetmeye (başladım). Bize nasihat edenler olmalarına rağmen, benden (onları) inkâr edenler hakkında kötü sözler vaki oldu."[683]

Yine başka bir yerde şöyle söylemektedir:

"Kemâl iddia eden nakıs birisinin eliyle birkaç gün Nakşbendiyye tarîkatına dâhil oldum. Hem rüyada hem de gerçek hayatta elli kereden daha fazla o (kişi)den dönmeyi bana yükleyen şeyler gördüm."[684]

Mevlânâ Halid Bağdâdî de (1242/1827) önceleri halîfesi olan[685] Abdulvehhab Şûşî'ye yaptığı yanlışlıklardan dolayı halîfelikten azletmiş ve onunla bütün ilişkilerini kopardığına dair dönemin belli başlı yerlerine mektuplar göndermiştir. Bunun üzerine Abdulvehhab Şûşî, Mevlânâ Halid aleyhine yazılar yazar. Buna karşı ünlü Hanefî fâkihi İbn Âbidîn de (1252/1836) *Sellu'l-Hüsâmi'l-Hindî Li Nusret-i Mevlânâ Şeyh Hâlid en-Nakşbendî* adlı risâlesiyle Mevlânâ Halid'e yapılan suçlamaları reddedip, onu savunmuştur.[686]

Mahmut Bırifkani'nin ifadesine göre Mevlânâ Hâlid, Seyyid Nûreddin'in Abdulvehhab Şûşî'den dolayı Nakşbendiyye tarîkatını bırakmasına üzülür ve Seyyid

---

[679] Keznî, s. 28, 41, 50; Abdurrahman, s. 79; Selefî, C. 3 s. 1043; Mahmut Bırifkani, s. 185
[680] Keznî, s. 29-30, 41; Abdurrahman, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[681] Keznî, s. 30-31; Abdurrahman, a.y.; Selefî, a.y.
[682] Keznî, a.y.; Abdurrahman, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[683] Nûreddin Birîfkânî, s. 31; Keznî, s. 51
[684] Nûreddin Birîfkânî, s. 62-63; Keznî, a.y.
[685] Keznî, s. 28-29
[686] Keznî, s. 28-32; Algar, s. 284; Esad Sahib, **Mektubat-ı Mevlana Halid**, Dilaver Selvi ve Kemal Yıldız (Yayına hazırlayanlar), Sey-Tac Yay., İstanbul: 2008, s. 164-172; Murat Özaydın, **Şeyh Abdurrahman Aktepe- Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, Cihan Yay., İstanbul 2009, s. 160; Mahmut Bırifkani, s. 185-186

Nûreddin'e bizzât tarikat verme teklifinde bulunur. Fakat Seyyid Nûreddin bunu kabul etmez.[687]

Seyyid Nûreddin, Abdulvehhab Şûşî'den kaynaklanan kısa süreli bir fetret ve on yıllık bir inzivâ ve sulûk döneminden sonraki[688] ilerleyen dönemlerde tekrar Nakşbendiyye tarîkatı alır[689] ve Nakşbendiyye tarîkatı büyükleri üzerine güzel kasideler yazar.[690]

Keznî'nin yaptığı bazı çıkarımlara göre Seyyid Nûreddin'in Abdulvehhab Şûşî hakkındaki bazı görüşleri değişmiştir. Keznî bu görüşüne Seyyid Nûreddin'in Seyyid Ahmed'e gönderdiği bir mektubu ve Hasan Habbâr'ın *Mir'âtu Hakāiki Hakki't-Tarîk* isimli eserini şahit göstermektedir.[691]

Seyyid Nûreddin, Seyyid Ahmed'e[692] gönderdiği mektupta bu ifadelere yer vermektedir:

"…Ve ey kardeşim Seyyid Ahmed: Sen ne iyi bir adamsın ki seni Şeyh Abdulvehhab hakkındaki ahdini korur görüyorum. Eğer ben de böyle olsaydım, ne kadar güzel olurdu. Lâkin sen isabet ettin. Ben ise hata ettim. Ancak ben tevbe ettim ve gücüm yettiği kadarıyla (Şeyh Abdulvehhab'ın) ahdini korumaya söz verdim…"[693]

Birîfkânîler ve nesep konusunda geniş bir araştırma yapmış olan Mahmut Bırifkani, Keznî'nin bu görüşüne katılmadığını ifade eder. Ona göre Seyyid Nûreddin'in Abdulvehhab Şûşî hakkındaki görüşü değişmemiştir.[694] Mahmut Bırifkani'nin aynı aileden olması ve aile hakkında geniş bilgiye sahip olması hasebiyle bu konuya daha çok vakıf olması; Keznî'nin görüşüne delil olarak sunduğu mektubun

[687] Mahmut Bırifkani, s. 185; Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[688] Keznî, s. 52. Bu fetret ve inzivâ dönemiyle ilgili olarak çalışmamızın *"Fetret ve İnzivâ Dönemi"* başlığı altında bilgi verilmiştir.
[689] Keznî, s. 31-32, 42; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 362; Rûhânî, s. 442; Abdurrahman, s. 79; Selefî, C. 3 s. 1043; Mahmut Bırifkani, a.y.
[690] Keznî, s. 32, 42; Mahmut Bırifkani, a.y.
[691] Keznî, s. 63-64. Seyyid Nûreddin'in Seyyid Ahmed'e gönderdiği mektup için bkz. Keznî, s. 104-108
[692] Seyyid Nûreddin'in Kādirî tarîkatındaki halifesi olan bu zatın -Keznî'nin yaptığı çıkarımlara göre- Seyyid Nûreddin, Abdulvehhab Şûşî'nin mürîdiyken, Seyyid Nûreddin'in mürîdi olduğu anlaşılmaktadır. Keznî, bu zatın Şûş şeyhlerinden olduğunu zannettiğini söyler. Bkz. Keznî**,** s**.** 107
[693] Keznî, a.y.
[694] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.

naklettiğimiz kısmının bu konuya delâletinin kesin olmaması, Mahmut Bırifkani'nin görüşüne meyletmemize sebep olmuştur.

2.3.1.2 Nur Muhammed Hindî Lâhorî

Seyyid Nûreddin, daha sonraları kendisinden hem Nakşbendiyye[695] hem de Kādiriyye tarîkatlerini almıştır.[696] Kendisi hakkında başka bir bilgiye ulaşamadık

2.3.1.3 Ebû Ali Mahmud b. Abdulcelil Mevsılî Huderî

Seyyid Nûreddin, Abdulvehhab Şûşî'den sonraki kısa süreli bir fetret ve on yıllık bir inzivâ ve sulûk döneminden sonra[697] 1230/1814-5 yılında[698] Ebû Ali Mahmud b. Abdulcelil Mevsılî Huderî'den[699] (d. 1183/1769) Kādiriyye tarîkatını almaya başlar.[700]

Seyyid Nûreddin, Mahmud b. Abdulcelil'den 27 yaşında iken[701] 1232/1816 yılında[702] Kādiriyye tarîkatı için mürîd yetiştirme ve irşad etme iznini alır[703] ve yanında hırka giyer.[704]

---

[695] Müderris, s. 455; Keznî, s. 31-32, 42, 104; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", s. 362; Abdurrahman, s. 79; Beki, s. 87; Selefî, C. 3 s. 1043; Tavakoli, s. 185; Mahmut Bırifkani, s. 185. Selefî'de bu şeyhin ismi Şeyh Nur Muhammed Şâh-i Hindî Nîsâbûrî olarak geçer. Ayrıca bkz. Rûhânî, C. 1 s. 442

[696] Keznî, s. 42, 104

[697] Keznî, s. 52. Bu fetret ve inzivâ dönemiyle ilgili olarak çalışmamızın *"Fetret ve İnzivâ Dönemi"* başlığı altında bilgi verilmiştir.

[698] Keznî, s. 41. Câsim Abd, Seyyid Nûreddin'in Mahmud b. Abdulcelil'den tarikat alma tarihi olarak 1220/1805 yıllarını vermektedir. Bkz. Abd, a.g.mk.

[699] Mahmud b. Abdulcelil Huderî hakkında daha fazla bilgi için bkz. Keznî, s. 95. Keznî, bu sayfadaki bilgileri Mahmud b. Abdulcelil'in kendi hattıyla 1224/1809-10 yılında yazdığı elyazması bir mecmûadan nakletmektedir. Bu elyazması mecmûa Musul Hayyât Medresesi Ktp., nr.: 16/1'de bulunmaktadır. Bkz. Ahmed, C. 5 s. 71-84; Keznî, s. 95. Ayrıca bkz. Abd, a.g.mk.

[700] Müderris, a.y.; Keznî, s. 32, 41; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Nûreddin Berîfkânî", a.y.; Bruinessen, a.g.mk., s. 143; Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 19; Beki, s. 87

[701] Abdurrahman, a.y.

[702] Keznî, s. 32, 41; Selefî, a.y. Ayrıca Keznî'nin söz konusu kitabında fotokopisini verdiği icâzetnâmenin son sayfasında h. 1232 yılında verildiği geçmektedir. Bkz. Keznî, s. 24. Ayrıca bkz. Abdurrahman, a.y. Beşir Said Abdurrahman söz konusu sayfada 1232/1812 yılını göstermektedir. Fakat m. 1812 yılını hataen yazmış olmalıdır. Ayrıca Câsim Abd, Mahmud b. Abdulcelil'in vefat tarihi olarak 1231/1815 yılının Ramazan ayını vermektedir. Bkz. Abd, a.g.mk. Fakat -çalışmamızın ekler kısmında da bulunan- Mahmud b. Abdulcelil'in Seyyid Nûreddin için kendi el yazısıyla hazırlamış olduğu icazetnamede h. 1232 yılını belirtmiş olması, Câsim Abd'in verdiği bu bilginin bir sehiv olduğunu göstermektedir.

[703] Keznî, s. 32, 41; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 11-12; Bruinessen, a.g.mk., s. 143; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 19; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 2; Abdurrahman, a.y.; Selefî, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 186. Keznî'nin söz konusu kitabında verdiği fotokopisini (Keznî, s. 17-24) çalışmamızın da ekler kısmında bulabilirsiniz. Ayrıca bkz. Bruinessen, a.g.mk., s. 143; Rûhânî, C. 1 s.

Mahmud b. Abdulcelil ile ilgili icâzelerin kütüphanelerdeki tespit ettiğimiz yerleri şöyledir: Musul Hayyât Medresesi Ktp., nr.: 16/1-56[705]; nr.: 16/1-94[706]; nr.: 16/1-95[707]; nr.: 16/1-96[708].

Bu icâzelerle ilgili Salim Abdurrezzak Ahmed'in Musul'daki vakıf kütüphaneleri için hazırladığı katalogta verilen bilgilere bakıldığı zaman Mahmud b. Abdulcelil'in Kādiriyye, Halvetiyye ve Rifâiyye tarîkatlerini aldığı görülmektedir. Câsim Abd de Mahmud b. Abdulcelil'in söz konusu bu tarîkatleri aldığını nakletmektedir.[709]

Salim Abdurrezzak Ahmed'in hazırladığı bu katalogta Mahmud b. Abdulcelil ile ilgili şunlar söylenir:

"Bu mecmûanın[710] istinsah edeni ve bir araya getireni Mahmud b. Şeyh Abdulcelil b. Mustafa mezheben Şâfiî, aslen Kürdî, akîdeten Eş'arî, tarîkaten Kadirî, meşreben ise Nakşbendî'dir."[711]

Câsim Abd, Mahmud b. Abdulcelil'in vefat tarihi olarak 1231/1815 yılının Ramazan ayını vermektedir.[712] Fakat Mahmud b. Abdulcelil'in Seyyid Nûreddin için kendi el yazısıyla hazırladığı icâzetnâmede h. 1232 yılının açıkça belirtilmiş olması[713], Câsim Abd'in verdiği bu bilginin bir sehiv olduğunu göstermektedir.

---

442. Ayrıca bkz. Yusuf, s. 96. Abdurrakib Yusuf, Seyyid Nûreddin'in icâze aldığı Kādirî şeyhinin ismini –herhâlde hataen- Memduh b. Abdulcelil Mevsılî olarak verir.

[704] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 12; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 19; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 2; Abdurrahman, s. 79

[705] Ahmed, C. 5 s. 79. Burada h. 1219 yılında Mahmud b. Abdulcelil'in Ebû Bekir b. Hıdır Âlûsî Mevsılî'den aldığı ve Halvetî büyüklerine ve onların virdlerine dayanan bir icâze bulunmaktadır.

[706] Ahmed, C. 5 s. 82. Burada Mahmud b. Abdulcelil'in babasının kendisine Kelime-i Tevhîd tilâveti ve Kādirî tarîkatı hırkası giymesine dair bir icâzesi bulunmaktadır.

[707] Ahmed, a.y. Burada Mahmud b. Ahmed Mar'aşî'nin Mahmud b. Abdulcelil'e h. 1219 yılında Halvetiyye tarîkatı hırkası giymesine dair kendi hattıyla verdiği bir icâzesi bulunmaktadır.

[708] Ahmed, C. 5 s. 83. Burada Ebû Bekir b. Mustafa Mevsılî Âlûsî'nin Mahmud b. Abdulcelil'e Rifâiyye tarîkatına dair verdiği bir icâze bulunmaktadır.

[709] Abd, a.g.mk.

[710] Musul Hayyât Medresesi Ktp., nr.: 16/1'deki mecmûadan bahsedilmektedir.

[711] Ahmed, C. 5 s. 84

[712] Abd, a.g.mk.

[713] Keznî'nin söz konusu kitabında fotokopisini verdiği ve çalışmamızın da ekler kısmında fotokopisini verdiğimiz bu icâzetnâmenin son sayfasında icâzenin h. 1232 yılında verildiği geçmektedir. İcâzetnâmenin söz konusu sayfası için bkz. Keznî, s. 24. Ayrıca bkz. Keznî, s. 32, 41; Abdurrahman, s. 79; Selefî, C. 3 s. 1043. Beşir Said Abdurrahman söz konusu sayfada 1232/1812 yılını göstermektedir. Fakat m. 1812 yılını hataen yazmış olmalıdır.

2.3.1.4 Abdulcebbar Birîfkânî

Seyyid Nûreddin, babası Abdulcebbar Birîfkânî'den atalarının mensup olduğu Halvetiyye tarîkatını da almış[714] ve Halvetiyye tarîkatı büyükleri için de kasideler yazmıştır.[715]

2.3.1.5 Şeyh Abdulkâdir

1234/1818-19 yılında[716] Musul'dan su yoluyla[717] Bağdat'a gider[718] ve orada da Şeyh Abdulkadir ismindeki bir şeyhten başka bir senedle Kādiriyye tarîkatını alır. Bu şeyhten aldığı tarîkat silsilesi Abdulkadir Geylânî'ye oğlu Abdurrezzak (603/1207) yoluyla ulaşmaktadır.[719]

Yine aynı şekilde Musul şeyhlerinden bir zâttan,[720] Abdulkadir Geylânî'ye oğlu Abdulvehhab (593/1196) yoluyla da ulaşan başka bir tarîkat silsilesiyle Kādiriyye tarîkatını almıştır.[721]

2.3.2 Halîfeleri

Seyyid Nûreddin halifelik verme konusunda ilmi şart koşmuştur. Bunun yanında mizacı tasavvufa yatkın bazı kimselere halvete girmeden de halifelik vermiştir.[722] Seyyid Nûreddin'in değişik yerlerden pek çok halîfesi bulunmaktadır. Ulaştığımız kaynaklarda nakledilen[723] belli başlı halîfeleri hakkında bilgi vermeyi faydalı bulmaktayız.

---

[714] Keznî, s. 33, 42; Selefî, a.y.
[715] Keznî, s. 33
[716] Keznî, s. 62; Selefî, a.y.
[717] Keznî, a.y.
[718] Keznî, s. 32, 62; Nûreddin Birîfkânî, s. 97; Selefî, a.y.
[719] Keznî, s. 32; Nûreddin Birîfkânî, a.y.; Selefî, a.y.
[720] Nûreddin Birîfkânî, a.y.
[721] Keznî, s. 32-33; Nûreddin Birîfkânî, a.y.
[722] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[723] Keznî, s. 45-48; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 16-21; Şelâl, s. 133-138; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 8-9; Abdurrahman, s. 82-87; Mahmut Bırifkani, s. 151, 190-191

2.3.2.1 Muhammed b. Abdullah b. Abdulcebbar Birîfkânî (1305/1887)

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[724] bu zât Seyyid Nûreddin'in hem yeğeni[725] hem de damadıdır.[726] Kendisine Muhammed Duhokî de denmektedir.[727] Faziletli, takvalı ve verâ sahibi bir insandır.[728] Abdulhamid Birîfkânî'in Etrûş'a intikalinden sonra irşad için Birîfkân'a gönderilir. Seyyid Nûreddin'in halîfeleri arasında sevilir ve sayılır. Çünkü o, Seyyid Nûreddin'in oğlu mesabesindedir. Daha sonra irşad için Duhok'a geçer.[729]

Duhok tekyesinin kurucusu olan bu zat[730] 1305/1887 yılında[731] Duhok'ta vefat etmiştir.[732] Vefatından sonra da takipçileri devam etmiştir. Ona kardeşinin oğlu Nur Muhammed Birîfkânî halef olmuştur.[733].

2.3.2.2 Abdulhamid b. Şemseddin Birîfkânî Etrûşî (1305/1887-8)

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[734] bu zât Kur'ân hafızı ve okuyucusu idi. İlmi, ameli ve hâliyle tam bir mürşîd olan bu zat, Kur'an ve Sünnet'e ittibaıyla tanınırdı. Abdulhamid Birîfkânî, Seyyid Nûreddin'in son halîfesi ve aynı zamanda damadıdır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Seyyid Nûreddin'in kızı Fatıma Hanım ile evli idi. Seyyid Nûreddin şahitlerin huzurunda ona velâyet ve hilâfet kürkünü giydirmiştir. Birîfkân'da irşada başlayan Abdulhamid Birîfkânî, daha sonra Etrûş'a geçer ve orada

[724] Keznî, s. 47; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 16; Şelâl, s. 136; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 8; Abdurrahman, s. 82; Mahmut Bırifkani, s. 190

[725] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Şelâl, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, a.y.

[726] Keznî, s. 47-48; Şelâl, a.y.

[727] Örneğin bkz. Şelâl, s. 25; Mahmut Bırifkani, s. 184

[728] Keznî, s. 47; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Şelâl, s. 136; Abdurrahman, a.y.

[729] Keznî, s. 48; Şelâl, a.y.

[730] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Abdurrahman, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 194. Bruinessen tekyenin kurucusu olarak Seyyid Nûreddin'in abisi Abdullah b. Abdulcebbar'ı göstermektedir. Bkz. Bruinessen, a.g.mk., s. 144

[731] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Abdurrahman, a.y.

[732] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Şelâl, a.y.; Abdurrahman, a.y.

[733] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Abdurrahman, a.y. Ayrıca bkz. Bruinessen, a.g.mk., s. 144

[734] Keznî, s. 46; Bruinessen, a.g.mk., s. 144; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, s. 254; Mahmut Bırifkani, s. 151, 190

tedris ve irşad görevini devam ettirir. H. 1305 yılında Etrûş'ta vefat eder ve oraya defnedilir. Kabri biliniyor olup ziyaret edilmektedir.[735]

Daha önce de belirttiğimiz gibi Es'ad Erbilî'nin de şeyhi olan[736] Abdulhamid Etrûşî'nin bir başka nisbesi olan *Birîfkânî*, bazı kaynaklarda *Rifkânî*[737] veya *Refkânî*[738] olarak geçmektedir.

Yenidünya Dergisi editörü, "Nakşi Kutupları Yaman Olur" isimli yazısında Es'ad Erbîlî'nin Abdulhamid Birîfkânî'den Kādiriyye tarîkatı icâzetnâmesi almasıyla ilgili şunları söylemektedir:

"Kendileri Nakşi icazetini aldıktan sonra 1303 Hicrî, Miladi 1883 tarihinde de Bağdat'ta Abdülkadir Geylani Efendimizin kabrini ziyaretlerinde de Kadiri İcazetnamesini alır. Abdulkadir Geylani Efendimizin türbesinin bekçisi, hizmetkârı olan Abdülhamid-i Birifkani Hazretlerine Hz. Geylani Efendimiz gece buyurur ki: "Buraya şu eşkalde, şu biçimde, şu şekilde Muhammed Esad Erbili diye bir zat gelecek, ben ahirete göçtüğüm için yazmam mümkün değil; benim adıma onun icazetnamesini tanzim edin, Kadirî icazetnamesini verin". Esad-ı Erbili Hazretleri kabr-i saadete girer girmez Abdülhamid-i Birifkani Hazretleri onu tanır. Ve kendisine tenbih buyrulan icazetnameyi sunar."[739]

2.3.2.3 Ebû Abdullah Muhammed b. Cırcîs Nûrî Mevsılî (1305/1887-88)

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[740] bu zat "Allame" olarak tanınır. Kur'ân hafızı ve okuyucusu idi. Kendisi tasavvuf, tefsir ve bunların dışında eserler veren bir müelliftir. Seyyid Nûreddin'in *Kasîdetu'l-Hemziyye Ve't-Tâiyye Ve'n-Nûniyye* isimli şiirlerini şerh etmiştir. *Teselliyetu'l-İhvâni Fî Mevâiz-i Şehr-i Ramazan* isimli kitâbı telif

[735] Keznî, s. 46; Şelâl, s. 133-134; Abdurrahman, s. 254. Ayrıca daha fazla bilgi için bkz. Mahmut Bırifkani, s. 151
[736] Yüksel, "Kelami Dergahı"; Sönmez, a.g.mk.; Editör, a.g.mk.
[737] Erbîlî, s. 30; **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Es'ad Efendi", s. 68; Yılmaz, a.g.md., s. 348; Ömer Çelik, s. 177, 178; Velioğlu, s. 356.
[738] Kısakürek, s. 156. Necip Fazıl Kısakürek, Abdulhamid Birîfkânî'nin adını sehven Abdülmecid Refkânî olarak vermektedir.
[739] Editör, a.g.mk.
[740] Keznî, a.y.; Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 66; Brockelmann, C. 10 s. 163; Şelâl, s. 134; Bruinessen, a.g.mk., s. 144; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 8; Mahmut Bırifkani, s. 190

etmiştir. Musul müftüsü Abdurrahman Efendi'den ve Abdullah Efendi Feyzî Nûrî'den icâze almıştır. 1305/1887-88 yılında vefat etmiştir.[741]

Brockelmann, Muhammed Nûrî Mevsılî'nin 1290/1873 senesinde *Katfu Simâri'l-Kelâm Min Kitâbi Zehri'l-Ekmâm*, *el-Vasiyyetu Min Mine'l-Futûhâti'l-Mekkiyye*[742], *Telhîsu't-Tibyân* ve *el-Muhtasaru'l-Celîl* isimli eserleri telif ettiğini ifade etmektedir.[743]

2.3.2.4 Hacı Osman Efendi Rıdvânî

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[744] bu zât Musul'un önemli âlim, arif ve sâlihlerinden olan bu zat da Seyyid Nûreddin'in halîfelerindendir.[745] Bu zat Abdullah Rıdvânî'nin babası, Muhammed Rıdvânî'nin kardeşidir.[746]

2.3.2.5 Şeyhu'l-İslam b. Abdurrahman Şûşî

Seyyid Nûredin'in halîfelerinden olan[747] bu zât Şemseddin Şûşî'nin soyundan gelmektedir. Takvalı, verâ ve irfan sahibi ve âlim olan bu zat pek çok kitabın da müellifidir. Bu meyânda ceddi Şemseddin Şûşî'nin sözlerinden seçmeleri muhtevî *Râhetu'l-Fuâd* isimli eseri ile yukarıda da kendisinden bahsettiğimiz *Mülhemu'l-Ekbâd Ve Kimyâi'l-Envâr* isimli eserlerini sayabiliriz.[748]

---

[741] Keznî, s. 46; Şelâl, s. 134
[742] Brockelmann'ın ifadesine göre bu eser elyazma olarak Musul'da (55/90) bulunmaktadır. Bkz. Brockelmann, C. 10 s. 163
[743] Brockelmann, a.y.
[744] Müderris, s. 456; Keznî, s. 48; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 20; Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 66; Şelâl, s. 137; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 9; Abdurrahman, s. 87; Mahmut Bırifkani, s. 190
[745] Şelâl, s. 137
[746] Müderris, a.y.
[747] Keznî, s. 46; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Şelâl, s. 134; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 8; Abdurrahman, a.y.; Mahmut Bırifkani, s. 191
[748] Keznî, s. 46-47; Şelâl, s. 134-135

2.3.2.6 Ali Gelîrımânî

Seyyid Nûreddin'in halîfelerindendir.[749] Kādiriyye tarîkatını hem yaşadığı yere hem de çevre bölgelere yayan bu zat[750], Seyyid Nûreddin'in tekyesinde medfûndur. Kabri maruf olup ziyaret edilmektedir.[751]

2.3.2.7 Taha b. Tayyib b. Yahya Silîfânî (1298/1881)

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[752] bu zât Seyyid Nûreddin'in, dolayısıyla da Hz. Peygamber'in ahlâkıyla ahlaklanmış bir insan olarak tanınırdı. Kur'ân hafızı ve vaktinin çoğunu hakkını vererek Kur'an tilâvetiyle geçiren bir Kur'an okuyucusuydu. Aynı zamanda halkı irşad ederdi.[753] Bu zat 1298/1881 yılında vefat eder. Kabri Zaho'ya yakın bir köy olan Ermeşt'teki bir türbededir.[754]

2.3.2.8 Ebû Abdullah Hasan Habbâr b. İsmail b. Abdullah Dergezî Mevsılî (1327/1909-10)

Seyyid Nûredin'in halîfelerinden olan[755] bu zât takvalı, verâ sâhibi ve âlim bir zat olarak bilinen bu zat tasavvuf konusunda pek çok risale telif etmiştir. Bu meyânda evliyanın çeşitlerinin beyanı konusundaki hadisleri kendisinde topladığı bir risalesini ve Seyyid Nûreddin'in *Kerbu'l-Hâl* isimli *Kasidetu'l-Bâiyye*'si, *Kasidetu't-Tâiyye, Kasidetu'l-Hâiyye* ve *Kasidetu'l-Lâmiyyetu'l-Elifiyye* isimli kasideleri üzerine yaptığı şerhlerini sayabiliriz. Bu münbit zat 1327/1909-10 yılında vefat etmiştir.[756]

---

[749] Keznî, s. 45; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 17; Şelâl, s. 133; Bruinessen, a.g.mk., s. 144; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 8; Abdurrahman, s. 83; Mahmut Bırifkani, s. 190

[750] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Abdurrahman, s. 83

[751] Keznî, s. 46; Şelâl, a.y.

[752] Keznî, s. 45; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 20; Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 108; Şelâl, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, s. 87; Mahmut Bırifkani, a.y.

[753] Keznî, a.y.; Şelâl, a.y.

[754] Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 108

[755] Keznî, s. 47; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 20-21; Şelâl, s. 135; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y. Bu zat ile ilgili geniş bilgi için bkz. Şelâl, s. 53

[756] Keznî, a.y.; Şelâl, s. 135

Brockelmann'ın naklettiğine göre Hasan Habbâr'ın *Mir'âtu'l-Hakāiki Fî Beyâni Avîdeti'l-Hakāik, Şerhu Li Tâiyyeti'l-Ğavs Abdi'l-Kādir*[757], *el-Fevâidu'l-Behiyye Fî Şerhi'l-Behceti'l-Cedîde* ve *Tenbîhu'l-Ehavâti ve'l-İhvâni Mimmen Yecibu Aleyhi Ma'rifetu Ahkâmi'l-Hayzi ve Nahvihi alâ Mezhebi'l-İmâmi'n-Nu'mân*[758] isimli eserleri bulunmaktadır.[759]

2.3.2.9 Ali Mağrîbî

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan bu zat "Sâhibu'r-Riyâzat Ve's-Seyâhât" olarak tanınır.[760]

2.3.2.10 Hamid Efendi b. İsa Doskî Bîserî

Seyyid Nûredin'in halîfelerinden olan[761] bu zât faziletli, takvalı, verâ sahibi, aklî-naklî ilimlerde tam bir âlim olarak tanınır. Seyyid Nûreddin de Hamid Efendi'yi *Kasîdu'd-Dâlliyye*'sinde methetmiştir:[762]

يا خليلى إن تشأ ذكر المحامد لفتي بارع في الأدب حامد

نجل مولانا أبي الحامد عيسى بلغا في الدين أقصى المقاصد

2.3.2.11 Muhammed İzzî

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[763] bu zat hakkında çokça kerâmet rivayet edilmiştir.[764] Bu zat hakkında başka bir bilgiye ulaşamadık.

2.3.2.12 Hacı Ahmed Seb'âvî

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[765] bu zatın künyesi Ebû Haşim'dir. Musul'un ün salmış şeyhlerinden ve sayılı âlimlerinden olan bu zat ilk hayatının yarısını

---

[757] Brockelmann, bu eserin 1272/1855 yılında müellifinin hattıyla elyazması olarak Musul'da (63/155) bulunduğunu söyler. Bkz. Brockelmann, C. 10 s. 163

[758] Brockelmann, bu eserin elyazması olarak Musul'da (57/90) bulunduğunu söyler. Bkz. Brockelmann, a.y.

[759] Brockelmann, a.y.

[760] Keznî, s. 47; Şelâl, s. 135; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 8. Ayrıca bkz. Mahmut Bırifkani, s. 190

[761] Keznî, a.y.; Şelâl, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.

[762] Keznî, a.y. Ayrıca bkz. Şelâl, s. 135-136

[763] Keznî, s. 48; Şelâl, s. 136; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.

[764] Keznî, a.y.; Şelâl, a.y.

tasavvuf ehlinin yaptığı gibi kitaplarla uğraşmakla ve seyahatlerle geçirir. Hayatının daha sonraki dönemlerinde Anadolu'nun muhtelif beldelerinde geçirir ve oradaki âlimlerden dersler alır. Yedi yıl boyunca Mekke ve Medine'de bulunur ve Medine'de bulunan âlimlerden dersler alır. Sonra Musul'da karar kılar. Mûsul'da fetva konusunda bir hüccet ve âlimlerin müracaat kaynağı olur. Hilâfetini Seyyid Nûreddin'den alan Hacı Ahmed halvete girer. Sonra irşad, tedris mürîd kabulu için Kaliât isimli mekvide bulunan Re'su'l-Kûr'daki meşhur tekyesinde faaliyetlerine başlar.[766]

2.3.2.13 Hacı Abdullah Feyzî

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[767] bu zatın adı Ebû'l-Vefâ Bahâeddin Abdullah Feyzî'dir. "Zu'l-Cenâheyn" lakablı Mustafa Huderî Hatimî Tâî Mevsılî'nin oğludur. İlimde derin anlayış sahibi olan bu zatın otuzu aşkın eseri bulunmaktadır. Abdullah Feyzî aynı zamanda yedi kıraatta da şeyh olan Seyyid Muhammed Nûrî'nin hocalarındandır.[768]

2.3.2.14 Sultan Halîfe

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[769] bu zatın aynı zamanda Mahmud b. Abdulcelil Huderî'nin halîfesi Abdurrahman Zeynel Abidin'den, Muhammed Nûrî Mevsılî'den ve Meryem Cemmâse'den de Kādiriyye tarîkatı hilâfeti almıştır.[770]

Mahmut Bırifkani'nin Sultan Halîfe'nin halifelik alması konusunda bize nakilde bulunmaktadır. Bu nakle göre Sultan Halîfe, Seyyid Nûreddin'in bazı halîfe ve mürîdleriyle beraber Birîfkân'a, Seyyid Nûreddin'in evine gelirler. Seyyid Nûreddin'i evini çamurla sıvarken bulurlar. Seyyid Nûreddin tokalaşmadan önce elini yıkamak içi müsaade ister. Herkes elini yıkmasını beklerken, Sultan Halîfe onun elini yıkamasına

---

[765] Keznî, s. 48; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 20; Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 66; Şelâl, s. 136; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 9; Abdurrahman, s. 87; Mahmut Bırifkani, s. 190

[766] Şelâl, s. 136-137

[767] Keznî, a.y.; Şelâl, s. 137; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y. Ayrıca bkz. Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 21; Abdurrahman, a.y.

[768] Şelâl, a.y.

[769] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Şelâl, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.

[770] Şelâl, a.y.

fırsat vermeden çamurlu ellerinde öper. Seyyid Nûreddin de Sultan Halîfe'nin bu tevazusuna karşılık kâtibini çağırarak ona halifelik verir.[771]

2.3.2.15 Hacı Selim Ağvân

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[772] bu zat döneminin kerâmet sahibi büyük evliyasındandır.[773] Kendisi hakkında başka bir bilgiye ulaşamadık.

2.3.2.16 Hacı Meryem Cemmâse

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[774] bu zatın künyesi "Ümmü Sâlih"'tir.[775] Kendisi hakknda başka bir bilgiye ulaşamadık.

2.3.2.17 Hacı Yasin Mevsılî

Seyyid Nûreddin'in halîfelerindendir.[776] Lakabı "Hâik"[777] olan Hacı Yasin hakkında başka bir bilgiye ulaşamadık.

2.3.2.18 Abdulbari Çerçâhî Hîzânî Vânî

Seyyid Nûreddin'in halîfelerindendir.[778] Abdulbari Çerçâhî aynı zamanda Abdurrahman Tâhî'ye de (1304/1886) şeyhlik yapmıştır. Abdurrahman Tâhî onun yanında birkaç sene yanında kaldıktan sonra Abdulbârî Çerçâhî, onu icâzet alması için Mevlânâ Halid'in halîfelerinden olan Sibğatullah Arvâsî'ye (1287/1870) gönderir.[779]

---

[771] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme

[772] Keznî, s. 48; Şelâl, s. 138; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 9; Mahmut Bırifkani, s. 190

[773] Şelâl, a.y.

[774] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 21; Şelâl, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî,** a.y.; Abdurrahman, s. 87; Mahmut Bırifkani, a.y.

[775] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.

[776] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Şelâl, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.

[777] Şelâl, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.

[778] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî,** s. 20; Abdurrahman, a.y.; Korkusuz, s. 80. Ayrıca bkz. Keznî, a.y.; Şelâl, a.y.; Bruinessen, a.g.mk., s. 144; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî,** a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.

[779] Vahîdüddin Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme. Ayrıca Abdurrahman Tâhî'nin Abdulbârî Çerçâhî'den tarikat aldığına dair bkz. **Evliyalar Ansiklopedisi**, "Abdurrahmân Tâgî (Tâhî)", s. 238-239; Ardıç, s. 20, 22; Korkusuz, s. 80-83. Bruinessen Abdurrahman Tâhî'yi Seyyid Nûreddin'in halîfeleri arasında saymaktadır. Bu bir isim benzerliği olabileceği gibi, bir yanlışlık da söz konusu olabilir. Bkz. Bruinessen, a.g.mk., s. 144. Yine Müfid Yüksel de Abdurrahman Tâhî'nin belli bir süre Seyyid Nûreddin'den tarikat aldığını söylese de bunun da bir sehiv olduğunu düşünmekteyiz. Bkz. Yüksel, "Nurşin'de 4 Kutlu".

M. Şefik Korkusuz, Abdurrahman Tâhî'nin Sibğatullah Arvâsî'yle tanışıp ondan etkilenişi ve bu durumu şeyhi Abdulbârî Çerçâhî'ye anlatmasıyla ilgili şunları nakleder:

"Yine Seyda'nın (Abdurrahman Tâhî) anlattığına göre;"Şeyhim Abdülbari-i Çerçağı'ye gittim ve durumu olduğu gibi anlatıp bu zatın (Sibğatullah Arvâsî'nin) yüceliği ve beni dehşetli bir şekilde tasarrufu altına almasından bahsettim." Şeyh Abdülbari Efendi de kendisine; "Rüyamda Ğavs'i Geylani ve Seyyid Nureddin'i Bırifkani'yi gördüm, onlar da kendilerini inkâr etmemen şartı ile hiç korkmadan gidebileceğini söylediler." deyip izin verir."[780]

Yine M. Şefik Korkusuz'un naklettiğine göre Abdulbârî Çerçâhî Abdurahman Tâhî'yi yoğun bir riyâzete tâbi tutar. Bu riyâzetler neticesinde Abdurrahman Tâhî, kendisine *"Öyle zannediyorum ki bundan daha üstün bir kemal hâli yoktur"* dedirtecek bir mertebeye ulaşır. Tâhî bu amellerini yaparken Seyyid Nûreddin Abdulbârî Çerçâhî'ye haber göndererek *"kırk gün sonra hilafet ver"* diye emreder. Bunun üzerine vakti gelince Abdurrahman Tâhî, Abdulbari Çerçâhî'den hilâfet alır ve mürîd de edinmeye başlar.[781]

Mahmut Bırifkani, Korkusuz'un yaptığı bu nakillerin bir takım yanlışlıklar içerdiğinden bahsetmektedir. Nesep konusunda yoğun araştırmalar yapan Mahmut Bırifkani hem Abdulbârî Çerçâhî'nin torunlarıyla hem de Abdurrahman Tâhî'nin torunlarıyla görüşmeler yaptığını söyler. Mahmut Bırifkani yaptığı araştırmalar sonucunda -Vahîdüddin Birîfkânî'nin de belirttiği gibi[782]- Abdulbârî Çerçâhî'nin Abdurrahman Tâhî'ye birkaç sene şeyhlik yaptığını; fakat fıtratının Nakşbendiyye tarîkatine daha uygun olduğu kanaatine vardığından dolayı ona hilâfet vermeden, hilâfet alması için Sibğatullah Arvâsî'ye gönderdiğini nakleder.[783]

Abdulbari Çerçâhî döneminde Van'a bağlı olan Çerçâh köyü şuan Kalkanlı ismiyle Bitlis'in Hizan ilçesine bağlıdır.[784]

---

[780] Korkusuz, s. 83
[781] Korkusuz, s. 80-81
[782] Vahîdüddin Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[783] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[784] Mahmut Bırifkani, s. 190, 197

2.3.2.19 Hüseyin b. Ali Siverekî

Seyyid Nûreddin'in hem bu zâta hem de Ali Ahlâtî'ye kendi el yazısıyla verdiği bir icâzetnâme bulunmaktadır.[785] Seyyid Nûreddin bu icâzetnâmeyi h. 1234 yılında vermiştir. Mahmut Birîfkânî, Ahlât'a yapmış olduğu seyahatinde Alî Ahlâtî'nin torunlarıyla görüştüğünü söyler. Torunlarının verdiği bilgiye göre, Seyyid Nûreddin bu icâzetnâmeyi söz konusu iki zâta Ahlât'ta vermiştir.[786]

Mahmut Bırifkani bu icâzetnâmeye 2009 yılında Şanlıurfa'nın Siverek ilçesine gittiği zaman ulaşmıştır. Hüseyin Siverekî'nin orarda bulunan torunları bu icâzetnâmenin fotokopisini Mahmut Bırifkani'ye teslim etmişlerdir.[787]

2.3.2.20 Şeyh Abdulğafur

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan bu zatın şefkat ve merhameti hususunda onun bineğiyle yüksek ve dik bir yokuşa yaklaşınca bineğinden inmeyi âdet hâline getirdiğinden bahsedilir.[788]

2.3.2.21 Abdurrahman Ensârî Cezîrî

Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden olan[789] bu zat âlim ve muttaki olarak bilinir. Muhammed Nûrî Mevsılî, Seyyid Nûreddin'in *Kasidetu't-Tâiyye*'sini onun talebi üzerine şerh etmiş ve bu durumu şerhin başında ve sonunda da belirtmiştir.[790]

Seyyid Nûreddin'in bu halîfelerinden başka sadece isimlerini öğrenebildiğimiz halîfeleri ise şunlardır:

- Hacı Osman Hatib[791]

- Ebu'l-Hüseyin Abdulkadir Fâdilî[792]

---

[785] Mahmut Bırifkani, s. 191. Bu icâzetnâmenin Mahmut Bırifkani tarafından çekilmiş fotokopisi çalışmamızın ekleri arasında da bulunmaktadır.
[786] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[787] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[788] Keznî, s. 45; Şelâl, s. 133
[789] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 20; Bruinessen, a.g.mk., s. 144; Abdurrahman, s. 87. Ayrıca bkz. Keznî, s. 47; Şelâl, s. 136
[790] Keznî, s. 47; Şelâl, a.y.
[791] Keznî, s. 48; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Abdurrahman, a.y.

- Abdullah Hadrâvî Mevsılî Hanefî[793]

- Süleyman Bey b. Abdurrahman Bey Mevsılî[794]

- Abdulkerim Akrevî[795]

- Mustafa İmâdî[796]

- Hacı Salih Celmîrân[797]

- Hüsameddin b. Mahmud Birîfkânî[798]

- Abdullah b. Mustafa Birîfkânî[799]

- Şeyh Abdullatif[800]

- Abdulfettah Zâholî[801]

- Hammâd b. Abdulcelil b. Hammâd Birîfkânî Nasrî[802]

- Mustafa b. Hasan Birîfkânî[803]

- Abdurrahman Şûşî[804]

- Ali Ahlâtî[805]

Seyyid Nûreddin'in daha pek çok halîfeleri bulunmaktadır. Abdussamed Sûfî Muhammed Şelâl, *ed-Dürru'l-Mübîn* isimli eserinde Üstad Mahfuz Bey'in *er-Rıdvânî*

---

[792] Keznî, s. 47; Şelâl, s. 135; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 8; Mahmut Bırifkani, s. 190
[793] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[794] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 21; Şelâl, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, s. 87; Mahmut Bırifkani, a.y.
[795] Keznî, s. 46; Şelâl, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[796] Keznî, a.y.; Şelâl, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[797] Keznî, s. 48; Şelâl, s. 138; Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 9
[798] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[799] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[800] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 20; Şelâl, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 9; Abdurrahman, s. 87; Mahmut Bırifkani, s. 191
[801] Keznî, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, a.y.; Şelâl, a.y.; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Abdurrahman, s. 87; Mahmut Bırifkani, a.y.
[802] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, a.y.; Mahmut Bırifkani, a.y.
[803] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[804] Mahmut Bırifkani, s. 190
[805] Mahmut Bırifkani, s. 191

isimli eserinde Seyyid Nûreddin'in bütün halîfelerini zikrettiğini ifade eder.[806] Mürîdleri Musul, Erbil, Süleymaniye'nin bir kısmı ve Türkiye'nin daha çok Kürtlerin yaşadığı bölgelerine yayılmışlardır. Hatta Keznî'nin belirttiğine göre Seyyid Nûreddin'in bazı halîfe ve mürîdleri Hindistan'da da bulunmaktadır.[807] Bunun yanında şu an Mısır, Cezayir ve Sudan'da Seyyid Nûreddin'in öncüsü olduğu Birîfkâniyye koluna mensup birçok halîfe ve mürîd bulunmaktadır.[808]

2.4 TARİKAT SİLSİLESİ

Tasavvufî terbiye bir arada bulunma ve inikâs vasıtasıyla gerçekleşir. Bu nedenle tasavvufta bir mürşit ve rehbere ihtiyaç bulunmaktadır. İşte bu sebeple bu yolun rehberinde manevî bir silsile aranır. Silsile, tarîkat şeyhlerinin Hz. Peygamber'e kadar uzanan üstadlar zincirine denir. Hz. Peygamber'den günümüze kadar ulaşan iki silsile bulunmaktadır. Bunlardan biri Hz. Ebû Bekir, diğeri ise Hz. Ali vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaşır.[809]

İcazet ise şeyhlerin mürîd yetiştirmeye ehil olduğunu ispatlamış ve seyr u sulûkunu tamamlamış olan mensuplarına verdikleri yazılı veyâ şifahî izindir. Verilen izin yazılı belgeyle kayıt altına alınmışsa, bu belgeye icâzetname denir. İcazet alan sâlik, halîfe sayılıp tekye açmasına izin verilir.[810]

Keznî'nin Seyyid Nûreddin'e ait icâzetnamenin aslının fotoğrafını yayınladığı çalışmasına bakıldığında ve Mahmut Bırifkani'ın *Bırifkan Seyyidleri* eserinde naklettiğine göre Seyyid Nûreddin'in tarîkat silsilesi şu şekildedir[811]:

1. Hz. Peygamber (10/632)
2. Hz. Ali (40/661)
3. Hasan Basrî (110/728)
4. Habîbullah A'cemî (119/737)
5. Davud Tâî (165/781)

---

[806] Şelâl, s. 138
[807] Keznî, s. 48. Ayrıca bkz. Müderris, s. 456; Şelâl, a.y.
[808] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[809] Özaydın, s. 184-185; Yılmaz, **a.g.e.**, s. 320-321. Ayrıca bkz. Türer, s. 107-108
[810] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 322. Ayrıca bkz. Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü**, 5. Basım, Ağaç Kitabevi Yay., İstanbul 2009, s. 296
[811] Keznî, s. 21-2; Şelâl, s. 27-28; Mahmut Bırifkani, s. 186-187. Ayrıca bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 96-97

6. Ma'ruf Kerhî (200/816)
7. Seriyy Sakatî (257/870)
8. Cüneyd Bağdâdî (297/909)
9. Ebû Bekir Şiblî (334/945)
10. Abdulvâhid Temîmî (425/1034)
11. Muhammed Tarsûsî (447/1055)
12. Ali Hakkârî (486/1103)
13. Ebû Said Mahzûmî (513/1119) (Seyyid Nûreddin'in tarîkat icâzesinde olduğu gibi pek çok kaynakta Abdulkadir Geylânî'nin şeyhinin ismi Ebû Said Mahzûmî şeklinde geçmektedir. Fakat Dilaver Gürer yaptığı araştırmalar sonucunda Ebû Sa'd Muharrimî isminin daha doğru olduğu sonucuna ulaşmıştır.[812])
14. Abdulkadir Geylânî (561/1166)
15. Abdulaziz Geylânî
16. Muhammed Hetak
17. Şeyh Şemseddin
18. Şeyh Şerîfüddin
19. Şeyh Zeyneddin
20. Şeyh Veliyyüddin
21. Şeyh Nûreddin
22. Şeyh Hüsameddin
23. Şeyh Yahya
24. Ebû Bekir Bağdâdî
25. Osman Bağdâdî
26. Hacı Mustafa Âlûsî (Bazı nüshalarda yoktur.[813])
27. Ebû Bekir Âlûsî (Osman Bağdadî'nin halîfesidir. Babası Hacı Mustafa Âlûsî'nin yanında sulûkunu tamamladığı için, teberrüken babasının adı zikredilir.[814])
28. Mahmud b. Abdulcelil Huderî
29. Nûreddin Birifkânî

[812] Adalet Çakır, "Mehmet Rif'at Efendi'nin Nefhatu'r-Riyâzi'l-Âliye Adlı Eserinin Işığında Anadolu'da Kādirilik", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2006), s. 69; Gürer, s. 149
[813] Mahmut Bırifkani, s. 187
[814] Mahmut Bırifkani, a.y.

Bu silsilede 26. sırada bulunan Hacı Mustafa Âlûsî bazı nüshalarda bulunup, bazılarında bulunmamaktadır. Bunun sebebi Ebû Bekir Âlûsî'nin Osman Bağdâdî'nin yanında sulûke girip, Hacı Mustafa Âlûsî'nin yanında tamamlamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple teberrüken ve hürmeten bazı nüshalarda ona yer verilir. Bazı nüshalarda ise Hacı Mustafa Âlûsî'nin isminin geçmemesi silsileye zarar vermez.[815]

2.5 KERÂMETLERİNDEN BAZILARI

Azizlik, şeref, küp ve desti kapağı, itibar, kerim, cömertlik[816]*, ikram*[817]*, kerem, lütuf, ihsân*[818] gibi anlamlara gelen *kerâmet* kelimesi, velilerden südûr eden olağan üstü hâllere denir. Kerâmet, kevnî (sûrî) ve manevî (hakîkî) olmak üzere ikiye ayrılır. İşin başında olan kişiler ilk çeşit kerâmete çok düşkün olurlar. Fakat büyük veliler ilkinden ziyade istikametten ibaret olan manevî kerâmetin önemine vurgu yapmışlar ve kevnî kerâmete "hayz-ı ricâl" demişlerdir.[819]

Kerâmetin zuhur etmesi, -velâyetin şartı olmamakla birlikte[820]- kerâmet sahibinin manevî hâllerinde sadık olduğunun alâmetidir.[821] Kanaatimizce hakikî kerâmet sahibi olduğu müsellem olan Seyyid Nûreddin'in manevî hâllerinde sadık olduğunun alâmeti olan pek çok kevnî kerâmeti de nakledilmektedir. Biz bu bölümde -kerâmet konusunun detaylarına inmeden- kendisi hakkında nakledilen kerâmetlerinden bir kaçını nakledeceğiz. Bu konuda söz konusu yazılı eserlerin dışında Vahîdüddin Birîfkânî'den çokça faydalandığımızı söyleyebiliriz.

---

[815] Mahmut Bırifkani, s. 187
[816] Cebecioğlu, s. 365
[817] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 313; Eraydın, s. 123
[818] Yılmaz, **a.g.e.,** a.y.; Kara, s. 121; Türer, s. 203
[819] Cebecioğlu, s. 365. Keramet bahsi için bkz. Ebûbekir Muhammed b. İshak Kelâbâzî, **et-Ta'arruf Li Mezbebi Ehli't-Tasavvuf**, Ahmed Şemseddin (hzl.), 1. Basım, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, s. 79-88; Ebû Kāsım Abdulkerîm b. Hevazin Kuşeyrî, **er-Risâletu'l-Kuşeyriyye**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2001, s. 378-413; Ali b. Osmân Cüllâbî Hücvirî, **Keşfu'l-Mahcûb- Hakikat Bilgisi**, Süleyman Uludağ (hzl.), 3. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul 2010, s. 280-297; Yılmaz, **a.g.e.,** s. 313-316; Kara, s. 121-125; Eraydın, s. 123-126; Türer, s. 203-207
[820] Eraydın, s. 123
[821] Kuşeyrî, s. 378; Hücvîrî, s. 281

2.5.1 Aynı Anda İki Yerde Bulunması

Çalışmamızın "Fetret Dönemi" başlığı altında aktardığımız gibi Seyyid Nûreddin'in evrâd-u ezkâr ve tefekkür maksadıyla insanlardan uzak dağlarda, mağaralarda ve ormanlara inzivâya çekildiğini ifade etmiştik. Bunun gibi günün birinde âdeti olduğu üzere Seyyid Nûreddin tekrar evinden ve Birîfkân'daki tekyesinden çıkar ve gözden kaybolur. Kimse onun nereye gittiğini bilmemektedir. Gittiği günden bir müddet sonra onu Birîfkân'da ibâdet mahallinde hazır hâlde bulurlar. Herkes nereye gittiğini merak eder ama cesaret edip de soramazlar. Çevre köylere sorarlar fakat bir şey öğrenemezler.

Aradan bir müddet geçtikten sonra Birîfkân ile Duhok arasında bulunan Îtût köyünden güvenilir bir cemaat gelir. Bu kişilerin ifadelerine göre bir müddet önce bu köyün dağlarından bir dağa odun toplamak için giderler. Gittikleri yerin adının "Serî Mîrdînkî" olduğunu söylerler. Daha sonra buradaki dağların arasındaki uzun bir vadiye girerler. Vadide herhangi bir rüzgâr ve esinti yoktur. Hava duru ve güneşlidir. Tam bir sükûnet hâkimdir. Mevsim, yeşillik ve bitki mevsimi olan bahardır. İhtiyaç miktarı kadar odun kesmeye başlarlar. Derken vadideki bir mevkide bulunan yeşillik ve bitkilerin sallanıp zikreder gibi terennüm ettiklerini son derece hayret ve dehşet içinde müşahede ederler. Çünkü herhangi bir rüzgâr veya esinti yoktur. Bu durumu seyreder ve bir müddet beklerler.

Sonra onlardan birisi o mevkiye doğru gider. Adam oraya varıp iyice yaklaşınca yüksek küçük bir mağara görür. Seyyid Nûreddin'i mağarada zikir ve tefekkürle meşgul ve oturur vaziyette müşahede eder. Bunu gören adam dehşete düşer, korkar ve geri dönmek ister. Bunun üzerine Seyyid Nûreddin *"Siz buraya geldiniz."* der. Bunun üzerine adam konuşmaz ve arkadaşlarına durumu anlatmak için geri döner. Sonra Birîfkânlılar da bu durumu öğrenir ve çok şaşırırlar. Çünkü Birîfkânlılar Seyyid Nûreddin'i, bu durumu haber veren cemaatin söylediği gün ve tarihte Birîfkân'daki ibâdet mahallinde görmüşlerdi. Muhammed Said Yasin Birîfkânî *Fudalâu Behdînân* isimli kitabında bu rivayetin güvenilir olduğunu ifade eder.[822]

[822] Muhammed Said Yasin Birîfkânî, s. 64-65

Vahîdüddin Birîfkânî'nin ifadesine göre Seyyid Nûreddin aynı anda hem Mekke'de ve Birîfkân'da namaz kılmaktaydı.[823]

Yine bir Ramazan günü otuz kişi Seyyid Nûreddin'i evine iftara davet eder. Seyyid Nûreddin hepsinin de davetini kabul eder. Ertesi gün bu otuz kişinin tümü, Seyyid Nûreddin'in kendi evlerinde iftar ettiğini ifade ederler.[824]

2.5.2 Eski Bir Mürîdinin Yardımına Gitmesi

Muhammed Nûrî Mevsılî'nin naklettiği bir kerâmeti de şöyledir:

Mevsılî ve Seyyid Nûreddin'in halîfelerinden bir cemaat onu ziyaret etmek için Birîfkân'a doğru yola çıkarlar. Yolda kendilerine Musul'dan bir tacir eşlik eder ve Birîfkân'a varırlar. Seyyid Nûreddin gelmelerinden dolayı çok mutlu olur ve tacirden tevbe ve tarîkat sözü alır. Bu olaydan bir süre sonra Mevsılî o taciri görür ve ona *"Nasılsın? Evrâdın ve tevben konusunda gayretli misin?"* diye sorar. Tacir *"Hayır. Kürt şeyhin eli üzerine olan tevbeyi terk ettim ve Musul şeyhlerinden birinin eli üzerine tevbe ettim. Kürtlerin tevbe sözünü istemiyorum. Yeni şeyhimin kerâmetlerini müşahede ettim. Karnıma şiş vuruyor ve onu beni incitmeyecek veya hissetmeyeceğim yerden çıkarıyor. Başımın üstüne ateş koyuyor. Ben şu ân yeni şeyhimin tekyesine devam ediyorum. Cuma geceleri kendimizi attığımız, döndüğümüz ve şişler ve hançerlerle vurduğumuz bir zikrimiz var."* Bunun üzerine Mevsılî adama bu yaptıklarından dolayı pişman olacağını söyler.

Aradan bir süre geçtikten sonra o zat Mevsılî'nin tekyesine bitkin, yüzü sararmış ve ürkek bir şekilde gelir. Kendisini Mevsılî'nin kolları arasına atar ve *"Ben Seyyid Nûreddin'e verdiği sözü bozan ve tevbesine ihânet eden kişiyim. Ama şimdi yaptıklarımdan dolayı pişmanım. Sizden ricam hikâyemi dinlemeniz ve yapmam gerekenler konusunda bana yol göstermenizdir. Ben Birîfkân'a Seyyid Nûreddin'e olan yolculukta size arkadaşlık ettim. Ondan tevbe biatı ve telkin aldım. Fakat Musul'a dönünce bazı cahiller beni yoldan çıkardılar. Ben de ahdimi bozdum, biatından çıktım ve şiş vurup ateş taşıdığını bildiğim şeyhin eli üzerine sulûka girdim.*

[823] Vahîdüddin Birîfkânî, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[824] Vahîdüddin Birîfkânî, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.

Bir müddet geçtikten sonra ticaret maksadıyla Hind'e deniz yoluyla sefere çıkmaya niyetlendik ve deniz yoluna koyulduk. Üç gün geçtikten sonra rüzgârlar azdı, dalgalar şiddetlendi ve neredeyse boğulacaktık. Bunun üzerine kaptan "Ey kavim! Dalgalar şiddetlendi. Yanımızda sadece yirmi dört kişiyi taşıyabilecek iki tekne var. Kurtulabilen kurtulsun!" diye duyuruda bulundu. Dalgalar gemiyi kapladı. Tam boğulacakken bir odun parçasına sıkıca tutundum. Bütün benliğimle biliyordum ki, odun parçası beni kurtaracak değildi. Bunun üzerine Allah'a ve sevdiklerine yöneldim. O'na ve evliyasına tevessül ettim.[825] *Sonra bilincimi kaybettim ve ondan sonra bana ne olduğunu hatırlamıyorum. Allah'ın lütfuyla kendimi bir sahilde buldum. Ayılınca başımda duran ve yanında bir dervişle beraber bana bakan bir adam gördüm. Adam "Kalk ey Abdurrahman! Seni Bağdat'a götürecek bir gemi geliyor." dedi. Sonra şefkat ve muhabbetle gülümseyerek sözlerine şu şekilde devam etti: "Ben Nûreddin (el-Kürdî)" Sonra gözümün önünden gitti ve onu göremedim. Birden uzakta dalgaları yararak gelen bir gemi gördüm. Onlara işaret ettim. Geldiler. Ben de gemiye bindim. Tâ ki gemiyle Bağdat'a ulaştım. Hikâyemi bazı kimselere anlattım. Gemideki Şeyh Muammer ismindeki bir adam bana şöyle dedi: "Âlimlerin ittiba ettiği şeyhi terkedip câhillerin ittiba ettiği şeyhle nasıl arkadaşlık edersin..?"*

Adam *"İşte dün Bağdat'tan geldim ve bugün de sana geldim ki yapmam gerekenler konusunda bana yol gösteresin. Pişmanım."* deyince Muhammed Nûrî Mevsılî adama şöyle der: *"Ben ve âlimler ve halîfelerden bir grup Birîfkân'a gideceğiz. Seni de yanımıza alacağız."* İkinci gün Birîfkân'a giderler. Oraya ulaşınca tekyeye girip Seyyid Nûreddin'i görürler. Seyyid Nûreddin adama *"Evine ne zaman ulaştın?"* diye sorunca adam ağlar ve der ki: *"Ey şeyhim! Ben yaptıklarımdan dolayı pişmanım."*. Bunun üzerine Seyyid Nûreddin *"Tevbe ettiysen sana bir beis yoktur. Ben hiçbirini zemmetmemek şartıyla yüz şeyhten tarîkat ahz ettim."* Sonra adam tevbesini ve pişmanlığı Seyyid Nûreddin'in eli üzerine yeniler. [826]

---

[825] Şeyh Beşir, sözün burasında diyor ki *"Bu sırada Şeyh Nûreddin Birîfkân'da imam olarak ikindi namazını kıldırıyordu. Rükûdan kalkıp başını ve iki elini kaldırınca ellerinden arkasında namaz kılanları ıslatan sular damladı. Namâzdan sonra onlara bu gencin hikâyesinden bahsetti. Daha sonra gelen bu genç Şeyh'i doğruladı".* Bkz. Şelâl, s. 38.

[826] Şelâl, s. 37-39

2.5.3 İki Kurdu Yönlendirmesi

Seyyid Nûreddin'in başka bir kerâmetini yine halîfelerinden olan Şeyh Taha nakleder:

Şeyh Taha, Seyyid Nûreddin ile birlikte sabah namazını kılarlar. Namazdan sonra Seyyid Nûreddin dağa doğru gider. Şeyh Taha da onu takip eder. Şeyh Taha dağa ulaşır ve Seyyid Nûreddin'in derin olmayan açık bir mağaraya girip bir kayanın altında durduğunu görür. Uzaktan Seyyid Nûreddin'i izler. Daha sonra iki büyük kurdun gelip mağaranın kapısında oturduklarını ve kuyruklarını hareket ettirip başlarını eğdiklerini görür. Daha sonra Seyyid Nûreddin'in mübarek eliyle kurtlardan birine işaret edip yüzünü kuzeye yönelttiğini, sonra ikincisine işaret edip yüzünü doğuya yönelttiğini ve her ikisinin de Seyyid Nûreddin'in gösterdiği tarafa gittiğini görür. Sonra Seyyid Nûreddin mağaradan çıkar ve Şeyh Taha'yı görür ve ona *" Taha! Bir daha beni takip etme."* der. Bunun üzerine Şeyh Taha *"Tamam."* der ama durumu kendisine açıklamasını rica eder. Bunu üzerine Seyyid Nûreddin Allah'ın iradesi dışında bir şey yapmadığını vurgulayarak, üç ay önce bu yörenin halkının kendisinden Allah'ın kudretiyle bu iki kurdun ağzını hayvanlarına karşı kapamasını istediklerini söyler. Bunun üzerine Seyyid Nûreddin Allah'ın kudretiyle istediklerini yerine getirir. Bu durum bir önceki geceye kadar devam eder. Tâ ki önceki gece Allah, kendisinden o dağa gitmesini ve kurtlardan birinin Köçer'in koyunlarını Allah'tan bir rızık olarak yemesi için kuzeye, diğerinin de Bâkurmân köyünün imamı Molla Yusuf'un hayvanını yemesi için Bâkurmân köyüne gitmesini emretmesini emreder. Kendisi de bu emri yerine getirdiğini söyleyerek durumu açıklar.

Bunun üzerine Şeyh Taha Bâkurmân köyüne gider. Molla Yusuf'un evine gider. Ama onu evde bulamaz. Hanımı Molla Yusuf ve oğlunun öğleden beri odun taşımak için çıktıklarını fakat geciktiklerini söyler. Tam bu sırada Molla Yusuf oğluyla beraber gelir ve büyük bir kurdun hayvanını öldürdüğünü ve yanında başka bir hayvan almak için yeterli para olmadığını üzülerek anlatır. Bunun üzerine Şeyh Taha durumu Molla Yusuf'a ifade eder. Molla Yusuf çok sevinir ve Seyyid Nûreddin'in hayvanın parasını vereceğini söyleyerek hanımını teselli eder. Sonraki gün Seyyid Nûreddin'in yanına giderler. Seyyid Nûreddin, Molla Yusuf'a *"Ey Molla Yusuf! Ne oldu ki buraya geldin? Çünkü sen bizi çok az ziyaret edersin. Bize ancak bir şeyler istemek için gelirsin."* der.

Molla Yusuf da *"Evet ey şeyhim! Sana açıklayacak bir hâcetim yoktur. Çünkü sen durumu biliyorsun."* der. Bunun üzerine Seyyid Nûreddin pencereye bakmasını ve orada bir şey göreceğini söyler. Molla bakar ama göremez. İkinci defa bakmasını söyler. Ama gene bir şey göremez. Bu sefer üçüncü kez şiddetli bir şekilde bakması ister. Bu sefer bağlı bir para kesesi bulur. Açınca içinde beş altın lira bulur. Çok sevinen Molla Yusuf bunların iki tanesiyle kurdun yediğinden daha güzel bir hayvan alacağını, diğer üç tanesiyle de evinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayacağını söyler. Sonra sözlerine şu şekilde devam eder: *"... Ne zaman istersen kurda yeni bir hayvan ver. Ben de gelirim hizmetine ve iki katı para alırım."* Bunun üzerine Seyyid Nûreddin tebessüm eder. Şeyh Taha ve Molla Yusuf, Seyyid Nûreddin'in elini öperler ve her biri kendi evine Allah'ın keremiyle rahat ve mutlu olarak böyle bir şeyhin hizmetkârları oldukları için Allah'a şükrederek geri dönerler.[827]

2.5.4 Tayy-ı Zaman Tayy-ı Mekân

Tayy Arapça bir kelime olup *dürülmek* anlamına gelir.[828] Tayy-ı zaman ve tayy-ı mekân ise Allah'ın velî kullarına bahşettiği kerâmetlerden birisi olup, Allah'ın *onlara bir anda, uzun mesafeler katettirmesi* demektir. Bunu Hz. Peygamber'in mi'râc mucizesinin bir gölgesi olarak da görebiliriz.[829]

Seyyid Nûreddin'in ifadesiyle kendisi bir bayram sabahı sabah namazı kıldırır. Sonra ruhanî olarak manevî âlemlere yükselir. Dokuz yüz sene Allah'a ibâdet eder. Sonra geri dönüp bayram namazı kıldırır.[830] Sabah namazıyla bayram namazı arasındaki kısa bir zaman içerisinde, dokuz yüz sene gibi bir zaman geçirdiğini ifade eder.

Muhammed Nûrî Mevsılî *Tuhfetu's-Sâlikîn* isimli eserinde Seyyid Nûreddin'in bu kerâmetini nakletmeden önce şunları söyler:

"Bil ki peygamber ve velîler için ruhlarıyla gerçekleşen bir urûc (yükselme) söz konusudur. Peygamberimiz (Hz.) Muhammed Sallallahu Teâlâ Aleyhi ve Sellem hem

---

[827] Şelâl, s. 39-41
[828] İbrahim Mustafa ve Diğerleri, **el-Mu'cemu'l-Vasît**, 2. Baskı, Çağrı Yay., Basım yeri ve tarihi belirtilmemiş, s. 615; Cebecioğlu, s. 636
[829] Cebecioğlu, s. 636-637
[830] Nûreddin Birîfkânî, s. 120; Vahîdüddin Birîfkânî, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme. Ayrıca bkz. Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 230

ruhuyla hem de cesediyle urûc etti. Bundan dolayı onda diğerlerinden daha fazla hususiyetler söz konusudur. Şeyh (Nûreddin) Kuddise Sirruhu için de çokça urûclar meydana gelmiştir…"[831]

Seyyid Nûreddin'in önde gelen halîfelerinden olan Muhammed Nûrî Mevsılî'nin bu sözünden anlaşılmaktadır ki, Seyyid Nûreddin'in hayatında bu türden olaylar çokça meydana gelmiştir.

Yine Seyyid Nûreddin, kendi ifadesiyle akşam namazı kıldırdıktan sonra manevî âlemlere yükselir. Dört yüz sene ibâdet ettikten sonra geri döner. Geri döndüğünde kıldırdığı akşam namazına bağlı olan evvâbîn namazının daha bitmediğini ifade eder.[832]

2.5.5 Kendisine Kötülük Yapanlara Karşı Tavrı

Vahîdüddin Birîfkânî'nin naklettiği bir kerâmeti de şöyledir:

Dönemin Yezîdî mîri Ali Bey, Seyyid Nûreddin'i dönemin valisine şikâyet eder. Bunun üzerine vali, başında Yüzbaşı Ali Efendi isminde birinin bulunduğu bir jandarma topluluğunu Seyyid Nûreddin'i almak için gönderir.

Ali Efendi Seyyid Nûreddin'in bulunduğu yere ulaştığında, onu ders verirken bulur. Seyyid Nûreddin, Ali Efendi'yi görünce *"Gel ey Ali!"* der. Onu tanıdığını görünce büyük insan olduğuna kanaat getirir ve ne derse desin ona uyacağını söyler. Seyyid Nûreddin ise kendisine verilen emri yerine getirmesini ister. Bunun üzerine yola çıkarlar.

Seyyid Nûreddin'i öldürme planları kuran vali, onu getirecek olan kayıkçıya kayığı batırması emrini vermiştir. Seyyid Nûreddin kayığa biner binmez, kayık kayıkçının kontrolünden çıkar ve kayıkta bulunanları -hem suda hem de karada hızla ilerleyerek- valinin bulunduğu yere getirir.

Bu olayları şaşkınlık içinde öğrenen ve müşâhede eden vali de Seyyid Nûreddin'in büyüklüğüne kanaat getirir. Yaptıklarından dolayı pişmanlık duyan vali, Seyyid Nûreddin'in üzerine basmasını ister. Seyyid Nûreddin ise tevâzusundan dolayı

[831] Vahîdüddin Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 230
[832] Vahîdüddin Birîfkânî, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.

bunu kabul etmez. Vali, Yezîdî mîrini cezalandırmayı teklif eder. Fakat Seyyid Nûreddin mîri affederek bunu da kabul etmez.[833]

Yine Vahîdüddin Birîfkânî'nin nakline göre, bir Yezîdî Seyyid Nûreddin'e suikast girişimde bulunmak üzere yanına gelir. Seyyid Nûreddin, onu görünce ne amaçla geldiğini ona bildirir. Sonra çevresindekilerin bunu öğrenirlerse kendisine zarar vereceklerini anlatır ve ona olan merhametinden dolayı *"Sana zarar gelmesin. Geri dön!"* der.[834]

Seyyid Nûreddin'in daha bunun gibi pek çok kerâmetleri bulunmaktadır. Bu konuda Seyyid Nûreddin'in menkıbe ve kerâmetlerini konu alan *ed-Dürru'l-Mubîn* eserine müracaat edilmesi faydalı olacaktır. Bunun dışında günümüze kadar sözlü olarak gelmiş menkıbe ve kerâmetlerini de öğrenmek mümkündür.

[833] Vahîdüddin Birîfkânî, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[834] Vahîdüddin Birîfkânî, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÛREDDİN BİRÎFKÂNÎ'NİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde Seyyid Nûreddin Birîfkânî'nin bazı tasavvufî kavramlar, konular ve tarîkat âdâb ve usûlüyle ilgili görüşlerini nakletmeye çalışacağız. Bu bağlamda Birîfkânî'nin tasavvufî anlayışını derli toplu olarak görebildiğimiz *el-Budûru'l-Celiyye*'si başta olmak üzere ulaşabildiğimiz eserlerinden faydalandık. Bunun yanısıra günümüzde Kādiriyye'nin Birîfkâniyye kolunda uygulanagelen tarikat âdâb, usûl ve zikirleri konusunda yaptığımız bir takım görüşmelerden de istifade ettik.

3.1 BAZI TASAVVUFÎ KAVRAMLARLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Bu başlık altında ele alacağımız kavramları Hasan Kâmil Yılmaz'ın *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar* isimli kitabında yapmış olduğu sınıflandırmaya göre gruplandırdık. Söz konusu kavramları ise şu şekilde ele aldık:

Öncelikle kelimenin sözlük anlamı için Cevherî'nin *Sihâh*'ı, İbn Manzûr'un *Lîsânu'l-Arab*'ı ve Zebîdî'nin *Tâcu'l-Arûz*'u gibi temel kaynaklardan faydalandık. Bunların dışında ele alınan kelimelerin modern anlamları için *el-Mu'cemu'l-Vasît* ve Mutçalı'nın *Arapça-Türkçe Sözlük*'üne mürâcaat ettik. Bunların dışında bu kavramların Kur'an-ı Kerim'deki anlamları için Rağıb İsfehânî'nin (502/1108) *el-Müfredât*'ı ve Mukātil b. Süleyman'ın (150/767-68) *el-Vucûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm*'inden de faydalandık. Ayetlerin meâllerini de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırladığı meâli[835] baz alarak verdik.

İkinci olarak bu kavramların ıstılâhî anlamlarını ve mutasavvıflar tarafından nasıl anlaşıldığını ifade sadedinde Hâris el-Muhâsibî'nin (243/857) *er-Riâye*'si, Ebû

[835] Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin (Hazırlayanlar), **Kur'an-ı Kerim Meâli**, 6. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2010

Tâlib Mekkî'nin (386/996) *Kûtu'l-Kulûb*'u, Kelâbâzî'nin (380/990) *et-Taarruf*'u, Abdulkerim Kuşeyrî'nin (465/1072) *er-Risâle*'si, Hücvîrî'nin (465/1072) *Keşfu'l-Mahcûb*'u, Gazâlî'nin (505/1111) *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*'i ve Sühreverdî'nin (632/1234) *Avârifu'l-Maârif*'i gibi tasavvuf klasiklerinden faydalanarak kısaca bilgi vermeye çalıştık. Bunun dışında Ethem Cebecioğlu'nun *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* gibi günümüz eserlerinden de faydalandık.

Bu hazırlık bölümlerinden sonra Birîfkânî'nin bu kavramları ele aldığı bölümlerden nakillerde bulunarak, Birîfkânî'nin bu konudaki görüşleri sunmaya çalıştık. Bunu yaparken Birîfkânî'nin beslendiği kaynakları tespit amacıyla tasavvuf klasiklerini tarayıp gerekli gördüğümüz yerlerde atıflarda bulunmaya çalıştık.

Birîfkânî'nin tasavvufî görüşlerini *el-Budûru'l-Celiyye*'sinde derli toplu olarak görebilmekteyiz. Bu eserinde Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'sinde veya Gazâlî'nin *İhyâ*'sında uyguladığı metodu görmekteyiz. Birîfkânî bir konuyu ele alırken, önce konuyla ilgili ayet ve hadisleri vermekte; ardından İslam âlimlerinden ve sûfîlerden örnekler getirmektedir.

3.1.1 Tahalluka Dair Kavramlar

3.1.1.1 İbâdet ve Ahlâka Dair Olanlar

a. Takvâ

Kelime olarak *korumak, himâye etmek*[836]*, kaygılanmak*[837]*, muhafaza etmek*[838]*, nefsi kendisinden korkulan şeyden koruma*[839]*,* korkma[840]*, haşyet*[841]*, sakınma*[842] gibi anlamlara gelir. Mukātil b. Süleyman takva kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de *huşû*

[836] Muhammed Murtaza el-Hüseynî Zebîdî, **Tâcu'l-Arûz min Cevâhiri'l-Kāmûs**, C. 40, Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt, Kuveyt 1965, s. 226; Ebu Fazl Cemalüddin b. Mükerrem İbn Manzûr, **Lisânu'l-Arabi'l-Muhît**, C. 6, Dâru'l-Maârif, Kahire 1981, s. 4901; Mustafa, s. 1110; Serdar Mutçalı, **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995, s. 1008
[837] İbn Manzûr, a.y.; Mustafa, a.y.; Cebecioğlu, s. 625
[838] Zebîdî, a.y.; Ebû Nasr İsmail b. Hammâd Fârâbî Cevherî, **es-Sıhâh: Tâcu'l-Lüğa ve Sıhâhu'l-Arabiyye**, C. 6, 4. Basım, Daru'l-İlmi Ve'l-Melâyîn, Beyrut 1990, s. 2527; Mustafa, a.y.; Mutçalı, a.y.
[839] Râğıb İsfehânî, **el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân**, 4. Basım, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2005, s. 545
[840] Mutçalı, a.y.; İsfehânî, a.y.; Mustafa, a.y.; Cebecioğlu, a.y.
[841] Mustafa, a.y.
[842] Mutçalı, a.y.; Cebecioğlu, a.y.

duymak, ibâdet etmek, Allah'a isyan etmemek, Allah'ı birlemek (tevhîd) ve *ihlâs* anlamlarında kullanıldığını ifade etmektedir.[843]

İsfehânî takvanın dinî bir kavram olarak nefsi günahlardan korumak olduğunu söyler. Ona göre bu, mahzurlu şeyleri terk etmek demek olup, ancak bazı mübahları da terk etmekle tamam olur.[844]

Muhâsibî takvâyı "Allah'ın yasakladığı –şirk dâhil- her günahtan veya emrettiği herhangi bir sorumluluğu yerine getirmemekten sakınmak" şeklinde tanımlamaktadır.[845]

Takvâ, dışı "Allah'ın koyduğu sınırları koruma"; içi ise "ihlâs ve niyet" olan bir haslettir. "Dinde hassasiyet" olarak da tanımlayabileceğimiz bu kavram, -bir bakıma- ruhsatlardan azîmetlere kaçıştır. Mutasavvıflar takvâyı âvâmın, havassın ve ehassın takvâsı olarak üçe ayırırlar. Âvâmın takvâsı kişiyi ebedî cehennemden; havassın takvâsı cehenneme girmekten korur. Ehassın takvâsı ise sahibinin cennetteki derecesini yükseltir ve onu Allah'ı görmeye lâyık hâle getirir.[846]

Kuşeyrî takvânın -sırasıyla- önce şirkten, sonra günahlardan, daha sonra şüpheli olan amellerden ve en son olarak da gereksiz olan mübah ve helallerden sakınmak olduğunu ifade eder.[847]

Birîfkânî âriflerin takvâ sayesinde büyük bereketlere ve olağanüstü hâllere ulaştıklarını ifade eder.[848] Birîfkânî'ye göre Allah takvâ ehline yedi şeyi vaat etmiştir. Bunlar:

- *"... Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah onun kötülüklerini örter..."*[849] ayetinde buyurulduğu gibi Allah takvâ ehlinin takvâsını günahlarına kefaret yapar.

---

[843] Mukātil b. Süleymân Belhî, **el-Vucûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm**, 1. Basım, Merkezu Cum'ati'l-Mâcidi Li'sSekāfeti Ve't-Turâs, Bağdat 2006, s. 174-175
[844] İsfehânî, s. 545
[845] Hâris Muhâsibî, **er-Riâye li Hukūkillâh- Kalb Hayatı**, Abdulhakim Yüce (hzl.), Işık Yay., İzmir 2012, s. 45
[846] Cebecioğlu, s. 625
[847] Kuşeyrî, s. 142
[848] Nûreddin Birîfkânî, s. 67
[849] **Kur'an**, Talâk, 65/5

- *"Sonra Allah'a karşı gelmekten sakınanları kurtarırız da zalimleri orada diz üstü çökmüş hâlde bırakırız."*[850] ayetinin delâletiyle Allah takvâ ehlini cehennem ateşinden kurtarır. Birîfkânî'ye göre bu ayette zalimlerden murâd imânı, İslam'ı ve Allah'a inkıyâd etmeyi terk ederek nefsine zulmedenlerdir.

- *"... Sonuç Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır..."*[851] ayetinde belirtildiği gibi en hayırlı ve en güzel sonuç takvâ ehlinedir.

- *"İşte bu, kullarımızdan Allah'a karşı gelmekten sakınanlara miras kılacağımız cennettir."*[852] ayetinde belirtildiği gibi takvâ ehli olan insanlar cenneti kazanacaklardır.

- *"Şüphesiz Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanlar ve iyilik yapanlarla beraberdir."*[853] ayetinde buyurulduğu gibi Allah takvâ ehline yardımını vaad etmektedir.

- *"... Şüphesiz Allah da sakınanları sever."*[854] ayetinde ifade edildiği gibi takvâ Allah'ın sevgisine, muhabbetine vesiledir.

- *"...Allah ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder..."*[855] ayetinde belirtildiği gibi Allah takvâ ehline ibâdetlerinin kabul edileceğini vaad etmektedir.[856]

Birîfkânî takvâ konusunda tasavvuf büyüklerinden de misaller getirir. Bu meyânda şunları sayabiliriz:

Beğavî (516/1222-23) *"Takvâ, Allah'tan meşğul eden her şeyden uzak kalmaktır."* der.[857]

Sehl b. Abdullah Tüsterî (273/886 veya 283/896) bu konuda *"Takvâda olandan başka azık yoktur."* der.[858]

---

[850] **Kur'an**, Meryem, 19/72
[851] **Kur'an**, A'râf, 7/128
[852] **Kur'an**, Meryem, 19/63
[853] **Kur'an**, Nahl, 16/128
[854] **Kur'an**, Âl-i İmrân, 3/76
[855] **Kur'an**, Mâide, 5/27
[856] Nûreddin Birîfkânî, s. 66
[857] Nûreddin Birîfkânî, s. 67

Ebû Abdullah Ruzbârî (322/933) *" Takvâ seni Allah Teâlâ'dan uzaklaştıran her şeyden ictinâb etmendir. Ve takvânın aslı şirkten, sonra günahtan, sonra da gafletten sakınmaktır."* der.[859]

Bir gün Bâyezîd Bistamî (234/848) elbisesini yıkar. Mürîdi ona *"Bunu ağacın dallarına asayım."* deyince Bâyezîd *"Küçük dallar zarar görür."* der. Bunun üzerine mürîd *"Onu yere sereyim."* deyince de *"Karıncaların gıdasını örtersin. Belki onu sırtıma ser."* der. Mürîd de elbiseyi Bâyezîd'in sırtına serer ve o da elbise kuruyuncaya kadar bekler.[860]

Ebû Hanife (150/767) Bağdat'ta bulunurken bir cenazeyi teşyî'e gider. Günün en sıcak vaktidir ve cenazeyi beklenmektedir. Bir evin gölgesinde oturur. Derken o evin alacaklısının evi olduğunu hatırlar ve hemen evin gölgesinden ayrılır. Kendisinden bu işin aslı sorulunca *"Benim o evin gölgesinde oturmamım benim için fâiz olmasından korktum. Bunun üzerinden ondan korktum ve gölgeden ayrıldım."* der.[861]

Hz. Ali kendisine atfedilen bir sözde *"Dünyadaki insanların efendileri cömert olanlar, ahirettekilerin ise takvalı olanlardır."* der.[862]

b. Vera'

Kelime olarak *haramlardan uzak durmak ve sakınmak, sonra da helal ve mübahlardan da kaçınmak için Allah'a sığınmak*[863]*, şüphelilerden kaçınmak, , mübah ve mekruhlarda bile titizlikle davranma,*[864] *günahtan sakınmak,*[865] *korkmak,*[866] *Allah'tan korkma, takvâ,*[867] *sakınma, dikkatlilik, çekingenlik, ürkeklik*[868] gibi anlamlara gelir.

[858] Nûreddin Birîfkânî, s. 67. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 142
[859] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca kısmî benzer ifadeler için bkz. Kuşeyrî, a.y.
[860] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 144
[861] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 143
[862] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 145
[863] Zebîdî, C. 22 s. 313-314; İbn Manzûr, C. 6 s. 4814; Mustafa, s. 1083
[864] Cebecioğlu, s. 699
[865] İbn Manzûr, a.y.; Cevheri, C. 3 s. 1296
[866] Zebîdî, C. 22 s. 314; Cevheri, a.y.
[867] Zebîdî, C. 22 s. 313; Mutçalı, s. 975; Cebecioğlu, a.y.
[868] Mutçalı, a.y.

Kuşeyrî vera'ı şüpheli şeyleri terk etmek şeklinde tanımlar.[869] Üç tür vera' sahibi vardır:

- Şüpheliler konusunda vera'a riayet edenler ki, bu grup avama aittir.

- Kalbinin kanâat getirdiği konularda vera'lı olan kalb ehli insanlar ki, bu grup havassa aittir.

- Vecd sahibi ârifler ki, bunlar Ebû Süleyman Darânî'nin (215/830) deyimiyle *"Allah'tan seni alıkoyan her şey, senin için kötüdür."* anlayışına sahiptirler. Bu grup da havassu'l-havassa aittir.[870]

"... İnsanlardan korkmayın, benden korkun..."[871] ayetindeki *haşyet*i vera' olarak yorumlayan Birîfkânî, bu konuyla ilgili olarak *"Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi İslam'ın güzelliklerindendir."*[872] hadisini zikreder.[873] Birîfkânî bu nakliyle mâlâniyâtı terk etmeyi vera'yla ilişkilendirir.

Birîfkânî, vera'ın ibâdete vesile olması bağlamında şu hadisi aktarır: Ebû Hüreyre'ye vera'ı bozan şeyden sorulunca *"Tamah."* der ve Hz. Peygamber'in *"Ey Ebû Hüreyre! Vera' sahibi ol ki, insanların en çok ibâdet edeni olasın."*[874] sözünü rivâyet eder.[875]

El-Budûru'l-Celiyye'sinde vera'a ayrı bir bölüm[876] ayıran Birîfkânî –Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'sinde yaptığı gibi- konuyla ilgili bazı ayet ve hadisleri zikrettikten sonra İslam büyüklerinden ve mutasavvıflardan da örnekler getirir:

Birîfkânî, Hz. Ebû Bekir'in vera'ı sadedinde *"Harama düşerim korkusuyla yetmiş helal kapısını terk ettim."* sözünü zikreder.[877]

---

[869] Kuşeyrî, s. 146
[870] Cebecioğlu, s. 699
[871] **Kur'an**, Mâide, 5/44
[872] Tirmizî, 37, Zühd, 11 (C.4 s. 148); İbn Mâce, 36, Fiten, 12 (C.5 s. 119)
[873] Nûreddin Birîfkânî, s. 68
[874] Bkz. İbn Mâce, 37, Zühd, 24 (C.5 s. 299-300)
[875] Nûreddin Birîfkânî, s. 68. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 146
[876] Nûreddin Birîfkânî, s. 68-70
[877] Nûreddin Birîfkânî, s. 68. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, a.y.

Ali Attâr Basra'nın sokaklarında yürürken birkaç ihtiyarın yanında oynayan çocuklar görür. Bunun üzerine çocuklara *"Bu yaşlı insanlardan utanmıyor musunuz?"* diye sorar. Çocuklar *"Bu yaşlıların vera'ı yok. Bundan dolayı kalbimizde heybetleri de yok."* der.[878]

Hasan Basrî (110/728) Mekke'deyken Hz. Ali'nin soyundan gelen bir kişinin insanlara vaaz ettiğini görür. Ona kendisinde dinin salâhı olan şeyin ne olduğunu sorunca *"O vera'dadır."* cevabını alır. Din için fesat olan şeyi sorunca da *"Dinin fesadı tamahtadır."* cevabını verir. Bunun üzerine Hasan Basrî genci doğrular.[879]

Birîfkânî vera'ın "dinde hassasiyet" olmasına örnek olarak Ömer b. Abdulaziz'in (101/719-20) ganimet malları arasından kendisine getirilen bir misk konusunda *"Müslümanlar bu misk konusunda benim ortaklarımdırlar. Bundan dolayı bu müşterek miski koklamayı kerih gördüm."* dediğini aktarır.[880]

Yukarıdaki örneklerin dışında Hz. Davud, Hz. Ebû Bekir, Ebû Musa Eş'arî, Cüneyd Bağdadî ve Fudayl b. İyâz gibi peygamber, sahabe ve İslam büyüklerin söz ve davranışlarından örnekler getiren[881] Birîfkânî vera'ı ibâdetlerin ruhu olarak görür. Bu bağlamda *"Yay gibi olana kadar namaz da kılsanız, tel gibi olana kadar oruç da tutsanız; bunlar vera'yla olmadıktan sonra size fayda vermez."*[882] hadisini nakleder.[883]

Birîfkânî'ye göre -bazı âlimlere dayandırarak- vera'ın alâmeti, bir kişinin kendisine bu on şeyi farz olarak görmesidir:

- *"... Birbirinizin gıybetini yapmayınız..."*[884] ayetinde buyurulduğu gibi dili gıybetten korumak.

- *"... Zannın bir kısmı günahtır..."*[885] ayetinin delâletiyle sû-i zandan sakınmak.

---

[878] Nûreddin Birîfkânî, s. 68. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 148
[879] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 149
[880] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, a.y.
[881] Bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 68-70
[882] Bkz. Müttakī, C. 3 s. 57
[883] Nûreddin Birîfkânî, s. 70
[884] **Kur'an**, Hucurât, 49/12
[885] **Kur'an**, Hucurât, 49/12

- *"... Bir topluluk diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler..."*[886] ayetinde ifade edildiği gibi alay etmekten sakınmak.

- *"Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramlardan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihtir..."*[887] ayetinde buyurulduğu gibi gözünü haramlardan sakınmak ve ırzını korumak.

- *"... Konuştuğunuz zaman âdil olun..."*[888] ayetinde belirtildiği gibi doğru sözlü olmak.

- *"... Tam tersine eğer doğru kimseler iseniz sizi imana erdirmesinden dolayı Allah size lütufta bulunmuş oluyor."*[889] ayetinde buyurulduğu gibi Allah'ın kendi üzerindeki nimetini gördüğünde, bunu nefsinden bilmemek.

- *"Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır."*[890] ayetinin delâletiyle malını bâtılda değil, hakta infak etmek. Birîfkânî buradaki israfı günahta israf; cimriliği tâtten menetme; dengeli durumu da adâlet şeklinde yorumlar.

- *"İşte ahiret yurdu. Biz, onu yeryüzünde büyüklük taslamayan ve bozgunculuk çıkarmayanlara has kılarız..."*[891] ayetinde ifade edildiği gibi nefsi için büyüklük talebinde bulunmamak.

- *"Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun."*[892] ayetinde belirtildiği gibi vakitlerine, rükû'una ve sücûduna riâyet ederek beş vakit namaza devam etmek.

- *"İşte bu, benim dosdoğru yolum. Artık ona uyun. Başka yollara uymayın. Yoksa o ollar sizi parça parça edip O'nun yolundan ayırır. İşte size bunlara Allah*

---

[886] **Kur'an**, Hucurât, 49/11
[887] **Kur'an**, Nûr, 24/30
[888] **Kur'an**, En'am, 6/152
[889] **Kur'an**, Hucurât, 49/17
[890] **Kur'an**, Furkān, 25/67
[891] **Kur'an**, Kasas, 28/83
[892] **Kur'an**, Bakara, 2/238

sakınasınız diye emretti."[893] Ayetinde belirtildiği gibi sünnet ve cemâat üzere istikāmette olmak.[894]

c. Tevbe

Tasavvufî olgunluk yolundaki makamlardan ilki olan tevbe[895] Arapça bir kelime olup *günahtan dönmek*[896]*, dönme*[897] *bir insanın (suçunu) itiraf edip pişmanlık duyması ve ondan vazgeçip bir daha geri dönmeme konusunda azmetmesi*[898]*, pişmanlık*[899] gibi anlamlara gelir.

İsfehânî tevbenin dinî bir ıstılah olarak çirkin oluşundan dolayı günah işlemeyi terk etmek, pişmanlık duymak, bir daha işlememek üzere azmetmek ve mümkün olduğu kadarıyla başka amellerle telâfi etmeye çalışmak olduğunu söyler. Ona göre bu dört şey bir araya gelirse tevbenin şartları kemale ermiş olur.[900]

Kuşeyrî, tevbenin Arap dilindeki asıl anlamının rücû' (dönmek) olduğunu söyler. Bu anlamıyla tevbe şeriatın yerdiği şeyden övdüğü şeye dönmek anlamına gelir.[901]

Hâlis tevbeye yani bir eksiklik kalmayacak şekilde eskiyen yerlerin onarılmasına benzer şekilde tevbe etmeye ise tevbe-i nasûh denir. Tevbe-i nasûhta tevbe edilen günaha kesinlikle bir daha dönülmez.[902] Hasan Basrî tevbe-i nasûh ile ilgili olarak *"O, kalble pişman olmak, dille istiğfarda bulunmak, uzuvlarıyla terk etmek ve tekrar yapmamaya niyetlenmektir."* der.[903]

---

[893] **Kur'an**, En'âm, 6/153
[894] Nûreddin Birîfkânî, s. 70. Ayrıca bkz. Abdulkadir Geylânî, **el-Ğunye li Tâlibi Tarîki'l-Hakk**, Kâzım Ağcakaya (çev.), Medine Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 411-414; Gürer, s. 221-222
[895] Cebecioğlu, s. 657
[896] Zebîdî, C. 2 s. 77; İbn Manzûr, C. 1 s. 454; Cevheri, C. 1 s. 91; Mustafa, s. 109
[897] Zebîdî, C. 2 s. 78; İbn Manzûr, a.y.; Cebecioğlu, a.y.
[898] Mustafa, a.y.
[899] Mutçalı, s. 92; Cebecioğlu, a.y.
[900] İsfehânî, s. 83
[901] Kuşeyrî, s. 126-127
[902] Cebecioğlu, a.y.
[903] Ebû Tâlib Mekkî, **Kûtu'l-Kulûb- Kalplerin Azığı**, C. 2, Muharrem Tan (hzl.), İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 159

Kuşeyrî gibi[904] tevbeyi Allah'a rücû' olarak tanımlayan[905] Birîfkânî hadisten faydalandığını ifade ederek tevbenin günahı terk etmek, ona geri dönmeme konusunda azmetmek ve bir tâati yapmama veya bir günahı işleme hâli tekerrür ettiği zaman ona karşı hazırlıklı olmak anlamlarına geldiğini söyler.[906]

Birîfkânî'ye göre tevbe-i nasûh *"Muhakkak ki Allah tevbe edenleri sever"*[907] ayetinin delâletiyle Allah'ın kulunu sevmesine bir vesîledir. Bu konuyla ilgili olarak birçok hadis nakleden Birîfkânî, tevbenin Allah katındaki değerini ifade sadedinde *"Günahtan tevbe eden, günahsız gibidir"*[908], *"Allah için, tevbekar gençten daha çok sevimli olan hiçbir şey yoktur."*[909] ve *"Allah-u Teâlâ için tevbe eden günahkârın sesinden daha sevimli bir ses yoktur. Kul 'Ey Rabbim' deyince, Allah 'Buyur ey kulum! Ben sağında, solunda ve üstündeyim. Ben sana senden daha yakınım.' der ve şöyle devam eder: 'Ey meleklerim! Şahit olun ki, ben onu affettim.'"*[910] hadislerini aktarır. En son hadiste geçen "*…üstündeyim."* ve benzeri ifadelerin Allah'ın kuluna olan yakınlığı, onu görmesi ve onu kuşatması durumlarının büyüklüğünü ifade ettiğini söyler.[911]

Tevbe bahsinde ayet ve hadislerden misaller getiren Birîfkânî, aynı şekilde birçok mutasavvıf ve sûfîye de yer verir. Bu meyânda şu nakillerde bulunur:

Zünnûn Mısrî'ye (245/859) tevbeden sorulunca *"Avamın tevbesi günahlardan, havassın ise gaflettendir."* der.[912]

Ebû Ali Dekkāk (405/1014) tevbenin taksimi konusunda şunları söyler:

"Tevbe üç kısımdır: İlki tevbe, ikincisi inâbe ve üçüncüsü ise evbedir. Başta tevbe, sonda evbe ve ortada ise inâbe bulunmaktadır. Günahın vebali korkusuyla tevbe

[904] Kuşeyrî, s. 126-127
[905] Nûreddin Birîfkânî, s. 138
[906] Nûreddin Birîfkânî, s. 64
[907] **Kur'an**, Bakara, 2/222
[908] İbn Mâce, 37, Zühd, 30 (C.5 s. 320); İsmail b. Muhammed Aclûnî, **Keşfu'l-Hafâi ve Muzîlu'l-İlbâs**, C. 1, Yusuf b. Mahmud el-Hâc Ahmed (thk., tahrîc ve ta'lik (tlk.)), Mektebetu'l-İlmi'l-Hadîs, Basım yeri ve tarihi belirtilmemiş, s. 338
[909] Celâleddin Abdurrahman Suyûtî, **Câmiu'l-Ehâdîs - el-Câmiu's-Sağîr ve Zevâiduhû ve'l-Câmiu'l-Kebîr**, **C.** 5, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994, s. 285
[910] Bu hadisin kaynağına ulaşamadık.
[911] Nûreddin Birîfkânî, s. 64
[912] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca bkz. Kelâbâzî, s. 109; Kuşeyrî, s. 131; Cebecioğlu, s. 657; Hücvîrî, s. 361

her kişi tevbe sahibidir. Cennet arzusuyla tevbe eden her kişi inâbe sahibidir. Allah'ın emirlerine uyarak tevbe eden her kişi ise evbe sahibidir.

'Ey iman edenler! Topluca Allah'a tevbe edin.'[913] *âyetiyle tevbe sahibi, mu'minlerdendir. 'Münîb bir kalb ile geldi.'*[914] *âyetiyle inâbe sahibi, veli ve mukarreb olanlardandır. 'O ne hoş bir kuldur. (Şüphesiz ki o, evbe sabihidir.)'*[915] *ayetiyle evbe sâhibi, nebilerdendir. Bu makam da mukarreb olanların havassında meydana gelir."*[916]

Yahya b. Muaz Râzî (258/872) tevbenin bozulmaması gerektiğini *"Tevbeden sonra işlenen bir günah, öncesinde işlenen yetmiş günahtan daha çirkindir."* sözüyle ifade eder.[917]

Ebû Bekir Kettânî (322/933) ise *"İstiğfar, tevbedir."* der.[918]

İstiğfarın önemi bağlamında Hz. Peygamber'in günde yetmiş defa istiğfar ettiğini[919] nakleden Birîfkânî, Hz. Peygamber'in bir peygamber olarak masumiyeti hasebiyle günahtan dolayı istiğfar etmediğini söyler. Ona göre Hz. Peygamber, terakki etmek için ve ümmetine istiğfarın tevâzu anlamına geldiğini; tevâzu sahibini ise Allah'ın yücelteceğini gösterip irşad etmek için bu kadar fazla istiğfar etmektedir.[920]

Birîfkânî *Telhîsu'l-Hikem*'inde ölü bir kalbin alametlerinden bahsederken, günah işlendiği halde pişmanlık duymayan ve hüzünlenmeyen kalbleri nazara verir. Ona göre bu ölü kalpler taş gibidirler.[921]

Birîfkânî'ye göre tevbenin altı şartı vardır:

- Yaptığı günahlardan dolayı pişman olmak

- Yaptığı hatayı tekrar işlememe konusunda azmetmek

---

[913] **Kur'an**, Nûr, 24/31
[914] **Kur'an**, Kâf, 50/33
[915] **Kur'an**, Sâd, 38/44
[916] Nûreddin Birîfkânî, s. 64. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 129-130; Hücvirî, a.g.e., s. 357
[917] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 132
[918] Nûreddin Birîfkânî, a.y.
[919] Bkz. Buhârî, 80, Daavât, 3 (C.4 s. 154); Müslim, 48, Zikir ve Duâ, 41-42 (s.1083); Tirmizî, 48, Tefsîr, 47 (C.5 s. 302); İbn Mâce, 33, Edeb, 57 (C.4 s. 718-720)
[920] Nûreddin Birîfkânî, s. 138
[921] Keznî, s. 187

- Terkedilen farzları yerine getirmek

- Yaptığı haksızlığı gidermek

- Zulüm mahallinden uzaklaşmak

- Tevbeyi -insanlardan utanma veyâ korkma sebebiyle değil- Allah için ihlâs ile yapmak.[922]

d. İhlâs

İhlâs sözlükte *tâatte riyâyı terk etmek*[923], *sadakat, bağlılık, samimiyet* ve *içtenlik*[924] gibi anlamlara gelir. İsfehânî'ye göre ihlâs, Allah'ın dışındaki her şeyden teberrî etmektir.[925]

İhlâs bir işi sırf Allah ve O'nun rızası için yapmak demektir. Bazı sûfîler ihlâsı her iş ve sözün sırf Allah için olması şeklinde tanımlarlar. İhlâsın en son noktası ise, kişinin işinde Allah'tan gayrıyı görmez hale gelmesidir.[926]

Birîfkânî, İbn Atâullâh İskenderî'nin (709/1309) meşhur eseri *Hikem-i Atâiyye*'nin manzum[927] bir şerhi[928] olan *Telhîsu'l-Hikem* adlı eserinde İskenderî'nin *"Ameller ruhsuz suretler gibidir. Sûretlerin ruhu, amelde hulûs sırrı yani hâlis niyet bulunmasıdır"*[929] sözünü açıklarken ihlâsı, "*Hakk" için yerine getirilen amellerde "halk"ı terktmek* olarak tanımlar. Ona göre halkın başında da nefis gelir ve Şeytan onu kendine tâbi kılar. Birîfkânî'ye göre amelleri ihlâs ile tashih etmek gerekir. İhlâs ameller için bir kale vazifesi görmektedir.[930]

Ebu Osman Mağrîbî *"İhlâs, yapılan amelde, nefse hiçbir şekilde hisse çıkarılmamalıdır. Ki, bu avamın ihlâsıdır. Havas zümrenin ihlâsı ise, bunların amelleri kendilerinden üst düzeyde cereyan eder, kendileriyle olmaz. Onlar itaat ederler ama bu*

[922] Nûreddin Birîfkânî, s. 64-65
[923] İbn Manzûr, C. 2 s. 1227; Cevherî, C. 3 s. 1037; Mustafa, s. 295
[924] Mutçalı, s. 242
[925] İsfehânî, s. 161
[926] Cebecioğlu, s. 298
[927] Keznî, s. 64; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.,** s. 26
[928] Keznî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.,** a.y.; Selefî, C. 3 s. 1044
[929] Şarkavî, s. 15
[930] Keznî, s. 140

itaatten haberdar bile olmak istemezler. Bu amellerini görmezlikten gelirler ve saymaya kalkmazlar. İşte bu tür ihlâs, havas zümrenin ihlâsıdır." diyerek ihlâsı avamın ve havassın ihlâsı olmak üzere ikiye ayırır.[931]

Birîfkânî de ihlâsı bir sınıflandırmaya tabi tutar. Ona göre kalbî ihlâs -bir bakıma havassın ve avamın ihlâsı da diyebileceğimiz bir şekilde- ikiye ayrılır[932]:

Birincisi, sâlikin kendisiyle semâvât ve arzın melekûtunda tayerân ettiği ihlâstır. Buna dâir Hz. Musa ile Cenâb-ı Hakk arasında geçen bir konuşmayı delil getirir. Buna göre Hz. Musa *"Ya Rabbî! Senin kulların arasında sevdiklerin için bir alâmet var mı?"* diye sorunca Cenâb-ı Hakk *"Onda iki alâmet vardır. Birincisi; onunla (zikrimle) semâvât ve arzın melekûtunda tayerân etsin diye, ona zikrimi ilhâm ederim. İkincisi ise azâbım ona helal olmasın diye, onu günahlardan sakındırırım."* buyurur. Bunun üzerine Hz. Musa *"(Peki) gazaplandığın kişinin alâmeti nedir?"* diye sorunca *"İki alâmeti vardır."* buyurur. *"İki (alâmet) nedir?"* deyince *"Melekûtumda zikretmesin diye, ona zikrimi unuttururum. Azâbım ona helal olsun diye, ona günah işlettiririm."* buyurur.[933]

Birîfkânî'ye göre katışıksız ihlâs, *kulun harekât, sekenât ve gizli hallerinde Allah'a karşı murâkabe sahibi olması*; *kendinde güç ve kuvvet görmemesi*; *kendini Allah'a teslim etmesi (tefvîz)*; *Allah'a dönmesi (inâbe)*; *hoşuna gitmediği halde başına gelen konularda da Allah'a itiraz etmemesi*dir. Kul bu hâliyle nefsânî heveslerle ibâdet etmez. Bilakis rubûbiyetin mânâsına layık hakîkat-ı ubûdiyete vakıf olur. Bu da peygamber ve velîlerin ubûdiyet keyfiyetidir. Böyle bir kulluk cennet arzusu veya cehennem korkusuyla değil; sırf Allah muhabbetiyle yapılır. Birîfkânî buna dair de Hz. İsa'ya atfen bir olay nakleder. Buna göre Hz. İsa üç grup görür. Bunlardan birincisi cennet arzusuyla, ikincisi cehennem korkusuyla, üçüncüsü ise sırf Allah muhabbetiyle ibâdet etmektedirler. Bunu müşâhede eden Hz. İsa ilk iki grubu kötü görmez ama üçüncü gruba katılır.[934]

---

[931] Geylânî, s. 770
[932] Nûreddin Birîfkânî, s. 111
[933] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Bu rivayetin kaynağına rastlayamadık.
[934] Nûreddin Birîfkânî, a.y.

Kalbî ihlâsın ikincisi ise, içinde cennet arzusu veya cehennem korkusundan bir hisse barındıran ihlâstır. Şerîatte ihlâs olarak isimlendirilen bu hâle sahip kul, yaptığı her şeyi riyâ ve süm'adan arınmış bir şekilde yapar.[935]

e. Rızâ

Rızâ kelimesi Arapça *memnun olmak*[936]*,seçmek, kabul etmek*[937]*,memnuniyet, memnunluk, katılma, kabul, muvafakat, keyif, lütuf, kerem ve teveccüh*[938] gibi anlamlara gelir. Tasavvufî bir kavram olarak ise, Allah'ın hakkımızda verdiği hükümlere karşı kayıtsız şartsız boyun eğmek demektir.[939]

Abdulkadir Geylânî'ye göre gerçek mü'min, Allah'ın kendisi için belirlediği kısmete rızâ gösterendir. Allah'ın kulu hakkındaki hükmü, kulun kendisi hakkındaki hükmünden daha hayırlıdır.[940]

Birîfkânî'ye göre kul, ef'âl-i ilâhiyyenin tecellîlerini müşâhede edince, basîret gözüyle şunları görür: Kâinattaki her şey Allah'ın irâdesiyle olmaktadır. *"Allah'ın (meşîeti) dilemesi olmadıkça siz dileyemezsiniz…"*[941] ayetinde belirtildiği gibi insan için Allah'ın meşîeti dışında bir meşîet söz konusu değildir. İnsan meşîetinin böyle "var" ile "yok" arasındaki konumu düşünülürse, insan meşîetine dayalı şeyler için evveliyetle bir "olmama" durumu söz konusudur.[942]

Yukarıdaki müşâhedeleri neticesinde kul, Rabb'inin meşîetine boyun eğer ve O'nun kendisini için tespit ve tayin buyurduğu kadere rızâ gösterir. Çünkü bilir ki her şey hakikatte onun yapmasıyla olmaktadır. Yani başkalarına nisbet ettiğimiz fiiller, gerçekte O'na aittir. Bundan dolayı, başına gelen bela ve eziyetlere sabreder.[943]

---

[935] Nûreddin Birîfkânî, s. 112
[936] İbn Manzûr, C. 3 s. 1663
[937] Mustafa, s. 395
[938] Mutçalı, s. 327
[939] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 175
[940] Geylânî, s. 1118
[941] **Kur'an**, İnsân, 76/30
[942] Nûreddin Birîfkânî, s. 83
[943] Nûreddin Birîfkânî, s. 83

f. Zühd

Arapça bir kelime olana zühd *dünyaya karşı rağbet ve hırs göstermemek*[944], *rağbetin tersi*[945], *elini çekmek* ve *uzaklaşmak*[946] gibi anlamlara gelir.

Tasavvufî bir kavram olarak zühd, *"Allah'tan başka her şeyi gönülden çıkarmak; değer vermemek; ne varlığa sevinmek, ne de yokluğu üzülmek. Allah ile ganî, Allah ile Aziz olmaktır."*[947]

Zühdü, nefsin hazlarını terk etmek olarak tanımlayan Birîfkânî'ye göre zühdün dereceleri vardır. Bu bağlamda Ahmed b. Hanbel'e dayandırarak *"Zühd üç kısımdır: Haramlara karşı zühd ki, bu âvâmın zühdüdür. Nefsin isteklerine karşı zühd ki, havassın zühdüdür. Kalbin Allah'tan başka iştigal ettiği her şeye karşı zühd ki, bu da âriflerin zühdüdür."* sözünü nakleder.[948]

Birîfkânî, İbn Atâullah İskenderî'nin *"Dünayı terk eden zühd erbabının kalbden çıkan amelleri az olsa bile, dünyaya rağbet edenin çok olan ibadetinden hayırlıdır"* sözünü şerhederken zühd sahibi bir kimsenin az amelinin, dünyaya rağbet edenin çok amelinden hayırlı olduğunu belirtir.[949]

Birîfkânî'ye göre toplumda önder konumunda olan insanların dünyevî hazlar itibariyle zühde daha çok riayet etmeleri gerekmektedir. Buna dair Ömer b. Abdulaziz'in halîfeliğe geçtikten sonra, yumuşak elbiseler giymeyi terk etmesini örnek gösterir.[950]

Birîfkânî'ye göre dünyaya karşı zâhid olan kimsenin hem kalbi hem de bedeni, hem dünyada hem de âhirette rahattır. Tam aksine bu dünyaya karşı çok istekli olan kimsenin ise, hem kalbi hem de bedeni, hem bu dünyada hem de âhirette yorgundur. [951]

---

[944] İbn Manzûr, C. 3 s. 1876
[945] Cevherî, C. 2 s. 481
[946] Mutçalı, s. 364
[947] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 179
[948] Nûreddin Birîfkânî, s. 71
[949] Keznî, s. 184
[950] Nûreddin Birîfkânî, a.y.
[951] Nûreddin Birîfkânî, s. 74

Birîfkânî *el-Budûru'l-Celiyye*'sinde kulun dünyaya karşı zâhid olması ve kalbinden dünya sevgisini çıkarması gerektiği ile ilgili hadisleri naklettikten sonra[952] şu değerlendirmelerde bulunur:

"Bil ki, dünyayı sevene Allah buğzeder. Ona (dünyaya) karşı zâhid olanı ise sever. Yasaklanan (dünya) sevgisi; şehevânî (arzular), idarecilikler ve makamlar gibi şeylerin talebiyle olan için (söz konusudur). Fakat (dünya) sevgisi; Allah, sıla-i rahîm, yetimleri barındırmak, yemek yedirmek ve insanlara iyilikte bulunmak için olursa, o zaman (dünya sevgisi) en hayırlı vesîle ve en büyük fazîlettir. Hatta bu kul, fakir bir zâhidden daha faziletlidir…"[953]

Yukarıdaki değerlendirmelerinden yola çıkarak Birîfkânî'nin zühdü, dünyadan tamamen el etek çekmek şeklinde algılamadığını; dünyalık nimetlere nâil olmanın sağlam bir niyet ve amelle kişiyi yücelteceğine inandığını göstermektedir.

g. Fütüvvet

Fütüvvet Arapça bir kelime olup *gençlik, yardım*[954]*, delikanlılık* ve *yiğitlik*[955] anlamlarına gelir. Fetâ ise *genç, delikanlı*[956]*, cömert, eliaçık*[957]*, gençliğinin başındaki genç*[958]*, yardımcı, hizmetçi,*[959] *yiğit* ve *bahadır*[960] gibi anlamlara gelir.

Tasavvufî bir kavram olarak fütüvvet, *başkasını kendine tercih etmek* ve *engin bir mürüvvete sahip olmak* anlamlarına gelir. Mutasavvıflara göre fütüvvetin aslı, Kur'an'da geçen fetâ kelimesidir.[961] Ebû Abdurrahman Sülemî'nin (412/1021) yaptığı tanıma göre ise, fütüvvet *"Allah'ın emirlerine uymak, güzelce ibâdet etmek, her türlü kötülüğü terk etmek, zâhirî ve bâtınî ahlâkın en güzeline sarılmaktır."*[962]

---

[952] Nûreddin Birîfkânî, s. 72
[953] Nûreddin Birîfkânî, a.y.
[954] Mustafa, s. 721
[955] Mutçalı, s. 646
[956] İbn Manzûr, C. 5 s. 3347; Cevherî, C. 6 s. 2451; Mutçalı, a.y.
[957] İbn Manzûr, C. 5 s. 3348; Cevherî, C. 6 s. 2452; Mustafa, a.y.
[958] Mustafa, a.y.
[959] Mustafa, a.y.; Mutçalı, a.y.
[960] Mutçalı, a.y.
[961] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 275. Ayetler için bkz. **Kur'an**, Kehf, 18/13; Enbiyâ, 21/60
[962] Ebû Abdurrahman Sülemî, **Tasavvufta Fütüvvet**, Süleyman Ateş (çev.), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1977, s. 24; Türer, s. 142

Hicrî II. asırdan itibaren toplumda yiğitlik, kahramanlık, fedakârlık ve diğergamlığıyla öne çıkan kimselere fetâ denmiştir. Bu kimseler bir araya gelerek fütüvvet teşkilâtını kurmuşlardır. Fütüvvet teşkilâtının kurucusu ve "Seyyidu'l-Fityân" lakabıyla meşhur olan halîfe Nâsır Lidînillah bu topluluğun başına geçmiştir. Fütüvvet teşkilâtı, Türkler arasına Ahîlik olarak intikal etmiştir.[963]

El-Budûru'l-Celiyye'sinde fütüvvete geniş yer veren Seyyid Nûreddin[964] bir fetâda bulunması gereken özellikleri ifade sadedinde şu rivayeti nakleder[965]:

Hz. Peygamber Hz. Ali'ye *"Ümmetimin fetâları için on alâmet vardır."* deyince Hz. Ali *"Ey Allah'ın Rasûlü! Ben de o fetâlardan mıyım?"* diye sorar. Hz. Peygamber *"Sen ümmetimin fetâlarından ilk fetâsın."* diye cevap verir. Bunun üzerine Hz. Ali *"O alâmetler nelerdir?"* diye sorunca Hz. Peygamber *"Doğru konuşmak, ahde vefâ, emanete riâyet etmek, yalanı terk etmek, yetimlere şefkat göstermek, isteyene vermek, gelirinde tutumlu olmak, çokça iş ve hüner sahibi olmak, misafirperver olmak ve bunların başı olan hayâ."*[966]

Birîfkânî -bazı düşünürlere dayandırarak- fütüvvetin şu altı şeyle tamam olacağını söyler:

- Nimetlere karşı şükür

- Bela ve mûsibetlere karşı sabır

- Cahillere karşı yumuşaklıkla muâmele

- Cimrileri cömertlikle eğitme

- İnsanlar kendisini methettiği vakit kendini büyük görmeme

- İnsanlar kendisini yerdiği vakit kendini hakīr görmeme.[967]

---

[963] Türer, s. 143
[964] Nûreddin Birîfkânî, s. 79-107
[965] Nûreddin Birîfkânî, s. 79
[966] Bu hadisin kaynağına ulaşamadık.
[967] Nûreddin Birîfkânî, s. 90

Birifkânî başka bir yerde fütüvvetin üç şey olduğunu söyler. Bunlar *yemek yedirmek, selamı yaymak* ve *insanlarla güzel ilişkiler içinde bulunmak*tır. Fütüvvet bunları gerektirmektedir. Çünkü insanlara yemek yedirmek cimriliği; selamı yaymak ise kibri söküp atar.[968]

Birîfkânî fütüvveti kâmil, ârif ve Allah'a yakın olan (mukarreb) kimselerin bir vasfı olarak görür. Ona göre kişi, fütüvvete Allah'ın yardımıyla ulaşır. Kâmil bir fetâ, insanlara fütüvvetinin nuru ve ilâhî keşif ile bakar ve ona göre muamelede bulunur. Fetâ Allah'ın Hakîm ve Alîm isimlerinin gerektirdiği hikmet ve tedbîr ile hareket eder. Bundan anlaşılır ki, fetânın hakikatte kendisi için değil, Allah için ihtiyârı vardır.[969]

Birîfkânî, Haris Muhâsibî'ye dayandırarak fütüvvetin, başkalarının kendi üzerindeki haklarını yerine getirme söz konusu olduğunda hassas olmak; kendi hakkı söz konusu olduğunda ise başkasından böyle bir talebte bulunmamak olduğunu ifade eder. Yani gerçek fetâ, başkasının hakkını hassasiyetle yerine getirir. Fakat kendi hakkı başkası üzerinde ise, o kişiyi yaptığından dolayı mazur görecek deliller arar ve hakkının eda edilmesi konusunda herhangi bir talebte bulunmaz.[970]

Birîfkânî *"Fütüvvet, nübüvvetin cüzlerinden bir cüzdür. Mürüvvet ise, fütüvvetin libâsıdır. Salâbet (kararlılık, eğilmezlik) ise, fütüvvetin güzelliğidir."* sözünü nakleder ve delilleriyle temellendirir.[971]

Birîfkânî, fütüvvetin bid'at değil, sünnet olduğu kanaatindedir. Ona göre her yenilik, bid'at kapsamında ele alınamaz. Bazı yenilikler haramken, bazıları mekrûh, bazıları mübah, bazıları mendûb, bazıları ise vâciptir. Haram olanlarına, Hâricîlik, Râfızîlik ve Mu'tezile gibi sonradan ortaya çıkmış fırkaları; mekrûh olanlarına, mushafları ve mescidleri süslemeyi; mübah olanlarına, lezzetli yiyecekleri bir araya getirmek veya şiir söylemeyi; mendûb olanlarına, kervansaray inşa etmek ve sûfîlerin incelikleriyle ilgili konuşmayı; vâcip olanlarına ise, fıkıh, hadis, isnâd, cerh, ta'dîl,

[968] Nûreddin Birîfkânî, s. 85
[969] Nûreddin Birîfkânî, s. 79-80
[970] Nûreddin Birîfkânî, s. 82
[971] Nûreddin Birîfkânî, s. 88-89

nahiv ve sarf gibi sonradan teşekkül etmiş ilimlerle ilgili eserler telif etmeyi örnek vermektedir.[972]

Birîfkânî, yaptığı bu değerlendirmelerle, ortaya çıkan her yeni şeyin, dinin yasakladığı bid'at kapsamında ele alınamayacağını anlatmaktadır. Ona göre, fütüvvet meselesi de bu açıdan mütalaa edilmelidir.

Birîfkânî, fütüvvetin üç kısma ayrıldığını; fakat bu ayrılmanın temel meselelerde değil, teferruata ait olduğunu ifade eder. Ona göre, fetâlar arasındaki bu ayrılma, dört mezhep arasındaki teferruata dair ayrılmalar gibidir. Her bir bölgede birisinin daha yaygın olduğu bu üç kısım şunlardır: *Şurbî*, *kavlî* ve *seyfî fütüvvet*. [973] Birîfkânî, bu üç çeşit fütüvveti nakledilen farklı rivâyetlerle temellendirir.[974]

3.1.1.2 Seyr u Sulûka Dair Olanlar

a. Mürîd-Şeyh-Mürşid

"Mürîd" Arapça bir kelime olarak *istekli, arzulu, bağlı, izleyici, taraftar*[975] anlamlarına gelir. Tasavvufî bir kavram olarak mürîd, Allah'a kavuşmayı arzulayan kişiye denir. Başka bir deyişle Allah ahlâkıyla ahlaklanmak isteyen ve bu olgunlaşma yolunda bir şeyhe intisap eden kişiye mürîd denir.[976]

Tasavvufî tekâmülde dört mertebe bulunmaktadır. Bunlar; *tâlib*, *mürîd*, *mutasavvıf* ve *sûfî*dir. İkinci mertebesinde *mürîd* bulunan bu mânevî yolculuğun son mertebesini işgal eden *sûfî*ye *vâsıl* da denir.[977]

"Mürşid" Arapça bir kelime olarak *doğru yolu gösteren*[978], *vâiz, zorunlu durumlarda gemilere yol gösteren*[979], *rehber, kılavuz, mürşit, mânevî rehber, öğüt veren, önder* ve *kaptan*[980] gibi anlamlara gelir. Tasavvufta ise *tarîkat lideri* anlamında

[972] Nûreddin Birîfkânî, s. 98
[973] Nûreddin Birîfkânî, a.y.
[974] Nûreddin Birîfkânî, s. 99-107
[975] Mutçalı, s. 348
[976] Cebecioğlu, s. 454
[977] Cebecioğlu, a.y.
[978] Zebîdî, C. 8 s. 95; İbn Manzûr, C. 3 s. 1649; Mustafa, s. 393; Mutçalı, s. 323
[979] Mustafa, a.y.
[980] Mutçalı, s. 324

kullanılır. Bu anlam için mürşid kavramıyla beraber *postnişin*, *şeyh* ve *seccâdenişin* kavramları da kullanılır.[981]

Arapça bir kelime olan "şeyh" ise *elli yaş üstünü idrak etmiş yaşlı kişi*[982]*,fazilet, ilim veya riyâset bakımdan bir makama sahip kişi*[983]*,saygı duyulan yaşlı kişi, ihtiyar adam, reis, şef, başkan, şeyh, üstat* ve *senatör*[984] gibi anlamlara gelir. Tasavvufî bir kavram olarak *tasavvuf okulu liderleri*ne denir. Bir öğretmen fonksiyonu gören şeyhin şeriatı iyi bilen, fenâ makāmını aşmış ve güzel ahlâk ile süslenmiş bir şahsiyet olması gerekir. Şeyh hem kâmil hem de kemâle erdiren kişidir.[985]

Şeyh Kitap ve Sünnet'e vâkıf olmalıdır. Fakat her ilim sahibi kişi, şeyhlik makamına çıkamaz. Şeyh âlim olmasıyla beraber en güzel vasıflara da sahiptir. Şeyh dünya ve makam sevgisinden arınmıştır. Şeyhin Hz. Peygamber'e kesintisiz bir silsileyle bağlı olması gerekir. Şeyh riyâzet sahibi kimsedir. Çokça ibâdet eder. Kısacası şeyh Hz. Peygamber'in ahlâkıyla ahlâklanmış kişidir.[986]

Birîfkânî'ye göre şeyhliğe talip olan kimse, Hz. Peygamber'in halîfeliğine talip demektir. Hz. Peygamber'in halîfeliği ise, temsil makamıdır. Bu makamda olan bir kimsenin dini yaşama konusunda çok hassas olması gerekmektedir.[987]

Birîfkânî'ye göre şeyhin bir takım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Birîfkânî bu meyanda şunları saymaktadır:

- Akîdevî ve şer'î meselelere dair yeterli bilgiye sahip olması

-Çokça amel sahibi olması

- Merhametli ve yumuşak huylu olması

- Nefsiyle mücâhede hâlinde olması

- Sabırlı olması

---

[981] Cebecioğlu, s. 455
[982] Zebîdî, C. 7 s. 286; İbn Manzûr, C. 4 s. 2373; Mustafa, s. 512
[983] Mustafa, a.y.
[984] Mutçalı, s. 465
[985] Cebecioğlu, s. 609-610
[986] Memdûh Zûbî (hzl.), **Mu'cemu's-Sûfiyye**, Dâru'l-Cîl, Beyrut 2004, s. 236
[987] Nûreddin Birîfkânî, s. 323

- Gündüzlerini oruçla, gecelerini namazla ihyâ etmesi

- İnsanlarla olan ilişkilerinde güzel ahlâk sahibi olması

- Zühd, vera', tevekkül ve kanâat gibi güzel ahlâkî özelliklere sahip olması

- İyiliği emretmesi ve kötülüğü nehyetmesi

- Çokça dua etmesi.[988]

Birîfkânî'ye göre gerçek bir mürşîd âlim olmalıdır. Câhil bir kimse kerâmet sahibi olsa bile şeyhliğe layık olamaz. Çünkü câhil insan kör gibidir. Kendisi görmeyenin, başkasına yol göstermesi mümkün değildir.[989]

Birîfkânî mürşîd konumunda olan insanların göz önünde bulunmaları itibariyle, davranışlarında daha dikkatli olmaları gerektiğini ifade eder. Çünkü ona göre şeyhin mânevî durumunun mürîd üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Birîfkânî bu meyanda lisân-ı hâlin, lisân-ı kālden daha etkili olduğunu ifade eder.[990]

c. Semâ'

Arapça bir kelime olan semâ' *duyma, dinleme, işitme duyusu ve işitme kuvveti* anlamlarına gelir.[991] Tasavvufî bir kavram olarak semâ' bir ilâhî veya müziğin etkisiyle coşup dönmeye verilen addır. Semâ'ın çeşitleri bulunmaktadır. Genel anlamda semâ' Hakk'tan gelen ve dinleyeni Hakk'a davet eden mesaja denir.[992]

Semâ' önceleri dinlenen gazelin etkisiyle ayağa kalkıp herhangi bir kurala bağlı olmaksızın dönme şeklinde ortaya çıkmıştır. Fakat daha sonra bu durum mevlevîlerde olduğu gibi belli şeklî kurallara bağlanarak devam etmiştir.[993]

[988] Nûreddin Birîfkânî, s. 323-325. Birîfkânî'nin bir şeyhte bulunması gereken özellikleri konu alan mektubu için ayrıca bkz. Keznî, s. 85-88
[989] Nûreddin Birîfkânî, s. 323
[990] Nûreddin Birîfkânî, s. 323-324
[991] Mutçalı, s. 407
[992] Cebecioğlu, s. 555
[993] Cebecioğlu, s. 556

Ebû Ali Dekkāk semâ'ın nefislerini yok edemediklerinden dolayı âvâma haram; mücâhedelerinden dolayı zâhidlere mübah; kalp hayatlarından dolayı kendi ashabına (sûfîlere) müstehab olduğunu söyler.[994]

Birîfkânî semâ'ın şer'î hükmü konusunda düşüncelerini ifade eder. Ona göre semâ'ın hükmü onu dinleyen kimsenin duruma göredir. Semâ'ı dinleyen kişi nefs-i mutmainne sahibi bir kimse ise, bunu dinlemek o kişi için müstehab olur. Çünkü semâ' bu kişinin yüce gayelerine olan şevkinin artmasına ve ruhunun heyecana gelmesine yardımcı olur.[995]

Semâ'ı dinleyen kişi nefs-i emmâre sahibi ise, semâ' onun için bir fitne ve içki içmekten daha büyük bir günah olur. Çünkü semâ' bu kişinin şehevânî hislerini harekete geçirir ve onu günah ve isyana sürükler. Semâ' ile ilgili bu düşüncelerini serdeden Birîfkânî, bu ikinci gruptan dolayı pek çok âlimin semâ'ı zemmettiğini ifade etmektedir.[996]

Semâ'ın hükmünü bu şekilde belirten Birîfkânî, semâ'ın nefs-i emmâre sahibi kimselerde meydana getirdiği bu türlü kötü neticelerinden dolayı semâ'ı terketmenin daha muvâfık olacağını ifade eder. Çünkü ona göre zararları defetmek, faydaları celbetmekten evlâdır. Bununla ilgili olarak sahabelerin içinde haram şüphesi bulunan bazı helallerden dâhi kaçınmasını örnek olarak getirir.[997]

Semâ' hakkındaki bu değerlendirmelerini belirten Birîfkânî, semâ'ya alternatif olarak dinin ruhunda bulunan *zikr-i şerîf, tesbîh, tahmîd* ve *Kur'ân tilâveti*ni tavsiye etmektedir. Çünkü bunlar semâ'ın muhtemel zararlarını içermemektedir.[998]

Birîfkânî'nin yukarıdaki değerlendirmelerini mürîdlerine yazmış olduğu bir mektubundan naklettik.[999] Birîfkânî söz konusu mektubunun sonunda semâ'ın söz konusu faydalarıyla beraber, yine söz konusu zararlarından dolayı terkinin daha isabetli olduğunu söylemektedir. Çünkü bazı kötü niyetli veya cahil kimseler, semâ'ı bahane

[994] Kuşeyrî, s. 368; Cebecioğlu, s. 555-556
[995] Keznî, s. 71
[996] Keznî, a.y.
[997] Keznî, a.y.
[998] Keznî, a.y.
[999] Mektup için bkz. Keznî, s. 70-72

ederek tarîkat şeyhlerini hedef almakta ve onları ta'n etmektedirler. Bu durum da ayrılığa sebep olmaktadır. Ayrılık ise en büyük fitnedir.[1000]

d. Mücâhede

Kelime olarak *düşmanla savaşmak*[1001], *cihâd etmek*[1002], *düşmana karşı müdafaada bulunurken bütün gücünü sarfetmek*[1003], *mücadele, çekişme*[1004], *vuruşmak, döğüşmek, harb etmek*[1005] gibi anlamlara gelir. İsfehânî aynı anlama gelen cihâdın *gönürdeki açık düşmana*, *şeytana* ve *nefse* karşı cihad olmak üzere üç çeşit olduğunu söyler ve *"Allah uğrunda hakkıyla cihâd edin."*[1006] âyetindeki "cihâd" kavramının bu üç çeşidi de kapsadığını ifade eder.[1007]

Tasavvufî bir terim olarak *cihâd* ve *mücâhede* denilince genellikle *kötülüğü emreden nefse (nefs-i emmâre) ve şeytana karşı verilmesi gereken savaş* anlamı akla gelir. Bu anlamıyla düşünülünce de *mücâhid, müçtehid* ve *ehl-i içtihad* kavramları *böyle bir savaşı yürüten sâlik* anlamına gelir. İnsanın en azılı düşmanı nefsi olduğu için ona karşı açılan savaş da en büyük savaştır. Bu yüzden mutasavvıflar cephede düşmanla yapılan savaşa küçük cihâd anlamında *cihâd-ı asgar,* nefse karşı verilen savaşa ise büyük cihâd anlamında *cihâd-ı ekber* demişlerdir.[1008]

Mücâhedeyi tasavvufî sulûkta olmazsa olmaz şartlardan biri olarak gören Kuşeyrî[1009] mücâhedenin nefsin alışkanlıklarından kesilmesine ve daima nefsî arzuların aksine hareket edilmesine bağlı olduğunu ifade eder.[1010]

[1000] Keznî, s. 71-72
[1001] Zebîdî, C. 7 s. 537; İbn Manzûr, C. 1 s. 710; Mustafa, s. 182
[1002] Cevheri, C. 1 s. 461
[1003] İsfehânî, s. 108. Ayrıca bkz. Zebîdî, a.y.
[1004] Mutçalı, s. 135
[1005] Cebecioğlu, s. 448
[1006] **Kur'an**, Hac, 22/78
[1007] İsfehânî, a.y.
[1008] Süleyman Uludağ, "Mücahede", **D.İ.A.**, C. 31, T.D.V. Yay., İstanbul 2006, s. 440
[1009] Kuşeyrî, s. 133
[1010] Kuşeyrî, s. 135

Birîfkânî mücâhedenin bedenî sıkıntılarla nefsi mağlup etmek ve her durumda hevâya muhalefet etmek olduğunu ve bunun da ancak riyazetten sonra mümkün olabileceğini söyler.[1011]

Birîfkânî'ye göre mücâhede bütün alışkanlıkları konusunda nefse muhalefet ve nefsi tâatlerle meşgul etmektir.[1012] Bu konudaki görüşünü önde gelen sûfîlerden örnekler getirerek delillendirir:

Mücâhedenin olmazsa olmaz şartlardan birisi olduğu konusunda Ebû Osman Mağribî (373/983) *"Mücâhede olmaksızın bu yolda kendisine bir şeyin feth ve keşf olunduğunu zanneden kimse hata içindedir. Mücâhid o kimsedir ki uyku galebe çalmadan uyumaz, zaruret hâricinde yemek yemez, ihtiyaç olmadan konuşmaz ve bir şey istemez."* der.[1013]

Ebû Amr b. Nüceyd (366/976) ise *"Nefsi aziz olanın dini zelil olur."* der.[1014]

Ebû Muhammed Murtaiş (328/939) *"Pek çok defalar tecrid tarikiyle (aç ve susuz olarak) haccettim. Ben de nefsimin fâni olduğunu zannediyordum. Bir gün annem benden bir şey yapmamı isteyince nefsim bunu sevmedi ve hoşlanmadı. Böylelikle yaptığım bütün hacları tam bir ihlâsla değil, verdiği hazları dolayısıyla yaptığımı anladım. Çünkü şayet ben (o hacları) Allah için ihlâsla yapmış olsaydım, edası benim üzerime vâcib olan annemin emrini kerih görmezdim."* der.[1015]

Ebu'l-Kasım Nasrâbâzî (367/977) *" Nefsin zindanındır. Eğer ondan çıkabilirsen hicap ve zindandan da çıkmış, rahat ve aydınlığa da ermiş olursun."* der.[1016]

Birîfkânî, Yusuf Esbât'a (195/810) dayandırarak mücâhede, rücû' ve istikamet konusunda şu on makamın olduğu söyler:

- Cahillerden ilişiğini kesmek (uzlet)

- Batıl ve boş konuşmayı terk etmek

[1011] Nûreddin Birîfkânî, s. 23
[1012] Nûreddin Birîfkânî, s. 65
[1013] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 133-134
[1014] Nûreddin Birîfkânî, s. 66. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 135
[1015] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 135-136
[1016] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 136

- Kötülüklerden yüz çevirmek

- Güzellikler konusunda gayret etmek

- Hayırlı işlerden dolayı mutlu olmak

- Tevbe konusunda istikamet

- Sâlihlerin peşinden ayrılmamak

- Kardeşlerini kendine tercih etmek (îsâr)

- Ganimeti talep ve azığı tasfiye

- Alışkanlıklara muhalefet konusunda nefisle mücâhede etmek. [1017]

Birîfkânî bu konuda da birçok sûfînin söz ve davranışlarından örnekler getirir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Her gün bin rekât namaz kıldığı söylenen Hallâc-ı Mansur'a (306/919) tasavvufun ne olduğu sorulunca *"O senin nefsindir. Sen onu meşgul etmazsen, o seni meşgul eder."* der.[1018]

Abdullah b. Mübârek'in (181/797) uyumadığı ve sabaha kadar mücâhedede bulunduğu rivayet edilir.[1019]

Bâyezîd Bistamî'ye en şiddetli mücâhedeleri sorulunca *"Bunu duymaya güç yetiremezsiniz. Fakat size bazı mücâhedelerimden bahsedeyim. Bir gece nefsim beni su içmeye çağırdı. Ben de bir yudum su içtim. İkinci gece amelî görevlerim için kalmak istedim ama güç yetiremedim. Bunun üzerine ben de tam bir sene su içmeyi terk ettim."* cevâbını verir.[1020]

Ma'ruf Kerhî (200/815) dudak kıllarını ucundan kestirmek için bir hacamatçı çağırır. Adam işini yapmaya çalışır fakat başaramaz. Çünkü Ma'ruf Kerhî'nin dudakları

[1017] Nûreddin Birîfkânî, s. 65
[1018] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca bkz. Ebû Hâmid Muhammed Gazâlî, **İhyâu Ulûmi'd-Dîn**, C. 4, Sıtkı Gülle (çev.), Huzur Yayınevi, İstanbul 2008, s. 155
[1019] Nûreddin Birîfkânî, a.y.
[1020] Nûreddin Birîfkânî, a.y. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, s. 38

tesbih ettiği için hareket hâlindedir. Bunun üzerine adam *"Ucundan kesebilmem için dudaklarını bir lahza olsun oynatma."* der. Buna karşılık Ma'ruf Kerhî *"Nasıl olur da sen işini yapacaksın da ben bir lahza olsun işimi terk edeceğim. Hâlbuki senin işin dünya için, benimkisi ise ahiret içindir."* cevabını verir.[1021]

e. Halvet ve Uzlet

Halvet Arapça bir kelime olarak *kişinin kendi başına veya bir başkasıyla tek başına kaldığı mekân*[1022]*, yanlızlık, tek başına olma, uzlet, kendini tecrit etme, halvet yeri, yanlızlık yeri, inzivâ köşesi, zâviye* ve *kulübe* gibi anlamlara gelir. Tasavvufta ise tasavvufî hayata yeni başlayan kimsenin insanlardan ayrılmasıdır. Bundan gaye Allah düşüncesi üzerine zihnî yoğunlaşmayı kolaylaştırmaktır. Halvetin birtakım şartları bulunmaktadır.[1023]

Birîfkânî sulûk ve halvet âdâbını konu alan bir mektubunda[1024] uzun bir müddet Kādiriyye tarîkatını uyguladığını ve bunun sonucunda tarîkatın erkânına, şartlarına ve sulûk esnasında uygulanan âdâba muttalî olduğunu ifade eder.[1025]

Seyyid Nûreddin ceddi Şemseddin Ahlâtî'nin bir şiirini şerhederken kendi uzletinden, uzlet mekânı ve bunun mu'tezil üzerindeki etkisinden ve uzlet hâlinde mazhar olduğu fetih ve keşiflerden şu şekilde bahsetmektedir:

"…Cedd(im Şemseddin Ahlâtî) Kuddise Sirruhû çoğunlukla köy(ümüz)ün dağlarında uzlette bulunmaktaydı. Çünkü köyümüz yüksek, ferah, geniş ve açıktır. Dağları ise yüksek ve yüksek dağlardan uzaktır. Dolayısıyla bu dağlardan hiçbiri onları kapatıp (gölgede bırakıp) sakinlerini çevreleyip bunaltmaz. Bundan dolayı sen sakinlerini özellikle yaz mevsiminde gayet mutlu, ferah, gönül rahatlığı, kalb inşirâhı içinde görürsün. Dağları yüksek olup mu'tedil bir havaya sahiptir. Gece yarısı kuşların terennümleri işitilir. Enfes manzaralı bu dağların dillerinin damgasıyla nefsi damgalanır. Bunlar onu kendine çeker. Kuşları, dağları ve ağaçlarının dilleriyle (hiç

[1021] Nûreddin Birîfkânî, s. 65
[1022] Mustafa, s. 293
[1023] Hayrani Altıntaş, **Tasavvuf Tarihi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1986, s. 125
[1024] Keznî, s. 72-78
[1025] Keznî, s. 72. Birîfkâni'ye göre halvet sırasında uyulması gereken şartları çalışmamızın *"3.3.3 Sulûk ve Halvet Âdâbı"* başlığı altında inceleyeceğimizden dolayı burada detaylara girmiyoruz.

susmaz ve) konuşmaya devam eder. Bunun gibi bu (hâl) fethimin ve keşiflerimin mahalli olan Mâm-sîn Dağı'nda bende de gerçekleşti. Bundan dolayı uzlete çekilmiş olanların nefislerindeki damgalanmaların farklılığı, uzletin gerçekleştiği mekânların farklılığındandır. Dağlarda uzlete çekilenleri neşeli; çöllerde uzlete çekilenleri üzüntülü ve hüzünlü görürsün. Çünkü nefis yüksek bir yerde olmasıyla ferahlanır. (Bunun gibi) özellikle yaz mevsiminde çorak, susuz ve havasız bir yerde olmasıyla da daralır. Ben derim ki, Mâm-sîn Dağı'nda uzlet hâlimde sayısız harikalar müşâhede ettim. Uzletimdeki başka harikaları başka bir mekânda da (müşâhede ettim). Bunların biri diğerine benzemiyordu. İkisi arasındaki farklılık, haşere ile bülbül yaratılması arasındaki farklılıktır. Dolayısıyla bu (tarafta) nağme ve terennümün kesreti; şu (tarafta) ise sessizlik ve uyuşukluğun kesreti… İşte sâliklerden velî ve uzlete çekilmişlerin ihtilafı, (uzlet) mekânlarının ihtilafı hasebiyledir. Sen bunu bil ki, şâir olan ceddim köyümüzün dağlarında meskundu. O (dağlar ise) yüceliği ve ferahlığından dolayı neşelidir. Bu yüzden onda (Şemseddin Ahlâtî'de) bülbül hâli galiptir…"[1026]

Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki, Birîfkânî'ye göre uzlet mahallinin sâlik üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Birîfkânî bazı ârifler arasındaki zâhirî ihtilafları mekân farklılığına dayandırmaktadır. Hatta daha da ileri giderek aynı kişinin farklı mekânlardaki müşahedelerinin dahi farklı olacağını söylemekte ve buna kendi durumunu örnek vermektedir.

f. Velâyet

Arapça bir kelime olarak *yardım*[1027]*, akrabalık*[1028]*, velilik, , dost olma, dostluk, himaye* ve *koruma*[1029] anlamlarına gelir. Tasavvufî bir terim olarak velâyet kulun nefsinde fâni olup hakkı yerine getirmesidir. Bütün mü'minler umûmî velâyet kapsamı içine girer.[1030]

Velâyet Allah'ın kulunu dost edinmesi ve isimleriyle onda tecelli etmesidir. Bu tecelli hâl, ilim veya zevk şeklinde olabilir. Dört çeşit velâyetten bahsedilir. Bunlar;

[1026] Nûreddin Birîfkânî, s. 306-307; Zahid Birîfkânî, **Dîdarê Yar (a.a.b.k.)**, s. 89-90
[1027] Zebîdî, C. 40 s. 242-243; İbn Manzûr, C. 6 s. 4920
[1028] Mustafa, s. 1114
[1029] Mutçalı, s. 1013
[1030] Zûbî, s. 433. Ayrıca bkz. Cebecioğlu, s. 696

- Hz. Peygamber'in velâyeti olan *velâyet-i uzmâ*

- Diğer peygamberlerin velâyeti ve ceberûtî velâyet de denilen *velâyet-i kübrâ*

- Evliyânın velâyeti ve melekûtî velâyet de denilen *velâyet-i vüstâ*

- Mü'minlerin velâyeti olan *velâyet-i süğrâ.*[1031]

Birîfkânî'ye göre velâyet ehli kimselerin mertebeleri farklı farklıdır. Bunların;

- İlki, Hakk'ı yaratılmışlara tercih etmek ve yaratılmışları unutmak anlamında olan *fakr*dır.

- İkincisi, dünya ve ahiret zenginliği olan *ilim*dir. Bu *ilim* Kur'ân, Sünnet ve evliyanın sözlerinden edinilen faydalı ilimdir. Bu ilim kişiyi yaratılmışlara muhtaç olmaktan kurtarır.

- Üçüncüsü, az konuşmak, suskunluk anlamında olan *samt*tır. Bunun tefekkürle beraber olanı makbuldür.

- Dördüncüsü, yaratılmışlardan gelecek faydalardan *ümidini kesmek*tir.

- Beşincisi, *zühd*dür.

- Altıncısı ise, *Allah'ı herşeye yeterli görmek, murâkabe* ve *Allah'ı zikretmek*tir. Birîfkânî bu altı mertebeyi saydıktan sonra, daha pek çok mertebelerin de bulunduğunu ifâde etmektedir.[1032]

Birîfkânî *el-Budûru'l-Celiyye*'sinde velâyet ehli kimseleri lakapları ve özellikleriyle beraber uzun uzadıya tanıtmaktadır. Birîfkânî'nin lakap ve özelliklerini saydığı velîlerin bazıları şunlardır:

Aktâb, eimme, evtâd, abdâl, nükabâ, havâriyyûn, recebiyyûn, hatem, Âdem Aleyhisselam'ın kalbindeki üçyüz kişi, Nuh Aleyhisselam'ın kalbindeki kırk kişi, İbrahim Aleyhisselam'ın kalbindeki yedi kişi, Cebrail Aleyhisselam'ın kalbindeki beş kişi, Mikail Aleyhisselam'ın kalbindeki üç kişi, İsrafil Aleyhisselam'ın kalbindeki bir

[1031] Cebecioğlu, s. 696-697
[1032] Keznî, s. 80

kişi, Davud Aleyhisselam'ın kalbindeki velîler, ricâlu'l-ğayb, on sekiz nakîb, ricâlu'l-fütüvvet, ricâlu'l-Hannân lakablı on beş kişi, ricâlu'l-heybeti ve'l-celâl lakaplı dört kişi, ricâlu'l-feth lakaplı yirmi dört kişi, ricâlu'l-meârifi'l-aliyyi lakaplı yedi kişi, ricâlu'l-imdâdi'l-ilâhiyyi ve'l-kevniyyi lakaplı üç kişi, bazı halleriyle abdâllara benzeyen üç kişi, ayrı ayrı olarak özelliklerini saydığı dört kişi, ricâlu'l-ğaniyyi billahi lakaplı iki kişi, büdelâ adı verilen on iki nakîb, ricâlu'l-iştiyâk adı verilen beş kişi, özelliklerini saydığı altı kişi, melâmetiyye, fukarâ, sûfiyye, ibâd, zâhir ve bâtının sâlihleri olan sâhibu's-sebeb ve târikû's-sebeb, zühhâd, ricâlu'l-mâ', efrâd (mukarebûn), emîn olanlar (ümenâ), kurrâ', ahbâb, halîller (ahillâ'), muhaddesûn, semrâ', verese…[1033]

3.1.2 Tahakkuka Dair Kavramlar

3.1.2.1 Kalbî ve Vicdanî Olanlar

a. Havf

Havf Arapça *korku* anlamına gelir.[1034] Tasavvufî bir kavram olarak Allah'ın kahrından korkarak dini dosdoğru yaşamak demektir. Havfın zıddı, ümitli olma anlamında olan recâdır.[1035]

Tasavvufî bir hâl olan havf, günah işlemekten hayâ etmek ve günahlardan dolayı üzüntü duymaktır. Ma'rifetin artmasıyla, havf da artar. Çünkü havf ma'rifetten doğan bir hâldir. Havf, sabır, zühd ve tevbeyi; zühd ve tevbe, sıdk, ihlâs, zikir ve tefekkürü; bunlar da makāmların nihâyeti olan üns ve muhabbeti doğurur.[1036]

Birîfkânî Allah korkusunu imanın şartı olarak görür. Buna delil olarak şu ayet ve hadisi getirir[1037]:

"O şeytan sizi ancak kendi dostlarından korkutuyor. Onlardan korkmayın, eğer mü'min iseniz, benden korkun."[1038]

[1033] Nûreddin Birîfkânî, s. 175-217
[1034] Zebîdî, C. 23 s. 288; İbn Manzûr, C. 2 s. 1290; Mustafa, s. 253; Mutçalı, s. 252
[1035] Cebecioğlu, s. 257
[1036] Zûbî, s. 158. Ayrıca bkz. Cebecioğlu, a.y.
[1037] Nûreddin Birîfkânî, s. 75
[1038] **Kur'an**, Âl-i İmrân, 3/175

"Allah, izzetim ve celâlime yemin olsun ki kuluma iki korkuyu ve iki emniyeti bir arada vermem. Dünyada emniyet verdiğime, ahirette korku; dünyada korku verdiğime ahirette emniyet veririm."[1039]

Birîfkânî Ebu Ali Dekkāk'a dayandırarak havfın üç mertebeye ayrıldığını ifade eder. Bunlar; *havf, haşyet* ve *heybet*tir. *Havf*, yukarıda verdiğimiz ayetin[1040] delaletiyle imanın varlığının şartı; *haşyet, "...Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar..."*[1041] ayetinin delaletiyle Allah'ı bilmenin neticesi; *heybet* ise, *"...Allah, asıl size kendisine karşı dikkatli olmanız hakkında uyarmaktadır..."*[1042] ayetinin delaletiyle şartı, Allah ma'rifetidir.[1043]

Birîfkânî konuyla ilgili olarak *"Rabbinin huzurunda (hesap vermek üzere) duracağından korkan kimseye iki cennet vardır."*[1044] ayetinin tefsirini yapar. Ona göre bu iki cennet, önce peşin olarak dünyada ve sonra ertelemeli olarak ahirette verilen iki cennettir. Ona göre dünyada peşin olarak verilen cennet, kulun ilâhî nur ve ma'rifetlerle dolup taşmasıyla ortaya çıkan tatlılığın verdiği mutlu, iyi ve güzel bir hayattır. Birîfkânî'ye göre ilâhî nur ve ma'rifetten doğan bu mutluluk, ahirette verilecek ertelemeli cennetin nimetlerinden daha büyük ve daha lezzetlidir.[1045]

b. Recâ

Arapça bir kelime olarak *emel, ümitsizliğin zıddı*[1046]*, umut, beklenti, umma, ricâ* ve *talep*[1047] anlamlarına gelir. Sûfîlerin hâllerinden olan recâ, vaadin güzelliğinden dolayı kalbin sükûnete ermesidir. Recâ temenniden farklıdır. Çünkü temenni -recânın aksine- sahibini tembelliğe ve çalışmamaya iter. Bundan dolayı temenni makbul görülmemiştir.[1048]

[1039] Bkz. Ebû Muhammed Zekiyyüddin Abdulazîm b. Abdulkavî Münzirî, **et-Terğîb ve't-Terhîb**, Beytu'l-Efkâri'd-Düveliyye, Basım yeri ve tarihi belirtilmemiş, s. 698
[1040] **Kur'an**, Âl-i İmrân, 3/175
[1041] **Kur'an**, Fâtır, 35/28
[1042] **Kur'an**, Âl-i İmrân, 3/28
[1043] Nûreddin Birîfkânî, s. 75
[1044] **Kur'an**, Rahmân, 55/46
[1045] Nûreddin Birîfkânî, s. 76
[1046] İbn Manzûr, C. 3 s. 1604
[1047] Mutçalı, s. 313
[1048] Zûbî, s. 180. Ayrıca bkz. Cebecioğlu, s. 513

Sûfîler havf ve recâ dengesi konusunda, havf ve recâyı bir kuşun iki kanadına benzetmişlerdir. İki kanadı eşit düzeyde olan kuş, dengeli uçar ve gideceği mahalle selâmetle ulaşır.[1049]

Birîfkânî, İbn Atâullah İskenderî'nin *"Halktan gelenler mahrumluktur; Hakk'tan olan men etmeler, vermemeler ihsandır"*[1050] sözünü şerhederken Cenâb-ı Hakk'ın dünyalık vermediği kişinin itâat içinde O'na sığınacağını ve recâ'ya sebep olacağını söylemektedir. Değerlendirmelerinin devamında recânın, halktan gelen atâlardan (yani vermelerden) daha büyük bir atâ bir ihsân olduğunu belirtir.[1051]

Birîfkânî mü'min için recânın vacip olduğunu söyler. Çünkü ona göre Allah'tan ümidini ancak kâfirler keser. Havf ile beraber recânın da ehemmiyetine vurgu yapan Birîfkânî konuyla ilgili birçok ayet getirir[1052]:

"...Kâfirler topluluğundan başkası Allah'tan ümidini kesmez."[1053]

"...O'nun rahmetini umarlar, azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı gerçekten korkunçtur."[1054]

"De ki: Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinixzi kesmeyin..."[1055]

"Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah) ları ise dilediği kimseler için bağışlar..."[1056]

Birîfkânî, bir şiirinde Allah'ın rahmetinin genişliğinden akıcı bir şekilde şöyle bahsetmektedir:

"Te dinâsim bi dû wesfên te, kû Rehmân û Rehîm

Herdû wesfan xeriqandin dixuda, gunahêma"[1057]

[1049] Zûbî, s. 180. Ayrıca bkz. Gürer, s. 292
[1050] Şarkavî, s. 37
[1051] Keznî, s. 221
[1052] Nûreddin Birîfkânî, s. 77
[1053] **Kur'an**, Yûsuf, 12/87
[1054] **Kur'an**, İsrâ, 17/57
[1055] **Kur'an**, Zümer, 39/53
[1056] **Kur'an**, Nisâ, 4/48

Yani *"... Seni iki vasfınla tanıyorum ki, bunlar Rahmân ve Rahîm'dir. Bu iki vasıf kendinde günahlarımızı boğdu..."* demektedir.

Birîfkânî'ye göre mü'min yaşadığı sürece "havf" ağırlıklı olarak yaşamalıdır. Bu durum mü'minin günahlara girmesine engel olur. Ölüm vakti yaklaştığında ise, "recâ"nın ağırlık kazanması gerekmektedir. Bu durum da mü'minin ümitsizliğe düşmesine engel olur.[1058]

Birîfkânî'ye göre amelsiz recâ olmaz. O, recânın amelle beraber olması gerektiğini düşünür. Ona göre, durum böyle olmadığı zaman, buna recâ değil, hayalden ibaret olan boş bir ümniye denir.[1059]

c. Sekr ve Sahv

"Sekr" *sarhoşluk ve kendinden geçme hali* anlamına gelir. "Sahv" ise *ayık ve aklı başında olma hali* demektir. Tasavvufî bir terim olarak sekr, *kuvvetli bir tecelli sonucunda kulun kendinden geçip rûhânî zevklere dalması*; sahv ise, *manevî sarhoşluktan ayılmak veya böyle bir sarhoşluğa düşmeden daima ayık olmak, temkin, huzur ve şuur halinde bulunmak* demektir. Tasavvuf tarihinde "sekr ve cezbe" hâlinin temsilcisi Bâyezid Bistamî olduğu gibi, "sahv, temkin ve huzur" hâlinin temsilcisi ise Cüneyd Bağdadî olmuştur.[1060]

Sekr hâlinde bulunan kişinin şerîate aykırı ifadelerine itibar olunmaz. Çünkü o içinde bulunduğu sekr hâlinin bir neticesi olarka akıl tavrından sıyrılmış, üzerindeki vâridin etkisi ve hâkimiyeti altındadır. Bu hâlde sarfedile dayanıksız ifadelere dikişsiz şatahat veya doğrudan şatahat adı verilmektedir.[1061]

Birîfkânî dördüncü ceddi Şemseddin Ahlâtî'nin bir şiirinde geçen *"Mest û xerabım ji meyê..."*[1062] yani *"Şaraptan (meyden) dolayı mest ve harâbım.."* sözünü açıklarken Allah'a olan muhabbetinin Şemseddin Ahlâtî'yi sarhoş ettiğini ve onu insanların nazarında bir takım yakışık olmayan durumlara soktuğunu söyler. Birîfkânî

[1057] Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 37; **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 39, 269
[1058] Nûreddin Birîfkânî, s. 77
[1059] Keznî, s. 214. Ayrıca bkz. Şarkavî, s. 35
[1060] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 214
[1061] Cebecioğlu, s. 552
[1062] Zahid Birîfkânî, **Dîdarê Yar**, s. 35

Şemseddin Ahlâtî'nin divanına bakıldığı zaman onun çoğu yerde ne yapacağını bilemez, hayrete varmış ve mürüvvete uymayan hâller içerisinde olduğunu söyler. Çünkü ona göre Şemseddin Ahlâtî'nin irâdesi, Muhabbetullah'ın (Allah sevgisi) saltanatı altında mağlup ve meczûb olmuştur.[1063]

Birîfkânî'ye göre daha işin başında olan mübtedîler kemâle doğru giden ve sonu olmayan bu yolun daha başında iken bu sulûk hâlinin etkisinde kalıp kendilerinden geçerler. Bu hâlden etkilenen sâlik kendinde olmadığından dolayı bir takım görevlerini terkedebilir ve bundan dolayı da sorumlu tutulmaz. Birîfkânî sekr hâlinde olan kişinin yaptıklarından dolayı sorumlu olmayacağıyla ilgili Ebû Bekir Şiblî'nin (334/945) şu sözünü nakleder[1064]:

نسيت اليوم من عشقي صلاتي فلا ادري عشائي من غداتي

Yani, *"Ben bugün aşkımdan dolayı namazımı unuttum. Sabah mıydı yatsı mıydı bilmiyorum."*

Birîfkânî fenâ hâlinde bulunan bazı müceddîtlerin kendilerinden geçtiklerinden bahseder. Bu kimseler içinde bulundukları cem' ve fenâ hâlinin şiddetinden dolayı kendilerinden geçmekte, hiçbir şeyi göremez hâle gelmekte ve hatta bazen avretleri açığa çıktığı halde bu durumun farkına varmamaktadırlar.[1065]

d. Fenâ-Bekā ve Cem'-Fark

Fenâ *yok olma, yokluk, geçip gitme*; bekā ise *devam, sebat, evvelki hâl üzere kalma* gibi anlamlara gelir. Bu iki tasavvufî kavram beraber kullanılagelmiştir. Tasavvufî birer kavram olmaları hasebiyle fenâ, *kişinin kötü sıfatlardan arınması*; bekā ise *güzel sıfatların insanda bulunması* anlamına gelir.[1066]

Tasavufî ıstılah içerisinde "fenâ ve beka" kavramlarıyla ilişkili olarak "cem' ve fark" kavramlarını da görmekteyiz. Tasavvufî bir kavram olarak "cem'" *herşeyi*

[1063] Nûreddin Birîfkânî, s. 286; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 70
[1064] Nûreddin Birîfkânî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, a.y.
[1065] Nûreddin Birîfkânî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 71
[1066] Eraydın, s. 196. Fenâ ve bekā ile ilgili ayrıca bkz. Kelâbâzî, s. 142-151; Kuşeyrî, s. 102-104; Yılmaz, **a.g.e.**, s. 215-217; Kara, s. 125-128

Allah'tan bilerek halkı yok, Hâlık'ı var görme hâli; "fark" ise *kuluk sıfatıyla Hakk'ı ve halkı ayrı ayrı varlıklar olarak görme hâli* demektir. Sâlikte bu iki hâl birbirini takip eder durur. Bu durum da zaruridir. Çünkü fark hâli olmayınca kulluk; cem' hâli bulunmadıkça da Hakk'ı tanıma (ma'rifet) tehakkuk edemez. Yine farkı olmayan cem' zındıklık, cem'i olmayan fark ise atâlet olarak görülmüştür. İkisinin bir arada bulunması hâli ise gerçek tevhid olarak yorumlanmıştır.[1067]

Birîfkânî fenâ hâlini iki mertebeye ayırmaktadır. Sâlik fenâ hâlinin *ilk mertebe*sinde çevresindeki zâhirî hiçbir şeyi göremez hale gelmektedir. Birîfkânî sâlikin bu halini uyuyan kişinin gözleri açık olduğu halde çevresini görememesine benzetmektedir.[1068]

Birîfkânî'ye göre bu hâlde bulunan kimse içinde bulunduğu durumdan dolayı bazı görevlerini aksatabilmektedir. Hatta Birîfkânî'ye göre bazı müceddıtlerin bu hâlerinde avretleri açıldığı halde bu durumun farkına varmadıkları görülmektedir. Çünkü onlar bulundukları halden dolayı çevrelerindeki insanları görememektedirler. Çünkü "halk"a "Hâlık" ile; "şeriat"e ise "hakikat" ile perdelenmişlerdir. Birîfkânî'ye göre bu, öncelikle tecellî-i sıfât; sonra ise tecellî-i ef'âl makāmıdır. Çünkü sâlik Allah'tan başkasını görememektedir. Hiçbir şey ise Allah'tan gizli kalamaz. O halde herhangi bir hicaba ne gerek vardır. Bu mülahazalar içerisindeki sâlik kendinden geçmektedir. Bu hâlde bulunan kimse saklanma veya örtünme ihtiyacı hissetmez. Çünkü sâlik karşısındakini idrak edememektedir. Belki ona bir taş gözüyle bakmaktadır. Bundan dolayı da ondan utanmamaktadır. İşte bu hâldeki sâlikin nazarında diğer insanlar birer taş mesabesindedir.[1069]

Birîfkânî fenâ hâlinin *ikinci mertebe*sine ise "fenâ-i tâm" demektedir. Sâlik bu mertebede bütün mahsûsâttan (duyularla algılananlar) tamamiyle perdelenmiştir. Onun nazarında bütün yaratılmışlar (halk), ağacın gölgesi veya Güneş'in nuru gibidir. Gölge ve ışığın hakîkatleri ise, ağaç veya Güneş'e nisbetle yok hükmündedir. Yaratılmışlar Hakk Teâlâ'ya nisbetle gölge konumunda olursa; bu gölge varlıklara nisbet edilen yeme, içme, oturma ve kalkma gibi fiillerin konumu daha da sönük duruma

[1067] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 217-221
[1068] Nûreddin Birîfkânî, s. 286; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 71
[1069] Nûreddin Birîfkânî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, a.y.

gelmektedir. Birîfkânî bu hâlde bulunan kimse için bu fiilerden bahsedilmesinin yersizliğini yine gölge benzetmesiyle anlatmaktadır. Ona göre gölge varlık diyebileceğimiz bu varlıklara herhangi bir şey nisbet etmek, ağacın gölgesine meyve, kök ve yaprak nisbet etmek kadar bir yalan ve deliliktir.[1070]

Birîfkânî'ye göre kulun "fenâ ve cem'" hâlinden dönüşüne, "bekā ve fark" denir. Bekā ve fark hâli, şerîat makāmı olup makāmların en zor olanıdır. Çünkü bu makām peygamberlerin makāmıdır. Birîfkânî "bekā ve fark" hâlinin "fenâ ve cem'" hâlinden daha üstün olduğunu söyler. Bu meyanda Muhyiddin ibn Arabî'nin (638/1240) *"Öyle bir denize daldım ki, peygamberler onun sahilinde duruyorlar"* sözünü de bu manaya yorar. Ona göre bu sözde geçen *deniz* sözü *hakîkat*e; *sahil* ise *şerîat*e karşılık gelmektedir. Buna göre peygamberler "hakîkat" denizi aşmış, "şerîat" sahile ulaşmışlardır.[1071]

Birîfkânî'ye göre *hakîkat* ve *şerîat* makāmlarında bulunan kimselerin bir araya gelmesi mümkün değildir. Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın kıssası buna örnektir. Birîfkânî'ye göre ikisi arasındaki buluşma, makām farklılığından dolayı ayrılıkla sonuçlanmıştır. Bu örnekte de görüldüğü gibi farklı hâlleri işgal eden kimseler arasındaki ayrılık bir realitedir. Bundan dolayı bazı âriflerin diğerlerini eleştirmektedir. Hatta bazen bu eleştirilerin dozunun arttığını da görmekteyiz.[1072]

3.1.2.2 Marifet ve Bilgiye Dair Olanlar

a. Ma'rifet

Ma'rifet kelimesi Arapça *ilim*[1073]*, bilgi, kabiliyet, maharet, vukuf* ve *derin bilgi*[1074]gibi anlamlara gelir. İsfehânî'ye göre ma'rifet, *bir şeyi eseri sonucunda tefekkür ve tedebbürle idrâk etmek* demektir. Bu tanımıyla ma'rifet, *ilim* kavramından daha özel bir anlam ifade etmektedir. İlmin zıddı cehâlet iken, ma'rifetin zıddı *inkâr*dır. İsfehânî ma'rifet ve ilim kavramları arasındaki fark bağlamında başka örnekler de getirmektedir. Örneğin, Allah'ın insanlar tarafından bilinmesi bağlamında ma'rifet kavramını

[1070] Nûreddin Birîfkânî, s. 286-287; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 71
[1071] Nûreddin Birîfkânî, s. 299; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 83
[1072] Nûreddin Birîfkânî, s. 300; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, a.y.
[1073] İbn Manzûr, C. 4 s. 2897
[1074] Mutçalı, s. 563

kullanılırken, ilim kavramı kullanılmaz. Çünkü insanların Allah hakkındaki ma'rifeti, zâtını idrâk ederek değil, eserleri üzerinde düşünülerek elde edilir. Yine Allah'ın bir şeyi bilmesi ifade edilirken, ma'rifet kavramı değil, ilim kavramı kullanılır. Çünkü ma'rifet *kendisine tefekkürle ulaşılan eksik (bilgi) ilim* için kullanılır. Bu da Allah için söz konusu değildir.[1075]

Tasavvufta her durum ve hâlde kul için en önemli şey *ma'rifetullâh*tır. Sûfîler bu bağlamda insanın yaratılış gayesinin anlatıldığı *"Ben cinleri ve insanları, ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım"*[1076] ayetindeki *"ibadet etsinler"* ifadesini *"tanısınlar"* olarak anlamışlardır.[1077]

Tasavvufta dört kapı olarak da bilinen dört mertebe bulunmaktadır. Bunlar; *şerîat, tarîkat, hakîkat* ve *ma'rifet*tir. Söz konusu bu mertebeler, dinde takvâ boyutunda derinleşmeden kaynaklanmaktadır. Hepsinin temelinde şerîat bulunmaktadır. Temelde dini doğru yaşamak anlamında *şerîat* bulunmaktadır. Herkesin normal gündelik kurallara uyarak dini yaşamasına *şerîat*; bu durumu biraz ile derinleştirerek yaşamaya ve ulaşılan inceliğe *tarîkat*; takvâ ve vera'ı titizlikle yaşayarak ulaşan sonuca *hakikat;* ve işin sonunda bu yaşamanın, ma'nâ açısından kişide ifade ettiği bilgi planındaki sonuca ise *ma'rifet* denir. Ma'rifetin oluşması, kişinin yaşamasıyla sıkı sıkıya ilişkilidir.[1078]

Birîfkânî *ma'rifetullah*ı yaratılma sebebi olarak görür. Bu meyanda *"Ben cinleri ve insanları, ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım."*[1079] ayetindeki "ليعبدوني" ifadesini *"...tanısınlar diye"* anlamındaki "ليعرفوني" şeklinde tefsîr etmektedir. Ayetin bu tefsîrinden yola çıkan Birîfkânî, ma'rifeti tüm üstün vasıfların en hayırlısı olarak görür. Ma'rifet, aynı zamanda Allah'ın kuluna dünya ve ahirette vereceği cezaların kaldırılması konusunda da bir şefaatçidir. Çünkü ma'rifet, -bu ayetin delâletiyle- Allah'ın cinleri ve insanları yaratma sebebidir.[1080]

[1075] İsfehânî, s. 334
[1076] **Kur'an**, Zâriyât, 51/56
[1077] Hücvîrî, s. 331
[1078] Cebecioğlu, s. 412
[1079] **Kur'an**, Zâriyât, 51/56
[1080] Nûreddin Birîfkânî, s. 110

Birîfkânî'ye göre insan, ma'rifetullaha kendisinde meydana gelen iki manevî kanatla ulaşır. Bu kanatlardan biri Allah'a, diğeri ise yaratılmışlara bakar. Birincisi Allah'ın emirleri konusunda gevşeklik göstermemek; ikincisi ise, yaratılmışlara karşı sağlam bir akıl sahibi olmaktır. Bu iki özelliğe sahip olan kul, Allah ma'rifetine doğru kanat çırpar.[1081]

b. Keşf

Arapça bir kelime olarak keşf *bir şeyin örtüsünü kaldırmak*[1082]*, açığa çıkarma*[1083]*, gizliliklere ulaşma, erme, araştırma, inceleme, kontrol, teftiş* ve *izcilik*[1084] gibi anlamlara gelir.

Tasavvufî bir kavram olarak keşf hicâbın verâsından gaybî ma'nâlara muttali' olmak demektir.[1085] Mükâşefe hakikatleri manevî gözle görmedir. Maddî âlemi gören gözlere *basar* denirken, manevî âlemi gören gözlere *basîret* denir.[1086]

Birîfkânî'ye göre Allah'ın gayba dair ilimler konusunda keşfe mazhar kıldığı bazı kimseler bulunmaktadır. Fakat bu durum bu kimselerin, her keşf sahibi olmayan âlimden üstün olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü ona göre keşf uzlet ve nefse muhâlefet neticesinde ortaya çıkan özelliklerden olup tek başına üstünlük sebebi olamaz. Bundan dolayı bazı keşf sahibi olmayan âlimlerin dine olan katkılarından dolayı, nice keşf ehli kimselerden üstün olduğu müşâhede edilmektedir.[1087]

Birîfkânî yukarıda düşüncesine deliller getirmektedir. Örneğin "ulemâ-i rüsum" olarak nitelendirilen pek çok âlimin, dine olan hizmetlerinden dolayı, keşf ehli şeyhlerden daha üstün olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca ona göre dinin kurallarına tam bir uygunlukla beraber insanlara nasihat eden bir kimse, kerametiyle beraber

[1081] Nûreddin Birîfkânî, s. 110
[1082] İbn Manzûr, C. 5 s. 3883; Mustafa, s. 839; Mutçalı, s. 763
[1083] Mustafa, a.y.; Mutçalı, a.y.
[1084] Mutçalı, a.y.
[1085] Zûbî, s. 346
[1086] Cebecioğlu, s. 366
[1087] Nûreddin Birîfkânî, s. 268

insanlardan uzak duran (mu'tezil) bir kişiden daha üstündür. Çünkü bir hadiste geçtiği gibi[1088] insanların en hayırlısı, insanları faydalı olanıdır.[1089]

3.2 BAZI TASAVVUFÎ MESELELERLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Tasavvufun kendine has problem ve meseleleri bulunmaktadır. Bu meseleler ya nazarî ya da amelîdir. "Tasavvufî düşüncenin meseleleri" olarak başlıklandırdığımız nazarî konular tefekküre dair meselelerdir. "Amelî tasavvufun meseleri" dediğimiz zaman ise hayatın içinden yer alan konuları kastetmekteyiz.[1090] Bu tasnifimizde de Hasan Kâmil Yılmaz'ın *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar* eserindeki tasnifi esas aldık.

3.2.1 Tasavvufî Düşünce ile İlgili Olanlar

3.2.1.1 Varlık (Vücûd)

Tasavvufî düşüncede *"varlığın birliği esası"*'nın temel bir ilke oduğunu görmekteyiz. Bu ilke bazen "tevhîd-i kusûd"; bazen "tevhîd-i şuhûd"; bazen "vahdet-i vücûd"; bazen de "vahdet-i şuhûd" olarak tezâhür etmiştir. Adı ne olursa olsun bütün bu anlayışların temelde *"varlığın birliği"* temel ilkesi etrafında örgülendiğini görmekteyiz.[1091]

Çalışmamızın bu kısmında tasavvuf düşünce tarihinde varlık konusunda öne çıkan vahdet-i vücûd ve vahdet-i şuhûd anlayışlarını kısaca tanıttıktan sonra, Birîfkânî'nin bu konudaki görüşlerine değinmeye çalışacağız.

Öncelikle "adem ve vücûd" kavramlarının tasavvuf tarihi içindeki gelişimine bakmak faydalı olacaktır. Bu meyanda ilk sûfîlere bakıldığı zaman "adem" kavramının daha çok "yoksulluk" anlamında kullanıldığını görmekteyiz.[1092] Vücûd ise vecd yamaçlarına *tevâcüd* pâzularıyla çıkmaya çalışma; ardından Allah'ın ihsanıyla *vecd* halinin ulaştırdığı zirveye çıkma; onun ardından da yine Allah'ın ihsanıyla "hel min mezîd" kahramanı olan bu gönül erinin kendi beşerî özellik, his ve sıfatlarından tecerrüd

[1088] Bkz. Aclûnî, C. 1 s. 446
[1089] Nûreddin Birîfkânî, s. 268
[1090] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 283
[1091] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 283-284
[1092] Y. Şevki Yavuz, "Adem", **D.İ.A.**, C. 1, T.D.V. Yay., İstanbul 1988, s. 357

edip yok olmasıyla vecd hâlini de aşıp Hakk'ı *bulma*sıyla ihrâz ettiği bir hâldir. Ebu'l-Hüseyin Nûri (295/908) *"Yirmi yıldır bulma ve kaybetme arasında yaşıyorum"* sözüyle bu hâli ifâde etmektedir. Kuşeyrî bu sözü yorumlarken *"Rabb'imi bulunca kalbimi kaybediyorum; kalbimi bulunca Rabb'imi kaybediyorum"* der.[1093] Güneşin zuhûr etmesiyle yıldızların ortadan kaybolması gibi; Hakk'ın bulan Hak yolcusu da kendini kaybetmektedir.

Yukarıda da görüldüğü gibi daha çok bir hâli ifâde etmek için kullanılan "adem ve vücûd" kavramları Gazzâlî ve İbn-i Arabî ile yeni anlamlar kazanmıştır. Gazzâlî, kendisinden önceki sûfîlerin mâsivâyı fânilikle vasıflandırmalarına mukabil, mâsivânın varlığının Allah'a dayanmasından dolayı özü itibariyle yokluk mesabesinde olduğunu belirtmiştir. Ona göre Allah dışındaki her şey yokluktan yaratılmış olup, Allah'ın varlığı hakikî, mâsivânın ise mecazîdir. Varlık hayır ve nurdur. Buna karşılık yokluk şer ve zulmettir. İbn-i Arabî, Gazzâlî'nin bu düşüncesini geliştirmiş olup, daha sonra kendisine vahdet-i vücûd denecek olan fikre ulaşmıştır.[1094]

Tasavvufî düşüncenin en önemli simalarından biri olan Muhyiddin İbn-i Arabî'nin temsilcisi olduğu "vahdet-i vücûd" mesleğine kāil olanlara göre vücûd birdir, o da Hakk'ın vücûdudur. İbn-i Arabî'ye göre Allah'ın dışında varlık yoktur. Âlem, Allah'ın sıfatlarının bir tecellîsinden ibaret olup, Allah'ın varlığıyla ayakta durmaktadır. Âleme bir bir gölge varlık denebilir. Yani, âlem bir vehim ve hayalden ibarettir.[1095] Her bir mertebede bâtın, zâhir ve sâri olan da yine Hakk'ın vücûdudur.[1096] "Merâtib-i vücûd" olarak isimlendirebileceğimiz bu mertebelerde letâfetten kesâfete doğru bir tenezzül vardır.[1097]

Tasavvuf ehli gerek "vücûd" bahsinde gerekse başka konularda, ya göz önünde bulundurdukları veya bizzat yaşadıkları "mertebe", "derece" veyâ "makām" îtibâriyle söz söylemektedirler.[1098] Bu bakımdan sûfîlerin ifadelerini anlamak için bu mertebeleri

---

[1093] Kuşeyrî, s. 97-98
[1094] Yavuz, s. 357
[1095] Türer, s. 227
[1096] Mustafa Tahralı, "Fusûsu'l-Hikem, Şerhi ve Vahdet-i Vücûd ile Alâkalı Bâzı Mes'eleler", Ahmet Avni Konuk (Kitabın yazarı), **Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi** C. 1 içinde (29-62), İFAV Yay., İstanbul 2005, s. 44
[1097] Mahmut Erol Kılıç, "İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn", **D.İ.A.**, C. 20, T.D.V. Yay., İstanbul 1999, s. 500
[1098] Tahralı, s. 40

öğrenmek, büyük önemi hâizdir. Gerçi tasavvuf ehlinin vahdet-i vücûd ve tevhîd ilmini elde etmede kullandıkları usûl "kitabî" ve "aklî" olmayıp sâdece okumayla anlaşılamaz. Bu manaya ulaşma, bu mertebeleri bizzat yaşayarak seyr ü sulûk ile "fenâ" hâline ulaşmakla mümkündür.[1099] Abdurrahman Câmî'nin (898/1492) şu rubâisi bu hakîkate işâret eder:

"Ey kevn ü mekânın hülâsası olan insân! Tevhîd-i Hakk'ı söz ile bulmak mümteniâttandır. Git vücûd-i vehmîni nefy et ki, Fusûsu'l-Hikem'den ve Fahruddîn Irâkî'nin Kitâb-ı Lemeât'ından bulamadığın bir sırrı kendinde bulasın."[1100]

Bununla beraber biz kaynaklarımızdan anladığımız kadarıyla nakledilen hususları belli bir düzen içerisinde nakletmeye çalışacağız.

"Vücûd"un mertebeleri çok fazla olup[1101], bu mertebeler ana hatlarıyla dörtlü, beşli, altılı ve yedili gibi değişik tasnif şekilleriyle birbirinden ayrılmış ve farklı isimlerle isimlendirilmiştir. Mesela, beşli tasnif daha çok Sadreddin Konevî; altılı tasnif Saîduddin Fergânî; en çok kullanılan yedili tasnif ise Fazlullah Burhanpûrî tarafından tercih edilmiştir.[1102] Fakat bu sınıflandırmalar, Ahmet Avni Konuk'un ifâdesiyle *"i'tibârâttan olup mahal-i kıyl ü kâl değildir"*.[1103] Bu farklı sınıflandırmalar bu konuyla ilgili araştırma yapanlar için bir zorluk olsa da, konuya vukûfiyet kesbedildikten sonra bu güçlük de kolaylıkla aşılmaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi merâtib-i vücûd konusunda farklı farklı tasnifler söz konusudur. **Dörtlü tasnif** şu şekildedir:

1. Lâhût, zât

2. Ceberût, sıfatlar ve ilâhî isimler

3. Melekût, rûhlar ve misâl

[1099] Tahralı, s. 61

[1100] Ahmet Avni Konuk, **Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi**, C. 1, Mustafa Tahralı ve Selçuk Eraydın (hzl.), İFAV Yay., İstanbul 2005, s. 2; Tahralı, s. 61

[1101] Tahralı, s. 45

[1102] Mahmut Erol Kılıç, **İbn Arabî Düşüncesine Giriş- Şeyh-i Ekber**, Sufî Kitap, İstanbul 2010, s. 269. Ayrıca bkz. Nûreddin Molla Abdurrahman b. Ahmed Câmî, **Nakdu'n-Nusûs fi Şerh-i Nakşi'l-Fusûs,** William C. Chittick (Tashih (tsh.) ve tlk.), Müessese-i Pejuhesi-i Hikmet ve Felsefe-i İran, Tahran 1370/1950-51, s. 30; Mahmut Erol Kılıç, a.g.md., s. 501; Konuk, s. 66-68; Türer, s. 223-225

[1103] Konuk, s. 67

4. Nasût ve şehâdet âlemleri.[1104]

"Hazarât-ı hamse" olarak isimlendirilen **beşli tasnîf**te ise Melekût âlemi iki mertebe olarak kabûl edilmiştir:

1. Zât-ı sırf, lâ-taayyün, ahadiyyet

2. Vâhidiyyet

3. Ervah

4. Misâl

5. Şehâdet ve insân-ı kâmil mertebeleri.[1105]

Abdurrahman Câmî'ye göre bu mertebelerden ilk ikisi Allah'a, üç tanesi ise âleme âittir. Bu beş mertebeye "İnsân-ı kâmil" diye bir altıncı mertebe daha ekleyerek, bu hazretin bütün mertebeleri câmi olduğunu beyan eder. Çünkü ona göre "İnsân-ı kâmil" bir berzah hükmüyle bunların hepsini kendinde cem' etmiştir.[1106]

Et-Tuhfetu'l-Mürsele müellifi Cemaleddin Muhammed b. Fazlullah Hindî tarafından ilk defa topluca ele alındığı zannedilen[1107] ve "Tenezzülât-ı seb'â" ismi verilen **yedili tasnîf**te ise, beşli tasnîfin ikinci mertebesi olan "vâhidiyyet" mertebesi "vahdet" ve "vâhidiyyet"; beşinci hazret de yine "şehâdet" ve "insân-ı kâmil" diye iki ayrı mertebe olarak kabûl edilmiştir:

1. Lâ-taayyün, ahadiyyet, zât-ı sırf

2. Vahdet, Hakîkat-ı muhammediyye

3. Vâhidiyyet, hakîkat-ı insâniyye, a'yân-ı sâbite

4. Rûhlar

5. Misâl

[1104] Tahralı, s. 45. Ayrıca bkz. Türer, s. 225
[1105] Tahralı, a.y. Ayrıca bkz. Câmî, s. 30-31
[1106] Câmî, s. 30-31
[1107] Tahralı, s. 44-45

6. Şehâdet âlemi

7. İnsân-ı kâmil.[1108]

Abdülkerim Cîlî ise *Merâtibü'l-Vücûd* adlı risâlesinde bu mertebeleri kırka çıkarmıştır.[1109]

"Allah" mefhûmunun yedili tasnîfte üç; beşli ve dörtlü tasnîfte ise iki mertebede mütâlaa edildiğini görmekteyiz. Mustafa Tahralı'ya göre bu farklılık, âyet-i kerîmelerin yorumundan ileri gelmektedir. "Allâh" ismi Kur'ân-ı Kerîm'de "zât", "ulûhiyet" ve "rubûbiyet" mânâlarında kullanılmıştır. Bundan dolayı mutasavvıflar "zât" ve "sıfatlar" tefrîkini mertebe anlayışıyla ele almakta, mevzû ile irtibatlı bütün mes'eleleri de öylece incelemektedirler. Allah mefhûmunun, yedili tasnifte üç mertebe itibar edilmesi bazı konuların daha iyi anlaşılması adına büyük önemi hâizdir. Mustafa Tahralı bu değerlendirmelerinin devamında, sûfîlerin "zâhir ulemâsı" olarak isimlendirdikleri kelamcı ve din âlimlerinin İbn-i Arabî ve diğer sûfîlerin "Allah" hakkındaki söz ve görüşlerine yönelttikleri tenkitlerin, Hakk'a ait bu iki veya üç mertebenin göz önünde bulundurulmamasından ileri geldiğini söylemektedir. [1110]

İbn-i Arabî gibi sûfîlerin bir kısım tezatlı ifadelerini merâtib-i vücûd ile açıklamak mümkündür. Bu sûfîlerin seyr ü sulûk-i rûhâniyyelerinde uğramış oldukları mertebelere göre söz söylemeleri tezat varmış izlenimi vermekte ise de hakikatte böyle bir durum söz konusu değildir.[1111]

Tasavvuf tarihine bakıldığı zaman İmam Rabbânî Ahmed Fârûkī Serhendî'nin (1034/1624) varlık meselesi konusunda önemli bir nazariye ortaya koyduğunu görmekteyiz. "Vahdet-i Şuhûd" olarak isimlendirilen bu nazariye, kısmen vahdet-i vücûd'a benzese de, esasta ondan ayrılmaktadır.[1112]

Vahdet-i şuhûd kelime olarak *görmenin birliği* anlamına gelmektedir. Tasavvufî bir ıstılah olarak *kulun cem ve vecd durumunda, masivanın yokolması ile her yerde*

[1108] Tahralı, s. 45. Ayrıca bkz. Türer, s. 223-225
[1109] Tahralı, a.y.; Türer, s. 225
[1110] Tahralı, s. 45-46. Ayrıca bkz. Türer, s. 226
[1111] Tahralı, s. 40
[1112] Türer, s. 234

sadece Bir'i görmesi anlamına gelmektedir.[1113] İmam-ı Rabbânî müridin ilâhî varlık içerisinde erimesine karşı çıkmıştır. Ona göre Allah-âlem veya Allah-insan ikiliği devam etmektedir. Allah'ın herşeyi kuşatması ve yakınlığı, zâtı ile değil, ilmi iledir. Çünkü Allah ile âlem arasında bir ayrılık söz konusudur. Kadîm olanının hâdis ile, Vâcib olanın ise mümkin ile aynı olması düşünülemez. Yaratılmışlar, Yaratan'ın isim ve sıfatlarının müşâhede edilme aracıdırlar.[1114]

İmam Rabbânî vahdet-i şuhûd hâlini, kişinin Güneş'in ortaya çıkmasıyla yıldızları görememesine benzetir. Ona göre Güneş ortaya çıkınca yıldızlar görünmemektedir. Ama bu durum yıldızların omadığı anlamına gelmemektedir. İmam Rabbânî, Hallâc-ı Mansûr ve benzeri sûfîlerin sözlerini de bu bağlamda değerlendirmektedir.[1115]

"Varlık meselesi" ile ilgili özet olarak vermeye çalıştığımız bu bilgilerden sonra Birîfkânî'nin bu konuyla ilgili tespit ettiğimiz görüşlerini arzetmeye çalışacağız. İlmî ve tasavvufî kaynaklara olan vukufiyeti ve hâl ehli olması hasebiyle Birîfkânî'nin bu konuda sessiz kalmış olması düşünülemez.

Birîfkânî'nin sünnî bir tasavvufî anlayışa bağlı olduğunu görmekteyiz. Ama bunun yanında Birîfkânî'nin, tarihî seyir içerisinde bazı dönemlerde çok sert şekilde karşılanan Hallâc-ı Mansûr, Bayezid Bistamî ve Muhyiddin İbn-i Arabî gibi vahdet-i vücûd mesleğinin önde gelen şahsiyetlerine ve eserlerine övgüyle atıflarda bulunduğunu görmekteyiz.[1116] Sözlerini daha çok içinde bulundukları hâllerin bir neticesi olarak gören Birîfkânî'nin şiirlerinde de vahdet-i vücûd ve şuhûdun izlerini görmek mümkündür.

Birîfkânî'ye göre "tevhîd-i hakîkî" kulun zatının, Hakk'ın zâtına; kulun sıfatlarının, Hakk'ın sıfatlarına; kulun fiillerinin ise Hakk'ın fiillerine dönüşmesidir. Birîfkânî kulun bu durumunu, demircinin körüğü altındaki demirin durumuna benzetir.

[1113] Cebecioğlu, s. 682
[1114] Altıntaş, s. 107-108
[1115] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 299
[1116] Örneğin Muhyiddin İbn-i Arabî için bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 55, 102, 155, 167, 256, 257, 292. Hallâc-ı Mansûr için bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 38, 65, 186, 280, 287, 297, 310, 319. Bayezid Bistâmî için bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 9, 10, 26, 65, 76, 157, 174, 175, 201, 256, 259, 266, 267, 270, 287, 288, 296, 316

Körük altındaki demir kırmızılaşır, sarılaşır ve derken ateşin kendisi olur.[1117] Sûfîlerin fenâ hâlini açıklamak için kullandığı bu örneği veren Birîfkânî, aslında kul ile yaratıcısı arasındaki farkı ifade etmektedir. Çünkü demir ateşten çekilince eski haline döner.[1118]

Birîfkânî sûfîlerin sözlerinin içinde bulundukları hâl, mertebe ve makām itibariyle anlaşılması gerektiğini düşünür. Ona göre her hâl sahibinin varlığa bakışı farklı olacağından dolayı, sarfettikleri söz ve davranışları da farklı olacaktır.[1119]

Fenâ hâlini iki mertebede mütalaa eden Birîfkânî'ye göre sâlik *ilk mertebe*de çevresindeki zâhirî hiçbir şeyi göremez hale gelmektedir. "Fenâ-i tâm" olarak da isimlendirdiği *ikinci mertebe*de ise bütün mahsûsâttan (duyularla algılananlar) tamamiyle perdelenir. Bu hâldeki sâlikin nazarında bütün yaratılmışlar (halk), ağacın gölgesi veya Güneş ışığı gibidir. Gölge ve ışığın hakîkatleri ise, ağaç veya Güneş'e nisbetle yok hükmündedir. Yaratılmışlar Hakk Teâlâ'ya nisbetle gölge konumunda olursa; bu gölge varlıklara nisbet edilen yeme, içme, oturma ve kalkma gibi fiillerin konumu daha da sönük duruma gelmektedir. Birîfkânî bu hâlde bulunan kimse için bu fiilerden bahsedilmesinin yersizliğini yine gölge benzetmesiyle anlatmaktadır. Ona göre gölge varlık diyebileceğimiz bu varlıklara herhangi bir şey nisbet etmek, ağacın gölgesine meyve, kök ve yaprak nisbet etmek kadar bir yalan ve deliliktir.[1120]

Birîfkânî bu düşünceleriyle belli bir mertebeden sonra şehâdet âlemindeki bu varlıkların birer gölge varlık konumuna düştüklerini ifade etmektedir. Ona göre bu hâlde bulunan kimselerin de söz ve davranışlarının bu açıdan değerlendirmesi gerekmektedir. Örneğin Birîfkânî'ye göre Hallâc-ı Mansûr'un "أنا الحق" yani "Ben Hakk'ım" demesi cem' ve fenâ hâlinin neticesidir. Çünkü herşey aslına döner ve onda mütelâşî olur. İşte kul da Hakk'ta mütelâşîdir. Birîfkânî buna dair ayet ve hadislerden deliller getirir[1121]:

[1117] Nûreddin Birîfkânî, s. 309-310; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 92
[1118] Bkz. Kara, s. 127
[1119] Nûreddin Birîfkânî, s. 287; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 72
[1120] Nûreddin Birîfkânî, s. 286-287; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 71
[1121] Nûreddin Birîfkânî, s. 287; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, a.y.

"Ben Allah'tan, Mü'minler de bendendir."[1122]

"Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı."[1123]

"...Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır..."[1124]

" Allah göklerin ve yerin nûrudur..."[1125]

Birîfkânî'ye göre ârifler bu makāmlarda Hakk Teâlâ'yı bütün sıfatlardan tenzih ederler. Hatta O'nun "ıtlak"tan (mutlak olmaktan) dahi münezzeh olduğunu söylerler.[1126]

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Birîfkânî'ye göre belli bir mertebeden sonra "hayalî varlık" konumuna düşen şehâdet âlemindeki bu varlıklar, bir seraptan başka bir şey değillerdir. Uzaktan bakan su var zanneder. Fakat aslında yoktur.[1127]

Birîfkânî'ye göre yukarıda anlattığımız durum insanın kat kat hicaplarla perdelenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Birîfkânî vücûd mertebeleri de diyebileceğimiz bu mertebe ve âlemler hakkında bilgiler verir. Ona göre insan ilk olarak "mülk âlemi" ile perdelenmiştir. Bu kimse aslında kesif varlıklardan müteşekkil bir perdeye yani mülk âlemine bakmaktadır. Bundan dolayı bu hayalî varlıkları var zannetmektedir. Hâlbuki *"O'nun vechinden (zatından) başka herşey yok olucudur..."*[1128] hakikatiyle bakıldığı zaman bunların gerçekte var olmadığını anlaşılır.[1129]

"Mülk âlemi" perdesini aralayan sâlik ikinci olarak "melekût âlemi" hicabıyla karşılaşır. Bu hicab da onunla "ceberût âlemi" arasındadır. Bu sefer de melekût âleminin bir takım nur ve özeliklerinin hakîkî olduğunu zanneder. Hâlbuki sâlik *"...Biz şüphesiz*

[1122] Aclûnî, C. 1 s. 236-237
[1123] Buhârî, 79, İsti'zân, 1 (C.4 s. 135); Müslim, 45, Birr, 115 (s.1050)
[1124] **Kur'an**, Bakara, 2/155. Birîfkânî, bu ayetin devamında "*…Allah'ın yüzü.."* ifadesinden kastın "Allah'ın zâtı ve hakîkati" olduğunu söylemektedir. Çünkü Allah'a altı cihetten birine yönelen bir yüzün nisbet eilmesinin mümkün olmadığını söylemektedir. Bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 287; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 71
[1125] **Kur'an**, Nûr, 24/35
[1126] Nûreddin Birîfkânî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, a.y.
[1127] Nûreddin Birîfkânî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, a.y.
[1128] **Kur'an**, Kasas, 28/88
[1129] Nûreddin Birîfkânî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 71-72

Allah'a âidiz ve şüphesiz O'na dönücüyüz…"[1130] ayetiyle baktığında durumun böyle olmadığını anlar. Bu mülahazalarını derinleştiren Birîfkânî bu ayetten bir takım işârî anlamlar çıkartır. Ona göre ayetteki *"…dönücüyüz…"* ifadesinden kasıt insanın benliğinin (ene) Allah'ın Hüviyet'ine ("Hû" ismine) dönüşmesidir. Başka bir ifade ile sâlik benliğini Allah'ın Hû ismi içerisinde eritmektedir. Böyle bir durumda şarap da sirkeye dönüşerek aslına döner. Durum böyle olunca Birîfkânî "Vücûd mertebesi" adını verdiği bu mertebede çirkin hiçbir şeyin bulunmayacağını söyler. Bu mertebede şarap sirkeye dönüşünce, artık buna şarap hükmü verilmez ve helal olur. Artık bu makāmda bulunan kimse için Hakk'ın ahkâmını Hakk'a nisbet etmek sahih olur. Birîfkânî Bâyezîd Bistamî ve benzeri sûfîlerin sözlerini de bu makāmın bir neticesi olarak görür. Ona göre bu mertebede şaraptan bahsedilmesi veya "انا الله", "سبحاني" veya "لي الملك" gibi sözlerin serdedilmesi içinde bulunulan hâlin bir neticesidir.[1131]

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Birîfkânî Bâyezîd Bistâmî, Hallâc-ı Mansûr ve dördüncü ceddi Şemseddin Ahlâtî gibi âriflerin sözlerini içinde bulundukları hâller ile açıklamaktadır. Bu makam ve hâllerden bahseden Birîfkânî, bu makām ve hâller hakkındaki görüşlerini de aktarmaktadır:

Birîfkânî "bekā ve fark" hâlini "fenâ ve cem'" hâlinden daha üstün görmektedir. Ona göre "bekā ve fark" hâli, şerîat makāmı olup peygamberlerin makāmıdır. Birîfkânî İbn Arabî'nin (638/1240) *"Öyle bir denize daldım ki, peygamberler onun sahilinde duruyorlar"* sözünü de bu manaya yorar. Ona göre İbn Arabî bu sözünde peygamberlerin "hakîkat" denizi aşıp "şerîat" sahiline ulaştıklarını anlatır.[1132]

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Birîfkânî'ye göre ârifler arasındaki meşrep ve ifade farklılığının sebeblerinden birisi de, aralarındaki makām ve hâl farklılığıdır. Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın kıssası buna örnektir. Birîfkânî'ye göre ikisi arasındaki buluşma, makām farklılığından dolayı ayrılıkla sonuçlanmıştır. Bu kıssada olduğu gibi makām

[1130] **Kur'an**, Bakara, 2/156
[1131] Nûreddin Birîfkânî, s. 287; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 72
[1132] Nûreddin Birîfkânî, s. 299; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 83

farklılığının meşrep ve ifade ayrılığıyla sonuçlanması bir realitedir.[1133] Varlık hakkındaki farklı görüşler de bundan kaynaklanmaktadır.

Birîfkânî'nin şiirlerinde de vahdet-i vücud ve şuhûdun izlerini görmek mümkündür. Birîfkânî, Zahid Birîfkânî'nin içinde vahdet-i vücûda işaretler barındırdığını söylediği[1134] *Gehî Însim Gehî Cînnim* isimli şiirinde sulûkunda kendisinde meydana gelen hâl farklılıklarına değinmektedir. Örneğin bu şiirinde

"...Gehî mewcûd û geh me'dûm û gahî berzexa kewnim

Gehî bazim li bethaê gehî xergûşî derqeyda..."[1135]

Yani *"...Bazen mevcûd; bazen ma'dûm; bazen de eski bir berzahım. Bazen bethada doğan; bazen de prangalı tavşanım..."* diyerek farklı mertebe ve hâllerdeki müşâhedelerini aktarmaktadır.

Yine aynı şiir içerisinde *"...Le'tîfim gah wekî bayê, kesîfim geh wekî axê..."*[1136]; yani *"...Bazen rüzgâr gibi latîf; bazen toprak gibi kesîfim..."* demektedir. Bu mısrasında Birîfkânî latîf olandan kesîf olana doğru giden vücûd mertebelerine işaret etmektedir.

Birîfkânî *Hikem-i Atâiyye*'nin manzum bir şerhi olan *Telhîsu'l-Hikem*'inde İbn Atâullah İskenderî'nin vahdet-i vücûda dair sözlerini de akıcı bir üslupla ve nazmen şerhetmiştir.[1137]

3.2.1.2 Bilgi (Ma'rifet)

Tasavvufta "bilgi" veya "ma'rifet" derken bütün varlıkları kuşatan *"Zât-ı Kibriyâ"*'yı tanımak kastedilmektedir. Mutasavvıflar, Allah'ı tanımayı *akıl*dan ziyade, *ibadet, tâat ve manevî yükseliş neticesinde meydana gelecek keşf, ilham ve ledünnî bilgi*ye dayandırmışlardır.[1138]

[1133] Nûreddin Birîfkânî, s. 300; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 83
[1134] Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 40
[1135] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 39
[1136] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, a.y.
[1137] Örneğin bkz. Keznî, s. 174, 268-273
[1138] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 302

Birîfkânî'ye göre Allah'ın zâtı hakkında tefekkür etmek küfürdür. Bundan dolayı geriye Allah'ın sıfatları ve mahlûkātı hakkında tefekkür etmek kalmaktadır. Fakat Allah'ın nâmütenâhî sıfatları bulunmaktadır. Allah'ın mahlûkātı ise çeşit çeşittir. Bunun yanında insanın elinde "nüsha-i süğrâ" diyebileceğimiz ve yaratılmışların en mükemmeli olan bir de "insan" hakikati bulunmaktadır.[1139]

"İnsan" Allah'ın sıfatlarının tecellîgâhı ve yaratılmışların küçük bir nüshası hükmündedir. Birîfkânî bu haliyle üzerinde tefekkür etme konusunda en öncelikli şeyin "insan" olduğu görüşündedir. Birîfkânî bu görüşünü "Nefsini bilen, Rabbini bilir" sözüyle özetlemektedir. Ona göre Allah'ın bilinmesi, nefsin bilinmesine dayanıyorsa, Allah'ın dışındaki varlıkların bilinmesi de nefsin bilinmesine dayanır. Çünkü kâmil bir nefis, bu nefsin zâtıdır; zâtı, hakîkatidir; hakîkati ise latîfesidir. Latîfesi ise "Rûh-u Muhammedî", "Akl-ı evvel", "Âlem-i a'lâ", "Rûh-u emrî", "Halîfet-i Ekber", "Sırr-ı İlâhî", "Hakîkat-i Rabbâniyye" ve "Mazhar-ı zât ve sıfât" olarak isimlendirilir. Nefis bu vasıflara sahip olduğu için Allah ma'rifeti konusunda bu kadar önemli bir yere sahiptir.[1140] Birîfkânî bu düşüncesiyle Allah hakkındaki ma'rifetin yolunun insanı anlamaktan geçtiğini anlatmaktadır.

Birîfkânî *ma'rifetullah*ı yaratılma sebebi olarak görür. Bu meyanda *"Ben cinleri ve insanları, ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım."*[1141] ayetindeki "ليعبدوني" ifadesini *"..tanısınlar diye"* anlamındaki "ليعرفوني" şeklinde tefsîr etmektedir. Ayetin bu tefsîrinden yola çıkan Birîfkânî, ma'rifeti tüm üstün vasıfların en hayırlısı olarak görür. Ma'rifet, aynı zamanda Allah'ın kuluna dünya ve ahirette vereceği cezaların kaldırılması konusunda da bir şefaatçidir. Çünkü ma'rifet, -bu ayetin delâletiyle- Allah'ın cinleri ve insanları yaratma sebebidir.[1142]

Birîfkânî'ye göre insan, ma'rifetullaha kendisinde meydana gelen iki manevî kanatla ulaşır. Bu kanatlardan biri Allah'a, diğeri ise yaratılmışlara bakar. Birincisi Allah'ın emirleri konusunda gevşeklik göstermemek; ikincisi ise, yaratılmışlara karşı sağlam bir akıl sahibi olmaktır. Bu iki özelliğe sahip olan kul, Allah ma'rifetine doğru

[1139] Nûreddin Birîfkânî, s. 290; Zahid Birîfkânî, **Dîdarê Yar (a.a.b.k.)**, s. 74
[1140] Nûreddin Birîfkânî, a.y.; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 74-75
[1141] **Kur'an**, Zâriyât, 51/56
[1142] Nûreddin Birîfkânî, s. 110

kanat çırpar.[1143] Burada salih bir amel ve sahih bir düşünceden bahsedildiğini görmekteyiz. Yani bir tarafta amelî, diğerinde ise nazarî bir yön bulunmaktadır.

3.2.1.3 İnsan

Birîfkânî'ye göre insan âlemin küçük bir nüshası[1144]; Allah'ın halk âlemindeki halîfesi[1145]; Allah'ın yarattığı varlıkların en mükemmelidir.[1146] İnsan öyle bir mâhiyete sahiptir ki, kutsî hadisin ifadesiyle[1147] kâmil mü'minin kalbi Cenâb-ı Hakk'ı alacak vüs'ata sahiptir.[1148]

Birîfkânî'ye göre insanın fâni ve bâkī olmak üzere iki tür zâtı bulunmaktadır. Ona göre insanın fâni olan zâtı, gözle görülen cesedidir. Birîfkânî insanın bâkī olan zatının kutsî olduğunu söyler. Bunu *"Kulum Bana nafilelerle yaklaşır. Tâ ki Ben onu severim. Ben onu sevince de onun görmesi, işitmesi, yürümesi, tutması Ben olurum. Kul, Benimle görür, Benimle işitir, Benimle yürür, Benimle tutar"*[1149] kutsi hadisle anlatır. Cenâb-ı Hakk'ın hulûl ve ittihâddan münezzeh olduğu uyarısında bulunan Birîfkânî, bu kutsi hadisle anlatılan durumu, kulun "ene"sinin Allah'ın "Hû" ismine dönüşmesi şeklinde yorumlar. Ona göre bu zâtın sâhibi, insanların nazarında maddî bir ceset; kendisine göre ise ilâhî bir hakikattir.[1150]

3.2.2 Amelî Tasavvuf ile İlgili Olanlar

3.2.2.1 Ricâlu'l-gayb

Tasavvufî düşüncede, âlemi idare ettiklerine inanılan veliler topluluğuna ricâlu'l-gayb denir. Bu konuya en geniş şekilde yer veren mutasavvıf İbn-i Arabî'dir.[1151]

Birîfkânî "gayb erenleri" veya "bilinmeyen Hakk dostları" diyebileceğimiz ve tasavvufta "ricâlu'l-gayb" adı verilen[1152] bu zatlardan ve bu zatların sayı, yetki, görev ve özelliklerinden uzun uzadıya bahsetmektedir.[1153]

[1143] Nûreddin Birîfkânî, s. 110
[1144] Nûreddin Birîfkânî, s. 288, 290, 311; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 72, 74, 93
[1145] Nûreddin Birîfkânî, s. 288; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 73
[1146] Nûreddin Birîfkânî, s. 290; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 74
[1147] Bkz. Aclûnî, C. 2 s. 229
[1148] Nûreddin Birîfkânî, s. 296; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, a.y.
[1149] Buhârî, 81, Rikāk, 38 (C.4 s. 192)
[1150] Nûreddin Birîfkânî, s. 310; Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 92
[1151] Türer, s. 145

Birîfkânî'nin *el-Budûru'l-Celiyye*'sinde toplu olarak kendilerinden bahsettiği gayb ehli kimseler şunlardır:

Aktâb, eimme, evtâd, abdâl, nükabâ, havâriyyûn, recebiyyûn, hatem, Âdem Aleyhisselam'ın kalbindeki üçyüz kişi, Nuh Aleyhisselam'ın kalbindeki kırk kişi, İbrahim Aleyhisselam'ın kalbindeki yedi kişi, Cebrail Aleyhisselam'ın kalbindeki beş kişi, Mikail Aleyhisselam'ın kalbindeki üç kişi, İsrafil Aleyhisselam'ın kalbindeki bir kişi, Davud Aleyhisselam'ın kalbindeki velîler, ricâlu'l-ğayb, on sekiz nakîb, ricâlu'l-fütüvvet, ricâlu'l-Hannân lakablı on beş kişi, ricâlu'l-heybeti ve'l-celâl lakaplı dört kişi, ricâlu'l-feth lakaplı yirmi dört kişi, ricâlu'l-meârifi'l-aliyyi lakaplı yedi kişi, ricâlu'l-imdâdi'l-ilâhiyyi ve'l-kevniyyi lakaplı üç kişi, bazı halleriyle abdâllara benzeyen üç kişi, ayrı ayrı olarak özelliklerini saydığı dört kişi, ricâlu'l-ğaniyyi billahi lakaplı iki kişi, büdelâ adı verilen on iki nakîb, ricâlu'l-iştiyâk adı verilen beş kişi, özelliklerini saydığı altı kişi, melâmetiyye, fukarâ, sûfiyye, ibâd, zâhir ve bâtının sâlihleri olan sâhibu's-sebeb ve târikû's-sebeb, zühhâd, ricâlu'l-mâ', efrâd (mukarebûn), emîn olanlar (ümenâ), kurrâ', ahbâb, halîller (ahillâ'), muhaddesûn, semrâ', verese…[1154]

3.2.2.2 İstimdad, Tevessül ve Teveccüh

İstimdâd, *"Meded yâ şeyh!", Meded yâ gavs!"diye maneviyat üstadlarından yardım isteme olayı*[1155]; tevessül, *bir şeyi veya bir şahsı Allah için aracı ve vasıta kılmak, şefaatçı ve vesile edinmek*[1156]*;* teveccüh ise, *müridin mürşidine yönelip gönlünü bağlaması* veya *mürşidin müridini tam karşısına alıp ona nazar ederek, hiç konuşmadan başbaşa kalmaları*[1157] demektir.

Tasavvufta başta Hz. Muhammed olmak üzere şeyh veya benzeri mânevîyat büyüklerinden yardım isteme, doğrudan onlardan bir talep demek değildir. Belki onların Allah katındaki değerlerinden yararlanmak için bir tevessüldür.[1158] Bu konuyla ilgili

[1152] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 318
[1153] Nûreddin Birîfkânî, s. 175-217
[1154] Nûreddin Birîfkânî, s. 175-217
[1155] Cebecioğlu, s. 323. Ayrıca bkz. Yılmaz, **a.g.e.**, s. 323-324
[1156] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 325
[1157] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 326
[1158] Yılmaz, **a.g.e.**, s. 323

yapılagelen tartışmalara girmeksizin Birîfkânî'nin bu konuyla ilgili görüşlerini ortaya koymaya çalışacağız.

Birîfkânî'ye göre mürîdin mümkün olduğu kadarıyla şeyhiyle olan bağlantısından gafil olmaması ve şeyhinin şeklini hatırından çıkarmaması gerekmektedir. Birîfkânî, bu bağlamda mürîdin her gün ve her gece Abdulkadir Geylânî'den istimdâdda bulunması gerektiğini ifade eder. Bu istimdâdda bulunma durumu daha önce de belirtildiği gibi Kur'ân'dan bir bölüm okunduktan sonra yapılır. Mürîd Abdulkadir Geylânî'ye *"Ey bu yolun şeyhi olan Gâvs Gâvs! Ey âriflerin kutbu! Bu tarîkatta bana yardım et. Sen benim Âlemlerin Rabbi'ne olan vesîlemsin."* diye seslenir. Mürîd ikinci gün Ma'ruf Kerhî'den istimdâdda bulunur ve ona da *"Ey âriflerin imâmı! Ey efendim! Ey Rabb'ime olan vesîlem! Ey şeyhim! Ey (mânevî) babam! Ey yardım edenim! Sen yakın olan gavs ve uzak olan dayanağımsın. Bu tarîkatta Âlemlerin Rabbi katında bana yardım et."* şeklinde seslenir. Üçüncü gün bu sefer Cüneyd Bağdâdî'den istimdâdda bulunur ve ona da *"Ey âriflerin imâmı! Ey tarîkatlerin efendisi! Ey hazretin nâzırı! Ey yüce derece sahibi Gâvs Gâvs! Bu tarîkatta bana yardım et. Sen benim Âlemlerin Rabbi'ne olan vesîlemsin."* diye seslenir. Dördüncü gün ise Seriyy Sakatî'den istimdâdda bulunur ve ona da *"Ey şeyhim! Ey mürşîdim! Ey imâmım! Ey hâdiru'l-mürîdîn! Ey dinin ziyâsı! Ben senin tarîkatının fakirlerinden ve sana tâbi olanların zayıflarındanım. Şefkat nazarıyla bak. Sen benim babam ve bu tarîkatta Âlemlerin Rabbi'ne olan vesîlemsin."* diye seslenir. Birîfkânî'ye göre mürîdin bu zatları unutmaması gerekmektedir. Çünkü bu kimseler mürîde yakın ve ona bakmaktadırlar. Mürîd bu zatların dualarının bereketiyle Allah'a yaklaşır.[1159]

Birîfkânî yukarıda naklettiğimiz görüşleriyle Allah dostlarından yardım istemeye, onları Allah'ın bereketine vesile kılmaya ve onlara teveccüh etmeye verdiği önem göze çarpmaktadır. Birîfkânî naklettiğimiz gibi istimdâdda bulunduğu bu kimseleri sadece birer vesile kıldığını açıkça ifade etmektedir.

3.2.2.3 Râbıta

Tasavvufî bir kavram olarak râbıta, *mürîdin zihnî planda, tefekkür ve muhayyile gücünü kullanarak mürşidiyle "beraberlik" halinde olmasına* denir. Nakşbendiyye

[1159] Keznî, s. 74-75

tarîkatinde râbıta önemli konumda olsa da, bir asıl değildir. Sâlikin belli bir mertebeye geldikten sonra şeyhiyle olan râbıtasına son verip Allah ile râbıta yapması gerekmektedir. Râbıtanın diğer tarîkatlerde ismen olmasa bile, mana olarak bulunduğunu görmekteyiz.[1160]

Birîfkânî râbıtayı Nakşbendiyye tarîkatinin güzel taraflarından biri olarak görmektedir. Çünkü râbıta, şeyhin hem varlığında hem de yokluğunda mürîdi terbiye etmesi demektir. Ona göre bu yönüyle râbıta tüm tarîkatlerde büyük bir asıldır.[1161]

Birîfkânî, halvet âdâb ve usûlünü anlattığı yerde râbıtaya da değinmektedir. Ona göre mürîdin mümkün olduğu kadarıyla şeyhiyle olan bağlantısından (râbıta) gafil olmaması ve şeyhinin şeklini hatırından çıkarmaması gerekmektedir.[1162]

Birîfkânî'ye göre bir mürşid-i kâmilin yüzüne bakmak, zikirden daha etkilidir. Râbıtanın meşhur bir yöntem olduğunu ifade eden Birîfkânî, şeyhin nefsinden fâni olması hâlinde, râbıtanın zikirden daha faydalı olduğunu belirtmektedir.[1163]

Yukarıda da gördüğümüz gibi Birîfkânî, râbıtadan övgüyle bahsetmiştir. Fakat Vahîdüddin Birîfkânî'nin ifadesine göre Birîfkâniyye kolu içerisinde, mana olarak olsa bile, Nakşbendiyye'de olduğu gibi sistematik bir râbıta uygulaması bulunmamaktadır.[1164]

3.3 BAZI USÛL, ÂDÂB VE ZİKİRLER

3.3.1 Tarîkate İntisap Şekli

Genel olarak tüm Kādirî cemâatlerinde tarîkate giriş bir merasimle olmaktadır. Bu merasimlerin birbirinden bir takım farklarla ayrıldığını görmekteyiz. Fakat tümünde

[1160] Cebecioğlu, s. 507. Ayrıca bkz. Özaydın, s. 229-247. Râbıtanın Nakşbendiyye dışındaki tarîkatlerde de mana olarak bulunduğuna dair geniş bilgi için bkz. Kadir Taşpınar, "Tasavvufta Mürşid Râbıtası", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Rize Üniversitesi SBE, 2010), s. 59-67
[1161] Nûreddin Birîfkânî, s. 32
[1162] Keznî, s. 75
[1163] Keznî, s. 79
[1164] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme

genellikle karşılıklı oturarak gerçekleşir. Mürîdin dizleri üzerinde ve tam saygı içerisinde oturması gerekmektedir. Buna *mübâyaa ve zikir telkini* de denir.[1165]

Bir Kādiriyye tarîkati kolu olan Birîfkâniyye'de tarîkate girmek isteyen herkesi kabul etmek şeyh üzerine vaciptir. Bu yüzden şeyh gelen herkesi kabul etmek zorundadır. Tarîkate girmek isteyen kişi, şeyhin eliyle tevbe eder. Şeyh tarikat silsilesinde bulunan herkesin ismini ve en son olarak da bir takım tevazu ifadeleriyle (hakir, fakir gibi…) kendi ismini de anarak mürîd adayına tevbe ettirir. Daha sonra şeyh, mürîde takip etmesi gerek zikir, vird ve hatmeleri öğretir.[1166]

3.3.2 Mürîd-Şeyh Münasebetinde Uyulması Gereken Âdâb

Mürîdin şeyhi konusunda uyması gereken edebler bulunmaktadır. Sûfîler bu âdâba çok önem vermişlerdir. Şeyhin mürîdin mânevî yolculuğunda çok büyük bir yeri vardır. Bu bağlamda mürîdin irâdesinden tamamen sıyrılıp, irâdesini kendisiyle ilgili her konuda şeyhinin eline vermesi gerekmektedir.[1167]

Mürîdin şeyhiyle olan ilişkilerinde uyması gereken âdâba *el-Budûru'l-Celiyye*'sinde *"Faslün fî Âdâbi'l-Mürîdîn maa'ş-Şeyh"* ismi altında özel bir yer[1168] veren Birîfkânî'ye göre, öncelikle mürîdin şeyhine hem zâhiren hem de bâtınen muhâlefet etmekten kaçınması gerekmektedir. Birîfkânî bu konuyla ilgili olarak müridin *"…Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma! Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin."*[1169] ayetini çokça okumasını tavsiye eder.[1170]

Birîfkânî'ye göre mürîd şeyhi hakkında hüsnüzan sahibi olmalıdır. Mürîd şeyhinin dinen hoş olmayan bir durumunu gördüğü zaman, bunu te'vîl etmeye çalışmalı veya şeyhinin bu durumla ilgili bir özrünün olduğunu düşünmelidir. Mürîd herhangi bir

---

[1165] Gürer, s. 383
[1166] Mahmut Bırıfkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[1167] Şihâbeddin Sühreverdî, **Avârifu'l-Maârif,** el-Mektebetu'l-Allâmiyye, Mısır 1939, s. 280-281
[1168] Nûreddin Birîfkânî, s. 327-331
[1169] **Kur'an**, Haşr, 59/10
[1170] Nûreddin Birîfkânî, s. 327. Ayrıca bkz. Geylânî, s. 1042; Gürer, s. 239-240

te'vîl veya özür bulamadığında ise, şeyhinin ismet (günahsız olma) vasfına sahip olmadığını bilmeli ve şeyhinin bağışlanması için dua etmelidir.[1171]

Birîfkânî'ye göre mürîd şeyhinin bulunduğu yerin en kâmil ve kendisine en faydalı olacak mürşidi olduğuna inanmalıdır. Mürîd şeyhinin Allah'a yöneldiği gibi Allah'a yönelmeli ve ondan hiçbir şeyi gizlememelidir.[1172]

Birîfkânî'ye göre şeyhin de mürîdiyle olan ilişkilerinde uyması gereken bir takım kuralar vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Şeyh mürîdin herhangi bir kusuru olduğunda ona nasihat etmelidir.

- Mürîdine karşı daima dürüst olmalıdır.

- Şeyh müridinin terbiyesi için daima faydalı olabilecek yollar aramalıdır.

- Şeyh mürîdini ucuba karşı korumalıdır.

- Şeyh mürîdine karşı şefkatle yaklaşmalı ve onu kendi evladı gibi görmelidir.

- Şeyh mürîdini yetiştirirken tedrîcîliği göz önünde bulundurmalı ve mürîdini ruhsatlardan azîmetlere bu şekilde intikal ettirmelidir.

- Şeyh mürîdini iyi tanımalı ve ona göre terbiye etmelidir.

- Şeyh mürîdin sırlarını korumalı ve kimseye anlatmamalıdır.

- Şeyh mürîdini korumalı, ona yardım etmeli ama nefret ettirmemelidir.

- Mürîdin herhangi bir kusuru olduğu zaman genele hitap edip, onu incitmeden uyarmalıdır.[1173]

3.3.3 Sulûk ve Halvet Âdâbı

Arapça bir kelime olarak sulûk *yola girmek, yol almak,*[1174] *davranış, tavır* ve *hareket*[1175] anlamlarına gelmektedir. Tasavvufî bir kavram olarak ise, Hakk yolcusunun

[1171] Nûreddin Birîfkânî, s. 327. Ayrıca bkz. Geylânî, s. 1042; Gürer, s. 240
[1172] Nûreddin Birîfkânî, s. 331. Ayrıca bkz. Geylânî, s. 1049-1050; Gürer, s. 239-240
[1173] Nûreddin Birîfkânî, s. 325-326. Ayrıca bkz. Geylânî, s. 1050-1052; Gürer, s. 244-247

bir şeyhe bağlanarak ve belli bir metodla Hakk Teâlâ'ya doğru, yani kemalâta doğru iç (manevî) planda yaptığı yolculuğa denir. Bu, sonu olmayan bir yolculuktur. Hacı Bayram Veli Eşrefoğlu Rumî resmî sulûkunu bitirince, ona bu yolun sonunun olmadığını ifâde sadedinde *"Bir velinin, bin yıl ömrü olsa ve bu süre içinde sulûka devam etse, peygamberlerin topuğuna bile varması imkânsızdır."* der. [1176]

Halvet Arapça bir kelime olarak *kişinin kendi başına veya bir başkasıyla tek başına kaldığı mekân*[1177]*, yanlızlık, tek başına olma, uzlet, kendini tecrit etme, halvet yeri, yanlızlık yeri, inzivâ köşesi, zâviye* ve *kulübe* gibi anlamlara gelir. Tasavvufta ise tasavvufî hayata yeni başlayan kimsenin insanlardan ayrılmasıdır. Bundan gaye Allah düşüncesi üzerine zihnî yoğunlaşmayı kolaylaştırmaktır. Halvetin birtakım şartları bulunmaktadır.[1178]

Daha önce de belirttiğimiz gibi Birîfkânî sulûk ve halvet âdâbını konu alan bir mektubunda[1179] uzun bir müddet Kādiriyye tarîkatını uyguladığını ve bunun sonucunda tarîkatın erkânına, şartlarına ve sulûk esnasında uygulanan âdâba muttalî olduğunu ifade eder.[1180]

Birîfkânî'ye göre, Abdulkadir Geylânî'nin uyguladığı nitelikte bir sulûk için bir takım şartlar gerekmektedir:

Öncelikle mürîdin el aldığı şeyhinin tam bir velî ve mürşîd olduğuna inanması gerekmektedir. Çünkü bu itikatta olmayan bir mürîdin şeyhinden faydalanması mümkün değildir.

İkinci olarak, mürîdin şeyhine gidip, ona uyması ve telkin ettiği âdâb ve şartlar konusunda rızâ göstermesi gerekmektedir.

[1174] Cebecioğlu, s. 587
[1175] Mutçalı, s. 402
[1176] Cebecioğlu, a.y.
[1177] Mustafa, s. 293
[1178] Altıntaş, s. 125
[1179] Keznî, s. 72-78
[1180] Keznî, s. 72

Üçüncü olarak, şeyh mürîdi halvete soktuğu zaman, mürîdin şeyhinin âdâb ve şartlar hususundaki emirleri karşısında gassâlın elindeki meyyit gibi olması gerekmektedir.[1181]

Birîfkânî söz konusu mektubunda halvet esnasında yapılması gerekenleri de anlatmaktadır:

Ona göre halvete giren mürîd, halvete girdiği yeri kabri olarak bilir ve tüm günahlarından dolayı bir daha dönmemek üzere tevbe eder. Mürîd halvet yerine gelip oturduğu zaman, sayısızca "Lâ ilâhe illallâh" sözünü tekrar eder. Sabah namazı vakti girince, mürîd sabah namazının ilk sünnetini, ilk rekâtında Fâtihâ sûresinden sonra Kâfirûn sûresini, ikinci rekâtında ise İhlâs sûresini okumak sûretiyle edâ eder. Sünneti edâ ettikten sonra cemaatle namaz kılmak için mescide gider. Mescide giderken adımlarına bakar ve kelime-i tevhîdi dilinden düşürmez. Sabah namazını cemaatle edâ ettikten sonra hemen halvete geri döner. Halvet yerine gelen mürîd işrâk vaktine kadar yine kelime-i tevhîdi tekrar eder. Zikrettiğimiz iki sure ile namaz kıldıktan sonra kıble yönelerek oturur ve yine kalbinin tüm kuvvetiyle kelime-i tevhîdi tekrar eder. Ardından eğer kimse duhâ vaktine kadar kimse olmazsa, sekiz rekât olmak üzere duhâ namazını edâ eder. Sonra sünnet olan öğlen uykusuna yatar. Uyanınca öğle vaktine kadar bekler. Öğle namazı vaktinde yine cemaate yetişir. Namazı edâ ettikten sonra ise bahsettiğimiz gibi halvete geri döner. Ondan sonra halvet yerinde yirmi defa Fâtihâ sûresi ile Âyetu'l-Kürsî'yi ve kırk defa İhlâs sûresini okuyarak, yüz defa istiğfârda bulunur. Daha sonra okuduğu bu ayet ve duaları tarîkatın evliyâ ve meşâyihinin ruhlarına hibe eder. Daha sonra ikindi namazına kadar ister Kur'ân tilâvetinde bulunur veya isterse kelime-i tevhîdi tekrarlamaya devam eder. İkindi vakti gelince tekrar dört rekât ilk sünneti kıldıktan sonra, cemaate katılır. Yine kelime-i tevhîd ile akşam namazına gelir. Namazı kılıp geri döner ve akşam namazının son iki rekâtlık sünnetini kılar. Ardından altı rekâtlık evvâbîn namazını kılar. Hz. Peygamber'e yüz defa salavât getirir. Yatsı namazı vakti gelince cemaatle namaz kılmak için mescitte hazır bulunur. Ardından halvethâneye geri dönerek sünnet namazlarını edâ eder. Ardından kıbleye teveccüh ederek kelime-i tevhîdi tekrar eder. Mürîd oruçlu olduğu durumda iken, yatsı vakti gelince yemeye başlar. Yemeğin her lokmasına besmeleyle başlar. Yemekten çok az

[1181] Keznî, s. 73

yer. Sonra yine kıbleye müteveccihen gecenin yarısına veya buna yakın bir kısmına kadar kelime-i tevhîde devam eder. Ardından tam bir huşû' içerisinde iki rekâtlık bir namaz kılar. Sonra yanında Kur'ân varsa Yâsîn, Secde, Duhân, Mülk ve İnsân sûreleri bir defa; İnşirâh sûresini ise yirmi defa okuyarak, Kur'ân'ın bu bölümlerini Hz. Peygamber'e, diğer peygamberlere, sahabelere, meleklere, imamlara, tarîkatın şeylerine ve diğer Müslümanlara hibe eder. Ardından mürîdin uykusu bastırırsa uyur. Uykudan uyanınca inkisâr ve hudû' içinde yüz defa istiğfârda bulunur. Sonra sabah namazına kadar dünya ve ahireti, anne ve babası ve istediği herkes için için uzun bir duaya başlar. Daha sonra en başta anlattığımız şekilde sabah namazını edâ eder. Birîfkânî'ye göre anlattığı bu halvet deneyimi mürîdin bir âdeti haline gelmelidir.[1182]

Birîfkânî'ye göre mürîdin kelime-i tevhîdin mânâsına ermesi için ciddi gayret göstermesi gerekmektedir. Mürîd sulûku süresince gücü yettiği kadar konuşmadan uzak durmalıdır. Çünkü konuşmanın, sulûkun sıhhati üzerinde ciddi zararları bulunmaktadır. Ayrıca mürîdin mümkün olduğu kadarıyla şeyhiyle olan bağlantısından gafil olmaması ve şeyhinin şeklini hatırından çıkarmaması gerekmektedir. Birîfkânî, bu bağlamda mürîdin her gün ve her gece Abdulkadir Geylânî'den istimdâdda bulunması gerektiğini ifade eder. Bu istimdâdda bulunma durumu daha önce de belirtildiği gibi Kur'ân'dan bir bölüm okunduktan sonra yapılır. Mürîd Abdulkadir Geylânî'ye *"Ey bu yolun şeyhi olan Gâvs Gâvs! Ey âriflerin kutbu! Bu tarîkatta bana yardım et. Sen benim Âlemlerin Rabbi'ne olan vesîlemsin."* diye seslenir. Mürîd ikinci gün Ma'ruf-i Kerhî'den istimdâdda bulunur ve ona da *"Ey âriflerin imâmı! Ey efendim! Ey Rabb'ime olan vesîlem! Ey şeyhim! Ey (mânevî) babam! Ey yardım edenim! Sen yakın olan gavs ve uzak olan dayanağımsın. Bu tarîkatta Âlemlerin Rabbi katında bana yardım et."* şeklinde seslenir. Üçüncü gün bu sefer Cüneyd-i Bağdâdî'den istimdâdda bulunur ve ona da *"Ey âriflerin imâmı! Ey tarîkatlerin efendisi! Ey hazretin nâzırı! Ey yüce derece sahibi Gâvs Gâvs! Bu tarîkatta bana yardım et. Sen benim Âlemlerin Rabbi'ne olan vesîlemsin."* diye seslenir. Dördüncü gün ise Seriyy-i Sakatî'den istimdâdda bulunur ve ona da *"Ey şeyhim! Ey mürşîdim! Ey imâmım! Ey hâdiru'l-mürîdîn! Ey dinin ziyâsı! Ben senin tarîkatının fakirlerinden ve sana tâbi olanların zayıflarındanım. Şefkat nazarıyla bak. Sen benim babam ve bu tarîkatta Âlemlerin Rabbi'ne olan vesîlemsin."*

[1182] Keznî, s. 73-74

diye seslenir. Birîfkânî'ye göre mürîdin bu zatları unutmaması gerekmektedir. Çünkü bu kimseler mürîde yakın ve ona bakmaktadırlar. Mürîd bu zatların dualarının bereketiyle Allah'a yaklaşır.[1183]

Birîfkânî, sulûk günleri bittikten sonra da uyulması gereken kuralları sayar. Örneğin ona göre;

- Mürîdin her farzdan sonra tevhîd zikrini yüz altmışaltı defadan daha az okumaması;

- Her gün ve her gece yüz defa Fâtihâ sûresini okuması;

- Devamlı abdestli olması ve abdestli olarak uyuması;

- Uyuyana kadar Âyetu'l-Kürsî, İhlâs sûresi, Felâk ve Nâs sûreleri okuması ve "Allah" zikrini yapması;

- Her vakit murâkabe içinde olması;

- Az konuşması;

- İnsanlarla iyi muâmelede bulunması;

- İnsanlardan gelen eziyetlere katlanması;

- Kimsenin zemmini, methini veya gıybeti yapmaması;

- Fakirliğe sabretmesi, yumuşak olması ve kendisi için takdîr olunana rızâ göstermesi;

- Belalara karşı sabretmesi;

- Allah'a tevekkül etmesi;

- Müslümanları sevmesi ve onlara hakka çağırması;

- Zalimlerden nefret etmemesi ve onların hidâyete ermesi için dua etmesi;

[1183] Keznî, s. 74-75

- Günahkârlara şefkat göstermesi;

- Merhametli olması;

- Fakirlere yakın olması;

- Zenginlerden ve ehl-i dünyadan uzak dururken, onların da hidâyete ermesi için dua etmesi;

- Gerekmedikçe kimseden bir şey istememesi ve kimseyle konuşmaması gerekmektedir.[1184]

Birîfkânî yukarıda saydıklarımız dışında mürîdin belli vakitlerde ve belli sayıda okuyacağı Allah'ın isimleri, âyetler ve duaları da saymaktadır. Söz konusu mektubunda saydığı isim, âyet ve dualar ile okunma vakti ve sayıları şöyledir:

- Sabah namazından sonra bin defa "*Yâ Halîm"*

- Duha (kuşluk) namazından sonra bin defa *"Yâ Rahîm"*

- Öğle namazından sonra bin defa *"Yâ Raûf"*

- İkindi namazından sonra bin defa *"Yâ Ğaffâr"*

- Akşam namazından sonra bin defa *"Yâ Settâr"*

- Yatsı namazından sonra bin defa *"Yâ Allâh"*

- Teheccüd namazından sonra bin defa tevbe ve istiğfâr (belli bir şekli vardır)

- Cuma günleri yüz defa Hz. Peygamber'e salavât (salavâtın belli bir şekli vardır)

- Her gün sabah namazından sonra Fâtihâ sûresi, Bakara sûresi ilk beş ayeti, Âyetu'l-Kürsî, Bakara sûresinin son iki ayeti, Âl-i İmrân sûresinin 18-27. ayetleri, A'râf sûresinin 54-56. ayetleri, yedi defa Tevbe sûresinin son iki ayeti, İsrâ sûresinin son iki ayeti, Kehf sûresinin ilk on ve son on ayetleri, Rûm sûresinin 17-20. ayetleri, Sâffât

[1184] Keznî, s. 75-76

sûresinin ilk onbir ve son altı ayeti, *"Hâ-mîm"* ile başlayan sûrelerden bir tanesinin (hangisi olduğunu tam olarak tespit edemedik) ilk üç ayeti, Rahmân sûresinin 33-35. ayetleri, Hadîd sûresinin ilk altı ayeti, Haşr sûresinin son beş ayeti, Vâkıa, Mülk, Amme, İnşirâh, Nasr, Kâfirûn, İhlâs, Felâk ve Nâs sûreleri okunur.[1185]

Birîfkânî, Abdulkadir Geylânî'nin mürîdi olacak bir kimsenin bu görev ve edeplere uyması gerektiğini söylemektedir. Ona göre, dünyanın şarkında ve garbında sevapça bu görev ve âdâbın bir benzeri yoktur. Birîfkânî bunlara uyan bir kimsenin Kādiriyye tarîkatı büyüklerinden sayılacağını ifade eder.[1186]

3.3.4 Zikir, Vird ve Hatmeler

Bu başlık altında Kādiriyye tarîkatinin Birîfkâniyye kolunun şu an ki postnişîni ve Birîfkân Tekyesi'nin de mütevellisi olan Vahîdüddin Birîfkânî'nin[1187] yeğeni ve *Bırifkan Seyyidleri* kitabının yazarı olan Mahmut Bırifkani'den edindiğimiz bilgilere dayanarak şu an Birîfkâniyye'de uygulanagelen zikir, vird ve hatmeleri nakledeceğiz.

3.3.4.1 Kādiriyye-Birîfkâniyye Tarîkati Zikir ve Evrâdı

Aşağıdaki zikir ve virdler Birîfkâniyye kolu müntesipleri tarafından her gün okunmaktadır:

1. Sabah ve akşam yüz defa "لا اله الا الله"

2. Sabah ve akşam yüz defa "الله الله"

3. Sabah ve akşam yüz defa "سبحا ن الله والحمد لله ولا اله الله والله اكبر"

4. Sabah ve akşam yüz defa "استغفر الله العطيم واتوب اليه لا اله الا هو الحى القيوم واتوب اليه"

5. Sabah ve akşam yüz defa " اللهم صلى على سيد نا محمد وعلى ال سيد نا محمد عدد خلقك وزنة عرشك ورضا ء نفسك ومداد كليمتك وعلى اله وصحبه وسلم"

6. Sabah ve akşam yüz defa "Fâtihâ Sûresi"

[1185] Keznî, s. 76
[1186] Keznî, s. 76-77
[1187] Mahmut Bırifkani, s. 177. Ayrıca bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 1; Abdurrahman, s. 253; *et-Ta'rîfu bi Tarîkatinâ el-Birîfkâniyye el-Kādiriyye el-Aliyye*, (t.y.) http://alkadria-school.com (20 Ağustos 2012)

7. Sabah ve akşam yüz defa "İhlâs Sûresi"

8. İstediği kadar "لا اله الا الله وحد ه لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير" duası.[1188]

3.3.4.2 Kādiriyye Hatmesi

Bu hatme Pazartesi ve Perşembe günleri veya sadece Perşembe günleri yapılmaktadır. Mümkün olduğu kadarıyla toplu olarak yerine getirilmeye çalışılır. Ayakta ve oturarak yapılır. Hatme şu şekildedir:

1. Sabah ve akşam yüz defa "استغفر الله"

2. Sabah ve akşam yüz defa "Salavât-i Şerîf"

3. "اللهم صلى... صلاة تنجينا..." den "... وعلى اله وصحبه وسلم"e kadar "Salât-ı Münciye" duası

4. Fâtihâ Sûresi

5. Âyetu'l-Kürsi[1189]

6. "… شهد الله" dan "...فان الله سريع الحسا ب"a kadar olan kısım[1190]

7. "لله ما فى السما وا ت وما فى الارض ..." dan "...فا نصر نا على القوم الكا فرن"a kadar olan kısım[1191]

8. "لو انز لنا هذالقر ان على جبل..." dan "...وهو العزيز الحكيم"a kadar olan kısım[1192]

9. "قل اللهم مالك الملك ..." dan "... بغير حسا ب"a kadar olan kısım[1193]

10. Tebâreke Sûresi

11. Zilzâl Sûresi

[1188] Mahmut Bırıfkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[1189] **Kur'an**, Bakarâ, 2/255
[1190] **Kur'an**, Âl-i İmrân, 3/18-19
[1191] **Kur'an**, Bakarâ, 2/284-286
[1192] **Kur'an**, Haşr, 59/21-24
[1193] **Kur'an**, Âl-i İmrân, 3/26-27

12. Kâfirûn Sûresi

13. İhlâs Sûresi

14. Felâk Sûresi

15. Nâs Sûresi.[1194]

3.3.4.3 Züheyriyye Haftalık Hatmesi

Mahmut Bırifkani bu hatmeyi *el-Budûru'l-Celiyye*'den nakletmektedir.[1195] Söz konusu yerde Birîfkânî bu hatmeden övgüyle bahsetmektedir. Ona göre "el-Hatmetu'z-Zuheyriyye" isimli bu hatme çok faydalı ve bereketlidir. Bu hatmeye "Zuheyriyye" denmesinin sebebi Birîfkânî'nin *"İmâmu'l-Hümâm", "Sultânu'l-Muvahhidîn"* ve *"Mevlânâ"* olarak nitelendirdiği Şeyh Zahîruddin'e nispet edilmesinden dolayıdır. Bu hatmeyi Sühreverdiye hatmesiyle kıyaslayan Birîfkânî, her iki hatmenin de okuyucusunu en kısa zamanda yüksek mertebelere ve makamlara ulaştıracağını ifade eder. Birîfkânî bu hatmeye devam etmenin çok önemli olduğunu düşünür.[1196]

Hatme şu şekildedir:

Cumartesi günü bin defa "يا هو يا الله"

Pazar günü bin defa "يا رحمن يا رحيم"

Pazartesi günü bin defa "يا واحد يا احد"

Salı günü bin defa "يا فرد يا صمد"

Çarşamba günü bin defa "يا حى يا قيوم"

Perşembe günü bin defa "يا حنان يا منان"

Cuma günü bin defa "يا ذالجلال والاكرام"[1197]

[1194] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[1195] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme.
[1196] Nûreddin Birîfkânî, s. 141
[1197] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme. Ayrıca bkz. Nûreddin Birîfkânî, s. 141-142

Bunları nakleden Mahmut Bırifkani şunları söyler:

"...Sonra Fâtihâ sûresini Peygamber Efendimiz'e (SAS), Şeyh Abdulkadir Geylânî'ye (Kuddise Sirruhû), Seyyid Nûreddin Birîfkânî'ye (Kuddise Sirruhû), halîfelerine, meşâyihine ve tarîkat dostlarına hediye ediyoruz."[1198]

Yukarıda saydığımız bu günlük ve haftalık zikir, vird ve hatmelerin dışında gereken vakitlerde Vahîdüddin Birîfkânî tarafından Birîfkân Tekyesi'nde veya Vahîdüddin Birîfkânî'nin Duhok'taki evinde toplu hatme yapılmaktadır.[1199]

3.3.4.4 Tarîku'l-Kimyâiyye

Birîfkâniyye'de halvete girmeye fırsat bulamadığı halde, halvetin feyiz ve bereketinden faydalanmak isteyenler için tavsiye edilen bir zikir olan "tarîku'l-kimyâiyye" şöyledir:

Sabah namazında sonra bin defa "يا حليم"

Duha namazından sonra bin defa "يا رحيم"

Öğle namazından sonra bin defa "يا رؤوف"

İkindi namazından sonra bin defa "يا غفار"

Akşam namazından sonra bin defa "يا ستار"

Yatsı namazından sonra bin beşyüz defa "يا أحد"

Teheccüd namazından sonra yüz defa " استغفر الله العظيم الذى لا إله إلا هو عليه توكلت و هو رب العرش العظيم"[1200]

[1198] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[1199] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[1200] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme

SONUÇ

Musul vilayetinde Kādiriyye tarîkatına mensup, ilmî ve tasavvufî etkinlikleriyle tanınan nüfuzlu ailelerden birisi Birîfkânîler'dir. Bir seyyid ailesi olan Birîfkânîler'in nesebi hakkındaki bilgileri bir araya getirme konusunda Ma'ruf Ahlâtî, Memduh Birîfkânî ve üçüncü olarak da şu an Diyarbakır'da bulunan Mahmut Bırifkani'nin çok büyük rolleri olmuştur. Özellikle bu üç zat sayesinde Hz. Peygamber'e (SAS) kadar bir bütün olarak tanıyabildiğimiz bu aile, tarih boyunca pek çok yazar, şair ve mutasavvıf çıkarmıştır. Bunların en önemlilerinden birisi de hiç şüphesiz Seyyid Nûreddin Birîfkânî'dir.

Seçkin bir aileye mensup olan Seyyid Nûreddin, Şihâbeddin Âlûsî, Molla Yahya Mızûrî, İbn Abidin, Mevlânâ Halid Bağdâdî ve Abdurrahman Halis Talabânî gibi nice şâir, âlim ve mutasavvıfın yetiştiği edebî, ilmî ve tasavvufî bir çevrede neşet etmiştir. 1205/1790 yılında Irak'ın Duhok kentinin Birîfkân köyünde doğan Seyyid Nûreddin, bir Halvetî şeyhi olan Abdulcebbar Birîfkânî'nin oğludur.

Seyyid Nûreddin Kürtçe, Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmekte ve bu dilleri eserlerinde başarıyla kullanmaktadır. Seyyid Nûreddin'in bu üç dilde başarıyla şiir yazabilmesi, onun bu dillere vukūfiyetini bütün açıklığıyla göstermektedir. Türkçeyi bilen Seyyid Nûreddin'in bu dilde de eser verdiğine dair herhangi bir veriye ulaşamadık.

Klasik Kürt şâirleri araştırıldığında çoğu zaman "Nûreddin Birîfkânî" isminin de karşımıza çıktığını görmekteyiz. Bu durum Seyyid Nûreddin'in bir tarikat şeyhi olmasının yanıbaşında iyi bir şâir olduğunun da göstergesidir. Seyyid Nûreddin en ince tasavvufî meseleleri üç dilde yazdığı divanıyla okuyucularına başarıyla aktarmaktadır. Bunun yanında Abdulkadir Geylânî'nin *el-Ğunye*'sini nazma aktarması ve İbn Atâullâh

İskenderî'nin *Hikem-i Atâiyye*'sini nazmen şerhetmesi, onun tasavvufa olan vukūfiyetiyle beraber çok iyi bir şâir de olduğunu göstermektedir.

Seyyid Nûreddin, ilk hocası olan Abdulcebbar Birîfkânî'den Kur'ân ve dönemin bazı kitaplarını okur. 10 yaş gibi ömrünün erken bir döneminde Kur'ân-ı Kerim'i ezberler. Daha sonra babasının izniyle çıktığı ilim yoculuğunu başarıyla tamamlar ve dönemin Molla Yahya Mızûrî gibi büyük âlimlerinden birden fazla ilim icâzesi alır. Seyyid Nûreddin kendi talebelerine de dönemin ilim ehli tarafından okutulan eserleri okutur.

Zahirî ilimlerde rüşdünü ispat eden Seyyid Nûreddin, bu "âlim" şahsiyetinin yanıbaşında aynı zamanda bir "mutasavvıf ve sûfî"dir. Halvetiyye, Nakşbendiyye ve nihayet Kādiriyye tarîkatı icâzesi alan Seyyid Nûreddin, bâtınî ilimlerdeki rüştünü de ortaya koyar. Kendisinde Kādiriyye tarîkatı ağır basan Seyyid Nûreddin'in herhangi bir taassuba girmeden diğer tarîkat ve tarîkat büyüklerinden de övgüyle bahsettiğini görmekteyiz.

Çalışmamızda da ortaya koymaya çalıştığımız gibi Seyyid Nûreddin hemen hemen tasavvufî her konuda söz söylemiştir. Seyyid Nûreddin'in eserlerinde yaptığı atıflara bakıldığı zaman, temel tasavvufî eserlere vukūfiyeti daha çok ortaya çıkmaktadır.

Seyyid Nûreddin tasavvufî görüşlerini –bizim ulaşabildiğimiz eserler içerisinde- özellikle *el-Budûru'l-Celiyye*'sinde derli toplu olarak ele almaktadır. Bu eserinde Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'sinde veya Gazâlî'nin *İhyâ*'sında uyguladığı metodu görmekteyiz. Birîfkânî bir konuyu ele alırken, önce konuyla ilgili ayet ve hadisleri vermekte; ardından İslam âlimlerinden ve sûfîlerden örnekler getirerek tasavvufî mirasımıza olan bağlılığını ortaya koymaktadır.

Seyyid Nûreddin'in sünnî bir tasavufî anlayışa bağlı olduğunu görmekteyiz. Ama bunun yanında tarihî seyir içerisinde bazı dönemlerde çok sert şekilde karşılanan Hallâc-ı Mansûr, Bayezid Bistâmî ve Muhyiddin İbn-i Arabî gibi vahdet-i vücûd mesleğinin önde gelen şahsiyetlerine ve eserlerine övgüyle atıflarda bulunduğunu görmekteyiz. Sözlerini daha çok içinde bulundukları hâllerin bir neticesi olarak gören

Seyyid Nûreddin'in şiirlerinde de vahdet-i vücûd ve şuhûdun izlerini görmek mümkündür.

Aynı zamanda bir aksiyoner olan Seyyid Nûreddin Kādiriyye tarîkatı üzere irşad etme iznini şeyhi Ebû Ali Mahmud b. Abdulcelil Mevsılî Huderî'den aldıktan sonra bu görevini hayatının sonuna kadar devam ettirmiş ve başarıyla tamamlamıştır. Kendi döneminde bir milyondan fazla mürîdinin olması, onun bu başarısının bir göstergesidir.

Musul vilayetindeki Kādiriyye tarîkatı nüfûzu, Mevlânâ Halid'in Nakşbendiyye tarîkatını kısa bir sürede büyük bir başarıyla yaymasıyla zayıflamıştır. Bütün bu gelişmelerle beraber Kādiriyye tarîkatının bölgedeki devamında ve yayılmasında Abdurrahman Hâlis Talabânî gibi Seyyid Nûreddin'in de çok büyük etkisi olmuştur. Mensup olduğu Birîfkânî ailesi başta olmak üzere çok geniş bir kitleyi daha sağlığında iken arkasından sürüklemesi; vefatından sonra da halîfelerinin bu hizmeti büyük bir aşk u şevkle günümüze kadar devam ettirmesi, onun bu etkisini ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda örnekleriyle ortaya koymaya çalıştığımız gibi tasavvufî hayatın dolu dolu yaşandığı bir soydan gelen Seyyid Nûreddin, kendisinden sonra da böyle bir yaşayışın devamı için gayret sarf etmiştir. Gayretleri sonuçsuz kalmamış ve bıraktığı bu manevî miras günümüze kadar bâki kalmıştır.

Seyyid Nûreddin sadece yaşayışıyla örnek olmakla kalmamış, hem pek çok insan yetiştirmiş hem de manzum ve nesir olarak pek çok eser vermiştir. Böylesine münbit bir şahsiyetin tanıtılmasının ve eserlerinin önemle incelenmesinin büyük önemi hâiz olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

1. BASILI ESERLER

1.1 Kitaplar

ABDURRAHMAN, Beşir Said, **Behdînân Ve Eşâiruhû**, 1. Basım, Matbaat-u Hâsse, Duhok 2006.

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhamed, **Keşfu'l-Hafâi ve Muzîlu'l-İlbâs**, C. 1-2, Yusuf b. Mahmud el-Hâc Ahmed (thk., tahrîc ve tlk.), Mektebetu'l-İlmi'l-Hadîs, Basım yeri ve tarihi belirtilmemiş.

AHMED, Sâlim Abdurerezzak, **Fihrisu Mahtūtāti Mektebeti'l-Evkāfi'l-Âmmeti fi'l-Mevsıl**, C. 1-10, 2. Basım, Mektebetu'l-Vataniyye, Bağdat 1982.

ALTINTAŞ, Hayrani, **Tasavvuf Tarihi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1986.

ALTUNTAŞ, Halil ve Muzaffer Şahin (hzl.), **Kur'an-ı Kerim Meâli**, 6. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2010.

AŞKAR, Mustafa, **Tasavvuf Tarihi Literatürü**, İz Yayıncılık, İstanbul 2006.

AYDIN, Ferit, **Tarîkatta Râbıta ve Nakşbendîlik**, Süleymaniye Vakfı Yay., İstanbul 2000.

BAYRAK, Mehmet, **Kürdoloji Belgeleri I-II**, Özge Yay., Ankara 2004.

BELHÎ, Mukātil b. Süleymân, **el-Vucûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm**, 1. Basım, Merkezu Cum'ati'l-Mâcidi Li'sSekāfeti Ve't-Turâs, Bağdat 2006.

BIRİFKANİ, Mahmut, **Bırifkan Seyyidleri**, 1. Baskı, Poyraz Ofset, Ankara 2011.

BİRÎFKÂNÎ, Muhammed Said Yasin, **Fudalâu Behdînân**, Mesud Muhammed Said Yasin Birîfkânî (hzl.), Matbaatu Hebât, Duhok 1997.

BİRÎFKÂNÎ, Nûreddin, **el-Budûru'l-Celiyye**, Vahîdüddin Birîfkânî (Cem' ve thk.), Yayınevi belirtilmemiş, Basım yeri belirtilmemiş 1986.

BİRÎFKÂNÎ, Vahîdüddin (cem' ve thk.), **el-Esrâr ve'l-Meânî li'ş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî**, Matbaat-u Ca'fer el-'Ussamî Şâri' el-Mütenebbî, Bağdat 2003.

……, **el-Âlimu'r-Rabbânî eş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî ve Âsâruhû**, Matbaatu's-Sekâfe, Erbil 1984.

BİRÎFKÂNÎ, Zahid (hzl.), **Zibanê Kurdî- Dîwana Şêx Nûreddinê Birîfkanî**, Roja Nû Yay., Stockholm 2001.

……, **Dîdarê Yar- Dîwana Şêx Şemseddinê Qutbê Exlatî yê Birîfkanî**, Roja Nû Yay., Stockholm 2001.

……, **Laleşîn- Dîwana Şêx Memdu'hê Birîfkanî**, APEC Yay., Stockholm 1997.

BROCKELMANN, Carl, **Târîhu'l-Edebi'l-Arabî**, C. 1-10, Ömer Sâbir Abdulcelîl (çev.), Matâbiu'l-Hey'eti'l-Mısriyyeti'l-Âmmeti li'l-Kitâb, Kahire 1999.

BRUİNESSEN, Martin Van, **Ağa, Şeyh, Devlet**, Banu Yalkut (çev.), 7. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2011.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, **el-Câmiu's-Sahîh**, C. 1-4, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kahire 1400/1979-80.

CÂMÎ, Nûreddin Molla Abdurrahman b. Ahmed, **Nakdu'n-Nusûs fi Şerh-i Nakşi'l-Fusûs**, William C. Chittick (tsh. ve tlk.), Müessese-i Pejuhesi-i Hikmet ve Felsefe-i İran, Tahran 1370/1950-51.

CEBECİOĞLU, Ethem, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, 5. Basım, Ağaç Kitabevi Yay., İstanbul 2009.

DOSKÎ, Muhammed Emin, **Levâmiu'ş-Şuhb fî Şerhi Dîvâni Şemsiddîni'l-Ahlâtî el-Kutb**, 1. Basım, Spîrêz Yay., Duhok 2007.

EBÛ DAVUD, Süleyman b. El-Eş'as Sicistânî Ezdî, **Sünenu Ebî Dâvûd**, C. 1-5, Dâru İbni Cezm, Beyrut 1997.

ERAYDIN, Selçuk, **Tasavvuf ve Tarîkatlar**, 9. Baskı, İFAV Yay., İstanbul 2011.

ERBÎLÎ, Muhammed Es'ad, **er-Risâletu'l-Es'adiyye fi't-Tarîkati'l-Aliyye**, Dersaâdet: Matbaa-i Ahmed Kâmil, İstanbul 1343/1925.

GAZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed, **İhyâu Ulûmi'd-Dîn**, C. 1-4, Sıtkı Gülle (çev.), Huzur Yayınevi, İstanbul 2008.

GEYLÂNÎ, Abdulkadir, **el-Ğunye li Tâlibi Tarîki'l-Hakk**, Kâzım Ağcakaya (çev.), Medine Yayıncılık, İstanbul 2011.

GÜRER, Dilâver, **Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, 5. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.

HAZNEDÂR, **Ma'ruf, Mêjûy Edebî Kürdî**, C. 1-7, Aras Publishers, Erbil 2001-2006.

HÜCVİRÎ, Ali b. Osmân Cüllâbî, **Keşfu'l-Mahcûb- Hakikat Bilgisi**, Süleyman Uludağ (hzl.), 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.

İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd Kazvînî, **es-Sünen**, C. 1-5, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Şam 2009.

KARA, Mustafa, **Tasavvuf ve Tarîkatler Tarihi**, 8. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul 2010.

KELÂBÂZÎ, Ebûbekir Muhammed b. İshak, **et-Ta'arruf li Mezbebi Ehli't-Tasavvuf**, Ahmed Şemseddin (hzl.), 1. Basım, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

KEZNÎ, Muhammed Ahmed Mustafa, **eş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî- Hayatuhû, Âsâruhû, Şi'ruhû**, en-Nâşiru'l-Arabî, Kahire 1983.

KILIÇ, Mahmut Erol, **İbn Arabî Düşüncesine Giriş- Şeyh-i Ekber**, Sufî Kitap, İstanbul 2010.

KILIÇ, Remzi, **Osmanlı Yönetiminde Irak ve Suriye**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2011.

KISAKÜREK, Necip Fazıl, **Son Devrin Din Mazlumları**, 24. Basım, Büyük Doğu Yay., İstanbul 2005.

KONUK, Ahmet Avni, **Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi**, C. 1-4, Mustafa Tahralı ve Selçuk Eraydın (hzl.), İFAV Yay., İstanbul 2005.

KORKUSUZ, M. Şefik, **Nehri'den Hazne'ye Meşayihi Nakşbendi**, Kilim Matbaacılık, İstanbul 2010.

KUŞEYRÎ, Ebû Kāsım Abdulkerîm b. Hevazin, **er-Risâletu'l-Kuşeyriyye**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2001.

MEKKÎ, Ebû Tâlib, **Kûtu'l-Kulûb- Kalplerin Azığı**, C. 1-4, Muharrem Tan (hzl.), İz Yayıncılık, İstanbul 2004.

MEMİŞ, Abdurrahman, **Mevlânâ Halid-i Bağdadî**, Kaynak Yay., İstanbul 2011.

MUHÂSİBÎ, Hâris, **er-Riâye li Hukūkillâh- Kalb Hayatı**, Abdulhakim Yüce (hzl.), Işık Yay., İzmir 2012.

MÜDERRİS, Abdulkerim, **Dânişmendân-i Kurd Der Hizmeti İlm u Dîn**, İntişârât-i Ittılâât, Tahran 1369/1949-50.

MÜNZİRÎ, Ebû Muhammed Zekiyyüddin Abdulazîm b. Abdulkavî, **et-Terğîb ve't-Terhîb**, Beytu'l-Efkâri'd-Düveliyye, Basım yeri ve tarihi belirtilmemiş.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin b. Haccâc, **Sahîhu Müslim**, Beytu'l-Efkâri'd-Düveliyye, Riyad 1419/1998.

MÜTTAKĪ, Alâüddin Ali, **Kenzu'l-Ummâl**, C. 1-18, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1985.

NECEFÎ, Muhammed b. Ahmed b. Amîdüddîn, **Bahru'l-Ensâb**, Şerîf Enes el-Kütüb el-Hasanî (thk.), Dâru'l-Müctebâ, Medine 1999.

NİKİTİN, Bazil, **Kürtler- Sosyolojik ve Tarihi İnceleme**, C. 1-2, Hüseyin Demirhan ve Cemal Süreyya (çev.), 4. Baskı, Deng Yay., İstanbul 1994.

NURSÎ, Said, **Barla Lâhikası**, Şahdamar Yay., İstanbul 2007.

……, **Tarihçe-i Hayat**, Şahdamar Yay., İstanbul 2007.

ÖZAYDIN, Murat, **Şeyh Abdurrahman Aktepe- Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, Cihan Yay., İstanbul 2009.

RİFFÂÎ, Hüseyin Muhammed, **Tezyîlu Bahri'l-Ensâb**, Matbaatu Dâru'l-Kütübi Ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, Kahire 2006.

RÛHÂNÎ, Bâbâ Merdûh, **Târîh-i Meşâhîr-i Kurd**, C. 1-3, 2. Basım, İntişârât-i Surûş, Tahran 2003.

SAHİB, Esad, **Mektubat-ı Mevlana Halid**, Dilaver Selvi ve Kemal Yıldız (hzl.), Sey-Tac Yay., İstanbul: 2008.

SARIBIYIK, Mustafa, "Diyarbakır'da Bir Seyyid Kolu: Bırifkani", **2. Uluslararası Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Sempozyumu**, Diyarbakır 12-13 Nisan 2010.

SELEFÎ, Hamdi Abdulmecid ve Tahsin İbrahim Doskî, **İkdu'l-Cumân fî Terâcimi'l-Ulemâi ve'l-Üdebâi'l-Kürd ve'l-Mensûbîne ilâ Müdüni ve Kurâ Kürdistân**, C. 1-3, 1. Basım, Mektebetu'l-Asâle Ve'l-Turâs, Lübnân 2008.

SUYÛTÎ, Celâleddin Abdurrahman, **Câmiu'l-Ehâdîs - el-Câmiu's-Sağîr ve Zevâiduhû ve'l-Câmiu'l-Kebîr**, C. 1-21, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994.

SÜHREVERDÎ, Şihâbeddin, **Avârifu'l-Maârif**, el-Mektebetu'l-Allâmiyye, Mısır 1939.

SÜLEMÎ, Ebû Abdurrahman, **Tasavvufta Fütüvvet**, Süleyman Ateş (çev.), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1977.

ŞARKAVÎ, Abdullah, **Hikmete Yolculuk –Hikem-i Atâiyye Şerhi-**, Ali Urfî Efendi (çev.), Tahir Hafızoğlu (hzl.), İnsan Yay., İstanbul 2010.

ŞELÂL, Abdussamed Sûfî Muhammed, **ed-Dürru'l-Mübîn fî Meâsiri'ş-Şeyh Nûreddîn el-Birîfkânî**, el-Mektebetu'l-Vataniyye, Musul 2000.

TAHRALI, Mustafa, "Fusûsu'l-Hikem, Şerhi ve Vahdet-i Vücûd ile Alâkalı Bâzı Mes'eleler", Ahmet Avni Konuk (Kitabın yazarı), **Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi** C. 1 içinde (29-62), İFAV Yay., İstanbul 2005.

TEKELİ, Hamdi, **Tasavvuf Kültürüne Giriş**, Uludağ Yay., Ankara 2011.

TEMO, Selim, **Kürt Şiiri Antolojisi**, C. 1-2, 1. Basım, Agora Kitaplığı, İstanbul 2007.

TAVAKKOLİ, Muhammed Rauf, **Kürdistan Tasavvuf Tarihi**, Mehmet Polat (çev.), Hîvda İletişim, İstanbul 2010.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa, **el-Câmiu'l-Kebîr**, C. 1-6, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1996.

TÜRER, Osman, **Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihi**, 1. Baskı, Ataç Yay., İstanbul 2011.

VASSÂF, Osmânzâde Hüseyin, **Sefîne-i Evliyâ**, C. 1-5, Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz (hzl.), Kitabevi Yay., İstanbul 2006.

VELİOĞLU, Tarık, **Osmanlı'nın Manevî Sultanları**, Ufuk Yay., İstanbul 2012.

YILMAZ, Hasan Kâmil, **Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar**, 13. Basım, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010.

YÛSUF, Abdulreqîb, **Şaîrên Klasîk ên Kurd**, 1. Basım, Jîna Nû Yay., Uppsala 1988.

ZEKİ BEY, Muhammed Emin, **Meşâhiru'l-Kürdi ve'l-Kürdistân**, Dâru'z-Zamân, Şam 2006.

ZÛBÎ, Memdûh (hzl.), **Mu'cemu's-Sûfiyye**, Dâru'l-Cîl, Beyrut 2004.

1.2 Ansiklopedi Maddeleri

ALGAR, Hamit, "Hâlid el-Bağdâdî", **D.İ.A.**, C. 15, T.D.V. Yay., İstanbul 1997.

AZAMAT, Nihat, "Kādiriyye", **D.İ.A.**, C. 27, T.D.V. Yay., İstanbul 2001.

DARKOT, Besim, "Irak", **İslam Ansiklopedisi**, C. 5/2, M.E.B., İstanbul 1967.

Evliyalar Ansiklopedisi, C. 1, "Abdurrahmân Tâgî (Tâhî)", Türkiye Gazetesi Yay., İstanbul 1992.

……, C. 6, "Es'ad Efendi", Türkiye Gazetesi Yay., İstanbul 1992.

……, C. 9, "Nûreddin Berîfkânî", Türkiye Gazetesi Yay., İstanbul 1992.

GÜNDÜZ, Ahmet, "Musul", **D.İ.A.**, C. 31, T.D.V. Yay., İstanbul 2006.

KILIÇ, Mahmut Erol, "İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn", **D.İ.A.**, C. 20, T.D.V. Yay., İstanbul 1999.

ULUDAĞ, Süleyman, "Mücahede", **D.İ.A.**, C. 31, T.D.V. Yay., İstanbul 2006.

YAVUZ, Y. Şevki, "Adem", **D.İ.A.**, C. 1, T.D.V. Yay., İstanbul 1988.

YILMAZ, Hasan Kâmil, "Esad Erbîlî", **D.İ.A.**, C. 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.

1.3 Sözlükler

CEVHERÎ, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Fârâbî, **es-Sıhâh: Tâcu'l-Lüğa ve Sıhâhu'l-Arabiyye**, C. 6, 4. Basım, Daru'l-İlmi Ve'l-Melâyîn, Beyrut 1990.

İBN MANZÛR, Ebu Fazl Cemalüddin b. Mükerrem, **Lisânu'l-Arabi'l-Muhît**, C. 1-6, Dâru'l-Maârif, Kahire 1981.

İSFEHÂNÎ, Râğıb, **el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân**, 4. Basım, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2005.

MUSTAFA, İbrahim ve Diğerleri, **el-Mu'cemu'l-Vasît**, 2. Baskı, Çağrı Yay., Basım yeri ve tarihi belirtilmemiş.

MUTÇALI, Serdar, **Arapça- Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yay., İstanbul 1995.

ZEBÎDÎ, Muhammed Murtaza el-Hüseynî, **Tâcu'l-Arûz min Cevâhiri'l-Kāmûs**, C. 1-40, Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt, Kuveyt 1965.

2. YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA TEZLERİ

ABCA, Yurdaer, "Yezidilik ve Osmanlı Yönetiminde Yezidiler", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE, 2006).

AKÇA, Mehmet, "Yezidiler, İnanç Esasları ve Ritüelleri", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2006).

ARDIÇ, Mehmet, "Bitlis ve Çevresinde Yetişen Mutasavvıflar ve Tasavvuf Kültürünün Oluşması", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2009).

BEKİ, Melahat, "Said Nursi'nin Tasavvufî Görüşleri", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2007).

ÇAKIR, Adalet, "Mehmet Rif'at Efendi'nin Nefhatu'r-Riyâzi'l-Âliye Adlı Eserinin Işığında Anadolu'da Kādirilik", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2006).

HUT, Davut, "Musul Vilayeti'nin İdarî, İktisadî ve Sosyal Yapısı (1864-1909)", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006).

TAŞPINAR, Kadir, "Tasavvufta Mürşid Râbıtası", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Rize Üniversitesi SBE, 2010).

3. SÜRELİ YAYINLAR

BRUİNESSEN, Martin Van, "The Qadiriyya and the lineages of Qadiri shaykhs in Kurdistan", **T.T.A.D.**, s. 1-2, 2000, sayfalar arası (ss.) 131-149.

ÇELİK, İsa, "Kâdirîyye Tarîkatı Hâlisiyye Şubesinin Kurucusu Şey Abdurrahman Hâlis Kerkükî", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, s. 38, 2008, ss. 159-184.

ÇELİK, Ömer, "Muhammed Es'ad Erbilî'nin Kur'ân-ı Kerim Âyetlerini Yorumlama Yaklaşımı", **T.İ.A.A.D.**, s. 6, 2001, ss. 177-210.

KAVAK, Abdulcebbar, "Şeyh Ma'ruf el-Berzencî ve Kādiriyye Tarîkatının Süleymaniye ve Çevresinde Yaygınlaşmasındaki Rolü", **T.İ.A.A.D.**, Sayı. 28, Temmuz-Aralık 2011, ss. 137-157.

4. İNTERNET KAYNAKLARI

ABD, Câsim, "Mahmûd bin Abdulcelîl bin Mustafâ el-Huderî, el-Kurdî (m. 1769-1815/h. 1183-1231)", 6 Şubat 2012, http://jassim.elaphblog.com (8 Eylül 2012)

BİRÎFKÂNÎ, Ahmed, "Sîretu ve Hayâtu eş-Şeyh Nûreddin el-Birîfkânî", 23 Eylül 2012, http://altaakhipress.com (2 Ekim 2012)

EDİTÖR, Yenidünya, "Nakşi Kutupları Yaman Olur", Yenidünya Dergisi, Mart 2011, http://www.yenidunyadergisi.com (22 Ağustos 2012)

İcâzetu'ş-Şeyh Muhlif mine'ş-Şeyh Vahîd Kutbi'd-Dîn el-Birîfkânî Kuddise Sirruhû, 22 Nisan 2012, http://www.alkadria.com (17 Ekim 2012)

SÖNMEZ, Ali Ramazan, "Müflis bi Emanillah!", Haberkültür Sitesi, 4 Mart 2011, http://www.haberkultur.net (29 Ağustos 2012)

eş-Şeyh Vahîd Kutbu'd-Dîn el-Birîfkânî Şeyhu't-Tarîkati'l-Kādiriyyeti'l-Birîfkâniyye fi'l-Irâk, (t.y.) http://www.alkadria.com (2 Ekim 2012)

Şêx Memdûh Birîfkanî, 2007, http://ku.wikipedia.org (31 Aralık 2012)

et-Ta'rîfu bi Tarîkatinâ el-Birîfkâniyye el-Kādiriyye el-Aliyye, (t.y.) http://alkadria-school.com (20 Ağustos 2012)

et-Tarîkatu'l-Kādiriyye, (t.y.) http://ar.wikipedia.org (19 Ağustos 2012)

YÜKSEL, Müfit, "Barzaniler, Siyonizm ve Filistin", Yenişafak Gazetesi, 21 Ocak 2012, http://yenisafak.com.tr (12 Mart 2012)

……..., "Kelami Dergahı", Haber Akademi Sitesi, 21 Aralık 2006, http://www.haberakademi.net (12 Mart 2012)

……..., "Nurşin'de 4 Kutlu", Cevaplar Sitesi, 14 Ekim 2007, http://www.cevaplar.org (12 Eylül 2012)

……..., "Tarihimizde Kürt Mutasavvıflar", Yenişafak Gazetesi, 18 Şubat 2012, http://yenisafak.com.tr (12 Mart 2012)

……, "Urfa Mebusu Şeyh Safvet Efendi'nin "Tasavvuf" Mecmuasında Brîfkânilerle İlgili bir anekdot", Tarih Şuuru Sitesi, 14 Temmuz 2011, http://www.tarihsuuru.com (2 Haziran 2012)

5. GÖRÜŞME VE RÖPORTAJLAR

BIRİFKANİ, Mahmut, -Vahîdüddin Birîfkânî'nin halifesi ve Türkiye'de vekili- "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme, Diyarbakır 9 Haziran 2012

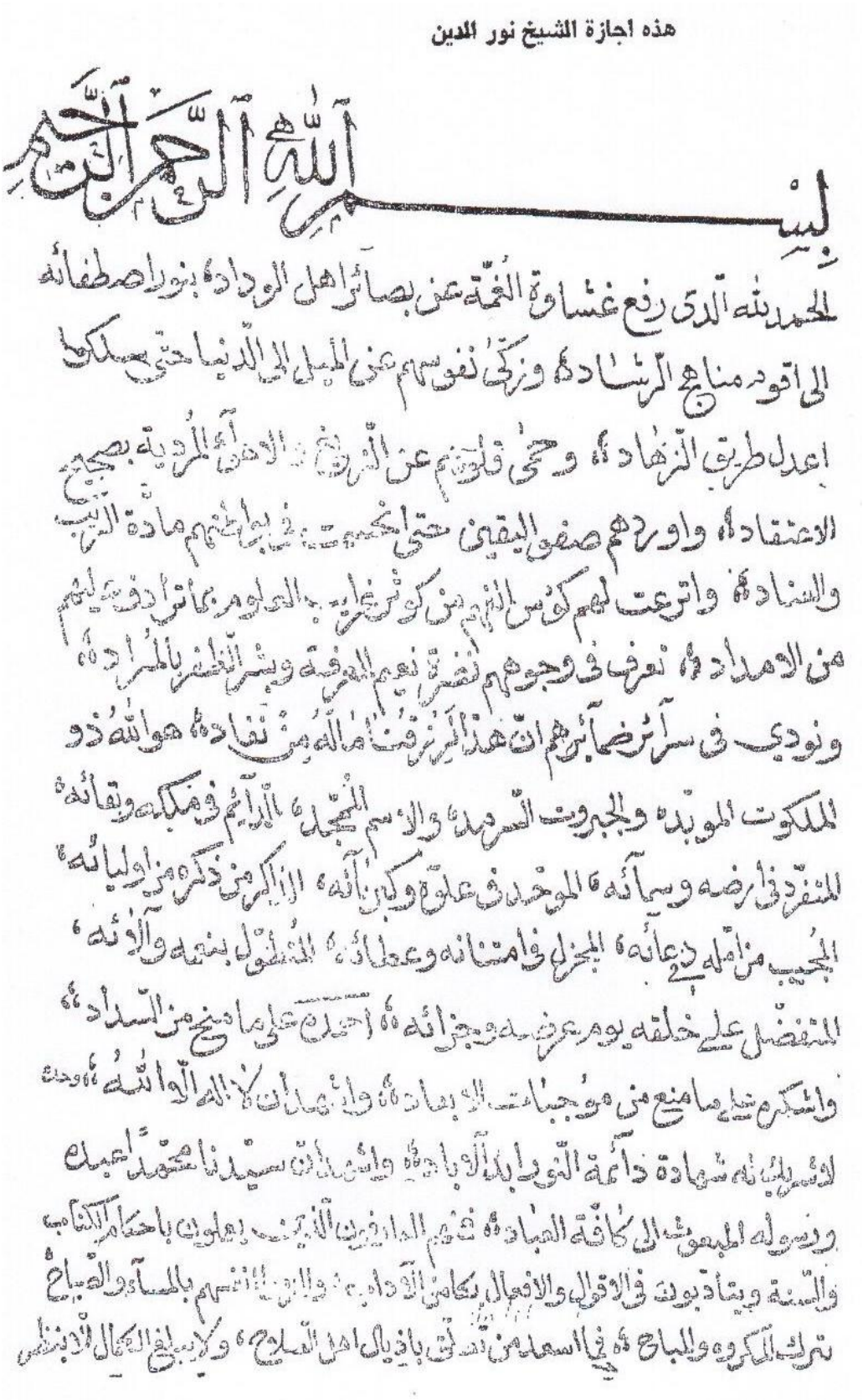
BİRÎFKÂNÎ, Vahîdüddin, -Birîfkâniyye kolu postnişini ve Birîfkân Tekyesi mütevellisi- "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme, Diyarbakır 16 Haziran 2012

EKLER

EK 1. ALDIĞI TARÎKAT İCÂZETNÂMESİ

Nûreddin Birîfkânî şeyhi Ebû Ali Mahmud b. Abdulcelil Mevsılî Huderî'den 27 yaşında iken[1201] 1232/1816 yılında[1202] Kādiriyye tarîkatı için mürîd yetiştirme ve irşad etme iznini alır[1203] ve yanında hırka giyer.[1204] Nûredin Birîfkânî'nin şeyhinden aldığı icâzetnamenin aslının bir nüshasını bulan Muhammed Ahmed Mustafa Keznî, bu nüshanın fotoğrafını çekmiş[1205] ve eserinde sekiz sayfadan müteşekkil bu icâzetnâmeyi yayınlamıştır.[1206] Biz de bu sekiz sayfayı çalışmamızın ekleri arasına koymayı uygun gördük.

[1201] Abdurrahman, s. 79
[1202] Keznî, s. 32, 41; Selefî, C. 3 s. 1043
[1203] Keznî, s. 32, 41; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 11-12; Bruinessen, a.g.mk., s. 143; Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 19; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 2; Abdurrahman, s. 79; Selefî, C. 3 s. 1043; Mahmut Bırifkani, s. 186
[1204] Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Âlimu'r-Rabbânî**, s. 12; Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 19; Vahîdüddin Birîfkânî, **el-Esrâr ve'l-Meânî**, s. 2; Abdurrahman, s. 79
[1205] Keznî, s. 32
[1206] İcâzetnâmenin fotoğrafının bulunduğu kısım için bkz. Keznî, s. 17-24

هذه اجازة الشيخ نور الدين

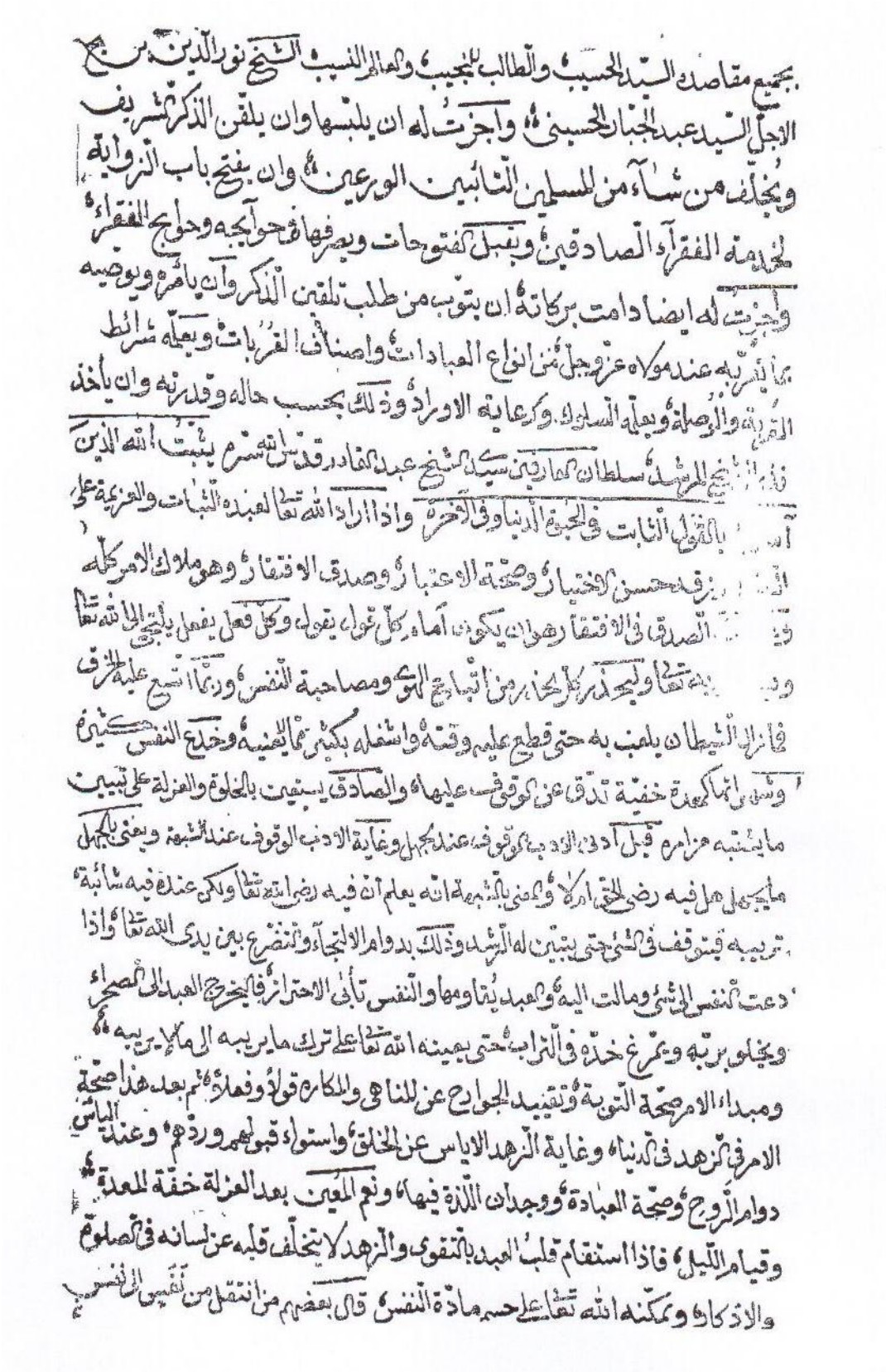
بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي رفع غشاوة الغمة عن بصائر اهل الوداد بنور اصطفائه
الى اقوم مناهج الرشاد، وزكى نفوسهم عن الميل الى الدنيا حتى سلكوا
اعدل طريق الزهاد، وحمى قلوبهم عن الزيغ والاعوجاج المردية بصحيح
الاعتقاد، واورد هم صفو اليقين حتى انحسمت عن بواطنهم مادة الريب
والشك، واترعت لهم كؤس انهم من كوثر غرائب العلوم بما تراد فيه عليهم
من الامداد، نعرف في وجوههم نضرة نعيم المعرفة وبشر الظفر بالمراد،
ونودي في سرائر ضمائرهم ان هذا الذي رفعت اليه من نفاده هو الله ذو
الملكوت المؤبد والجبروت السرمد والاسم المعظم الاراثم في ملكه وبقائه
المتفرد في ارضه وسمائه، الموحد في علوه وكبريائه، الاكرم من ذكر من اوليائه
المجيب من املة دعائه، المجزل في امتنانه وعطائه، المنقول بنعمه والائه،
المتفضل على خلقه يوم عرضه وجزائه، احمده على ما منح من السداد،
واشكره على ما منع من موجبات الاضداد، واشهد ان لا اله الا الله وحده
لا شريك له شهادة دائمة التوالد الاباد، واشهد ان سيدنا محمدا عبده
ورسوله المبعوث الى كافة العباد، فهم العارفون الذين يعملون باحكام الكتاب
والسنة ويتأدبون في الاقوال والافعال بكامل الآداب، والذين ألزمهم بالمساء والصباح
ترك المكروه والمباح، فيا اسعد من تعلق باذيال اهل الصلاح، ولا يبلغ الكمال الا بنظر

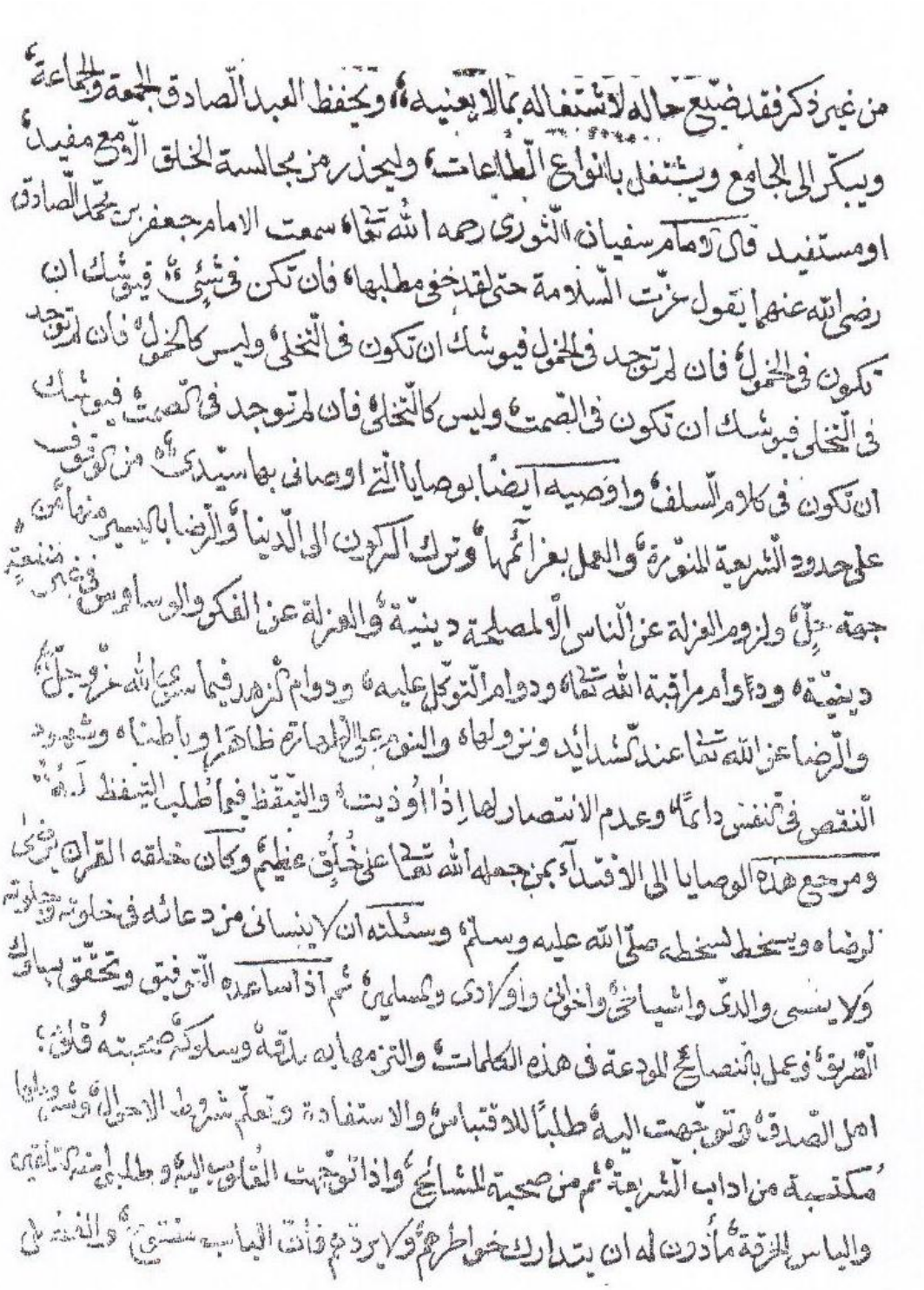
Resim 1. Nûredin Birîfkânî'nin tarikat icâzetnâmesinin 1. sayfası

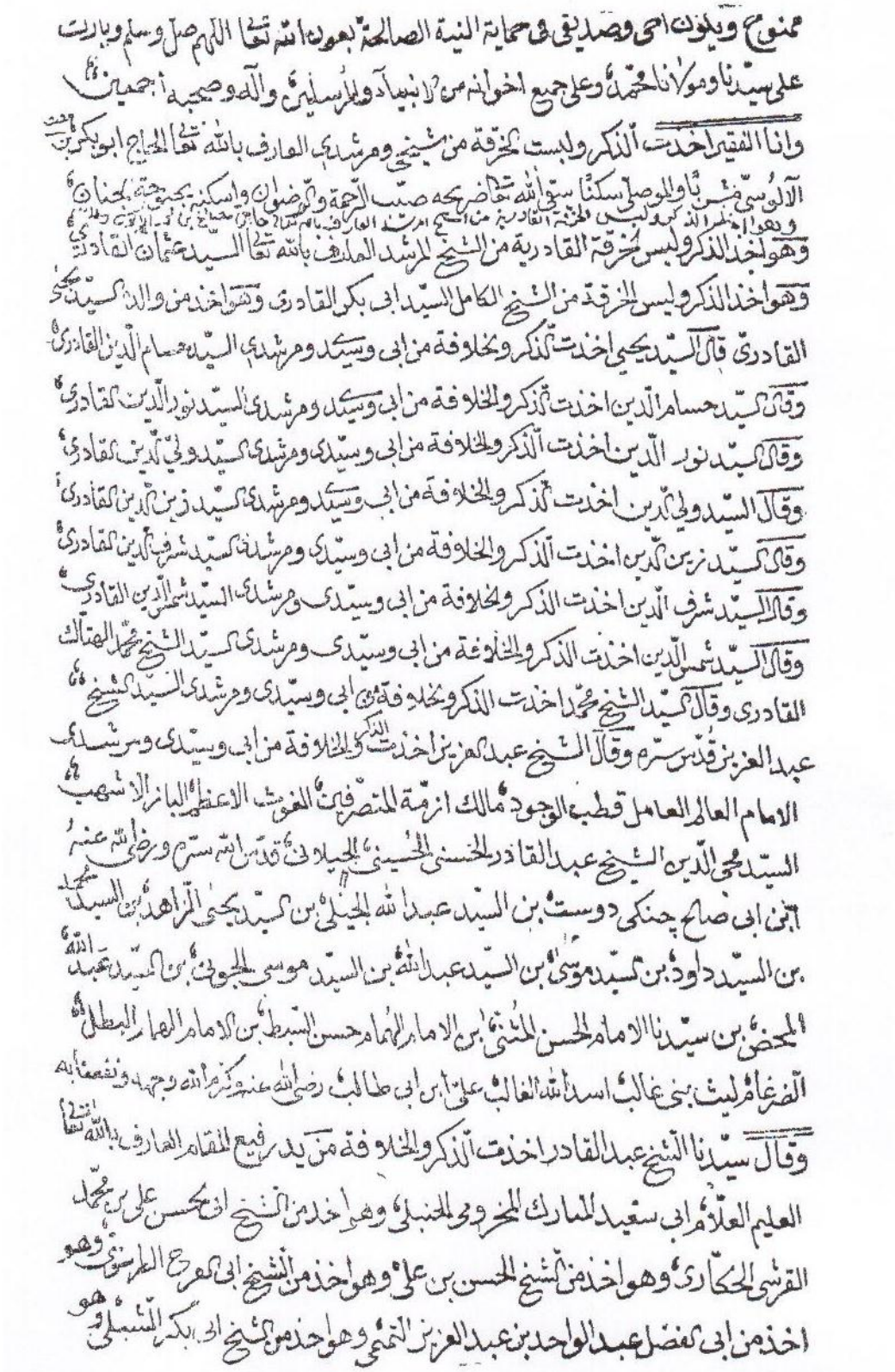
Resim 2. Nûredin Birîfkânî'nin tarikat icâzetnâmesinin 2. sayfası

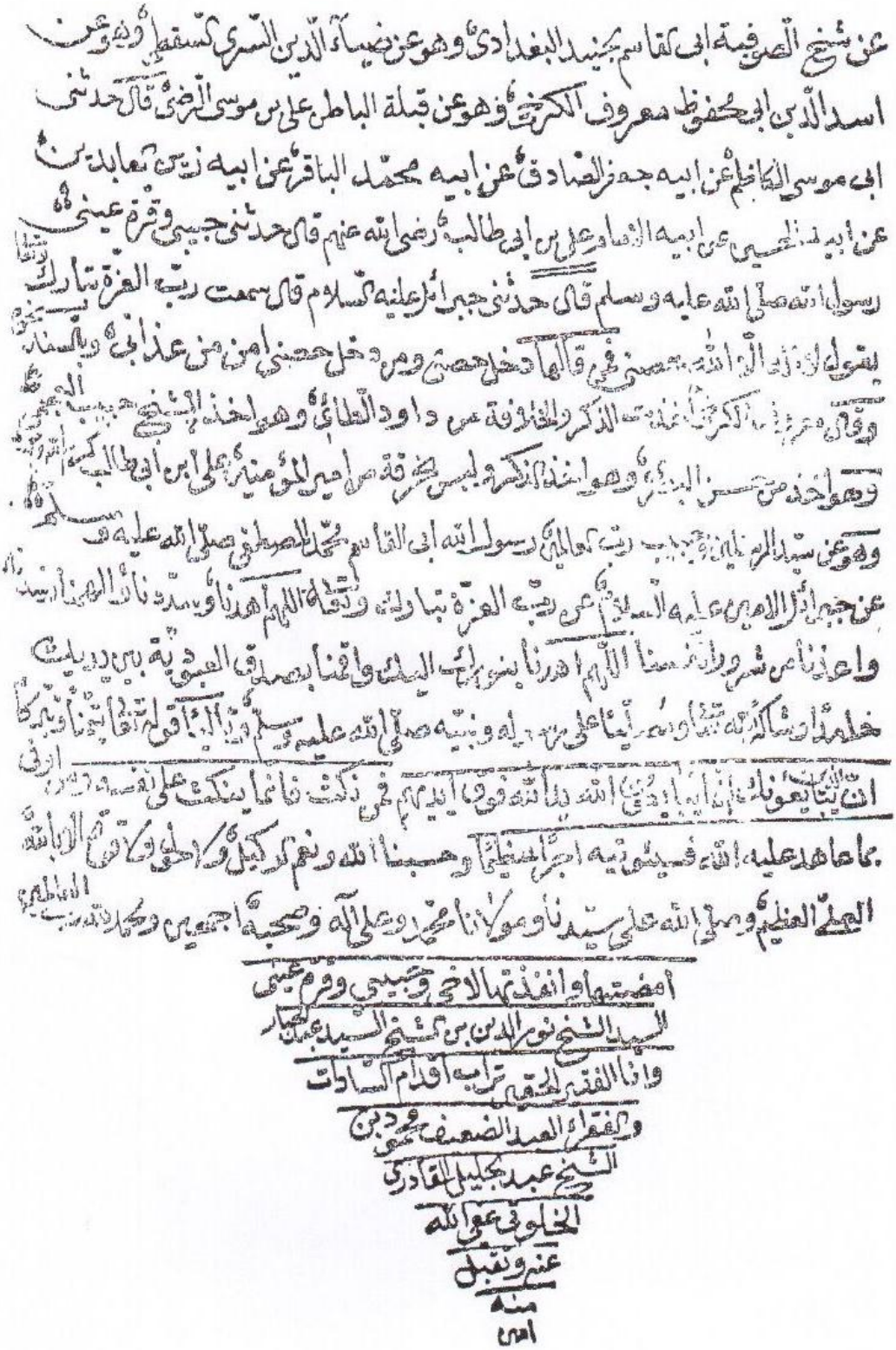
Resim 3. Nûredin Birîfkânî'nin tarikat icâzetnâmesinin 3. sayfası

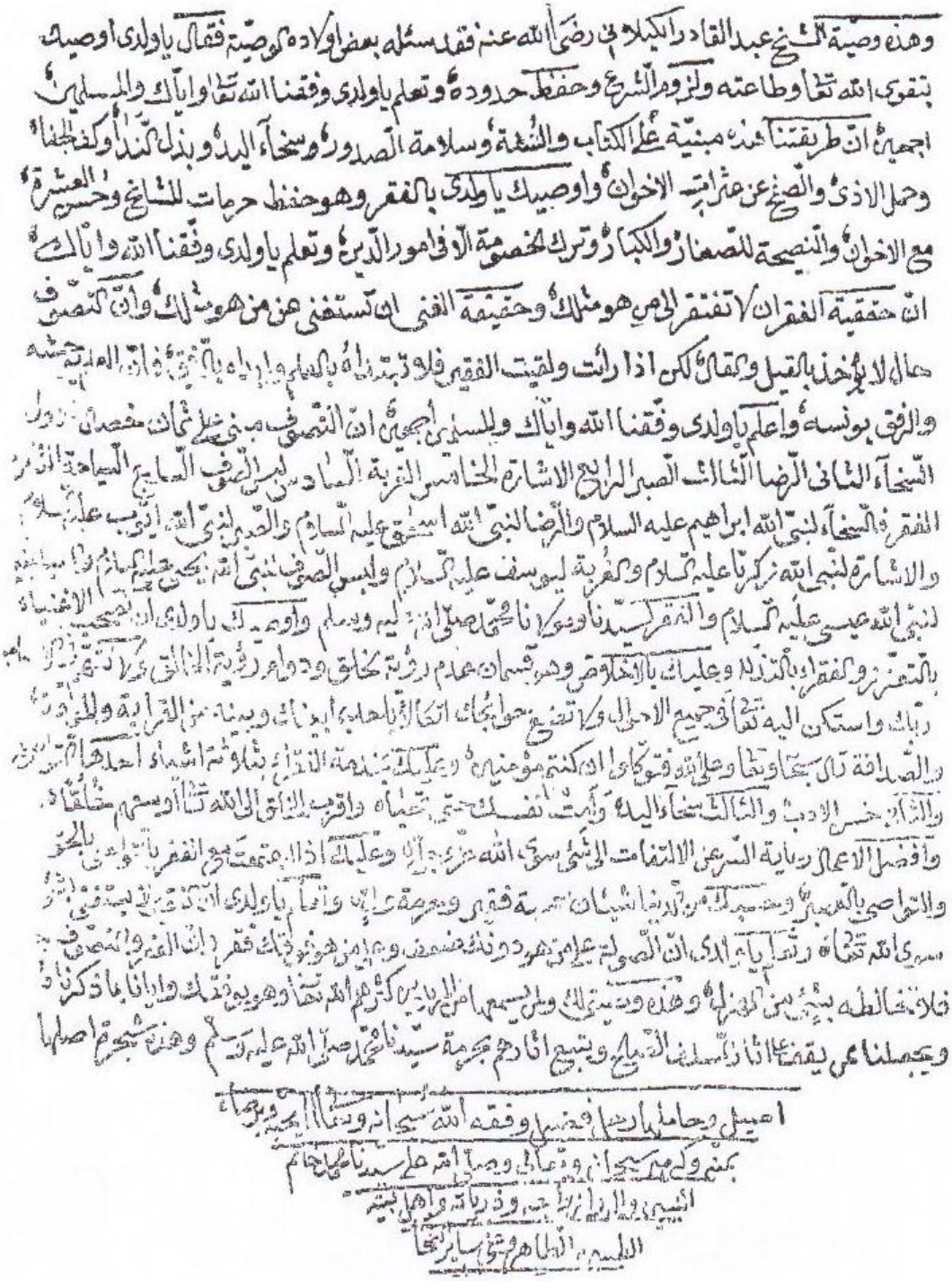
Resim 4. Nûredin Birîfkânî'nin tarikat icâzetnâmesinin 4. sayfası

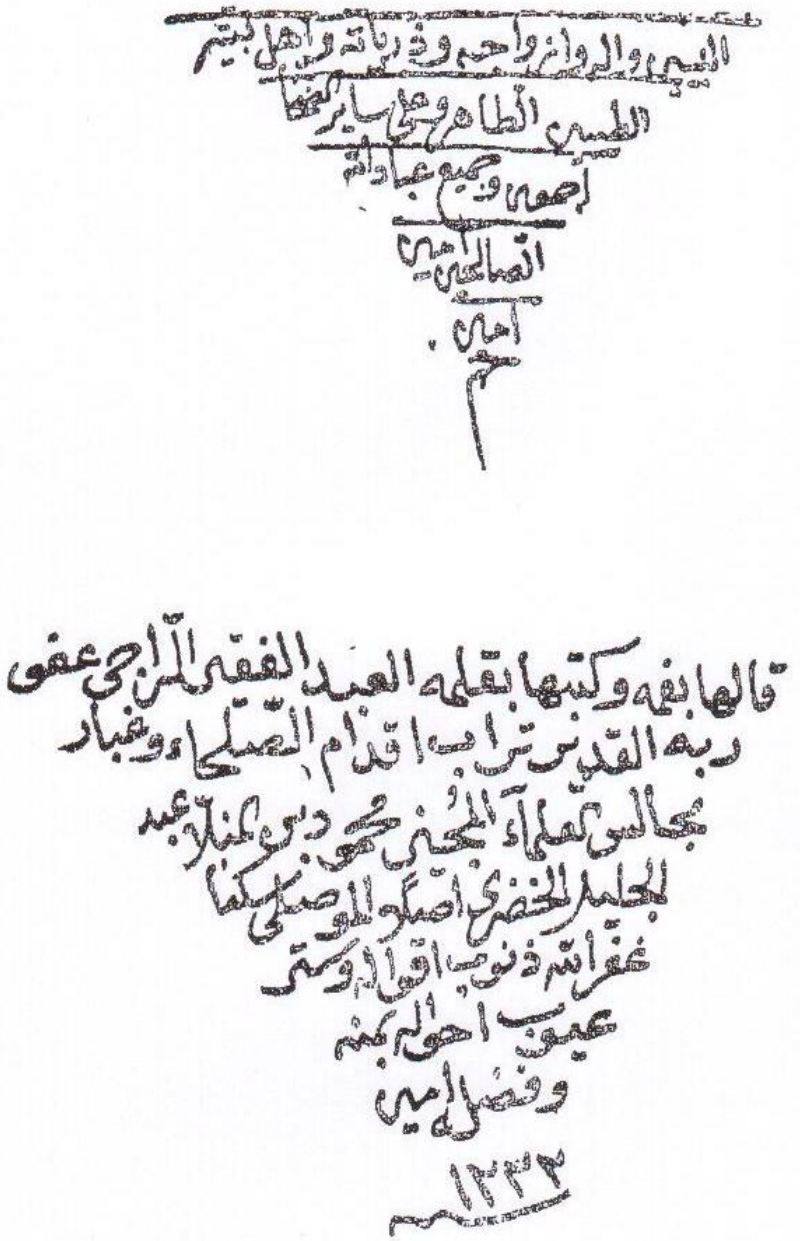
Resim 5. Nûredin Birîfkânî'nin tarikat icâzetnâmesinin 5. sayfası

Resim 6. Nûredin Birîfkânî'nin tarikat icâzetnâmesinin 6. sayfası

Resim 7. Nûredin Birîfkânî'nin tarikat icâzetnâmesinin 7. sayfası

Resim 8. Nûredin Birîfkânî'nin tarikat icâzetnâmesinin 8. sayfası

EK 2. VERDİĞİ TARÎKAT İCÂZETNÂMESİ

Nûreddin Birîfkânî'nin hem Hüseyin b. Ali Siverekî'ye hem de Ali Ahlâtî'ye kendi el yazısıyla verdiği bir icâzetnâme bulunmaktadır.[1207] Fotokopisini verdiğimiz bu icâzetnâme h. 1234 yılında verilmiştir. Mahmut Birîfkânî, Ahlât'a yapmış olduğu seyahatinde Alî Ahlâtî'nin torunlarıyla görüştüğünü söyler. Torunlarının verdiği bilgiye göre, Seyyid Nûreddin bu icâzetnâmeyi söz konusu iki zâta Ahlât'ta vermiştir.[1208]

Mahmut Bırifkani bu icâzetnâmeye Şanlıurfa'nın Siverek ilçesine 2009 yılında yapmış olduğu seyahati sırasında tevâfuken ulaşmıştır. Hüseyin Siverekî'nin orada bulunan torunları bu icâzetnâmenin fotokopisini Mahmut Bırifkani'ye teslim etmişlerdir.[1209] Mahmut Bırifkani'den aldığımız bu fotokopi on sayfadan müteşekkildir.

[1207] Mahmut Bırifkani, s. 191
[1208] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme
[1209] Mahmut Bırifkani, "Nûreddin Birîfkânî" konulu görüşme

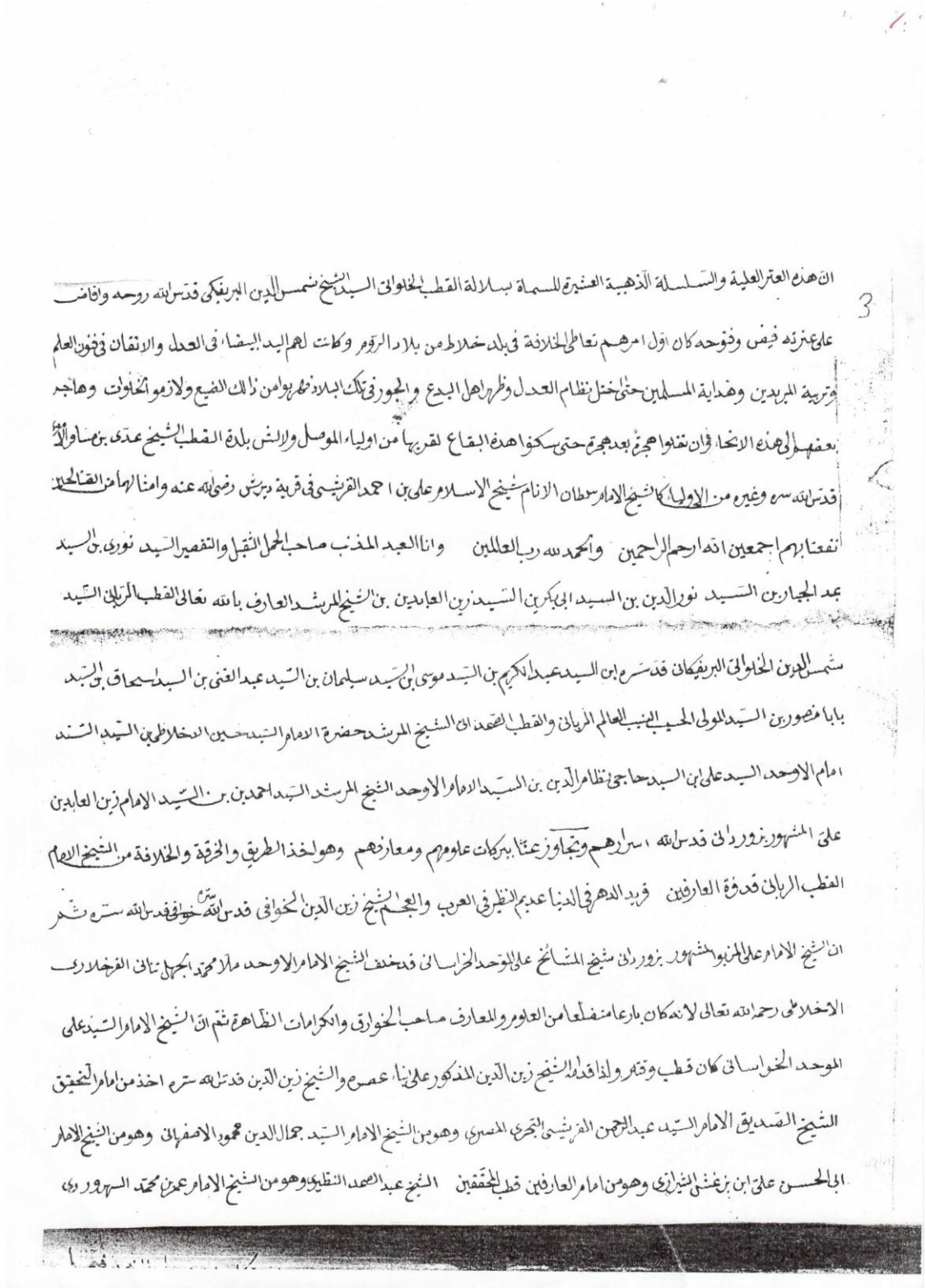
بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين الحليم العظيم العزيز الحكيم الغفور الرحيم سبحان الله ربي العظيم اللهم صل وسلم على سيدنا محمد وعلى آله وأصحابه أجمعين.
اللهم برحمتك وبحرمة آله وأصحابه احفظ وليد العزيز حسين بن علي آل سوكلي من شرور المخلوقين ومن غلبات الهوى ووسوسة النفس وجنود
وزده حبك وقربك ونور قلبه بنور معرفتك وثبته على التوبة والاستقامة والتقوى واحشره في زمرة
هذه السلسلة من الأولياء والعلماء والسالكين واختم له بالسعادة والخير وكمال الإيمان والمعرفة
والمحبة واغفر لنا وله ولجميع المسلمين آمين والحمد لله رب العالمين ثم يا أيها الإخوان الناظرون إلى
هذه السلسلة المباركة أن حسين المذكور المحبوب قد خدم شيخه خدمة صادقة فبسبب ذلك نحمة مشايخه
وأرجو من الله أن يحشره ويكتب اسمه في ديوان المحبوبين يوم القيمة ويغفر الله له ولوالديه ولقرابته
ولمن أكرمه لوجه الله تعالى آمين والحمد لله رب العالمين يا أيها الإخوان إن طريقتنا
من أفضل الطرق بل ليس في طرائق الأولياء مثلها كما قال الإمام العلامة خاتمة المتأخرين أحمد بن حجر المكي رحمه الله
في فتاويه وأجمع على ذلك جمهور العلماء والعارفين وأيا إخواني قد اجتمع عندنا جماعة من المريدين المحمودين
من نظام الطان ودخلوا هذه الطريقة العلية وعلمتهم آداب الخلوة وأحكام الطريقة الشريفة ثم
إنه لا بد لاجتماع الدنيا من الافتراق إما بموت أو غير فإذا كتب الله علينا بذلك أن نجتمع بالمريدين
أن يرجعوا ولدي العزيز في تعلم آداب الطريق وأورادها وأذنت لجميع المسلمين أن يأخذوا أحكام
الشرع الشريف والطريق من هذه السلسلة التي بيده وهو نائبهم وبعضهم أوراد الطريق ووصيهم بملازمة
الآداب والشروط والأحكام المعتبرة عند أهل الطريق وذكر دوام التوبة النصوح ودوام الاستقامة

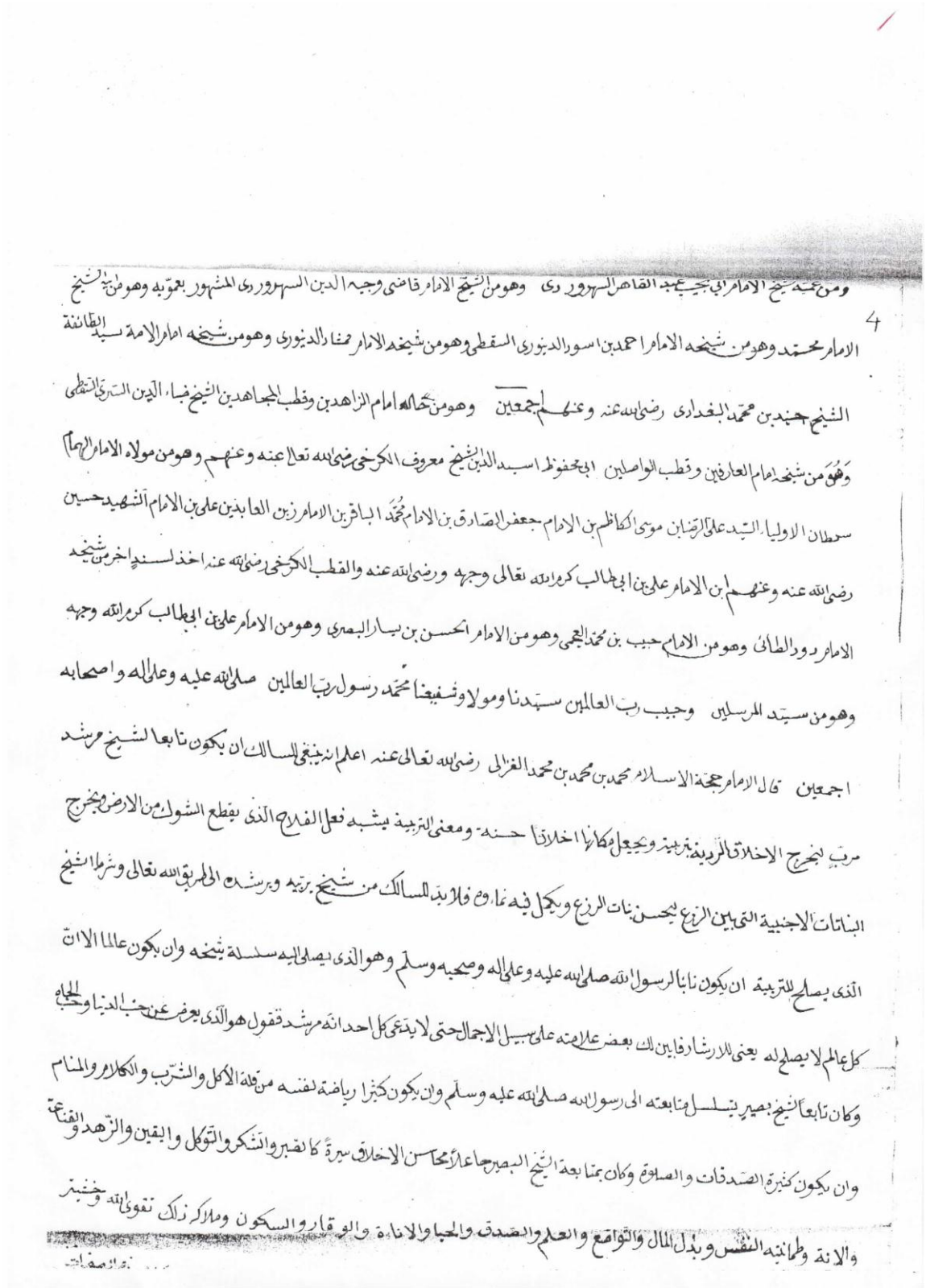
Resim 9. Nûreddin Birîfkânî'nin Hüseyin b. Ali Siverekî ve Ali Ahlâtî'ye verdiği icâzetnâmenin Mahmut Bırifkani tarafından çekilmiş fotokopisinin 1. sayfası

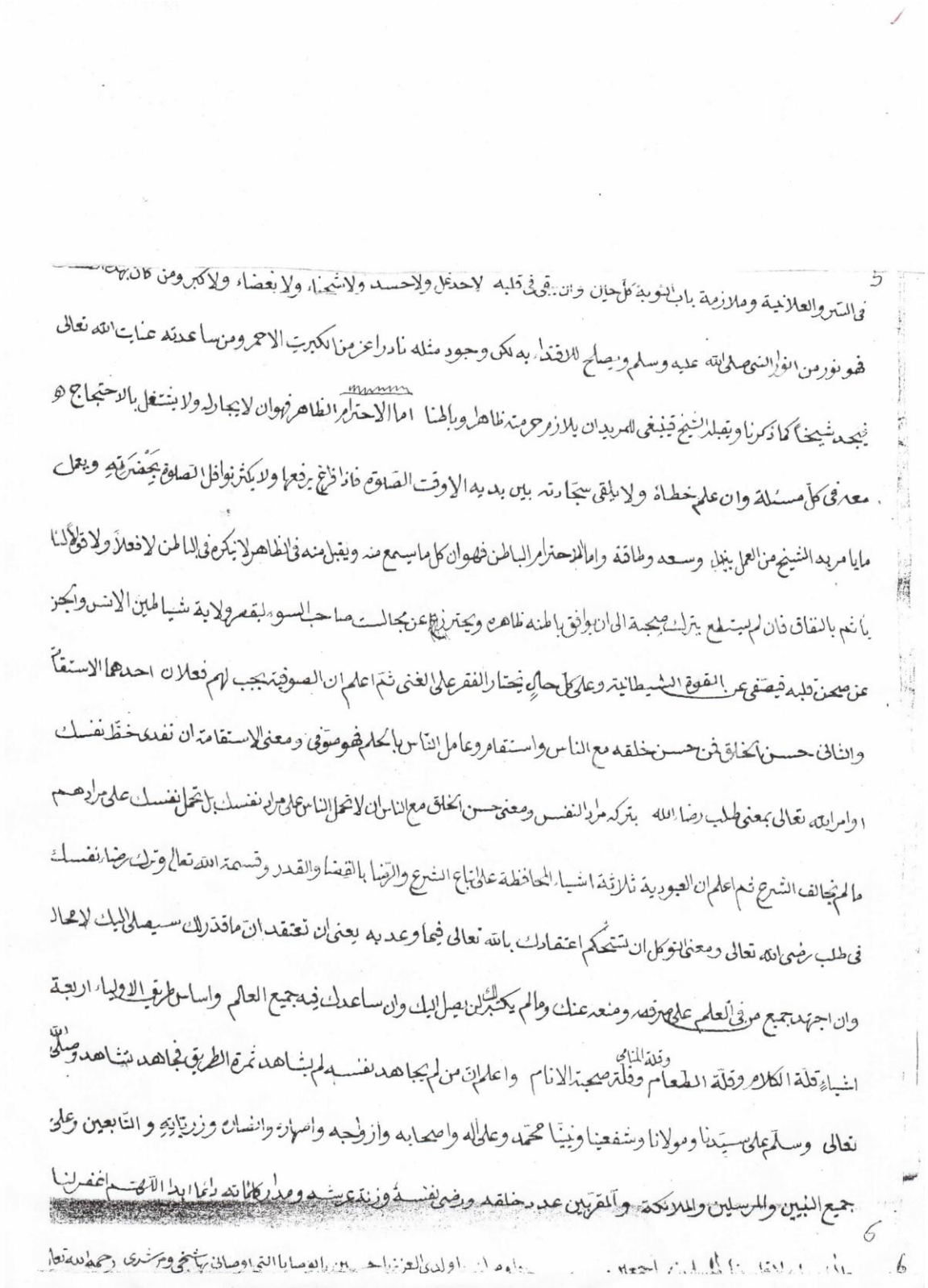
Resim 10. Nûreddin Birîfkânî'nin Hüseyin b. Ali Siverekî ve Ali Ahlâtî'ye verdiği icâzetnâmenin Mahmut Bırifkani tarafından çekilmiş fotokopisinin 2. sayfası

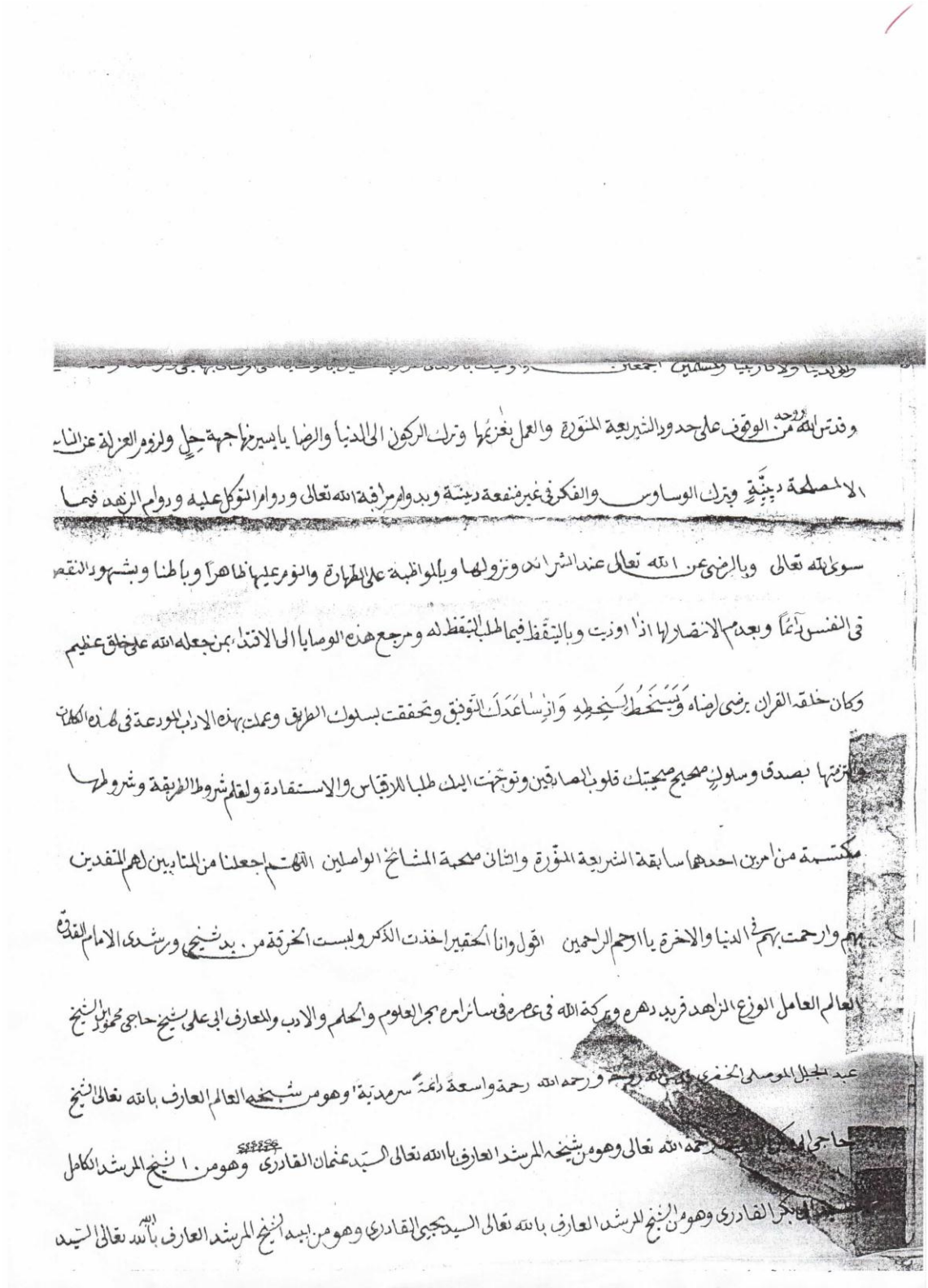
Resim 11. Nûreddin Birîfkânî'nin Hüseyin b. Ali Siverekî ve Ali Ahlâtî'ye verdiği icâzetnâmenin Mahmut Bırifkani tarafından çekilmiş fotokopisinin 3. sayfası

Resim 12. Nûreddin Birîfkânî'nin Hüseyin b. Ali Siverekî ve Ali Ahlâtî'ye verdiği icâzetnâmenin Mahmut Bırifkani tarafından çekilmiş fotokopisinin 4. sayfası

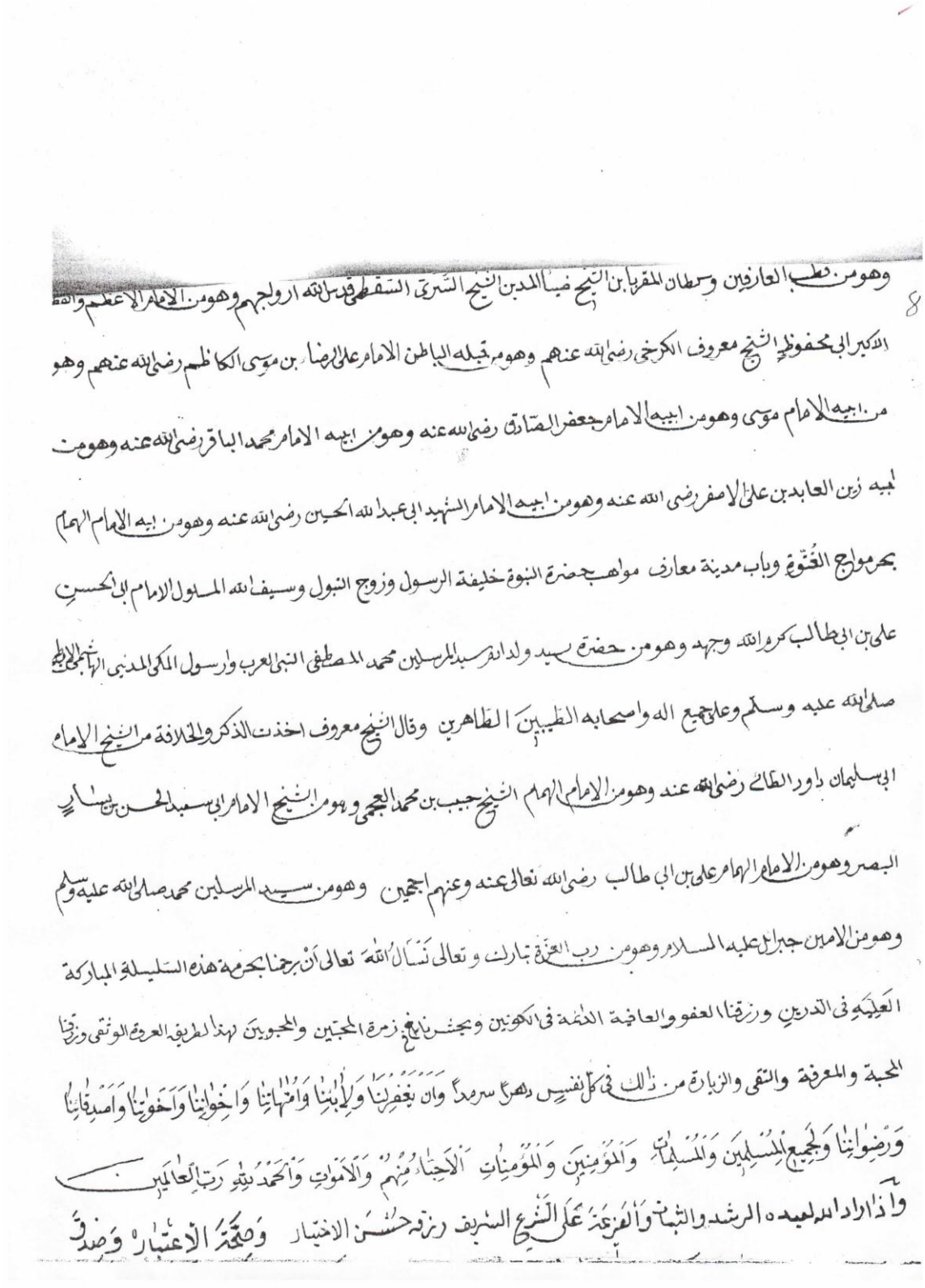
Resim 13. Nûreddin Birîfkânî'nin Hüseyin b. Ali Siverekî ve Ali Ahlâtî'ye verdiği icâzetnâmenin Mahmut Bırifkani tarafından çekilmiş fotokopisinin 5. sayfası

Resim 14. Nûreddin Birîfkânî'nin Hüseyin b. Ali Siverekî ve Ali Ahlâtî'ye verdiği icâzetnâmenin Mahmut Bırifkani tarafından çekilmiş fotokopisinin 6. sayfası

Resim 15. Nûreddin Birîfkânî'nin Hüseyin b. Ali Siverekî ve Ali Ahlâtî'ye verdiği icâzetnâmenin Mahmut Bırifkani tarafından çekilmiş fotokopisinin 7. sayfası

Resim 16. Nûreddin Birîfkânî'nin Hüseyin b. Ali Siverekî ve Ali Ahlâtî'ye verdiği icâzetnâmenin Mahmut Bırifkani tarafından çekilmiş fotokopisinin 8. sayfası

Resim 17. Nûreddin Birîfkânî'nin Hüseyin b. Ali Siverekî ve Ali Ahlâtî'ye verdiği icâzetnâmenin Mahmut Bırifkani tarafından çekilmiş fotokopisinin 9. sayfası

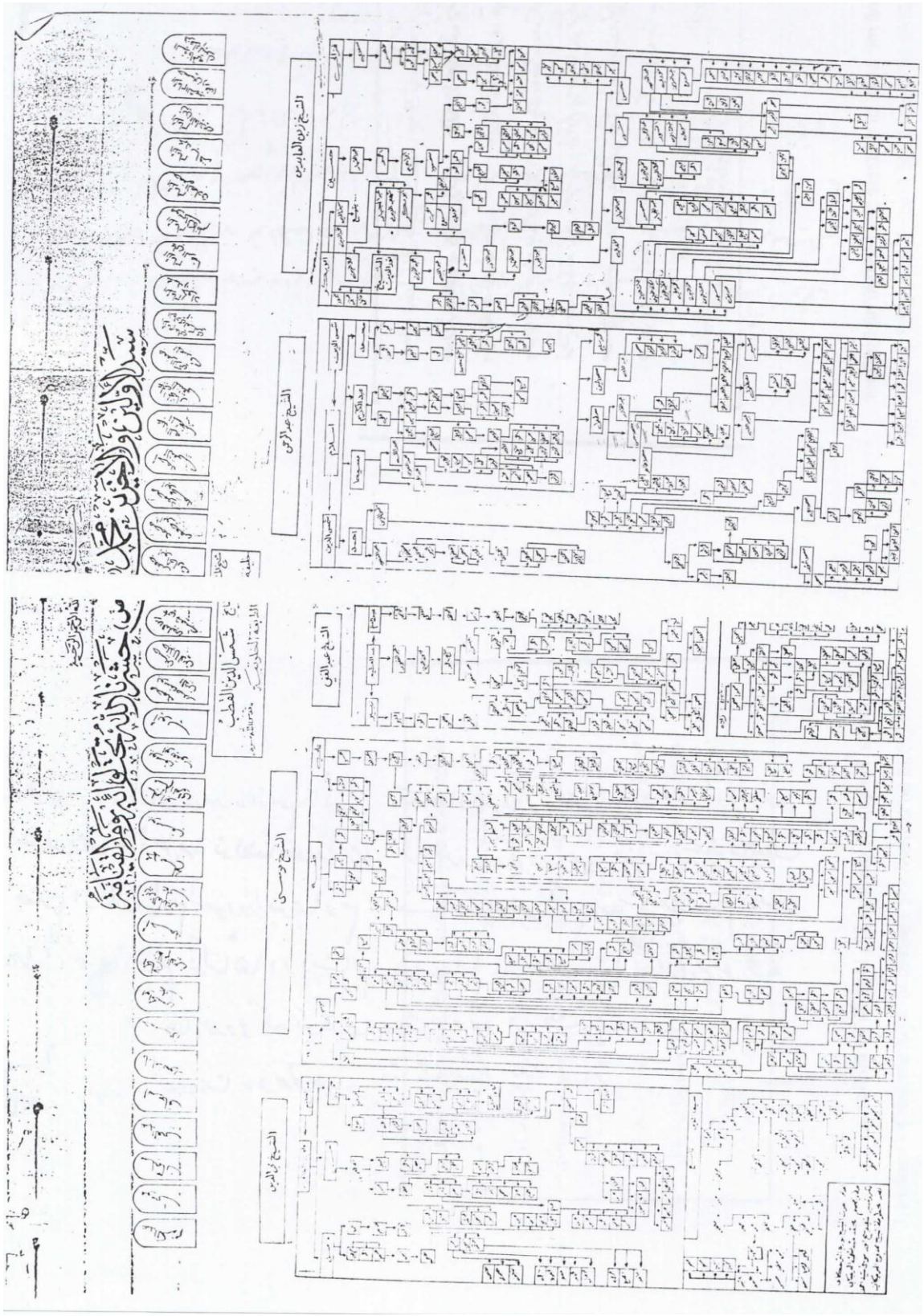
Resim 18. Nûreddin Birîfkânî'nin Hüseyin b. Ali Siverekî ve Ali Ahlâtî'ye verdiği icâzetnâmenin Mahmut Bırifkani tarafından çekilmiş fotokopisinin 10. sayfası

EK 3. SOY AĞACI

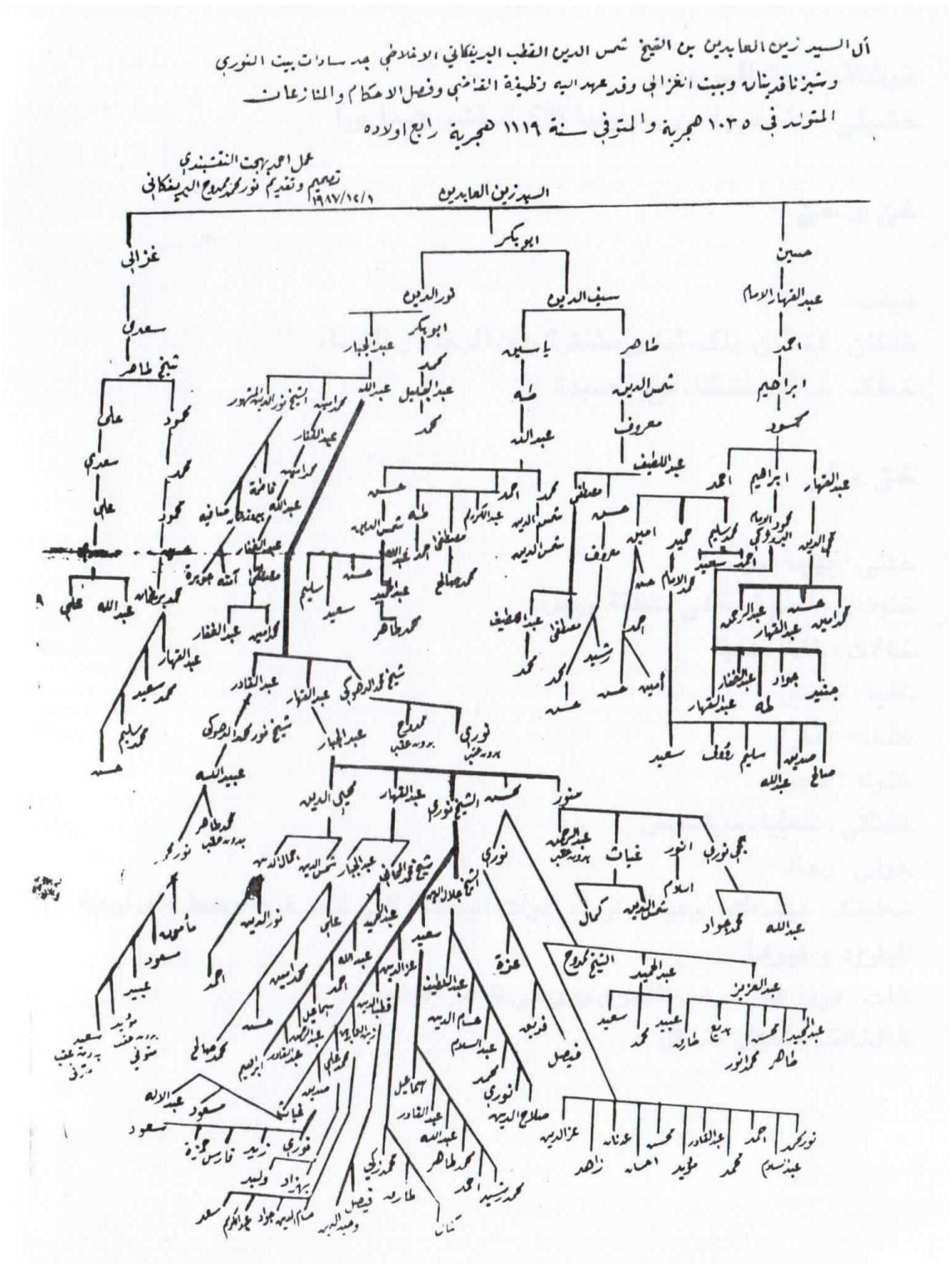
Memduh Birîfkânî'nin (1344/1976) 1970 yılında hazırlamış olduğu bir soy ağacı bulunmaktadır. Zahid Birîfkânî'nin *Lâleşîn* ve *Dîdarê Yâr* isimli eserlerinde fotopisini yayınladığı bu soy ağacında Nûreddin Birîfkânî'nin soyu çalışmamızda verdiğimiz silsileye uygun bir şekilde Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır.[1210]

Ayrıca Memduh Birîfkânî'nin oğlu Nur Muhammed'in de hazırlamış olduğu bir soy ağacı bulunmaktadır.[1211] Bu iki soy ağacını da Zahid Birîfkânî'nin söz konusu eserlerinden aldığımız şekliyle çalışmamızın ekleri arasında vermeyi uygun gördük.

[1210] Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 120-121; **Didarê Yar**, s. 92-93
[1211] Zahid Birîfkânî, **Laleşîn**, s. 122; **Didarê Yar**, s. 94

Resim 19. Memduh Birîfkânî'nin 1970 yılında Birîfkân ailesi için hazırladığı soy ağacı

Resim 20. Memduh Birîfkânî'nin oğlu Nur Muhammed'in Birîfkân ailesi için hazırladığı bir soy ağacı

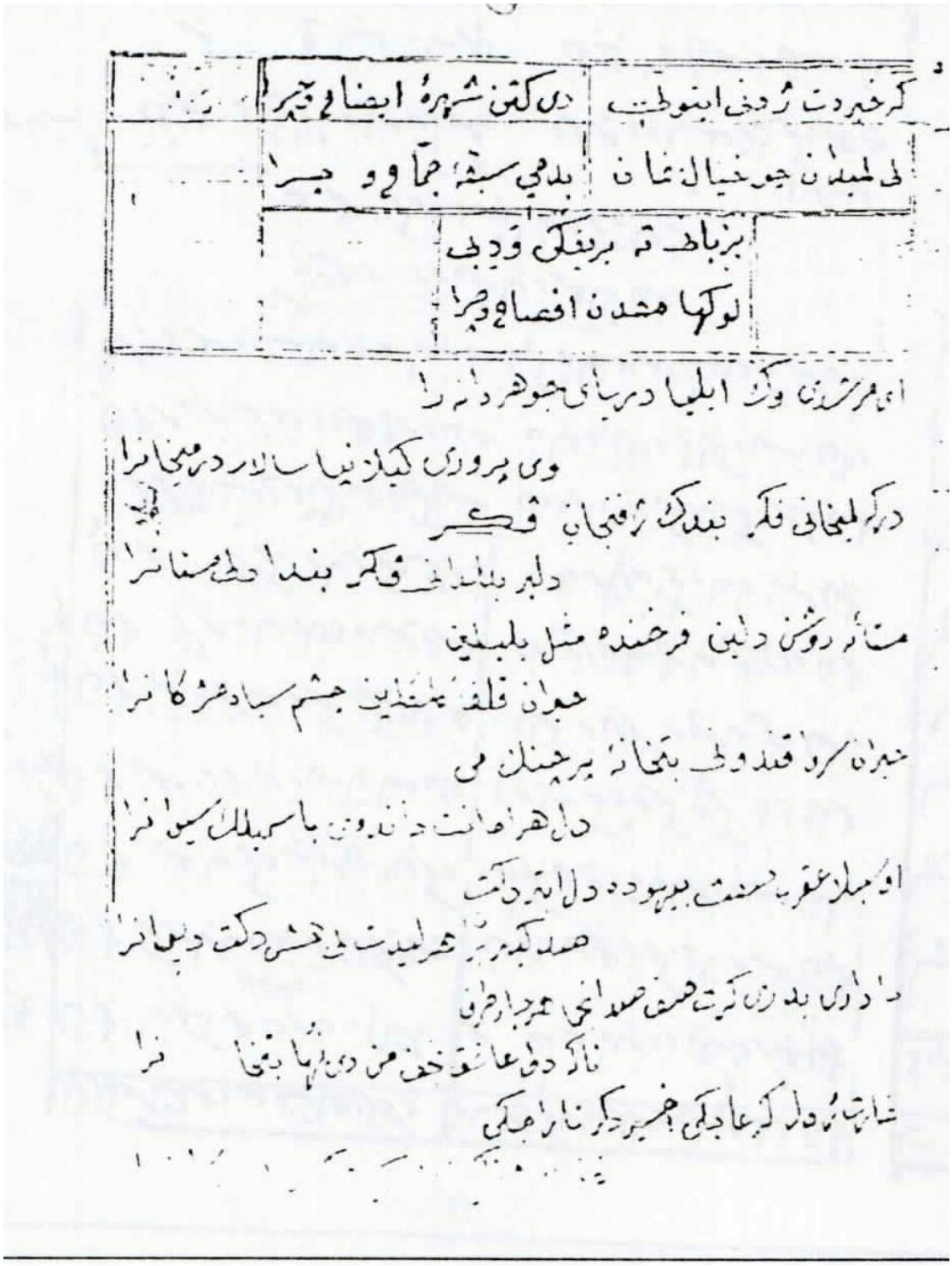
EK 4. DİVANINDAN BİR KESİT

Memduh Birîfkânî 1944 yılında Nûreddin Birîfkânî'nin bazı Kürtçe şiirlerini bir araya getirmeye başlamış ve bu çalışmasını 1966 yılında tamamlamıştır.[1212] Zahid Birîfkânî, Memduh Birîfkânî'nin hazırladığı bu çalışmayı latin alfabesiyle *Zibanê Kurdî* isimli eserinde tahkik etmiştir. Zahid Birîfkânî eseri hazırlarken Memduh Birîfkânî'nin hazırladığı elyazmasının yanı sıra, Muhammed Tahir Mustafa Birîfkânî'nin ve Muhammed Selim Çelkī'nin de elyazmalarından faydalanmıştır.[1213]

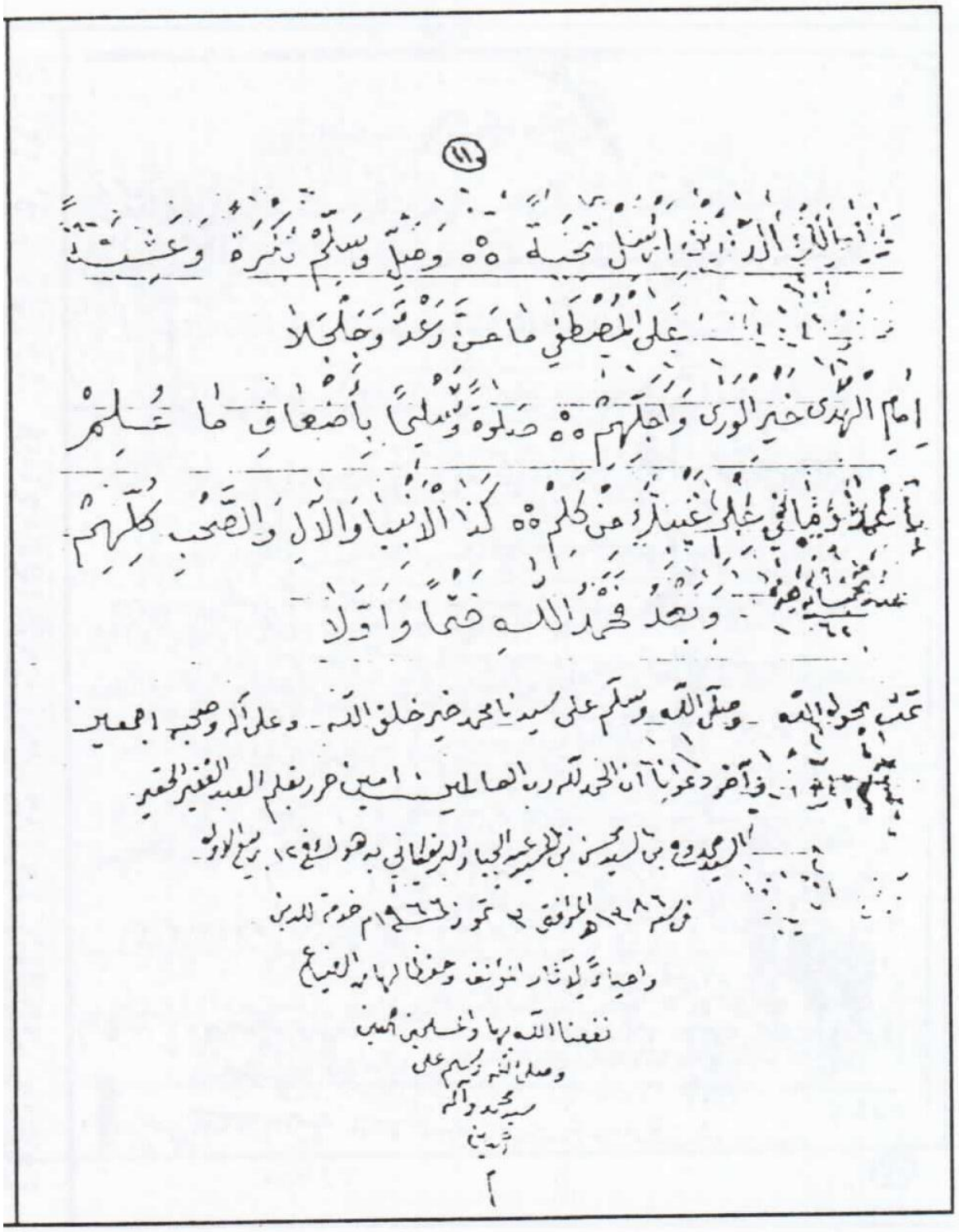
Zahid Birîfkânî *Zibanê Kurdî*'sinde Memduh Birîfkânî tarafından hazırlanan bu elyazmalarının fotokopisini de yayınlamıştır.[1214] Biz de bu elyazmalarının 1., 2., 8. ve 110. sayfalarını çalışmamızın ekleri arasına koymayı uygun gördük.

[1212] Zahid Birîfkânî, **Zibanê Kurdî**, s. 11
[1213] Zahid Birîfkânî, **a.g.e.**, s. 12
[1214] Zahid Birîfkânî, **a.g.e. (a.a.b.k.)**, s. 267-330

Resim 21. Memduh Birîfkânî'nin Nûreddin Birîfkânî'nin Kürtçe şiirleriyle ilgili yaptığı çalışmanın ilk iki sayfası

Resim 22. Memduh Birîfkânî'nin Nûreddin Birîfkânî'nin Kürtçe şiirleriyle ilgili yaptığı çalışmanın 8. sayfası

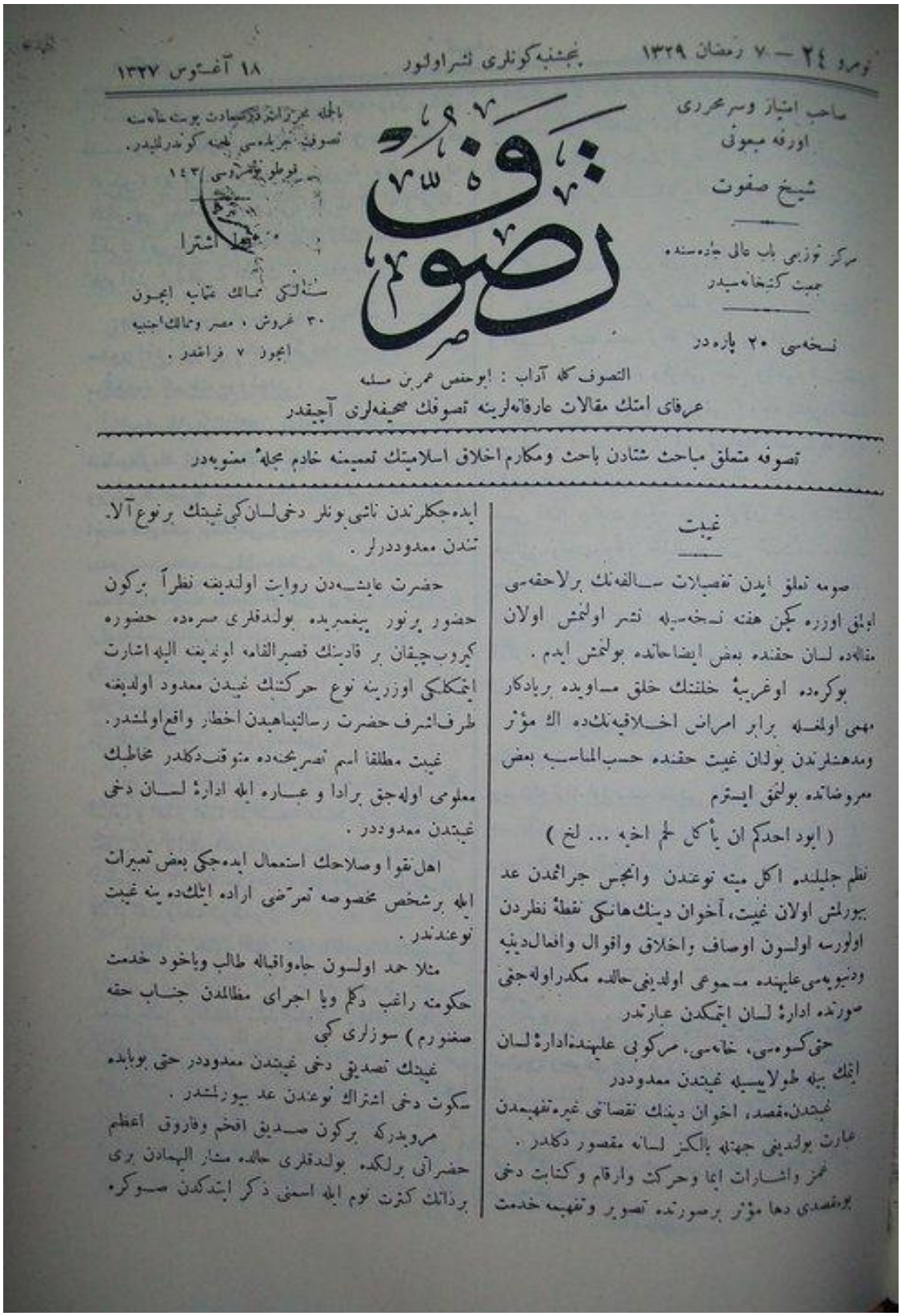

Resim 23. Memduh Birîfkânî'nin Nûreddin Birîfkânî'nin Kürtçe şiirleriyle ilgili yaptığı çalışmanın 110. sayfası

EK 5. NUR MUHAMMED BİRÎFKÂNÎ İLE İLGİLİ BİR HABER

II. Meşrutiyetten sonra Cemiyet-i Sûfiyye'nin yayın organı olan ve Şeyh Safvet Efendi'nin başta yöneticisi daha sonra ise ikinci reisi olduğu "Tasavvuf" dergisinin[1215] 7 Ramazân 1329/18 Ağustos 1327 tarihli 24. sayısının 8. sayfasında yayınlanan ve Nûreddin Birîfkânî'nin torunu Nur Muhammed Birîfkânî ile ilgili bir haberde de Nûreddin Birîfkânî'ye de atıfta bulunulmaktadır. Müfit Yüksel ve Mahmut Bırifkani'nin çalışmaları arasında[1216] fotokopisine ulaştığımız bu bu derginin ilgili sayfalarını vermeyi uygun gördük. Ebû Ziyâ Matbaası tarafından basılan söz konusu "Tasavvuf" dergisinin bu sayısının yayınlandığı tarih 1 Eylül 1911 tarihine karşılık gelmektedir.[1217]

[1215] Bkz. Aşkar, s. 353-354
[1216] Müfit Yüksel, "Urfa Mebusu Şeyh Safvet Efendi'nin "Tasavvuf" Mecmuasında Brîfkânilerle İlgili bir anekdot"; Mahmut Bırifkani, s. 166-169
[1217] Mahmut Bırifkani, s. 166

نمرو ٢٤ — ٧ رمضان ١٣٢٩ پنجشنبه کونلری نشر اولنور ١٨ آغستوس ١٣٢٧

صاحب امتیاز وسرمحرری
اورفه مبعوثی
شیخ صفوت

مرکز توزیعی باب عالی جاده‌سنده
جمعیت کتبخانه‌سیدر

نسخه‌سی ٢٠ پاره‌در

بالجمله محرراتی ذکر صعادت پوست نامه‌سنه تصوف جریده‌سی نامینه کوندرلمیدر.
نومرو تلغرافی ١٤٣

اشترا

سنه‌لکی ممالک عثمانیه ایچون ٣٠ غروش ، مصر وممالک اجنبیه ایچون ٧ فرانکدر .

تصوف

التصوف کله آداب : ابوحفص عمر بن مسلمه

عرفای امتك مقالات عارفانه‌لرینه تصوفك صحیفه‌لری آچیقدر

تصوفه متعلق مباحث شتادن باحث ومکارم اخلاق اسلامیتك تعمیمنه خادم مجلهٔ معنویه‌در

غیبت

صوکه تعلق ایدن تفصیلات سالفه‌نك برلاحقه‌سی اولمق اوزره بکن هفته نسخه‌سیله نشر اولنمش اولان مقاله‌ده لسان حقنده بعض ایضاحاتده بولنمش ایدم .

بوکره‌ده اوغربیهٔ خلقنك خلق مساویده بریادکار مهمی اولمغله برابر امراض اخلاقیه‌نك‌ده الك مؤثر ومدهشلرندن بولنان غیبت حقنده حسب المناسبه بعض معروضاتده بولنمق ایستروم

(ایود احدکم ان یأکل لحم اخیه ... لخ)

نظم جلیلنده اکل میته توعندن وانجس جرائمدن عد بیورلمش اولان غیبت، آخوان دینك‌هانکی نقطهٔ نظردن اولورسه اولسون اوصاف واخلاق واقوال وافعال دینیه ودنیویه‌سی علیهنده مسموعی اولدیغی حالده مکدراوله‌جغی صورتده ادارهٔ لسان ایتمکدن عبارتدر

حتی کوچوك خانه‌سی، مرکوبی علیهنده ادارهٔ لسان ایتمك بیله طولایسیله غیبتدن معدوددر

غیبتدن مقصد، اخوان دینك نقصانی غیرتفهیمدن عبارت بولندیغی جهتله بالکز لسانه مقصور دکلدر .

غمز واشارات ایما وحرکت وارقام وکتابت دخی بومقصدی دها مؤثر برصورتده تصویر وتفهیمه خدمت ایده‌جکلرندن ناشی بونلر دخی لسان کبی غیبتك برنوع آلاتندن معدوددرلر .

حضرت عایشه‌دن روایت اولندیغنه نظراً برکون حضور پرنور پیغمبریده بولندقلری صره‌ده حضوره کیروب چیقان بر قادینك قصیرالقامه اولدیغنه الیه اشارت ایتمکلکی اوزرینه نوع حرکتنك غیبتدن معدود اولدیغنه طرف اشرف حضرت رسالتپناهیدن اخطار واقع اولمشدر.

غیبت مطلقا اسم تصریحنده متوقف دکلدر مخاطبك معلومی اولهجق یرادا و عباره ایله ادارهٔ لسان دخی غیبتدن معدوددر .

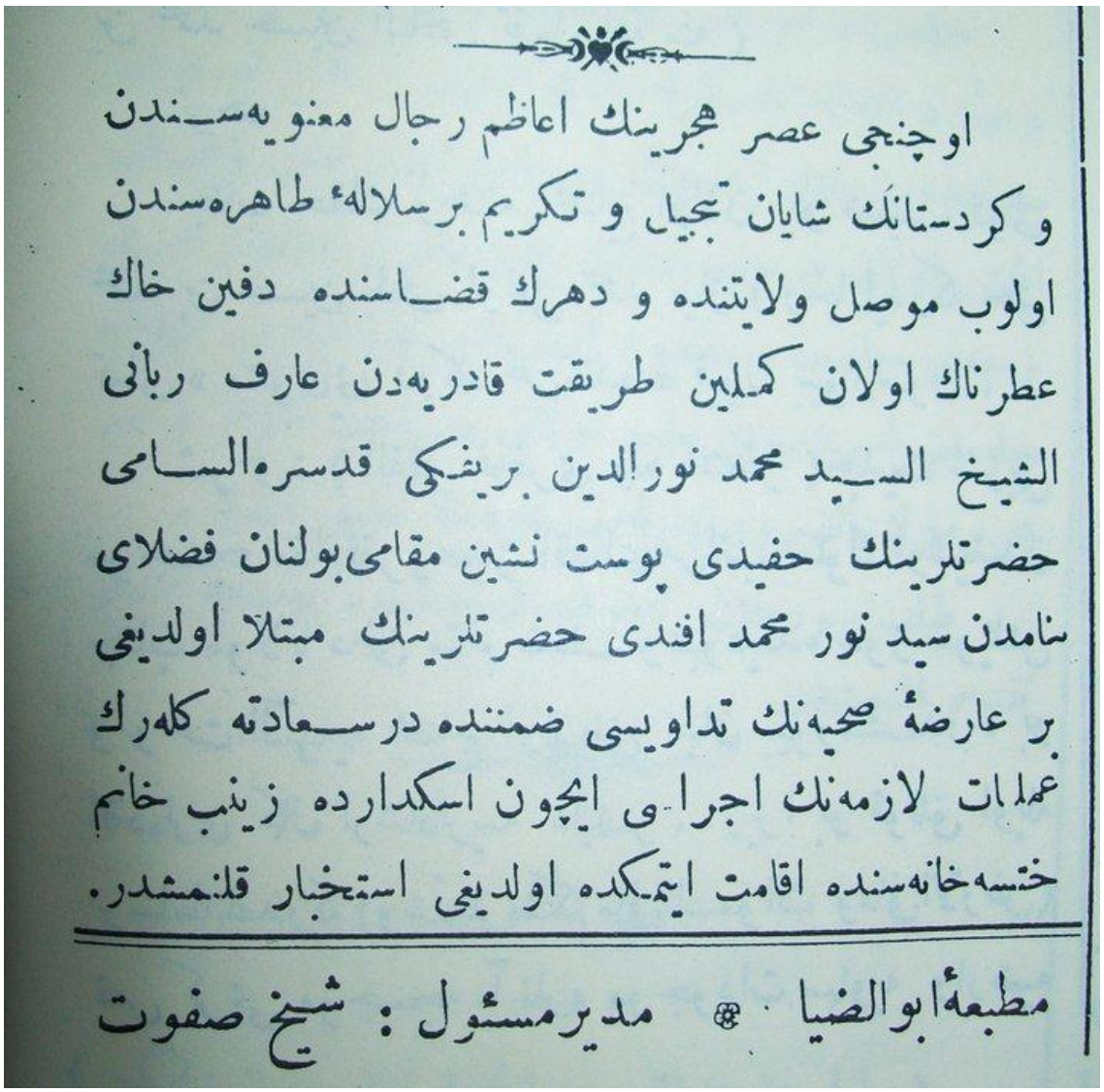
اهل نقوا وصلاحك استعمال ایده‌جکی بعض تعبیرات ایله برشخص مخصوصه تعرّضی اراده ایتمکده‌ینه غیبت توعندندر .

مثلا حمد اولسون جاه واقباله طالب وياخود خدمت حکومته راغب دکلم ویا اجرای مظالمدن جناب حقه صغنورم) سوزلری کبی

غیبتك تصدیق دخی غیبتدن معدوددر حتی بوبابده سکوت دخی اشتراك توعدن عد بیورلمشدر .

مرویدرکه برکون صدیق اقخم وفاروق اعظم حضراتی برلکده بولندقلری حالده مشار الیهمادن بری بردانك کثرت نوم ایله اسمنی ذکر ابتدکدن صوکره

Resim 24. "Tasavvuf" dergisinin 7 Ramazân 1329/ 18 Ağustos 1327 tarihli 24. sayısının ilk sayfası

اوچنجی عصر هجرینك اعاظم رجال معنویه‌سندن
و کردستانك شایان تجیل و تکریم برسلاله‌ٔ طاهره‌سندن
اولوب موصل ولایتنده و دهرك قضاسنده دفین خاك
عطرناك اولان کملین طریقت قادریه‌دن عارف ربانی
الشیخ السید محمد نورالدین بریفکی قدسره‌السامی
حضرتلرینك حفیدی پوست نشین مقامی بولنان فضلای
نامدن سید نور محمد افندی حضرتلرینك مبتلا اولدیغی
بر عارضهٔ صحیه‌نك تداویسی ضمننده درسعادته کلهرك
عملیات لازمه‌نك اجراسی ایچون اسکدارده زینب خانم
خسته‌خانه‌سنده اقامت ایتمکده اولدیغی استخبار قلنمشدر.

مطبعهٔ ابوالضیا ❀ مدیرمسئول : شیخ صفوت

Resim 25. "Tasavvuf" dergisinin 7 Ramazân 1329/ 18 Ağustos 1327 tarihli 24. sayısının 8. Sayfasının ilgili kısmı

EK 6. İLGİLİ RESİMLER

Resim 26. Nûreddin Birîfkânî'nin *Zibanê Kurdî* isimli eserdeki temsilî resmi

Resim 27. Şemseddin Ahlâtî'nin (1085/1674) *Dîdarê Yar* isimli eserdeki temsilî resmi

Resim 28. Memduh Birîfkânî (1344/1976)

Resim 29. Vahîdüddin Birîfkânî (d. 1362/1942)

Resim 30. Vahîdüddin Birîfkânî'nin 22 Eylül 2012 tarihinde İstanbul'da gerçekleşen "Nakîbul Eşrâf 3. Uluslararası Seyyidler ve Şerifler Buluşması" programında çekilmiş bir fotoğrafı

Resim 31. Aynı zamanda bir müzisyen olan Zahid Birîfkânî (d. 1386-87/1967)

Resim 32. Mahmut Bırifkani'nin (d. 1388/1968) bir konuşması sırasında çekilmiş bir fotoğrafı

Resim 33. Birîfkân köyünün 26 Mart 1962 tarihinde çekilmiş bir fotoğrafı

Resim 34. Birîfkân köyünden bir görüntü

Resim 35. Birîfkân Tekye ve camisinden bir görüntü

Resim 36. Birîfkân Tekye ve camisinden bir görüntü

Resim 37. Birîfkân Tekye ve camisinden bir görüntü

Resim 38. Birîfkân Tekye ve camisinden bir görüntü

Resim 39. Nûreddin Birîfkânî'nin türbesi

Resim 40. Nûreddin Birîfkânî'nin abisi Abdullah Birîfkânî'nin (1267/1850-51) mezarı

Resim 41. Mahmut Bırifkani'nin tarikat silsilesini şiirsel olarak anlattığı bir tablo

لا إله إلا الله بسم الله الرحمن الرحيم محمد رسول الله

من المؤمنين رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه فمنهم من قضى نحبه ومنهم من ينتظر وما بدلوا تبديلا. صدق الله العظيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين.

أما بعد: لما رأيت التقي الصالح والورع الناصح قد صرف همته للقيام بأوامر الله تعالى والدعاء لإخوانه إلى طاعة الله

السيد مختلف وهو يحيى المعلي أهلاً لذلك لقنته كلمة التوحيد وجعلته خليفة مرشداً في الطريقة القادرية البريفكانية العلية

وإن لم أكن أهلاً لذلك لعجزي عن الوصول لما هنالك ولكن على سبيل التشبه بالقوم رضي الله تعالى عنهم وأنا أرجو من الله

تعالى أن يجعلني من خدام نعالهم وأن يوفقني على اقتفاء آثارهم وأن لا يخرجني من حيطة كنفهم بفضله وكرمه وأخذت عليه

العهد بتأديب نفسه بملازمة التوبة النصوح وترك كل ما لا يعنيه من فعل وقول وملازمة الجماعة وآداب الطريقة ومداومة

الوضوء وصيام يوم عرفه وعاشوراء وأن لا يقصر جهده من الطاعات وأن يكون كثير الذكر والاستغفار والصلاة على

النبي صلى الله عليه وسلم خصوصاً في ليلة الجمعة ويومها وأن يكون حليماً واسع الصدر مذكر الغافل ومعلم الجاهل لا يؤذي

من يؤذيه بعيداً عن المحرمات وعوناً للغريب وشفيقاً لليتيم وإن لا يغتاب الناس ولا يحسد أحداً وأن يلازم قراءة الفاتحة

وسورة الإخلاص وآية الكرسي وأذنت له أن يأخذ البيعة والعهد على من أتاه طالباً للدخول في طريقتنا المثلى لكن

بشرط التوبة النصوح وأداء أوراده والبعد عن الحرام والمعاصي وقضاء ما عليه من الصلاة والصيام وتعلم الفاتحة والتشهد

إن كان أميّاً كما أجازني شيخي الشيخ محمد بشير البريفكاني رحمه الله تعالى وكما أجازه والده الشيخ محمد طاهر البريفكاني

وهو عن شيخه الحاج عبد الله الرضواني وكما أجازه والده وشيخه الحاج عثمان الرضواني وكما أجازه شيخه ومرشده قطب

العارفين الولي عن التحقيق واليقين الشيخ السيد نور الدين البريفكاني رحمه الله عليه ونفعنا والمسلمين من بركاته

وهو عن شيخه الكامل الحاج محمود الجليلي عن شيخه أبو بكر الآلوسي عن شيخه الحاج مصطفى الآلوسي ثم عن

الشيخ عثمان وهو عن شيخه أبي بكر البغدادي عن شيخه الشيخ يحيى عن شيخه حسام الدين وهو عن الشيخ

نور الدين وهو عن الشيخ ولي الدين وهو عن الشيخ زين الدين وهو عن الشيخ شرف الدين وهو عن الشيخ شمس الدين وهو عن

الشيخ محمد الهتاك وهو عن الشيخ عبد العزيز وهو عن والده قطب الوجود سلطان الأولياء غوث الخلائق

الشيخ عبد القادر الگيلاني قدس الله سره العزيز وهو عن شيخه أبي سعيد المخرومي أو المخرمي وهو عن الشيخ علي

الهكاري وهو عن الشيخ محمد الطرسوسي وهو عن الشيخ عبد الواحد التميمي وهو عن الشيخ أبي بكر الشبلي وهو

عن الشيخ جنيد البغدادي وهو عن خاله سري السقطي وهو عن الشيخ معروف الكرخي وهو عن الشيخ داود الطائي

وهو عن الشيخ حبيب الله العجمي وهو عن الشيخ حسن البصري وهو عن ليث بني غالب فارس

المشارق والمغارب الأمام الهمام علي ابن أبي طالب رضي الله تعالى عنه وكرم الله وجهه وهو

عن رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو عن جبرائيل عليه السلام وهو عن رب العالمين جل

جلاله إنه قال لا إله إلا الله حصني ومن دخل حصني أمن من عذابي اللهم إنا نعوذ برضاك من

سخطك وبمعافاتك من عقوبتك وصلى الله تعالى على سيدنا محمد وعلى آله وأصحابه وسلم..

المجاز الفقير الشيخ وحيد الدين آل الشيخ
نور الدين البريفكاني شيخ الطريقة القادرية البريفكانية
العلية

شيخ وحيد الدين البريفكاني
شيخ الطريقة القادرية البريفكانية
متولي تكية بريفكان

Resim 42. Muhlif el-Aliyy Huzeyfî Kādirî'nin Vahîdüddin Birîfkânî'den aldığı icâzetnâmenin resmi